

**Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Interdiszciplináris Doktori Iskola
„Európa és a magyarság a 18-20. században” Doktori Program**

Apáti Anna Zita

**Az önálló ír állam létrejöttének esélye
1916-1923**

Doktori (Ph. D) disszertáció

Témavezető: Dr. Surányi Róbert

Pécs, 2007

Tartalom

I. Bevezetés	3
II. Ír függetlenségi mozgalmak a XX. század elején	13
Írország gazdasági és társadalmi helyzete az első világháború végéig	13
A Sinn Fein politikája	22
A Home Rule mozgalom	30
Az ír kérdés az első világháború idején	38
A Húsvéti Felkelés	41
Új párt az ír nemzet élén	45
A brit birodalom az első világháború után	49
Az ír függetlenség háború, 1919-1921	57
Törvény Írország kormányzásáról, 1920	60
III. Az ír önállóság esélye 1921-ben	69
Út a megegyezés felé, az angol-ír tárgyalások első szakasza	69
Az új ír küldöttség Londonban, a tárgyalások második szakasza	80
Vita a védelmi ügyekről	81
A státusz, a korona és a hűségeskü	86
Gazdasági és pénzügyi kérdések	94
Észak-Írország kontra Ulster hat megyéje	98
IV. Az angol-ír egyezmény, a „Treaty”	104
Egyeztetések és félreértések Dublinban és Londonban	104
Egy nehéz nap éjszakája	109
Az angol-ír egyezmény	115
V. Az Ír Szabad Állam megalakulásának körülményei	127
Vita az egyezményről Dublinban	127

A 2. számú dokumentum és Collins Ideiglenes Kormánya	129
A Collins-Craig paktum	133
A Collins–de Valera paktum	138
A választások eredménye és következményei	145
Collins kormánya és a polgárháború	148
Cosgrave ideiglenes kormánya	152
Az Alkotmány	154
A köztársasági álmok és a valóság	165
Az ország új neve: Ír Szabad Állam	174
VI. Összefoglalás	180
Időrendi táblázat	192
Életrajzi vázlatok	196
Kutatási helyszínek és források összefoglaló jegyzéke	204
Irodalomjegyzék	205
Rövidítések jegyzéke	210
Ábrák, dokumentumok, képek és térképek jegyzéke	212

„A történészek végig kell járnia egykori szereplőinek útját, meg kell értenie gondolkodásmódjukat, valós és irreális reményeiket, jogos és alaptalan kétségeiket, anélkül, hogy alámerülne a pokolra szállásban és elfelejtené az általa már ismert folyamat objektív feltételeit, azt a mozgásteret, amely szereplői tevékenységét, a viaskodó irányzatok érvényesülését behatárolta.”

Hanák Péter

I. Bevezetés

Az önálló ír állam megalakulásához vezető út az Ír-sziget XX. századi történetének máig vitatott időszaka, amely megosztotta a lakosságot, a politikusokat és az ír történészeket.

Két irányzat bontakozott ki az ír történetírásban. Az egyik, a nemzeti irányzat szerint a XX. századi írországi harcok célja a köztársaság megteremtése, a függetlenség elnyerése volt. Az 1916-os húsvéti felkelést hősiességként értékelték, hibának tekintették viszont az 1921-es angol-ír egyezmény aláírását, erősebb megfogalmazások szerint árulásnak.¹ A történészek másik csoportja a nemzeti irányzattal ellentétben reális kompromisszumnak tartotta az egyezményt és az általa elnyert domíniumi státuszt pedig az egyedül elfogadható lépésnek. Ennek az irányzatnak a képviselői azt hangsúlyozták, hogy az angol-ír egyezmény megítélésénél nem jövőből vagy a tervekből, álmokból, hanem az adott korszak eseményeiből kell kiindulni. Nem azt vizsgálták mit adott fel az ír nemzet, hanem mit kapott, mit nyert ezzel a kompromisszummal.

Nagy-Britannia történetét számos magyarnyelvű könyv és tanulmány ismerteti. Az ír történelemre vonatkozó adatokat többségében ezekből a munkákból lehet ismerni, egy-egy fejezet vagy bekezdés erejéig. Sajnos a kisszámú írások olykor még

¹ Ez a nagyon erős fogalmazás napjainkra enyhült, melyben nagy szerepe van az Európai Unió megalakulásának.

pontatlanok is, így meglehetősen elhanyagoltnak tekinthető a magyar történeti kutatásnak ez a területe. A szakmai szempontból leginkább kifogásolható munkákat nem is szerepeltettem az irodalomjegyzékben.

Magyarország Európai Unió csatlakozása hozott némi előrelépést. Megnőtt az érdeklődés a tagországok, így Írország iránt is. Elsősorban azonban gazdasági és kulturális megközelítésből vizsgálják az országot. Magyar nyelvű, történelmi témájú szakirodalomról alig beszélhetünk, hiszen csak összefoglaló művek, fordítások jelentek meg a témában.

A vizsgált korszakkal kapcsolatban viszonylag gazdag ír szakirodalom áll rendelkezésre. A húsvéti felkelés és a hozzá vezető út különösen jól feldolgozott. Az első világháború utáni eseményekről főleg összefoglaló munkák, eseménytörténeti ismertetések jelentek meg. Az elsődleges források feldolgozásán alapuló megközelítés jóval kevesebb. Ennek egyik oka, hogy az ezredfordulóig a dokumentumok nagy részét zárolták. A másik ok az a nagyfokú társadalmi érzékenység, amivel az írek az 1921-1923 közötti időszakot kezelik,² mivel az angol-ír egyezmény, az azt követő polgárháború, és az ír politikusok személyes ellentétei tragikus helyzetbe hozták Írországot.

Munkám elsődleges célja tárgyszerűen feltárni, a korabeli ír dokumentumok elemzése alapján az 1921-es egyezményhez és az Ír Szabad Állam megalakulásához vezető utat. Bemutatni szándékozom azokat a politikai játszmákat, küzdelmeket, melyek a mai ír kérdés megértéséhez nélkülözhetetlenek és feltárják a probléma gyökereit.

Az értekezés másik célja, hogy leszámoljon bizonyos sztereotípiákkal. Ezek nagy része az ismeretek hiányából fakad, valamint a média által közvetített féligazságokból táplálkozik. Az egyik ilyen félremagyarázás szerint a Sinn Fein egyenlő az Ír Köztársasági Hadsereggel, az IRA-val, és mindkettő terrorista szervezet. Ezzel szemben bemutatom, hogy a XX. század elején hogyan alakult át a

² Az ír irodalom, szakirodalom és a társadalom az eseményhez eltérő módon közelít. Magyar történelmi fordulópontokhoz hasonlítva van, aki Trianonként értékeli és van, aki a Kiegyezéshez hasonlítja.

békés átalakulást hirdető Sinn Fein (Mi Magunk) mozgalom politikai párttá, hogyan vált az ír függetlenség jelképévé és végül hogyan alakult át az ír fegyveres ellenállás, az el nem ismert Ír Köztársaság katonáiból az Ír Szabad Állam hivatalos hadseregévé.

A másik féligazság szerint katolikus-protestáns vallásháborúról lett volna szó. A XX. század elején ez a megközelítés elsősorban az észak-ír területek kérdésénél merült fel, ahol a középkori események felnagyításával próbálta az ulsteri politikai elit igazolni hatalmi harcát a katolikus „betolakodókkal” szemben. Csakhogy a középkorban Anglia számára a katolikus „betolakodó” elsősorban Franciaország és Spanyolország képviselőit jelentette. A XX. században az ulsteri protestánsok nem szabad vallásgyakorlatukat, hanem privilégizált pozícióikat féltették a katolikus uralom létrejötté esetén.

Az önállóság, vagy függetlenség fogalma a XX. század elején ugyanazt a törekvést takarta. Visszakapni az önálló dublini parlamentet és kormányt. A Home Rule mozgalom hívei a birodalmon belül képzelték el az önállóságot. A tizes évek közepétől egyre radikálisabb követeléseket fogalmaztak meg és egyes csoportok már a független Ír Köztársaság megteremtéséről álmodtak.

Az ír függetlenségi mozgalomban bekövetkezett változás oka a brit parlamenti harcok eredménytelensége az ír nacionalisták szempontjából és az első világháborút követően világszerte fellángoló nemzeti küzdelmek ösztönző, radikalizáló hatása volt.

Az angol-ír egyezmény aláírásának dátuma 1921 végére esik, természetesen mégsem ez az egyetlen év az, ami döntően befolyásolja az eseményeket. Az első világháború után a Párizs környéki békeszerződésekkel gazdasági és társadalmi átrendeződés vette kezdetét a világban.³ Az ír kérdés ennek az átrendeződésnek a része.

Az ír önállóság létrejöttének problémáját nem lehet az európai és a világ eseményeitől elszigetelten elemezni. Az angol-ír ellentétet egy tágabb

³ Margaret Macmillan: Béketeremtők, Budapest 2005. 577-583.o.

összefüggésrendszerben is vizsgáltam. Az értekezésben röviden bemutatom az előzményeket, valamint az önállóságért folytatott harc fontosabb állomásait. A fókuszban az első világháború utáni események állnak, azok a kül- és belpolitikai változások, amelyek mindkét felet a tárgyalóasztal mellé ültették.

A témaválasztásban az a törekvés vezetett, hogy magyar nyelven ismertessem, bemutassam a modernkori ír történelem legfontosabb időszakát. Azt a korszakot, amikor az ír politika színterén a magyar történelemnek a Kiegyezést megelőző taktikáját, a passzív ellenállást alkalmazzák, a gazdasági életben pedig a reformkori Magyarország célkitűzéseit teszik magukévá.

A kérdésben akkor hozott ír döntések bírálói között sokan vannak, akik akarva-akaratlanul, az elkövetkező események tükrében mondanak ítéletet az ír függetlenség megteremtésének esélyeiről. Én megpróbálom elkerülni ezt a hibát, inkább az adott történelmi helyzetet vizsgálom, melyben a résztvevők az adott körülmények és erőviszonyok ismeretében hozták meg döntésüket.

Az önálló ír állam létrejöttének 1916-1923-as esélyeit elsősorban ír történelmi forrásokra támaszkodva dolgoztam fel. Öt levéltárban folytattam kutatásokat. Az alapot a dublini Nemzeti Levéltár igen sokrétű anyaga képezte. Az ír parlament és a kabinet iratai nemcsak jegyzőkönyveket, hanem titkári feljegyzéseket, leveleket, jelentéseket, újságcikkeket, statisztikai adatokat tartalmaznak.⁴ /*National Archives, Dublin: Dáil Eireann Papers II, Dail Eireann Papers III., Dail Éireann Papers IV., Dáil Éireann Papers V., Minutes of Ministry and Cabinet 1919-1923.*/

Az ír történelem egyes kimagasló eseményének kutatására vidéki központokat hoztak létre. A limericki intézetben található az 1916-os Húsvéti Felkelés iratainak nagy gyűjteménye. A limericki levéltári dokumentumokból arra is fény derült, hogy helyi szinten hogyan élte meg a lakosság a történelmi eseményeket. /*Limerick City Library and Archives: 1916 Rebellion Papers.* /Az anyag azért fontos, mert az 1919-ben deklarált Ír Köztársaság az 1916-os örökösének tekintette magát.

⁴ Tartalmaznak még az ír küldöttség londoni hónapjaira vonatkozó személyes jellegű kiadásokról szóló számlákat pl. színházjegyről, vacsorákról, bútorjavításról.

Felhasználtam politikusok és közéleti személyek írásait, feljegyzéseit, nyilvános felszólalásait, beszédeit. Tanulmányoztam ír szervezetek és intézményeinek iratait, a parlamenti és kormányülésekről készült jegyzőkönyveket. A privát találkozókról készült feljegyzések az események háttérébe engednek bepillantást. /*Griffith Archives, Maynooth: Documents of The Hungarian Policy, Sinn Fein, Correspondance.*/

Az ír önállóság ára az északi hat megyéről történő lemondás volt. Az Ulsterre vonatkozó dokumentumokat Belfastban gyűjtöttem össze. /*Belfast Central Library and Archives: The Treaty Papers, Ulster Historical Documents.*/ Az észak-ír politika konzervatív támogatásáról szóló, illetve a Lloyd George kormányának az ír rendezésre irányuló törekvéseire vonatkozó dokumentumokat Londonban tanulmányoztam. /*Public Records Office, London: Cabinet minutes, Home Office Papers.*/

A levéltárak mellett Írország központi egyetemi és városi könyvtáraiban is gyűjtöttem anyagot és tanulmányoztam a korszak Magyarországon nem elérhető szakirodalmát és dokumentumgyűjteményeit. /*Belfast Central Library, Galway University Library, Russel Library, Maynooth, Dublin University College.*/

A könyvek nagy része összefoglaló mű, mely egy korszakon keresztül, egy történeti személy életén át, vagy gazdasági, kulturális szemponton keresztül dolgozza fel az időszakot. Ezekből egy általános kép rajzolódott ki, de nem segített részleteiben megismerni az eseményeket.

A szakirodalom háttérrel adott munkámhoz, de csak közvetve. Nem tudok beszámolni a kérdéssel foglalkozó, számottevő segítséget nyújtó könyvekről, mert ezek az átvizsgált dokumentumok tükrében inkább vázlatos munkáknak tekinthetők, mintsem elemzésnek.

Magyar nyelven egyáltalán nem jelent meg az önálló ír állam létrejöttének időszakáról szóló munka. A hazai szakirodalomból két munkát emelnék ki, amely érinti az ír történelemnek ezt a szakaszát. Az egyik *Egedy Gergely: Nagy-Britannia XX. századi története* c. munkája, amely érthető módon, elsősorban a brit politikai

események tükrében beszél az ír önállósulási kísérletekről. Bemutatja azt az ellentmondásokkal teli brit kormányzati munkát és pártok közötti vetélkedést, melynek egyik színtere Írország volt. A mű pontos és objektív képet mutat be az ír rendezésről.

Magyar fordításban jelent meg *Írország története* címmel T.W. Moody-F.X. Martin által összeállított tanulmánykötet. Sajnos a könyv nyelvezete, valószínűleg a gyenge fordítás miatt, nehézkes, és néhol pontatlan. A XX. századi írások egy része észak-ír szerzők tollából származik, az események ismertetésében, elemzésében nyomon követhető sajátos nézőpontjuk.

Az ír szakirodalom XX. századi történeti összefoglaló művei közül kiemelkedő Dermot Keogh: *Ireland - Nation and State* című munkája. A könyv különleges érdeme, hogy objektíven mutatja be az Ír Szabad Állam megalakulásától az Ír Köztársaságig bejárt fejlődési utat, a nemzetközi események, valamint a korszakban működő ír kormányzatok intézkedésinek tükrében.

Forrásokra, elsősorban levelezésekre és beszédekre, kortársak nyilatkozataira építette Tim Pat Coogan két, az ír történelem legismertebb alakjairól készített önéletrajzát. A Michael Collins és Eamonn de Valera életét feldolgozó munkák elsősorban a politikust mutatják be. Michael Collins naplóját és levelezéseit felhasználva szerkesztette könyvét Francis Costello, a politikus életéről.

Collins életéről természetesen számos könyv, feldolgozás is született. Ennek egyik magyarázata, hogy 1922-ben bekövetkezett halála óta eltelt időben iratai hozzáférhetővé váltak. Másik oka, hogy korának legnépszerűbb politikusa volt, alakját még életében legendák övezték, érthetően a kutatók érdeklődésének előterébe került.

Brian Maye könyve Arthur Griffith életéről a Sinn Fein mozgalom és az 1922-ben létrejött Ír Szabad Állam egyik alapítóját mutatja be. Maye terjedelmes munkájából egy sokoldalú, az ír függetlenségért mindenre kész ember képe rajzolódik ki. A szerző rokonszenvvel ír Griffithről, a közemberről, és a magánemberről is. Munkáját Griffith naplójára, valamint kortársai visszaemlékezéseire építette.

Michael Hopkinson: Green against Green című, több kiadást megélt munkája utoljára 2000-ben jelent meg. Az ír polgárháború eseményeit, érdekviszonyait tárja föl a könyv. A szerző választ keres arra, ki a felelős a harcok kirobbanásáért, valamint a küzdelem során elkövetett kegyetlenkedésekért. A mű kísérletet tesz a fegyveres harcok és a háttérben zajló politikai küzdelmek bemutatására.

Brian Farrell: The Founding of Dail Eireann című tanulmánya az első ír parlament születésének ötvenedik évfordulójára jelent meg. Többek között a kezdeti időszak nehézségeit, az alapítók munkáját ismerhetjük meg belőle. Ismerteti az idők folyamán bekövetkezett struktúraváltásokat, alapos összefoglalást ad az ír parlament feladatairól és munkarendjéről is.

David Fitzpatrick: Divided Ireland című munkájában az angol-ír ellentét problémakörét 1912 és 1939 között vizsgálja, de nem politikatörténeti szempontból, hanem az ideológiák, a különböző kulturális, vallási, társadalmi irányzatok, mozgalmak szemszögéből tárja elénk az eseményeket. A különböző szervezetek vetélkedésének a következménye volt szerinte az egyik oka az Ír-sziget felosztásának.

Vallási tekintetben két keresztény felekezet, a katolikus és a protestáns osztozik az Ír-sziget lakosságának több, mint kilencven százalékán. Az 1920-as Írország kormányzásáról alkotott törvény két államot hozott létre. A katolikusok a megalakuló Ír Szabad Államban, a protestánsok Észak-Írországban kerültek többségbe.

A mai írországi eseményekről beszámoló hírek két felekezet párharcáról szólnak. Valóban vallási problémákról lenne szó? Feltehető-e, megközelíthető-e ez a kérdés csupán vallási szempontból? *Mary Harris, The catholic church and the foundation of the Northern Irish State* című munkájában ezekre a kérdésekre keresi a választ. Megvizsgálja a katolikus egyház reakcióit az ír századelő legfontosabb politikai eseményeire, egészen az Ír-sziget megosztásáig, valamint beszámol az Észak-Írországban kisebbségbe került katolikusok helyzetéről az új állam első évtizedében.

Az értekezésemben feltüntetett források vizsgálata során meglepő, vagy inkább megdöbbentő tényekkel találkoztam. A feldolgozás során olyan politikai események rajzolódtak ki, melyek más megvilágításba helyezték az addig áttanulmányozott, szakirodalomból szerzett ismereteket.

A levéltári anyag korhű dokumentum, ami a kivételtől eltekintve, nem manipulálható. Ezekre támaszkodva mutattam be 1921-1923 történéseit, részletesen kiemelve azokat a napokat, melyek döntően befolyásolják a mai eseményeket.

A hetvenes években még éltek olyan politikusok, közéleti személyiségek, akik részt vettek az angol-ír egyezmény körüli politikai vitákban. Így a személyes anyagaik nagy része még zárolt.

Az 1921-1922-ben zajló polgárháború idején meghaltak az ír politikai vezetés nagy alakjai, lezárult egy korszak. Egyedül a „nagy túlélő” Eamonn de Valera levelezése és visszaemlékezése maradt ránk. */National Library, Dublin: De Valera Speeches and statements, correspondance./*

Különleges helyzetet teremtett, hogy 1997-ben feloldották az 1899-1921-es korszakra vonatkozó angol titkosszolgálati jegyzőkönyvek kutatási tilalmát, melyek 2006-tól hozzáférhetővé váltak külföldiek számára is. Ezeknek egy részét beépítettem munkámba. */Colonial Office Record: Sinn Fein and Republican Suspect 1899-1921, Dublin Castle Special Branch Files CO 904./*

A külföldi kutatásaim során összegyűjtött anyag segítségével, annak kritikai vizsgálatával és értelmezésével, közelebbi képet kaphatunk az Ír Szabad Állam létrejöttéről. Megvizsgálom a tárgyaló felek, mint partnerek helyzetét, a kül- és belpolitikai eseményeket, a nemzetközi és a brit birodalmon belüli erőviszonyokat.

A Bevezetést követő első fejezetben, *Ír függetlenségi mozgalmak a XX. század elején*, vázlatosan bemutattam az ellenfelek politikai, gazdasági, társadalmi helyzetét. Ez háttérül szolgál az első világháború után kialakult helyzetben történt események megértéséhez.

A visszatekintés az írek 800 éven keresztül tartó függetlenségi harcának főbb állomásait, a brit birodalom részeinek az anyaországhoz fűződő viszonyát mutatja be. Részletesen kitér az angol-ír modernkori kapcsolatokra is.

Az ír önállóság esélye 1921 c. fejezet az 1921-es tárgyalásokat szakaszaira és témaköreire bontva vizsgálja az 1921. július 11-én aláírt fegyverszüneti megállapodástól kezdve a december 6-án aláírt szerződésig, de Valera londoni útjától, a Griffith-delegáció munkájáig terjedő időszakban. Az első, igen rövid, szakasz 1921 nyarán zajlott, amikor a felek megismerték egymás álláspontját és megpróbálták azokat közelíteni egymáshoz. A második szakasz októbertől decemberig tartott a tervezetek megvitatásától a megállapodás, a Treaty⁵ aláírásáig. Témakör szerint az észak-ír helyzet, a státusz, az eskü, a védelem, a gazdaság kérdései képezték a megbeszélések tárgyát.

Az eltérő álláspontok, eltérő személyiségek, és a küldöttségek belső ellentéteinek bemutatásán keresztül rajzolódik ki az a politikai játszma, melynek végül nem lesz igazi nyertese.

Az Angol-Ír Egyezmény, a „Treaty” c. fejezet a szerződés közvetlen előzményeit vizsgálja, az aláírás körülményeit mutatja be, majd magát a dokumentumot elemzi, témakör szerinti csoportosításban. Ismerteti és elemzi a melléklet kikötéseit. Bemutatja, hogy mit nyertek és mit vesztek az írek az egyezménnyel.

Az Ír Szabad Állam megalakulásának körülményei c. fejezetben azt vizsgáltam milyen következményekkel járt Írországból a dokumentum aláírása. Milyen politikai eseményeket idézett elő, hogyan osztotta meg az ír politikusokat és a lakosságot, hogyan jutott el az ország a polgárháborútól az Ír Szabad Állam alkotmányának dublini ratifikálásáig, milyen körülmények között kezdte meg munkáját a szabad állam alkotmánya szerint megválasztott első kormány.

Az ír függetlenségi harcokban és a polgárháborút követően alakult ki a modern ír politikai rendszer. A ma is működő ír pártok többsége ebben az időszakban született: a Sinn Féin, a Cumann naGaedhal, a későbbi Fine Gael, a Farmer párt, az ír Munkáspárt.

⁵ A Treaty szó fordítása Egyezmény, tartalmi tekintetben és a szóismétlések elkerülésére az általa jelölt törvényre az Egyezmény, Megállapodás kifejezést is használom. Ez a dokumentum az írek számára a legnagyobb jelentőségű, a nagybetűs szerződés, ezért a szót ebben a jelentésében használva nagy kezdőbetűvel szedem.

Az *Összefoglalás* az ismertett tényeket, körülményeket, lehetőségeket figyelembe véve vizsgálja az önállóság, illetve a függetlenség kérdését Írországban. Az Ír Szabad Állam létjogosultságáról az összefüggések bemutatásával ad teljes képet.

Az *Életrajzi vázlatok* c. részben a téma megismeréséhez szükségesnek tartottam egy rövid ismertetést adni azokról a politikusokról, akik meghatározó személyiségei voltak ennek az időszaknak.

Az értekezésben található az *Időrendi táblázat*, valamint a *Térképek, képek, dokumentumok, ábrák* saját készítésűek. A képek szerepet játszanak abban, hogy közelebb hozzák és jobban megismerhetővé tegyék a korszakot.

II. Ír függetlenségi mozgalmak a XX. század elején

Írország gazdasági és társadalmi helyzete az első világháború végéig

Az Ír-szigeten a középkor folyamán négy nagy tartomány szerveződött: Connaght és Munster nyugaton, Leinster keleten és Ulster északon. Számos legenda született erről a korszakról, melyet a klánok egymás közötti vetélkedése jellemezett. Ez a belső harc nagyban segítette a X. századtól folyamatosan érkező normannok majd az angolok térnyerését, főleg a sziget keleti partvidékén. A nyugati sziklás, nehezen megközelíthető részek lakói azonban sokáig sikerrel vették fel a harcot, visszaverték a támadásokat. A háborúskodás jelentős népesség csökkenéssel járt és kedvezőtlen hatással volt a sziget gazdasági életére.

II. Henrik angol uralkodó 1175-ben felvette az „*Írország királya*” címet. Ez szimbolikus cím volt, hiszen csak a sziget keleti partvidéki sávját tudta meghódítani. Híveinek, ő és utódai, az Ír-sziget belsejében adományozott birtokokat. Nehéz eldönteni, hogy jutalom vagy büntetés volt-e ez a királyi kegy, mert csak hosszú véres harcokban tudták megtartani az új birtokosok ezeket a területeket.

Az angol uralkodók az állandó viszály miatt elsősorban az elérhető, keleti területeket támogatták Írországban. A középkor végére ez a folyamat azt eredményezte, hogy a perifériának számító nyugati területeken a fejlődés lelassult. Súlyosbította a helyzetet, hogy az írek ősi nyelvét, a gaelt, az angolok betiltották. Az idegen nyelven hozott rendeleteknek és törvényeknek nemcsak a tartalma, hanem megértése is nehézségekbe ütközött. A nyelvi probléma ugyanakkor gátat vetett az ír önszerveződésnek, fejlődésnek.⁶

Tovább mélyültek az ellentétek VIII. Henrik angol király uralkodása alatt, aki 1537-ben bejelentette az anglikán egyház megalakulását, a Rómától való elszakadást. Az ír katolikus egyház azonban továbbra is a Pápát ismerte el, mint egyháza fejét.

⁶ Az 1366-os kilkeny rendelet szerint: „az angolok nem tarthatnak fenn kapcsolatot írekkel, nem léphetnek velük rokonságba, nem hordhatnak ír öltözéket. Az ír nyelv használata tilos az ír családoknál is. Az ír papságot el kell különíteni az angol katolikus papoktól...” Michael Barg: Cromwell és kora, Bp. 1952. 121.o.

I. Erzsébet uralkodása alatt az angol hódítók ellen sorozatos lázadások törtek ki. A legerősebb ellenállás Ulster grófságaiban bontakozott ki. Az 1595 - 1603 között zajló küzdelmek a tartomány elnéptelenedéséhez vezettek. A földbirtokosok további életmódjukat nem tudták folytatni, ezért 1607-ben a kontinensre hajóztak. Ez, az úgynevezett "grófok repülése", később azt az ürügyet szolgáltatta az angol koronának, hogy az "elhagyott" földeket elkoboztassa és brit protestánsokkal telepítse be, valamint támogassa a skótok bevándorlását Ulster tengerparti megyéibe. Döntően az ő leszármazottaik laknak ma is e területen.

A következő telepítések Oliver Cromwell nevéhez fűződtek, aki az 1649 - 1651-ig tartó ír háborúban az egész szigetet angol uralom alá vonta. A küzdelmek során a lakosság egyharmada meghalt, mások kivándoroltak. Cromwell katonáinak és híveinek a háborús részvételért földet juttatott, leginkább az elnéptelenedett vagy angol-ír katolikusoktól elkobzott birtokokat adományozta el az ország középső részén. Nem sokkal később földjük visszaszerzésének reményében a katolikus írek II. Jakab mögé sorakoztak fel és osztoztak vereségében, melyet 1690-ben a Boyne-i csatában szenvedett el /Orániai/ III. Vilmostól. Így elvesztették végképp, ami még megmaradt: csekély hatalmukat, és mindennemű tulajdonjogukat.⁷

A szigetet hátrányos megkülönböztető kereskedelmi intézkedéseknek vetették alá, melyek az itt élő skót telepeseket is érzékenyen érintették. A jobb megélhetés reményében a XVIII. század folyamán egy részük Amerikába vándorolt. Az otthon maradtak pedig polgári szabadságjogokat követeltek, főleg több beleszólást a kereskedelmi és közigazgatási ügyekbe. Legjelentősebb képviselőjük Henry Grotton volt, aki 1782-ben nyolcvanezer protestáns önkéntessel a háta mögött elérte, hogy Írország maga dönthetett a vámtarifákról, valamint a brit kormányzat elfogadta a *Poyning Törvényt*, mely független törvényhozást biztosított Dublin számára. Ez azonban már kevésnek bizonyult az értelmiség, a kereskedők és farmerek nagy részének, akik több beleszólást szerettek volna kapni a politikába. A demnkratikus jogok kiterjesztését mindenki számára elérhetővé akarta tenni Wolfe Tone protestáns

⁷ Michael Barg: Cromwell és kora, Bp.1952.225-232.o.

ügyvéd, aki 1789-ben megalakította az Egyesült Írek /United Irishman/ nevű társaságot.⁸

Katolikus önvédelmi csapatok is csatlakoztak hozzájuk, amikor Armagh megyében lázadást robbantottak ki. Tone franciaországi száműzetésbe kényszerült. Később visszatért egy francia flotta élén, de a partraszállás nem járt sikerrel, őt magát elfogták és halálra ítélték.⁹

Írország önállóságát megszüntették 1801-ben az *Act of Union* törvénnyel, amely kimondta, hogy a sziget nem gyarmat többé, hanem az Egyesült Királyság része. Így egyetlen "egyesített" parlament hozta számára is a törvényeket, Londonban. Igaz, ültek a Westminsterben ír képviselők is. A hatszáznyolcvanöt tagból száz főt delegáltak az írek.¹⁰

A katolikusoknak 1793-tól biztosítottak szavazati jogot, de ezt csak 1829-től érvényesítették, amikor is a Daniel O'Connell vezette Katolikus Egyenlőség /Catholic Emancipation/ mozgalom kiharcolta. Harcot indított az Egyesítési Törvény visszavonására. Ekkor azonban már a két egymás ellen fellépő tábor sorai átrendeződtek. Wolfe Tone protestáns híveinek leszármazottai már más érdekeket képviseltek. Az északi területeken már bekapcsolódtak a brit iparosodásba, melynek előőrse Belfast és környéke lett. A politikában ez a Nagy-Britanniával történő törvényhozási egyesülés iránti elkötelezettséget jelentette. A különbség a sziget többi területeitől, ahol nagyrészt katolikusok éltek, legszembetűnőbben az 1840-es években mutatkozott meg.

A XIX. század közepén, számos európai ország ifjúsági, hazafias mozgalmaihoz hasonlóan megalakult az „Ifjú Írország” társasága. Célja a nemzeti eszmék terjesztése, emberi és polgári szabadságjogok és a függetlenség kivívása. Lapja, a Nation /Nemzet/ 1842-ben adott hangot ezeknek a követeléseknek. Szerkesztőik Gavan Duffy, Davis Mitchel és a költő Mangan támogatták Daniel O'Connell parlamenti harcait.

⁸ Graglia, Rosalia: Írország, Bp. 1996. 30.o

⁹ Tone franciaországi száműzetésében megismerkedett a Közjóléti Bizottság tagjával, Carnot-val, aki segítséget nyújtott hazatéréséhez.

¹⁰ W. Moody: The Course of Irish History, Dublin 1994. 248-249.o.

Legnagyobb megmozdulásuk az 1843-ban Tarára, az ír királyság ősi székhelyére összehívott gyűlés volt. Erre a békés összejövetelre egymillió embert várt O'Connel és követői. Ez utóbbiak készen álltak a fegyveres harcra is az angolok ellen. Csalódottan látták, hogy csak negyedmillióan jöttek el, fegyvertelenül, bár nagy várakozással és reményekkel. Wellington hercege, Írország alkirálya betiltotta a gyűlést és tüzérseget vezényelt ki. O'Connel ekkor visszavonulót fűjt, a gyűlést feloszlatta. Hívei egy része ezt megfutamodásnak értelmezte és elfordult tőle. Az "Ifjú Írország" mozgalmat betiltották, vezetőiket börtönbe zárták.

Az ellenségeskedések nem szűntek meg. Elsősorban a földesurak és a parasztok között folytak, gyakran vallási színezetet öltve, mivel az előbbiek többségükben protestánsok, az utóbbiak pedig katolikusok voltak. Az összecsapások mindennapossá váltak, elfojtásuk egyre nehezebbnek tűnt. Újabb és újabb szervezetek alakultak és működtek ideig-óráig. Az első nagyobb eredményt, Michael Davitt-tel és Charles Parnell-lel az élén, az 1879-ben alakult Föld Liga /Land League/ érte el. Földreform követelésével nyerte meg a parasztokat, akik régóta szerették volna visszakapni az őseiktől erőszakkal elvett földeket. Számos vetésterületet legelővé alakítottak át a földbirtokosok, felmondva még a bérleti szerződést is az ír parasztokkal, mert az állattenyésztés jövedelmezőbbé vált.¹¹

A csaknem nyolc évszázados angol uralom alatt Írország elsősorban a gyarmatosítók élelmiszer- és nyersanyagszállítójává vált.

Az Ír-sziget középső területe síkság, a tengerparti területeken alacsony hegyek, dombok találhatóak. Legmagasabb pontja az országnak délnyugaton, a Kerry-hegységben található 1041 méteres Carrantufil csúcs. Írország természeti kincsekben szegény. Gipsz és agyagbányák működtek, valamint a ma napig legjelentősebb készletük tőzegből van. Ez utóbbi anyag magas fűtőértéke miatt jelentős, melyet kőszén helyett alkalmaztak.

Írország erdőterülete szinte eltűnt a gyarmati rendszer alatt. Az ipari forradalom korától az angolok hajóépítésre, gyárak fűtésére és házépítésre használták

¹¹ T.A. Jackson: Ireland Her Own, London 1971. 318-333. o.

az Ír-sziget erdeit. Ennek eredménye, hogy a XX. század elejére a teljes terület 2,5 százalékát borította erdő.¹²

Az ország természeti adottságaiból adódóan elsősorban mezőgazdasággal foglalkoztak az emberek. Az ágazatok közül az állattenyésztés volt nagyobb jelentőségű. Elsősorban szarvasmarha és juhtenyésztéssel foglalkoztak a gazdaságok, a tehetősebbek lótenyésztéssel. Nemcsak közlekedési eszközként, vagy igás állatként használták őket, hanem versenyek céljára is tenyésztettek lovakat.

Az Ír-sziget mérsékelt övi éghajlata és a Golf-áramlat miatt a tél enyhe, a nyár hűvös, viszont a csapadék bőséges. Mivel a sok eső frissen tartja a növényzetet „zöld” vagy „smaragd szigetnek” is nevezik Írországot. A növénytermesztésben ez az éghajlat elsősorban az árpa, len, a zab és a burgonya termelésének kedvezett.

A tengerparti területek megélhetési forrását a halászat biztosította. A nyugati partot sok kikötőnek is alkalmas öböl tagolja, ahol ma is halászfalvak húzódnak meg. A keleti részeken messzebbre kellett hajózni a zsákmányért.

Az ország ipara elsősorban a mezőgazdasági termények feldolgozásából élő kisüzemekből, családi vállalkozásokból állt, ami az árpa, a len és a gyapjú feldolgozására korlátozódott. Főleg az ország déli területein a termő vidékek közelében működtek.

Ipari „centrumok” Dublinban és Belfastban alakultak ki. Dublinban és környékén a feldolgozóipar: textil-, és élelmiszeripar volt jelentős. Olcsó munkaerő birtokában Anglia kedvező áron jutott az ír árukhoz. Az ír munkások bére gyakran nem érte el angol társaik jövedelmének még a felét sem.¹³

Belfastban a brit telepések befektetése nyomán a hajógyártás és a gépipar foglalkoztatott egyre több munkást. Fontos telepítő tényező volt a skót szénbányák földrajzi közelsége, valamint a város tengeri kikötője. A vaskohók megnyitása ugyan

¹² Halász Lajos-Dr. Szemennyei János: Írország, Budapest 1973. 22.o.

¹³ Horváth Gyula: Régiók felemelkedése és hanyatlása. Regionális átalakulás a Brit-szigeteken, Pécs 1997. 32.o.

segítette a vasútvonalak kiépítését, de egyelőre csak az északi városokat kötötte össze az áruszállítás miatt.¹⁴

Fekvése, fejletlen ipara és közlekedési, szállítási viszonyai miatt Írország nem kapcsolódhatott be a világkereskedelembé. Felvevő piaca Angliára és gyarmataira korlátozódott. A hazai tradíciók elnyomása miatt pedig önálló, versenyképes áruval sem rendelkezett.

A kedvezőtlen életfeltételek, lehetőségek miatt az Ír-sziget évszázados problémája a kivándorlás lett, mely a XIX. században volt a legnagyobb arányú. 1845-ben az ország alapvető élelmiszerének számító terményét, a burgonyát olyan ismeretlen betegség támadta meg, mely teljesen elpusztította a termést. Öt év alatt, nagy nehézségek árán sikerült helyreállítani a járvány előtti termelési szintet. A válságos évek alatt azonban éhhalál következtében csaknem egy millió ember halt éhen. A kivándoroltak létszáma pedig elérte a hárommillió főt. Ekkor néptelenedik el az ország nyugati, ír nyelvet beszélő területe, mely nemcsak az ország társadalmi életére hatott negatívan, hanem érzékenyen érintette a nemzeti kultúrát is.¹⁵

A XX. század elején Írország gazdasági fejlődése észak-dél megosztottságot mutatott. Látványos különbségek alakultak ki az országrészek között. Ulster északkeleti megyéiben a skót és angol protestánsok leszármazottai kezében összpontosult a különböző vállalatok tulajdonjoga. Az itt felgyorsuló ipari fejlődés alig talált követőkre a déli és nyugati területeken, ahol a mezőgazdasághoz kapcsolódó iparágak a textil és vászonipar, szeszipar fejlődött. A biztos megélhetés reményében egyre többen választották a gazdálkodás helyett az üzemi munkát. Egy-egy gyár megnyitása odavonzotta a környék lakosságát, akiknek többsége le is telepedett. A városi lakosság növekedésével, az ipari területek szomszédságában megjelentek a munkásnegyedek. Főleg a város peremén az üzemek, bányák közelében alakultak ki. Falvak és kisvárosok váltak egy-egy körzet központjává, nőttek várossá.

¹⁴ Horváth Gyula: Régiók felemelkedése és hanyatlása. Regionális átalakulás a Brit-szigeteken, Pécs 1997. 31.o.

¹⁵ Verzár István: Írország, Győr 1987. 35.o.

Belfast és Dublin lakossága a háromszorosára nőtt a XX. század elejére, mellettük nyugaton Limerick és Galway, délen Cork emelkedett városi rangra – nem utolsó sorban új oktatási intézményeiknek köszönhetően.¹⁶ Földrajzi helyzetüket tekintve mind a négy város tengerparti kikötő, a közlekedés és áruszállítás központja.

A főváros és a városokba költözés kedvező megítélését mi sem bizonyítja jobban, hogy az ország lakosságának közel egyharmada élt és dolgozott ott.

A városi népesség számának nagy részét a tönkrement vagy földnélküli vidéki lakosság tette ki. Ezt a munkaerő felesleget azonban a nagyobb települések nem tudták maradéktalanul felszívni, így aki nem talált munkát, annak maradt a kivándorlás, az alkalmi munka, vagy a bűnözés útjára lépett.

Az gyárak tulajdonosai angolok, esetleg angol családokba beházasodott gazdag írek közül kerültek ki.¹⁷ Az ő kezükben volt a gazdasági hatalom, illetve általuk az ír gazdaság szoros összefüggésben, „munkamegosztásban” állt Angliával. Ezek a családok főleg Dublinban, Belfastban, a módosabbak Londonban éltek és csak egy-egy időszakra látogatták meg birtokaikat, gyáraikat. Ügyeiket megbízottakon, alkalmazottakon keresztül intézték. Ezek között már voltak ír származásúak, többségük Londonban, vagy a dublini Royal College megbízható intézményeiben készült fel a munkára.

Az íreknek nem volt se nagypolgárságuk, sem saját arisztokráciájuk. A föld angol birtokosok kezén volt, akiktől bérelték az ír parasztcsaládok a földjeiket. Meg is válhatták ezeket a telkeket, azonban a váltság összege ezt általában lehetetlenné tette. A földdarabok nem mindig voltak elegendő nagyságúak a nyereséges gazdasághoz, így előfordult, hogy többen összefogtak és közösen gazdálkodtak, szerszámokat és lovakat cseréltek.

¹⁶ 1908- ban megnyitotta kapuit az Ír Nemzeti Egyetem, először Dublinban, majd Galwayben és Corkban.

¹⁷ Az angolok többnyire protestáns vallásúak voltak, így a köztudatban egyes szavak jelentése összemosódott, például: angol=gazdag=protestáns=ellenség. Ugyanez a másik oldalról: ír=szegény=katolikus=ellenség. Sajnos ezek a sztereotípiák vezettek oda, hogy egyesek vallásháborúnak próbálják beállítani az Ír-sziget függetlenségi harcát, valamint egyesítésért folytatott küzdelmet, noha nem a vallás a meghatározó tényező ebben a konfliktusban, hanem a származás és a gazdasági életben betöltött szerep.

Az ír középosztályt az ír származású polgárság alkotta. A kiskereskedők, műhelytulajdonosok, tisztviselők, tanárok, ügyvédek száma egyre nőtt. Általában városokban laktak, saját házat, vagy több szobás lakást tartottak fenn. Ők képviselték az ír értelmiséget, tanulmányaik révén látták az ország elmaradottságát és megpróbálták tenni ellene. Az ír függetlenségi mozgalom vezetői ebből a körből kerültek ki.

Az angol uralom alatt szinte folyamatosan zajló függetlenségi harcok miatt a békés viszonyokat kívánó gazdasági és társadalmi fejlődés elmaradt. A gazdasági élet irányításából az írek teljesen kiszorultak. Az angolok nem sokat törődtek a fejlesztéssel, hiszen így könnyebben kezükben tarthatták az Ír-szigetet. Nem építettek ki biztonságos és jó minőségű úthálózatot, ami hátráltatta a belkereskedelem és így az ír társadalom előrelépését is. A gazdasági életen keresztül nyomást gyakoroltak az ír társadalomra, ezen keresztül pedig politikai életére.

Ebben a légkörben, 1905-ben jelent meg egy dublini újságíró, Arthur Griffith írása folytatásokban a *United Irishmen* c. lapban „*Magyarország feltámadásáról és annak írországi párhuzamairól*” címmel.¹⁸ A szerző többek között felelevenítette hazánk történelmét az 1848-as szabadságharctól az 1867. évi kiegyezésig. Kiemelte, hogy a nemzeti mozgalmak a nyelv és a kultúra területén bontakoztak ki. Griffith munkájában bemutatta Kossuth és Széchenyi reformkori tevékenységét. Az ír nemzet számára létkérdéssé tette a hazai gazdasági és kulturális intézmények létrehozását, illetve a meglévők bővítését. Hiszen ahogy a magyaroknál a Nemzeti Múzeum, Nemzeti Színház, a Tudományos Akadémia, a Védegylet megalakult, az országban kedvező gazdasági és társadalmi változások indultak el. Ennek következtében pedig a függetlenség kivívása is egyre elérhetőbbnek tűnt. A harc lehetséges módszerei közül a Deák Ferenc vezette erőszakmentes passzív ellenállási mozgalmat állította példaként országa elé a szerző.

¹⁸ RLM GA 10/22 0270 „Arthur Griffith: Resurrection of Hungary Paralell for Ireland. Dublin, 1918.” Könyv formájában 1918-ban jelent meg. A mű népszerűségét bizonyítja, hogy még ebben az évben csaknem 20.000 példányban kelt el. Arató Endre: A nemzetiség kérdés Nagy-Britanniában, Budapest 1987. 94.o.

Griffith könyvének témája nagy érdeklődésre tartott számot. Bár egy másik nép történelmének egy részletét mesélte el, a hasonlóság és a célzás a konfliktus rendezésére egyértelmű volt. A magyar „taktika” pedig új lehetőségeket nyújtott ahhoz hogyan lehetne újabb fegyveres harc nélkül elérni a kitűzött célokat.

A Sinn Fein politikája

Arthur Griffith a tennivalók főbb irányvonalait fogalmazta meg a *Sinn Fein politikája* c. írásában.¹⁹

Griffith szerint a hanyatlás akkor indult meg, amikor az írek szabadságukról önként mondtak le, azzal hogy hagyták megszüntetni saját parlamentjüket.²⁰ Hagyták, hogy egy idegen hatalom gyakorolja felettük az ellenőrzés jogát. Mindez pedig olyan erős befolyást jelentett, hogy még a kultúrájukat, saját nyelvüket is elfelejtették. Többek között ezért tartotta elsődleges és legfontosabb feladatnak az oktatási rendszer megreformálását. Minden szinten ugyanis a brit hatóságok gyakorolták a felügyeletet.

Az oktatás irányelveit Arthur Griffith a következőkben foglalta össze: az ír nemzeti hagyományok ápolása, az ír nyelv és irodalom tanítása, a fiatalok nemzeti szellemű nevelése, valamint olyan segélyhálózat kiépítése, ami szegény, de tehetséges fiatalok támogatását tette lehetővé.

A griffithi elveket valósította meg kísérleti iskolájában Patrick Pearse²¹. Az általa alapított Szt. Enda iskola, a fővárosban, Dublinban működött és a tanítványokon keresztül a szülőket is megszólította. A hazafias szellemű nevelés jegyében az iskola foglalkozott az ír nyelv, ír hagyományok oktatásával, régi feledésbe merült kézműves mesterségek felelevenítésével.

Az angolok megérezték a változás szükségességét és az 1908-as év jelentős dátuma lett az ír oktatás történetének. Az alapfokú iskolákban tanított birodalmi ismeretek kibővíthetőek lettek Írországra vonatkozó földrajzi, történelmi adatokkal.

¹⁹ Griffith mindkét munkája 1905-ben íródott. A Sinn Fein (Mi magunk) politika ekkor szerveződött mozgalommá, melynek elnöke Arthur Griffith lett. Célja a független Írország megteremtése volt békés eszközökkel. RLM GA 10/220270 Arthur Griffith: Sinn Fein Policy, Dublin 1905

²⁰ 1801 Act of Union kimondta, hogy Írország Nagy-Britannia része, nincs szüksége önálló parlamentre; feloszlatta az ír parlamentet, illetve képviselőket biztosított az írek számára a Westminsterben. F. Martin - W. Moody: *The Course of Irish History*, Dublin 1994. 248.o.

²¹ Patrick Pearse (1879-1916) költő, pedagógus. Testvérével együtt alapította meg a St. Enda iskolát. Az ír függetlenség elkötelezett híve. Az 1916-os Húsvéti Felkelésben való részvételéért az angolok kivégezték.

A középfokú iskolák többségét a britek tartották fenn. Elsődleges feladatuk volt, hogy a birodalom számára hűséges és alázatos tisztviselőket neveljenek. Más országokban a középiskolákból kerültek ki az ipar és a kereskedelem képviselői. Az íreknél ezt elhanyagolták.

Mostoha körülmények között volt az egyetemi oktatás is. Ha valaki eljutott odáig, hogy beiratkozhatott a korona egyetemére, elszakították a nemzeti hagyományaitól, lerombolták hazafias érzéseit.

A felsőfokú oktatásban, szintén az 1908-as oktatási törvénynek köszönhetően, az Ír Nemzeti Egyetem megalakítása hozott változást. A királyi engedéllyel működő dublini, corki, galwayi karokon az ír kultúra addig feltárt ismereteit is oktatták a birodalmi ismeretek mellett.

Az oktatás bármely szintjéről kikerült fiatal így ha másra nem is, arra jó lehetett, hogy a brit hadsereg önkéntesévé, vagy a birodalom jó hivatalnokává váljon a megélhetés reményében.

A helyzet javítására a Sinn Fein mozgalom programja a magániskolák létrehozását javasolja, mely folyamat elkezdődött már a századelőn. Létre kívántak hozni egy Nemzeti Oktatási Alapot, mely a szülők adományaiból és a kivándorolt írek támogatásából teremtené meg a feltételeket nemzeti iskolák létrehozására. Ezek egyelőre az alapszintű oktatásban működnének, elsősorban nemzeti és vallási ismereteket tanítva. Magyarország és Lengyelország, valamint Finnország példáját állították az írek elé, ahol a szerény lehetőségek ellenére e mozgalom sikerrel működött. Alapítvány létrehozását ugyanis nem tagadhatták meg a hatóságok. Mindössze az lehetett gátló tényező, hogy az ország gazdasága és az egyes családok anyagi helyzete mérsékelt sikereket ígért ezen a téren.

Griffith tanulmánya az ír gazdasági helyzet nehézségeire is talált megoldást, az ipar, illetve a kereskedelem fejlesztésére, valamint a mezőgazdaság modernizálására vonatkozó terveivel. A gazdasági reformok létkérdéssé váltak Írország számára, hiszen önálló gazdaság nélkül a fejlődés útja célt tévesztene, az ország kiszolgáltatottsága az angol gazdaságnak teljes mértékben fennmaradna.

A zöld sziget természeti adottságai miatt a legnagyobb szerep a mezőgazdaságra hárult. A megművelhető földeknek azonban csak a negyedrészen működtek gazdaságok. Elsőrendű cél volt, hogy a parlagon álló területeket újra művelés alá vonják, illetve a meglévő terméshozamát új eljárásokkal növeljék. Csakhogy az új dolgok Bevezetéséhez támogatásra van szüksége a gazdáknak, amit eddig a Megyei Tanácsok juttattak, vagy éppen nem juttattak.

A Sinn Fein szövetség létrejöttét szorgalmazta a gazdák és azok között az iparosok között, akik mezőgazdasági gépgyártással foglalkoztak. Ezáltal mindkét félnek biztosítva lett volna a megélhetése, összehangolt munkájukkal pedig kedvező folyamatokat indíthattak el, ami az árak emelkedéséhez, illetve nagyobb haszonhoz jutatta volna őket. Nem lett volna szükség külföldről drága pénzen behozott termékekre, amikor helyben is kaphatóak.

Általánosan fogalmazva a mozgalom célul tűzte ki a nemzetgazdaság megeremtését, ami meghatározó szerepet játszana a függetlenné válás folyamatában. Követendő példának a magyar és német folyamatokat, Széchenyi István és Frederick List tevékenységét tartották, akik szintén nemzetük jólétének biztosítását látták a hazai ipar fejlesztésében. Ennek megeremtése alapot jelentett saját törvények, hivatalok létrehozására, ezeken keresztül az emberi és polgári szabadságjogok biztosítására és gyakorlására az ország lakói számára.

A nemzetgazdaság létrehozásához első lépésnek a protekcionizmus bevezetését szorgalmazta Griffith a tanulmányában. Ez nem jelentette volna a külföldi áruk kizárását a piacról, csupán egyenlő esélyeket kínált a hazai termelők számára. A veszélye azonban így is igen nagy volt annak, hogy egy ír gyáros még így sem tud olcsóbban terméket előállítani ugyanis nem rendelkezett olyan anyagi háttérrel, mint egy külföldi. Ha Írországból egy hasonló külföldi termékre adót, vámot vetnek ki, akkor az egyenlő feltételeket teremthet.

A megtermelt haszon egy részét az ír tulajdonos visszaforgathatná az iparba, így elindulna az iparfejlődés azon az úton, amely a hazai gyártó tulajdonosok arányát növelné. Társadalmi hatását tekintve pedig a középosztály megerősödését szolgálta volna.

A külföldi áruk hajón érkeztek az országba. Legfontosabb volt a kikötői testületek megszervezése, melynek feladata az országba érkező áruk listáját összeállítani és a rájuk kivetett vámot begyűjteni. Különös figyelemmel kell követniük azokat a külföldi termékeket, melyek az ír érdekekkel szemben állnak, nem kívánatosak az országban.

Mindez talán arra fogja ösztönözni a befektetőket, hogy Írországból hozzanak létre vegyes vállalatokat, fektessék be pénzüket. A vállalatok gyarapodása pedig növelné a foglalkoztatottak arányát, ami viszont magasabb fizetőképes keresletet idézne elő.

A kikötők mellett a tengeri hajózást, illetve a vízi utakat kellett fejleszteni. Noha a középkorban az ír flotta még jelentős volt, a sziget meghódítása után törvények gondoskodtak arról, hogy az angol hajóknak ne legyen vetélytársuk. Írország nem rendelkezett kereskedelmi flottával.

A tengeri kereskedelem fejlesztése egy olyan jó adottságokkal rendelkező ország esetében, mint Írország, ahol a legkedvezőbbek a feltételek a partmenti hajózásra és biztonságosak a kikötés lehetőségei, szinte kötelező. Ha másképp nem megy, akkor saját erőből kell megoldani. A máshonnan felhalmozott tőkét az ír gyárosok, vagy akár magánszemélyek is hajóépítésbe fektethetnék. Így kezdte Norvégia és Németország is. Tengeri kereskedelem nélkül kihasználatlanul hagyná Írország a legnagyobb lehetőségét, a világkereskedelemben történő bekapcsolódást, kimaradna a legjobb üzletből és elszigeteltségéből sem tudna kilépni. Arról nem is beszélve, hogy ezzel Anglia malmára hajtának a vizet, aminek a hajói nap mind nap befutottak ír kikötőkbe.

A Sinn Fein mozgalom célul tűzte ki az elmaradott közlekedési útvonalak, vasúthálózat fejlesztését is. A helyzeten javított ugyan a Shannon folyóhoz kapcsolódó csatornahálózat, ami fontos szerepet játszott a közlekedésben és a szállításban, mégis léteztek olyan nehezen megközelíthető helyek, nyersanyagforrások, melyeknek kiaknázása eddig a megközelíthetlenség miatt maradt el.

Mindezen fejlesztések megvalósításához sok pénzre volt szükség. A szerény hazai lehetőségek kiaknázása mellett külföldi beruházókra is számítottak, természetesen olyanokra, akik tiszteletben tartják a versenyszabályokat és Írország érdekeit. A fedezetet értékpapírok formájában kívánták előteremteni. Ehhez azonban nélkülözhetetlen volt az Ír Nemzeti Értéktőzsde létrehozása.

Azok az ír cégek ugyanis, melyek ebben az időben működtek, nem tudták bejegyeztetni magukat a tőzsdére Írországban. Ez nagy hátrányt jelentett, hiszen nem rendelkeztek olyan háttér tőkével, amit fejlesztésre, kutatásokra fordíthattak volna. Tőzsde hiányában jelentős befektetésekre sem lehet számítani és így az ír ipar kiszolgáltatott helyzete fennmarad. A Sinn Fein mozgalom szerint a megalakuló nemzetgyűlésnek elsődleges feladata lesz a tőzsde megteremtése, és működésének ellenőrzése, hogy elősegítse az ország gazdasági helyzetének javítását.

A tőzsde és az újjáélesztett ipar megteremtése mellett a Sinn Fein a Nemzeti Bank megalakítását tartotta időszerűnek, ami megszüntetné az írországi adók felhasználásának követhetlenségét az Ír Kincstárban. A brit pénzkezelés ezzel véget érne, nem vándorolna ki az aranykészlet az országból.

A Nemzeti Bank létrehozása pedig elősegítené az ír nemzeti valuta bevezetését. A nemzeti pénz kizárólagos használata pedig jelezné Írország gazdasági függetlenségét.

A szállítás és a kereskedelem révén fejlődőnének Írország külkapcsolatai, melyet tartóssá a konzuli képviselet kiépítése tenne. A brit konzulátusok, úgy gondolták, nem nagyon igyekeznek az ír érdekeket képviselni, noha az intézmények fenntartásához adójuk által az írek is hozzájárultak.

Griffith a „Mi Magunk” módszeréből kiindulva azt szerette volna, ha az írek saját kereskedelmi képviseletet hoznak létre egyrészt azért, mert ezek a hivatalok Írország gazdasági érdekeit szolgálnák, másrészt a függetlenséget szimbolizálnák. Lehetőség nyílna arra, hogy a világ minden táján megismerjék az országot, adottságait, termékeiket, közvetítők nélkül mind gazdasági, mind politikai tekintetben.

A gazdasági kérdéseken túl a program a szociális problémákra is megoldást keresett. Első helyen szerepelt az ún. szegényügyi kérdés, melynek rendezése révén az ír társadalom egyik legkényesebben kérdése találna megoldást.

A gondok a XIX. századi törvénykezés nyomán keletkeztek, mely a nincstelen lakosságot a bűnözőkkel vette egy kalap alá. Nem vizsgálta a személyek múltját, nyomorba kerülésük okait, csupán az adott helyzetet mérlegelte. Nem nyújtott alternatívát a szegények számára, segélyek, vagy munkalehetőségek, biztosítási rendszerek formájában, hanem dologházakba zárta őket. 1846-1849-ben a „Nagy Éhség” idején a rossz termés miatt a kisbirtokos farmerek nagy része tönkrement. A kormány „támogatása” abban merült ki, hogy a megélhetési forrás nélkül maradt polgárokat ezekben a szegényházakba zárta. A helyzet tarthatatlansága többeket emigrációba kényszerített

A Sinn Fein programja bemutatta, hogy Franciaországban már felismerték, hogy rossz termés esetén nem a gazdák felelősek a kialakult helyzetért. Igyekeztek őket adminisztratív intézkedésekkel segíteni abban, hogy mielőbb talpra állhassanak. Nem zárták őket szegényházba, hanem igyekeztek munkát adni nekik különböző ipari létesítményekben.

A Sinn Fein politikája, német mintára, az elszegényedett embereket három csoportba osztotta: az elsőbe azokat sorolta, akik valamilyen tőlük kívülálló ok miatt veszítették el munkahelyüket, de tudnak és szeretnének dolgozni; a másodikba azok akik szeretnének, de alkalmatlanok rá; a harmadikba pedig, akik képesek lennének, de nem akarnak dolgozni. Az első csoport számára az állam biztosítja a munkalehetőséget, a másodikba tartozókat eltartják segélyek révén, és csak a harmadik csoport kerül dologházakba, vagy különleges státuszban börtönökbe.

Ehhez a munkához a Szegényügyi Hivatalok reformját is végre kell hajtani. Gazdasági háttérét az erre fordítható adó ésszerű felhasználása képezné, azaz egy részét munkahely teremtő vállalkozásokba kell fordítani, valamint az ott termelt áruk reklámjára. A munkaerőt tudnák használni és az ír termékeket így jobban megismernék és vásárolnák az emberek. Elsősorban olyan árukra lenne szükség, amit eddig külföldről szereztek be. Ha nem kedveznek a viszonyok annak az árunak az

előállítására, valami hasonlót próbálnak gyártani. Olcsóbb termék esetén nőne a cég versenyképessége, a fogyasztói igények növekedésével. Ha pedig sikerülne elérni a helyi közigazgatási hivatalokkal együttműködve, hogy amiből csak lehet, ír terméket vásároljon a lakosság, az elszegényedés folyamata megállítható, hosszútávon pedig fölszámolható lenne.

Griffith szerint a hivatali ügyintézés reformjára nem csak a szegényügyben lett volna szükség, hanem minden területen. Megyei szinten ugyanis az ír szervezetek szerepe a brit rendelkezések jóváhagyására és a számlák behajtására terjedt ki. A megyei tanácsok feddhetetlensége pedig megkérdőjelezhető, ezért létkérdés a Nemzeti Polgári Szolgálat létrehozása olyan ír tisztviselőkkel, akik tisztában vannak a helyi viszonyokkal. El akarta érni azt is, hogy ne csak a bólogató János szerepét töltsék be az írek a központi rendelkezések végrehajtása során, hanem meghozatalukban is részt vegyenek. Így az ország védőbástyájává válna a Nemzeti Polgári Szolgálat. Befolyást gyakorolhatna oktatási, szociális ügyekben, Írország érdekeit figyelembe véve pótolnák az évszázados kulturális lemaradást, mely nélkül egyetlen nép sem léphet a függetlenség útjára.

A Sinn Fein a legfelső jogkört, a törvényhozás jogát, az ír parlament számára tartaná fenn. Törvényes úton haladva pedig a nemzet mindent elérhet: *„A hatalmad a bíróságokban, a törvényekben van, ezek egyben kötelességek a nemzetre nézve. Minden ír kötelessége törvényes eszközzel óvni önmagát, családját, a szomszédját, de legfőbb kötelessége engedelmeskedni a törvényeknek.”*²² A Sinn Fein politikája nagy súlyt helyez tehát a törvényes útra, a vitás kérdések békés megoldására, amennyiben egy nemzet élhet azzal a szabadságával, hogy maga dönthet a sorsáról.

A törvénykezés legfelső szerve az ír parlament, melynek feladata a törvényhozás, az államügyek ellenőrzése, Dublinban ülésezne. A képviselőtestület háromszáz főből állna: a megyei, városi és falusi tanácsok tagjaiból, valamint különböző szociális intézmények és közhivatalok küldötteiből. Az országot érintő kérdések megtárgyalása mellett, feladata lenne bizottságok, általános testületek

²² RLM GA 10/22 0270 Arthur Griffith: Sinn Fein Policy, Dublin 1905. 11.o.

felállítása és ellenőrzése. Az ülések eredményeiről folyamatosan tájékoztatnák az illetékeseket és a közvéleményt. Ez utóbbi azért nagyon fontos, mert az információ hiányából gyakran adódtak hátrányos döntések. Ennek elkerülésére rendkívül fontos egy gyors és hatékony hírszolgálat létrehozása is.

A Sinn Fein e felsorolt munka első jelentős feladatául jelölte meg, hogy a választásokon többséget szerezzen és bejutva az önkormányzatokba hozzájárítson politikája végrehajtásához. Nem ígért mást, mint a polgári szabadságjogok tiszteletben tartását, illetve annak megteremtését lehetőleg békés úton. Az újdonsága ennek az ír politikának abban rejlett, hogy először szerepeltek összefoglalva az ír problémák, melyekre egyben megoldást is kínált a Sinn Fein. Kifejezték a fehér asztal mellett történő tárgyalásokra való hajlamukat és azt, hogy mit tekintenek kiindulási alapnak egy esetleges megegyezés során.

Egyelőre azonban mindez terv volt csupán. Az angolok győztesen kerültek ki az első világháborúból. 1918-ban az európai rendezés és tengeren túli területeik kötötték le a figyelmüket, talán ezért is jelenhettek meg Griffith említett munkái.

Az ír kérdés rendezéséhez az angolok egyelőre nem tekintették az íreket egyenrangú partnernek. A wilsoni elveket elméletben támogató brit kormány saját háza táján nem kívánta alkalmazni ezeket a nézeteket.²³

A nemzetiségek szabad és független fejlődése nem jelentette volna szükségszerűen a birodalom végét. A függetlenségen azt az önállóságot értették, ami elsősorban belügyi kérdésekben mutatkozott volna meg. Griffith munkájában nem tesz említést hadsereg létrehozásáról, és a birodalom ügyeiben sem keresi a beleszólási jogot. Szilárd gazdaság, fejlett társadalmi és kulturális élet megteremtését tűzte ki célként az írek számára, és egyenrangú partnerként való együttműködést várt az angoloktól. Csak ezek létrejötte után kerülhetett volna sor a politikai kérdések tisztázására.

²³ 1918. január 8-án, Wilson, amerikai elnök, előterjesztette a háború utáni rendezés alapelveit 14 pontban. Ebben szerepelt többek között a nemzetiségek szabad és független fejlődésének a biztosítása. A londoni kormány hivatalosan elfogadta ezt az elvet, de ahogyan a többi „békebírónál”, úgy náluk is feledésbe merült és előtérbe kerültek a háború alatt kötött titkos diplomáciai megegyezések.

A Home Rule mozgalom

1879-ben alapította Isaac Butt a Home Rule for Ireland /vagy másképpen Nationalist/, azaz az Ír Nemzeti Pártot. Ez a szervezet 1879 és 1891 között meghatározta az ír politikát. A pártnak kezdetben Home Rule for Ireland, avagy Önkormányzatot Írországnak volt a neve. Néhány év múlva átkeresztelték Irish Nationalist Party - Ír Nemzeti Pártra. A szervezet ugyanis nemcsak a Home Rule érdekében lépett fel. A Westminsterbe kerülve az angolok Ír Parlamenti Pártként tartották nyilván. Ez a három elnevezés azonban ugyanazt a pártot jelöli. A párt élén Charles Parnell állt.²⁴

A kérdés az volt, hogy Írország függetlenségét hogyan éri el: autonómiával a Brit Birodalmon belül, vagy teljes elszakadással. Parnell obstrukciókkal elérte a választási törvény módosítását, hogy a közös londoni parlamentbe pártja nyolcvan tagot delegálhasson. Erőszakmentes politikájával nemcsak az Amerikába emigrált írek pénzügyi támogatását szerezte meg, hanem a brit liberális pártot is sikerült megnyernie az önkormányzat ügyének. Természetesen a birodalmon belül elképzelt változatnak. Az ír ügy érdekében mutatkozó hihetetlen tenni akarása annál is inkább érdekes, mert két tulajdonsággal bírt, ami bizalmatlanságot kelthetett az írekben, egyben megnyitotta számára a zárt kapukat Londonban: protestáns volt és földbirtokos. Ez nem akadályozta abban, hogy érdekeit félretegye és a megegyezést keresse.

Gladstone harmadik, majd negyedik kormánya alatt a liberálisok megkísérelték 1886-ban, illetve 1893-ban a Home Rule törvényjavaslatot elfogadtatni. Magát a liberális pártot is megosztotta a kérdés, Joseph Chamberlain és követői elutasították. Azt mondhatnánk, hogy a Home Rule kezdetben protestáns mozgalom volt, amely a későbbiek folyamán elnyerte a katolikusok támogatását. Végző stádiumában, az 1910-es években pedig az írek maguknak követelték a vezetést.

²⁴ Charles Parnell (1846-1891) ír protestáns politikus. 1875-től a Home Rule párt képviselője, 1882-től elnöke. Obstrukciókkal kívánta elérni, hogy a londoni parlamentben napirenden tartsák a Home Rule kérdést. Életéről részletesen: Bew, Paul: C.S.Parnell, London 1980.

A Home Rule kérdés közel félévszázados huzavonája során a felekezeti hovatartozás egyben állásfoglalást is jelentett. Igaz, időnként, periódusonként mást és mást. 1871-ben a katolikus püspöki kar általános véleménye, hogy a Home Rule protestáns összeesküvés a katolikus papság hatalmának csökkentésére, az egyház felosztatására. Az 1870-es évek közepén azonban Cullen bíboros, a legtekintélyesebb egyházfő, látva a Home Rule népszerűségét már óvatosabban nyilatkozott, amikor a választások nyomán az Ír Párton belül az önkormányzatot támogatók kerültek többségbe. Többször hangot adott abbéli aggodalmának: fél egy olyan ír parlamenttől, melyben a protestánsok, vagy olyan laikusok vannak többségben, akik az egyház társadalomban betöltött szerepével nincsenek tisztában. Támogatta azt az irányzatot, amely fellépett azért, hogy a helyi, falusi önkormányzatban kapjanak nagyobb befolyást az írek, az unió fenntartása mellett.

A püspöki kar aggodalmának fő oka az a nyilvánvaló tény, hogy addig az egyház volt a legerősebb, legtöbb embert mozgatni tudó szervezet. A politikai pártok felléptével azonban bebizonyosodott, hogy az emberek máshoz is fordulhatnak érdekeik védelmére. A kérdés az volt, mennyire rugalmas az egyház, mennyire képes új kapcsolatot kialakítani egy új kormányzati struktúrával, vajon megmarad-e az egyház befolyása és függetlensége?

Az alsópapság, amely általában támogatta a Home Rule-t, nem érezte ilyen tragikusnak a helyzetet. A helyi adminisztráció megváltozását és a kormányzás új, reményteli formáját látta benne, és nem kételkedett, hogy ebben tevékenyen részt vehet, illetve az egyház továbbiakban is megőrzi befolyását. A hívek magukkal ragadták az alsópapságot, akiknek a támogatása arra készítette a püspököket, hogy vizsgálják felül aggodalmaikat. Sokan őszintén meggyőződtek a Home Rule jelentőségéről és szükségességéről, a többség, valamint az a félelem, hogy más nézet esetén a gyülekezet elidegenedik a papságtól, meggyőzte a még ingadozókat. Végül áldásukat adták az ügyre azzal a feltétellel, hogy a katolikus oktatás jelentőségét nem vitatják, és megfelelő szabadságot biztosítanak az önálló belügyek ezen területének intézésekor.

Az ír önkormányzat népszerűségével a katolikusok befolyása egyre nőtt a mozgalomban, amikor pedig a protestánsok meg akarták védeni világnézetüket kizárták őket, így nagy részük kényszerítve volt arra, hogy a másik oldalon keressen pártfogót.

„A fő ok, amiért az angolok megtagadják az írektől az önkormányzat áldását, nem a faji, hanem a vallási idegenség. Lennének az írek protestánsok, fel lenne függesztve az Unió és lenne saját parlamentjük” mondta MacHale érsek.²⁵

A legélesebb vita a Home Rule körül a politikai életben bontakozott ki. Az angolok lázadásnak tartották, az ír népet pedig hálátlannak. Lázadásnak, mivel alapvető változásokat akart a két ország viszonyában és mert elfogadhatatlannak és alkalmatlannak tartotta a londoni parlamentben hozott törvényeket Írországra nézve.

A liberálisok Gladstone óta, keresték a békés megoldást az írekkel, visszautasítva az erőszakos kormányzás bevezetésének a gondolatát. Szándékukban állt, hogy találjanak egy középutas megoldást, amely méltó a koronához, egyben össze-egyeztethető elveikkel, rendezi és megszilárdítja a kapcsolatot Írországgal. A konzervatívok azonban, akik a Home Rule ellen voltak tudták, hogy a mozgalom az 1782 és 1800 között fennállt ír parlament nosztalgiájából meríti népszerűségét, és amelynek visszaállítása az unió végét jelentené, azaz az ír függetlenség megvalósulását. Ebben pedig nem kívántak részt venni. Annak ellenére, hogy a végső cél ez volt és, az írek közötti nézeteltérés a háború után ebből az értelmetlen kettősségből fakadt, ekkor még a Home Rule az összes módosító javaslatával azt a látszatot keltette, hogy a belső önállóság elegendő az írek számára.

Az egymást követő konzervatív kormányok 1894 és 1905 között, valamint az időszakos liberális kormányzás alatt, a toryk elég erősnek bizonyultak ahhoz, hogy megbénítsák a liberális terveket. A „Birodalom Feldarabolásaként” értelmezték a kérdést, amely felvetett alapvető, időszerű problémákat is, pl. hogyan kellene átalakítani a birodalmat, területi veszteség nélkül. Osztották azt a nézetet, hogy a hibákat kellene megoldani, a sérelmeket orvosolni, azaz olyan intézkedéseket,

²⁵ Patrick O' Farell: Ireland's - English Question, London 1971. 164.o.

törvényeket hozni, amely elsimítja az ellentéteket. Ez azonban már kevésnek bizonyult. Nem vették figyelembe a mozgalom nemzeti tartalmát és a társadalom ragaszkodását és elszántságát, mellyel a Home Rule-t támogatta. Ez adott erőt John Redmondnak, aki 1900-ban az Ír Párt újraegyesítésekor annak elnöke lett, hogy a parlamentben állandóan napirenden tartsa a kérdést.²⁶

Mit jelentett volna a Home Rule Írország számára? Elsősorban belügyi önállóságot, független ír parlament felállítását. Az Act of Union óta a Westminsterbe küldött ír képviselők ugyanis kisebbségben voltak, beleszólásuk, döntési joguk az ír kérdésekben szimbolikus volt. A Home Rule törvényjavaslatban megfogalmazott belügyi önállóság az oktatásra, igazságszolgáltatásra polgári ügyekben, az egyházra, a kereskedelem- és iparfejlesztésre terjedt volna ki. A birodalom egysége érdekében a külügyi, pénzügyi és hadügyi kérdésekben továbbra is London mondta volna ki a döntő szót.

Az 1905 végén megalakult liberális kormány élén a skót származású John Campbell-Bannerman, majd 1908-tól Herbert Asquith állt.²⁷ A párt radikális szárnyát David Lloyd George vezette, aki nem zárkózott el az írekkel vagy a Munkáspárttal való együttműködéstől. Megnyerésük érdekében /és persze saját népszerűségének növelésére is/ átvett és igyekezett megvalósítani olyan programpontokat, amelyeket e pártok követeltek. Ilyen volt a Munkáspárt által szorgalmazott szociális reformok ügye vagy az írek követelése – a Home Rule törvény. 1910-ben a liberális kormány elvesztette parlamenti többségét és rászorult az Ír Parlamenti Párt és a Munkáspárt támogatására.

A konzervatívok, hogy visszaszerezzék elvesztett hatalmukat, és a liberális kormány mozgásterét akadályozzák kétségbeesetten tiltakoztak a reformok ellen. Az

²⁶ John Redmond (1856-1918) az Ír Nemzeti Párt vezető egyénisége 1891-től, majd 1900-tól elnöke. Fontos szerepe van a harmadik Home Rule törvény elfogadtatásában. Fia és testvére az első világháborúban a brit hadseregben szolgált. Elvesztésük, valamint háborús parlamenti politikájának sikertelensége egészségét megviselte, végül 1918 márciusában egy szívroham végzett vele.

²⁷ Herbert Asquith (1852-1928): angol liberális politikus, 1908-1916-ig miniszterelnök. 1915 Gallipoli kudarcért bírálják. 1916-ban átadja a hatalmat Lloyd George-nak. Életről részletesen: Colin Clifford: *The Asquiths*, London 2002.

Alsóházban ezt nem tudták megvalósítani, a Lordok Házában azonban rendre vétót emeltek a liberális törvényjavaslatok ellen. Az ellentétek a két ház között pattanásig feszültek, majd ki is robbant az 1909-es költségvetési vita, illetve annak megszavazása körüli botrányban.²⁸

A liberálisok valódi célja a Felsőház vétójogának korlátozása volt. A Lordok belesétáltak a csapdába és visszautasították a költségvetést. Ezzel kezdetét vette az a hadjárat, melynek célja a konzervatív lordok hatalmának megtörése volt. A közvélemény előtt úgy tüntették fel a dolgot, hogy a költségvetést elvetve a szociális reformokat a konzervatívok utasították el. Követelték a Lordok Háza hatalmának korlátozását. Egy évvel később, 1911-ben megszületett a *Parlament Act* elnevezésű törvény arról, hogy a Lordok Háza a nem pénzügyi törvényjavaslatot csak kétszer utasíthatja vissza.

A parlamenti törvény elfogadása miatt két választást tartottak 1910-ben. Mindkét választás a liberális és a konzervatív parlamenti erőviszonyok kiegyenlítődéjét hozta. Az 1910-es decemberi választásokon a liberálisok mindössze két mandátummal szereztek többet /275 : 273/. Az Ír Nemzeti Párt nem vesztett helyet /83/, a Munkáspárt pedig növelte is képviselői létszámát /41/ a parlamentben. Eljött az ideje, hogy a liberálisok beváltsák ígéretüket. Asquith kormánynak létkérdésévé vált az írek nyújtotta támogatás. Nem viszakozhattak, be kellett váltaniuk ígéretüket, a Home Rule törvényjavaslatának parlamenti előterjesztését.²⁹

A konzervatívok sem maradtak tétlenek. Az őket támogató gazdasági, pénzügyi csoportoknak, az arisztokrácia többségének és nem utolsósorban az uralkodónak nem tetszett a Home Rule törvényjavaslat. Félték, hogy bevezetése által gazdasági és politikai befolyásukat Írországban teljesen elveszítik.

A konzervatívok nem elégedhettek meg a parlamenti harccal, igyekeztek inkább az azon kívől eső erőket megnyerni maguknak. A Home Role leginkább az ulsteri protestánsok hatalmi pozícióit veszélyeztette. Érdekükben beszédeiket a parlamentben a hűség, a szabadság és vallás jelszavával tartották. Önvédelmi

²⁸ Kee, Robert: *The green flag*, London 2000. 461-477.o.

²⁹ U.o.

harcként tüntetve fel a Home Rule ellenes megnyilvánulásait, nem riadva vissza attól sem, hogy anyagi és katonai segítséget nyújtsanak. Ott ahol ez kevésnek bizonyult, gazdasági nyomást gyakoroltak, de az erkölcsi zsarolástól sem riadtak vissza.³⁰ Már csak egy megfelelő emberre volt szükség, aki nyíltan képviseli e törekvéseket. Meg is találták őt, Sir Edward Carson személyében, aki dublini jogászból lett legfelsőbb államügyész a Balfour kormány idején, 1902-1905 között. A hűség és a protestáns hit védelmezőjeként lépett fel, az ír katolikusokat hazafiatlan pápistáknak nevezve, akik rá akarják kényszeríteni a Home Rule-t Ulsterre is. Hatásos beszédeiben birodalmi érdekekre hivatkozott a polgári, vallási szabadságjogok védelmében.³¹

1912-ben Ulsterban az unió érdekében aláírásokat kezdtek gyűjteni Carson hívei a királyhű Orániai Rend segítségével.³² Az *Ulsteri Konvenciót*, a hűségnyilatkozatot rövid idő alatt mintegy ötszázezren írták alá. Jellemzően protestánsok, földbirtokosok, kereskedők és az ő befolyásuk alatt állók. A gyári munkások egy része és természetesen a katolikusok nem szerepeltek a listákon. Az aláírásgyűjtés mellett más, kevésbé békés eszközökkel is készek voltak harcolni. Önkénteseket toboroztak, akiket az angol hadsereg tisztjei képeztek ki, a konzervatívok juttatták fegyverekhez és az Orániai Rend tagjainál voltak elszállásolva. Végül pedig, amikor a Home Rule törvényt harmadszor is előterjesztették a londoni parlamentben, 1913 januárjában, Carson megalakította az Ulsteri Ideiglenes Kormányt és bejelentette, hogy kész az érdekeit mindenkor fegyveres úton is megvédeni. Carson Ulster tartomány kilenc megyéjéről beszélt, a

³⁰ A konzervatívok erőszakkal gátolták a Home Rule mozgalmat. 1913-ban fegyveres osztagokat szerveztek. Amikor a liberális kormány katonai alakulatokat akart az ulsteri megyékbe küldeni, hogy elfojtsák a törvényes hatalommal szembeni fellépést, több tiszt benyújtotta lemondását. Félő volt, hogy ha a kormány ténylegesen beveti a haderőt, további lemondások várhatók. A lemondások háttérében a konzervatívok propagandája állt.

³¹ Sir Edward Carson (1854-1935) észak-ír politikusról részletesen Életrajzi vázlatok c. fejezet: 203.o.

³² Orániai Rend vagy Párt: 1790-ben Armagh megyében megalakult protestáns csoport a társadalom legkülönbözőbb elemeiből. Brit koronához való hűségüket fejezi ki a minden évben június 12-én a boyne-i csata emlékére megtartott felvonulásuk, ahol megünneplik Orániai Vilmos 1690-ben aratott győzelmét a katolikus II. Jakab király fölött. A Rend tagjai ma is Britannia legfőbb támaszai Észak-Írországbán.

brit politikusok hatról, a valóságban azonban csak négy megyében alkottak abszolút többséget a unionisták: Armagh-ban, Downban, Antrimben és Derryben.

A lodoni kormány közömbössége mindkét oldalon a szélsőséges irányzatok megerősödéséhez vezetett az 1910-es években. Az Ír Nemzeti Párt részéről Redmond tiltakozott az északi területek felfegyverzése ellen, de mintha meg sem hallották volna. Így Írország többi területén is megindult a szervezkedés, de ellentétes elvekért.

A Home Rule egyik bázisa az ír szakszervezeti mozgalom volt. James Connolly és James Larkin már 1907-ben újjászervezte az Ír Szállítási és Általános Munkásszervezetet /Irish Transport and General Workers Union/. Nem csak a szociális problémák megoldását sürgették, hanem a Home Rule megvalósulását is. Ettől remélték a gyorsabb és kedvezőbb változásokat, nem utolsósorban pedig azt, hogy saját sorsukról dönthetnek az írek. A gyűlések, petíciók e célok megvalósítása érdekében nem sok eredménnyel jártak, így radikálisabb eszközt kellett alkalmazniuk, mely a sztrájkokban nyilvánult meg.³³

Az ír fővárosban mindennappá váltak az összecsapások a rendőrséggel. Ezalatt Connolly és Larkin Angliában és Skóciában járt, szolidaritásra szólítva fel a munkásokat, tárgyaltak a brit szakszervezetek és a Munkáspárt vezetőivel. A segítségnyújtás formái különbözőek voltak. A pénzgyűjtés mellett, élelmiszer szállítmányokat küldtek a sztrájkolók családjainak, vagy gyermekeiket befogadták a harc idejére. Gyakorlati eredményeit tekintve a mozgalom nyomást gyakorolt a brit parlamentre, amely beigazolódni látta félelmét a munkásokkal való konfliktus elkerülhetetlenségéről.

A rendőrséggel való összetűzések vezetői ír fegyveres szervezetek voltak: többek között az Ír Önkéntesek /Irish Volunteers/, az Ír Köztársasági Testvériség /Irish Republican Brotherhood/³⁴. Több kisebb szervezet is jelezte csatlakozását a mozgalomhoz, az Egyesült Ír Liga, az Amerikai Írek, a Sinn Fein és a Polgári

³³ T.A. Jakson: Ireland Her Own, London 1971. 376-378.o.

³⁴ Ír Köztársasági Testvériség /Irish Republican Brotherhood/, az a függetlenségért harcolókat összefogó szervezet, melynek élén az 1916-os Húsvéti Felkelésig Pearse és hívei álltak.

Őrség.³⁵ Ez utóbbi szeretne volna átvenni az irányítást, de az Ír Önkéntesek ezt visszautasították.

A Home Rule párti és más ír nacionalista láttán most már a konzervatívok is sürgették a fegyverszállítás betiltását, amit a kormány el is rendelt 1913 december 4-én. Ennek ellenére a fegyverszállítványok folyamatosan érkeztek mindkét táborba.

A további összecsapások elkerülése érdekében Asquith kormánya is hajlott Írország kettéosztása felé. Ellenkező esetben ugyanis számolnia kellett azzal, hogy katonai erővel kell rendet teremtenie Írországban.

A brit hadsereg beavatkozásával egy időben egy véres polgárháborúval is lehetett számolni, mely nemcsak a liberális elvekkel összeegyeztethetetlen, hanem a harcok elhúzódása esetén a kormány lemondásával fenyegetett. A konzervatívok hatalomra kerülése esetén várhatóan az erőszakos beavatkozást tartanák a lehetséges útnak, ez viszont a kialakulóban lévő európai konfliktusban jelentősen csökkentené Anglia erejét.

A fegyveres összecsapás elkerülése végett Redmond hozzájárult ahhoz a tervhez, hogy az Ulsteri megyéket kivonják a Home Rule törvény hatálya alól. Redmond ekkor azonban már saját pártján belül kisebbségben volt, elvesztette a befolyását a párton belül is. A hazai közvélemény és a Sinn Fein elítélte az ország megosztását, és a brit kormány után „második gonoszként” emlegették Redmondot. A britek sem vették már komolyan felszólalásait és tiltakozásait, csak a formalitás és a szavazatok kedvéért tárgyaltak vele.

1914. július 26-án Dublinban egy magánhajón fegyvereket foglalt le a rendőrség, amit az Ír Önkénteseknek kellett volna megkapniuk. Az őrizetre kirendelt rendészeket hamarosan zsúfolt tömeg vette körül. Kiabáltak, dobálták a rendőröket, akik erre tüzet nyitottak. Hárman meghaltak, többen megsebesültek. Az eset nagy felháborodást keltett országszerte.

Írországban a nyílt fegyveres összecsapást elodázta, hogy a világot egy másik incidens kavarta fel, amely két nappal később történt: a szarajevói merénylet. Ez az

³⁵ Az Ír Polgári Őrség /Irish Citizen Army/ Connolly és Larkin irányításával elsősorban a munkásszervezet tagjaiból álló fegyveres csoport.

esemény az első világháború kitöréséhez járult hozzá, melybe Nagy-Britannia augusztus 4-én, szövetségesei oldalán lépett be. A *Home Rule* törvényt elfogadták³⁶, de Ulster kilenc megyéjéből hatra /Derry, Antrim, Down, Armagh, Tyrone, Fermanagh/ nem terjesztették ki, V. György jóváhagyta ugyan a törvényt, azonban hatályba lépését határozatlan időre felfüggesztették a hadieseményekre való tekintettel.³⁷

Az ír kérdés az első világháború idején

A londoni parlamentben a háború másnapján Redmond nagylelkű ajánlatot tett: nyugodtan vonják ki az összes angol katonát Írországból és bízzák meg az önkénteseket a rend fenntartásával északon és délen egyaránt.

A brit hadsereget nemhogy nem vonták ki Írországból, de újoncokra is igényt tartottak. Az önkéntesek közül a déli területekről érkezőket a brit ezredekbe elszórtan sorozták be, míg az Ulsteri hat megye katonái egy helyre kerültek, saját tisztjeik irányítása alá és megkülönböztető jelvényt viseltek.

Az északi területek hadbalépése Nagy-Britannia mellett egyértelmű volt. A déli megyékben azonban megosztott volt a közvélemény. Több csoport elérkezettnek látta az időt az önállóság kivívására, kihasználta volna azt a lehetőséget, hogy London katonai erői a kontinensen vannak lekötve.

A köztársaság híveinek egy része felkelést sürgetett Thomas Clarkkal az élen. Pénzt és felszerelést az amerikai ír hazafiaktól várták. A függetlenség kivívása után semlegességi álláspontra kívántak helyezkedni az ország nemzetközi elismeréséig.

Kézenfekvőnek látszott a németekkel való együttműködés gondolata. Sir Roger Casement, az ír nemzeti mozgalom tábormokaként 1914-ben el is utazott Németországba, hogy segítséget szerezzen az ír felkelés számára. A kezdeti

³⁶ A harmadik Home Rule törvényt az Alsóház először 1913. január 16-án szavazta meg. A Lordok Háza azonban elutasította. Másodszor júliusban került megszavazásra, de a Lordok Háza újra elutasította. Végül 1914. május 25-én az Alsóház ismét megszavazta és érvényt szerzett az 1911-es Parlamenti Törvénynek. Így került a Home Rule törvény beiktatásra.

William Moody: *The course of Irish History*, Dublin 1994. 431-432.o.

³⁷ Robert Foster: *Modern Ireland 1600-1972*, London 1989. 470-471.o.

időszakban a németek nem vették komolyan Casementet, csak azután tárgyaltak vele, miután a nyugati fronton állóháború bontakozott ki. Casement nemcsak katonai felszereléseket kért, hanem szerette volna, ha a német hadifogságban lévő ír katonákból szervezett különítménnyel térhetett volna haza. Ezt a németek nem méltányolták.³⁸

Egy másik csoport, a Kelta Liga köztársasági hívei kételkedéssel fogadták a német segítség lehetőségét. Wolfe Tone példájából és a nemzeti hagyományokból kiindulva a francia szövetség gondolata elérhetőbbnek és elfogadhatóbbnak tűnt. A franciák, mint a világszabadság harcosai, a nemzeti önállóság eszméjének a képviselői voltak az írek szemében. A francia-ír szövetség természetesen nem jöhetett létre, hiszen Franciaországnak égető szüksége volt fő szövetségese, Nagy-Britannia katonai erejére.

A franciák köztársasága példaként szolgált, míg egy királyi vagy császári vezetés alatt álló birodalom távol állt az írektől. Mivel a hadiesemények lehetetlenné tették a francia kapcsolatok kiépítését, így következett be az a helyzet, melyről Pearse álmodott. Az ír nemzet magára maradt, és csak a maga erejéből születhetett újjá. A köztársaság csak önfeláldozással valósítható meg. Pearse szerint ezt bátran vállalni kell, erre hivatott generációja és erre tanította a fiatalokat, akik most bizonyíthattak.

James Conolly és hívei nem hittek a német segítségben és Pearse-nél hidegebb fejjel készültek a harcra. Független ír köztársaságot akartak, melyet a munkások és a parasztság közösen valósítana meg. A nagybirtokosok földjeit felosztanák, és az igazságos kormányzás érdekében új, mindenki számára megfelelő törvényeket dolgoznának ki.³⁹ Általános népi felkelést hirdettek, mely kapcsolódott volna egy nemzetközi forradalomhoz. Ez nemcsak a függetlenséget hozná el, hanem véget vetne a háborúnak is. A Polgári Őrség készen állt a harcra, melyben részt kívánt

³⁸ Robert Kee: *The Bold Fenian Men*, London 1989. 242-252.o.

³⁹ Thomas Jackson: *Ireland Her Own*, London 1971. 386-388.o.

venni egy női kiegészítő hadtest Markievicz grófnő vezetésével.⁴⁰ Számolni lehetett még a Kelta Liga köztársasági híveinek csapataival, az Ír Köztársasági Testvériséggel és az Ír Önkéntesekkel.

1914 őszére a köztársaság híveiből alakult csoportok elutasították Redmond politikáját és megszakítottak vele minden kapcsolatot. Parlamenti képviselői kisebbségbe kerültek a köztársasági eszmékkel rokonszenvezőkkel szemben. A csoport felhívással fordult a választókhöz, a Nemzetgyűlés összehívását sürgette. Redmond tiltakozott a felhívás ellen és felszólította híveit, ne csatlakozzanak az illegális szervezethez. Ez a tény átmenetileg megosztotta a függetlenségi mozgalmat, melynek során Redmond pártja és hívei az elkövetkező években lassan felmorzsolódtak.

Az ír kérdés másik fontos színtere a sajtó volt. James Conolly az Ír Munkás /Irish Worker/ c. lapban a hadjáratot hirdetett az ír önállóságért Ír és brit munkásokhoz egyaránt szólt. Az elkövetkezendő forradalmi harcban szolidaritásra ösztönözve őket, valamint a háborúval való szembenállásra buzdított. Háborúellenes kampányát összekötötte az ír nemzeti követelésekkel, elutasította a Home Rule-t, mely területileg megosztotta az országot.

Hasonló hangnemben íródtak az Ír Szabadság /Irish Freedom/ cikkei is. Az újság egyik szerkesztője Patrick Pearse is támogatta a szabadság kivívásának gondolatát, és összefogásra ösztönözte az Íreket.

Arthur Griffith az Egyesült Írek /United Irishman/ c. lapban vette kritika alá Redmond politikáját és együttműködésre buzdította a független Írországért harcoló különböző csoportokat. Elítélte a háborút és a háborúban önként részt vevő ír katonákat. Az angolok felléptek az újságok ellen, azonban nem kívántak mártírokat gyártani az íreknek. Nem a szerzőt, hanem a lap kiadóját próbálták lehetetlenné tenni. Csakhogy azok nem Dublinban, hanem Belfastban és Glasgowban működtek,

⁴⁰ Markievicz grófnő: Kazimir Markievicz, lengyel író és festő felesége /színészi ambíciókkal megáldott/, Podoliai birtokairól előbb Párizsba, majd Dublinba utazott férjével. Itt csatlakozott Arthur Griffith mozgalmához Írország ügyét támogatva, a győzelem kivívása esetén a nők szavazati jogát szerette volna elismertetni.

így a különböző érdekek és kapcsolatok miatt nehezen ment. A köztársasági propaganda kisebb zökkenők ellenére tovább folyt.

A Húsvéti Felkelés

1916 elején az ír függetlenség hívei fegyveres felkelés szervezésébe fogtak. Az egységek megszervezésében, lelkesedésében nem is volt hiány, lőszerekben annál inkább. Megszerzésüket a háborús körülmények csak nehezítették. Érkezett néhány szállítmány Amerikából és Németországból is, melyeket Wicklow partjainál tettek ki a hajók. Az első szállítmányok után azonban Carson emberei tudomást szereztek róluk és intézkedtek, hogy a következő szállítmányt méltóképpen fogadhassák.⁴¹

A német hajó befutott a megbeszélte időpontban, ahol a szállított fegyvereket Carson hívei és a brit rendőrség lefoglalta. Kerry partjainál maga Casement is megérkezett egy német tengeralattjárón.⁴² A kiszálláskor ő is rendőrkézre került. Sikerült azonban még eljuttatnia egy üzenetet az Ír Önkéntesekhez, melyben német támogatás hiányában a felkelés elhalasztását javasolta.

Az Ír Önkéntesek vezetője Eoin MacNeill volt, aki miután megkapta az üzenetet, hívatta Pearse-t. Tájékoztatta az eseményekről, majd felszólította a felkelés elhalasztására. Pearse bízott Casement állhatatosságában és nem teljesítette a parancsot.

A húsvét vasárnap reggel megjelenő lapokban egy hirdetés állt, MacNeill aláírásával, mely megtiltja az aznapra tervezett „fegyveres felvonulást”. Táviratokat és üzeneteket küldtek szét országszerte e hírrel.

Másnap reggel, 1916. április 24-én egy sötétszürke egyenruhás osztag menetelt Dublin utcáin. A Főpostához érve felsorakozott a bejárattal szemben, majd megrohamozta az épületet. A timpanonra pedig kitétték a köztársaság háromszínű lobogóját /Zöld-Fehér-Narancs/, rajta aranybetűkkel fénylett: „Poblacht na hEireann”

⁴¹ Frank O'Connor: *The Big Fellow*, Dublin 1965. 9-19.o.

⁴² Sir Roger Casement (1864-1916) brit tisztviselő, diplomata. Visszavonulása után csatlakozott a Kelta Liga szervezetéhez. Terve a német segítséggel kivívott ír függetlenség volt. 1916-ban hazaárulásért kivégzik. Életéről részletesen: Casement, Roger: *Diares*, Dublin 1969

Ír Köztársaság. Nemsokára megjelent Patrick Pearse, aki a megalakult Ideiglenes Kormány nevében egy kiáltványt olvasott fel:

*Az Ír Köztársaság Ideiglenes Kormányab
Írország Népehez*

Ír férfiak és asszonyok: Isten és őseink nevében, kiktől Írország nemzeti hagyományai származnak, a haza rajtunk keresztül szól hozzátok és hívja zászlója alá gyermekeit a feltámadt szabadságért.

Titkos forradalmi mozgalmán, az Ír Köztársasági Testvériségen keresztül megszervezte és kiképezte katonai csapatait, az Ír Önkénteseket és az Ír Polgári Őrséget. A megfelelő pillanatra várt, hogy felfedje magát és síkra szálljon a teljes szabadságért. Amerikába száműzött gyermekeitől, európai szövetségeseitől támogatva, de elsősorban önmagában bízva.

Kijelentjük, Írország népének joga van saját sorsa felett dönteni és ez a joga támadhatatlan és elidegeníthetetlen. Ezt a jogot idegenek gyakorolták eddig, de nem tudják kioltani az ír népből, hacsak nem pusztítanak el mindnyájunkat egytől-egyig. Generációkon át küzdöttünk a szabadságért és önállóságért, melyet az elmúlt háromszáz év alatt hat alkalommal fegyveresen is követeltünk. Mi újra követeljük ezeket a jogokat a világ előtt.

Életünket és bajtársainkét az Ír Köztársaság létrehozására tesszük fel. A függetlenségen, szabadságon és jóléten keresztül pedig megteremtjük a felemelkedést az Ír nép számára.

Az Ír Köztársaság kijelenti, hogy minden ír férfi és nő számára biztosítja a törvény előtti egyenlőséget és szabad polgári és vallási jogokat. Kijelentjük továbbá, hogy a nemzet minden gyermekének a boldogsága egyformán fontos. Nem úgy, mint ahogy feledésbe merültek az idegen kormányzat alatt, melynek különbségeket szító politikája a múltban megosztotta és elválasztotta az embereket.

Az Ideiglenes Kormány a győzelem pillanatában át fogja adni a polgári és katonai hatalmat egy, az emberek bizalmán alapuló szavazás útján megválasztott nemzeti kormánynak, mely Írország egész népét képviseli.

Az Ír Köztársaság ügyét Isten kezébe tesszük, áldását kérve fegyvereinkre. Imádkozunk hozzá, hogy ügyünket senki se becstelenítse meg gyávasággal, embertelenséggel, erőszakkal és rablással.

E magasztos órában az ír nemzetnek hősiességével, bátorságával és önfeláldozásával méltónak kell bizonyulni e dicső végzetre, melyre rendeltetett.

Az Ideiglenes Kormány nevében:

*Thomas Clarke, Sean MacDiarmada,
Thomas MacDonagh, Patrick Pearse,
Eamonn Ceannt, James Conolly,
Joseph Plunkett.⁴³*

A felkelők arra számítottak, hogy a dublini események hatására az egész országban fellángolnak a harcok. Ez azonban nem következett be, mert több ezer önkéntes olvasta MacNeill közleményét és a legtöbbször otthon maradt. Kisebb megmozdulásokra került sor Meath, Kildoc és Killkenny környékén, amikor értesültek a fővárosban zajló eseményekről.

Dublinban az Ír Köztársasági Testvériség irányítása alatt a harcosok száma kétezerre nőtt az időközben Amerikából érkezett kisebb csoporttal és a brit hadseregben szolgálatot teljesítőkkal. Utóbbiak a francia frontról érkeztek, a felkelés bukása után visszatértek a frontra, többségüknek büntetlenül sikerült megúsziuk ezt a „kirándulást”. Asszonyok is részt vettek a harcokban, köztük ápolónők, gépirólányok, akiket Markievicz grófnő csapatába osztottak be.

⁴³ „Declaration of Irish Republic” In: 1916-Rebellion Handbook, Dublin 1998 7.o.

A londoni kormányt, amilyen váratlanul érte a felkelés híre, olyan határozottan reagált. Az egyiptomi fronton kipróbált és tapasztalt Maxwell tábornokot bízták meg a rendcsinálással /Kitchener felügyelete alatt/. Pár nap múlva az önkéntesek erősítés híján csak a Főposta épületét tudták tartani. Nem jutottak el a Várba, a közigazgatás központjába, és a Főpályaudvart sem tudták tartósan irányításuk alatt tartani. Így nem tudtak kapcsolatot teremteni a vidéki csoportokkal. Maxwell tábornok biztosra akart menni: szögesdrót akadályt húzatott a Főposta épülete köré, ágyúkat állított fel a bejáratnál szemben és naszádokat hívott a Liffey-folyóra. Tüzérségi tűz alá vette a belvárost, mely csakhamar lángokban állt. Nemcsak az elfoglalt épületek, hanem a környező lakóházak is. Az emberek az utcára futottak, a katonák pedig válogatás nélkül lőttek. Pár nap múlva a felkelők helyzete tarthatatlanná vált.

Április 29-én reggel Maxwell tábornok gyalogsági rohamot vezényelt a Főposta ellen, de a felkelők visszaverték a támadást. Később kísérletet tettek az épületből a kitörésre, de golyózápor fogadta őket. Lőszerük a minimálisra csökkent, és el akarták kerülni a mészárlást. Egy ápolónő személyében követett küldtek Maxwell tábornokhoz, aki viszont semmilyen feltételről nem akart hallani. Pár óra múlva a felkelők fegyvereiket földre dobva, feltett kézzel jöttek ki az épületből és megadták magukat.⁴⁴

Az ír foglyokat a kilmainhami börtönbe szállították. Az ítélet nem váratott sokáig magára. Többen életükkel fizettek bátorságukért, köztük a Köztársasági kiáltvány aláírói. A súlyos sebesülteket, akik nem bírtak lábra állni, székhez kötözve lőtték le. A rögtönítélő bíróságok nagy szigorral jártak el. Halálos ítéletét csak Markievicz grófnőnek változtatták meg, életfogytiglani kényszermunkára. Börtönbüntetést kapott egy addig ismeretlen amerikai állampolgár: Eamon de Valera.⁴⁵ Megszökött a börtönéből egy másik fiatalember, aki a felkelésre tért vissza

⁴⁴ 1916-Rebellion Handbook, Dublin 1998. 29-32.o.

⁴⁵ Eamon de Valera /1882-1975/, ír államférfi. New Yorkban született. Apja spanyol származású, anyja ír volt. A Kelta Liga, később a Sinn Fein tagja, majd vezetője lett. Célja az egységes, független ír köztársaság megteremtése volt. Hosszú élete során az ország miniszterelnöki és köztársasági elnöki tisztét többször is betöltötte. Életéről lásd Életrajzi vázlatok: 202.o. Részletesen: Coogan, Tim Pat: De Valera, Dublin, 1995.

hazájába Londonból: Michael Collins.⁴⁶ Ők ketten meghatározó egyéniségek lettek az elkövetkező időszak ír függetlenségi mozgalmának.

Új párt a nemzet élén

A brit kormány a Húsvéti Felkelés leverését követően kénytelen volt felülvizsgálni addigi tevékenységét. Bebizonyosodott, hogy tehetetlensége, mellyel az eseményeket figyelemmel kísérte északon és délen egyaránt, végzetesnek bizonyult. Mentségül csupán az szolgálhatott, hogy a háború eseményei lekötötték London figyelmét.

1916-ot az utókor a fordulat éveként tartja nyilván az első világháború menetében. Az év végére kirajzolódtak az erőviszonyokat meghatározó tartalékok, melyek az antant felé billentették a mérleg nyelvét. Ennek egyike a katonai utánpótlás, mely kötelező szolgálat bevezetésének törvényjavaslata révén, központi kérdés volt a Westminsterben. Nagy vita bontakozott ki a körül, hogy Írországra is kiterjesszék-e hatályát, vagy sem. Végül elvetették, mert sem Redmond csoportja, sem a köztársaságiak nem támogatták, a konzervatívok elutasították és a liberálisok sem tartották időszerűnek.

Asquith fontosabbnak tartotta a hátszaggal való megegyezést. Dublinba, majd Belfastba is elutazott, hogy tárgyaljon a rendezésről, de korántsem volt ura a helyzetnek. A miniszterelnök közvetlen beavatkozását a háborús helyzet nem tette lehetővé, így a megállapodás létrehozásával Lloyd George-ot⁴⁷ bízta meg. A parlament és a közvélemény hangulata átmenetileg a konzervatívoknak kedvezett, akik igyekeztek a történeteket egyre sötétebb színben felfesteni, nyíltan támogatva az Orániai Rend erődemonstrációit. Ez az együttműködés azt eredményezte, hogy az ír önkormányzat kérdésének megoldása egyre lassúbbá vált, majd az ország megosztottságához vezetett.

⁴⁶ Michael Collins /1890-1922/, ír államférfi a Sinn Fein és az Ír Köztársasági Hadsereg egyik vezetője volt. Pénzügyminiszteri posztot töltött be az illegális ír köztársasági kormányban. Életéről lásd Életrajzi vázlatok: 198.o. Részletesen: Coogan, Tim Pat: Michael Collins, Dublin 1991.

⁴⁷ David Lloyd George (1863-1945) brit politikus, 1890-től a liberális balszárny vezetője volt. Tiltakozott a búr háború ellen. Asquith kormányában pénzügyminiszter, 1916-1922 között miniszterelnök. Életéről lásd Életrajzi vázlatok: 196.o.

Redmond pártja elhatárolta magát a húsvéti felkelés eseményeitől, ugyanakkor többször fordult Asquith kormányához enyhébb büntetésért. Elszigetelt akciónak minősítette a felkelést. Tiltakozott a katonai bíraskodás, a sorozatos kivégzések és a bebörtönzések ellen. Népszerűsége megőrzésére, bármily őszinték és jószándékúak voltak megnyilatkozásai, mindez kevésnek bizonyult. Az embereket megrémítették a statáriális eljárások, a kijárási tilalom és a cenzúra bevezetése.

Az Ír Parlamenti Párt támogatottsága végképp megszűnt. Az írek úgy érezték, az érdekeiket képviselő párt cserben hagyta őket. Semmit sem tett a londoni parlamentben az ír önállóság érdekében és azokért a honfitársaikért sem, akik ezért harcoltak és angol börtönökben ültek. Támaszt kerestek és ezt az újjászerveződő Sinn Feinben meg is találták.

A Húsvéti Felkelés nyomán letartóztatottak és bebörtönöztek egy részét 1916 karácsonyán haza engedték. Ezek az emberek Írország különböző részeiről sereglettek egybe a felkelésre. A börtön nem törte meg őket. Lakóhelyükön hősként tisztelték őket. A köztársaság eszméje, az ír függetlenség kivívásának gondolata tovább élt. Különböző egyesületek jöttek létre, melyek a bebörtönözötteket vagy családjukat segítették valamilyen módon. Ezek közül a legismertebb a Michael Collins irányítása alatt álló Nemzeti Segély Szervezet volt.

Óriási felháborodást váltott ki Thomas Ashe halála, aki éhségstrájkot kezdett a börtönben, a politikai fogolynak járó státusz elismeréséért. Amikor hetvenhárom nap után meghalt, temetésén hatalmas tömeg vett részt. Hirtelen megjelentek egyenruhások Michael Collins vezetésével, dízsörtüzet adtak le a halott tiszteletére és eltűntek a tömegben. Ezzel jelezték, hogy továbbra is készek fegyverrel megvédeni érdekeiket. A rendőrség nem tudta elfogni őket. A kormány nem ismerte el a felkelők politikai fogoly státuszát, így a harc tovább folyt.

A Sinn Fein 1917 elején tartott gyűlésén megválasztották elnöküknek Eamon De Valerát, aki akkor még börtönben ült, valamint alelnöknek Arthur Griffith-t, a mozgalom alapelveinek kidolgozóját. A húsvéti felkelés évfordulóján országsszerte megemlékezéseket tartottak, kinyomtatták újra és szinte minden településen kiragasztották a húsvéti kiáltványt. A „rendzavaró ismeretlen tettesek” száma egyre

nőtt. Amíg az előző évi megmozdulás elszigetelt akciókból állt, 1917 húsvétján már az egész ország tudott a nemzeti függetlenségi mozgalom tevékenységéről, melyet a Sinn Fein nevével azonosítottak. A „Mi magunk” mozgalom a lakosság támogatását élvezte.

Októberben a Sinn Fein éves gyűlésén új alkotmányt fogadtak el. Újrafogalmazták az alapítóelveket, és nagyobb hangsúlyt kapott az ír önállóság kivívása és védelme: *„Az 1905-ben megfogalmazott elvek szerint össze kell hívunk a nemzetgyűlést, amely intézkedési során mindenkor az ír érdekeket tartja szem előtt.”*⁴⁸

Az ír érdekképviselő legfontosabb területeit három csoportba sorolta a dokumentum: kereskedelem, szabadságjogok és kultúra. A kereskedelemben a védővám bevezetését, a kereskedelmi flotta fejlesztését tartották a legfontosabbnak. A szabadságjogok gyakorlása mellett a férfiak és nők egyenlőségét hirdette a program. A kultúra fejlesztésében az iskolarendszer átalakítása szerepelt. Mindenki számára lehetővé akarták tenni, hogy részesüljön alapfokú oktatásban, valamint a tananyagot nemzeti alapokra kívánták helyezni.

A gyűlés legfontosabb intézkedése annak a titkos vezetőségnek a megválasztása volt, mely gyakorlatilag a Nemzeti Kormány szerepét töltötte be, és elvállalta az ír nemzet irányítását. Létrejöttét minden politikai, kulturális szervezet támogatta. Tagjai: az elnök Eamonn de Valera, a belügyminiszter Arthur Griffith, a pénzügyminiszter Michael Collins, a közigazgatási miniszter Williém Cosgrave, a mezőgazdasági miniszter Robert Barton, az ipari miniszter Eoinn Mac Neill, a külügyminiszter Connt Plakett, a munkaügyi miniszter Markievicz grófnő és a védelmi miniszter Richard Mulachy.⁴⁹

A Sinn Fein kormány hatalma gyakorlatilag a huszonhárom megyére terjedt ki teljes mértékben, Ulsterben nem tudtak többséget szerezni. Ebben az időben azonban működésük egyelőre szimbolikus volt. A kormánytagok közül ugyanis többen letartóztatás alatt álltak.

⁴⁸ Neeson, Eoin: Birth of Republic, Dublin 1998.337.o.

⁴⁹ Ulick O'Connor: A terrible beauty is born, London 1975. 122.o

1918 elején Lloyd George Dublinba utazott, hogy felmérje az ír kérdés megoldási lehetőségeit. Tudomása volt a titkos szerveszkedésekről és ismerte az írek nyílt ellenállási tevékenységét. Belátta, hogy minél előbb rendezni kell az ír problémát. Londonba visszatérve bejelentette a Westminsterben, kész tárgyalni az írek képviselőivel az önállóság kereteiről.

A brit kormány a megegyezés első feltételéül a kötelező sorozás bevezetését szabta Írországnak. 1918 április elején került napirendre a kérdés, melyet nem sokkal később, április 26-án szavazásra bocsátott a londoni parlamentben. Az ír parlamenti párt elfogadhatatlannak tartotta a törvényt, és testületileg kivonult a szavazásról. A feltételek nem teljesültek, a tárgyalások meghiúsultak.

Az ír lakosság körében óriási felháborodást váltott ki a sorozás. Dublin nem késlekedett a válasszal. A függetlenség hívei gyűlést hívtak össze, melyen részt vettek az Ír Munkáspárt, a Nemzeti Párt, az Írorszáért Párt és természetesen a Sinn Fein képviselői. De Valera javaslatát fogadták el, mely az egész országot ellenállásra szólította fel. Megállapodás született arról is, hogy a következő választáson az egység jegyében a szervezetek a Sinn Fein jelöltjeit támogatják. A gyűlésen a függetlenségi mozgalom szervezetei eldöntötték, hogy a brit kormány által kezdeményezett tárgyalások során végig együttműködnek, és elfogadják annak határozatait, ha a független Írorság érdekeivel összeegyeztethetőek. Londonban azonban egyszerűbben akarták megoldani az ír problémát.

Lloyd George bejelentette, hogy felfedeztek egy német összeesküvést, melynek szálai Írorszáig futnak. Erre hivatkozva letartóztatási parancsot adtak ki a Sinn Fein vezető politikusai ellen. Újra sok ember került börtönbe. Az Ír Munkáspárt válaszul általános sztrájkot hirdetett, amelyet az északi hat unionista megye kivételével mindenütt betartottak.⁵⁰

A közhangulat teljesen a megszállók ellen fordult. Michael Collinst, akinek a fejére tízezer fontot tűztek ki, senki nem adta fel. Az Ír Köztársasági Testvériség, melyet egykor Pearse vezetett, ettől kezdve nevezi magát Ír Köztársasági

⁵⁰ Kee, Robert: The green flag, Dublin 2000. 622-624.o.

Hadseregnek, a harc a köztársaság létéért folyt, így fegyveres testülete: hadsereg. A vezérkar élén Michael Collins állt, segítő társával és barátjával Henry Bolanddal. Működésük eredményeként a brit közigazgatás teljesen megbénult, a titkosrendőrség munkája lehetetlenné vált. A lakosság egy emberként sorakozott fel a köztársasági hadsereg mögé, ennek a támogatásnak köszönhetően a britek minden lépéséről előre tudtak, sok kellemetlenséget okoztak is. Collinsről nem is tudták, hogy néz ki, így gyakran fényes nappal kerékpározott Dublin belvárosán át, szállítva egyik helyről az üzeneteket és parancsokat a másikra.

A Brit birodalom az első világháború után

Nagy-Britannia győztes hatalomként került ki az első világháborúból. 1918 decemberében parlamenti választást tartottak. Az eredmény Lloyd George koalíciós kormányát erősítette meg a hatalomban, melyet a konzervatívok szavazatainak köszönhetett.⁵¹ Meglepetésnek számított, hogy az ír parlamenti helyek többségét a Sinn Fein képviselői foglalhatták el. A megválasztott képviselők azonban nem mentek el a Westminsterben, hanem 1919 januárjában megalakították az ír parlamentet, a Dail Eireann-t és önállóan ülészttek Dublinban.⁵²

Az ír kérdés azonban csak egy kis szelete volt a koalíciós kormány előtt tornyosuló feladatoknak. A belpolitikában pozitív gazdasági és társadalmi változásokat vártak a szavazók. A hazatért katonák többsége azonban munka nélkül maradt, mert a háborús termelésre átállt gazdaság nehezen tudott váltani. A szénbányászat, vas és acél gyártás helyett a fogyasztói igényeket kielégítő gépiparnak és élelmiszeripar termékeinek lett volna felvevőpiaca. Olcsóbb volt az

⁵¹ Az 1916-ban alakult kormány feladata a háború megnyerése és Nagy-Britannia talpra állítása volt. Lloyd George a nemzeti összefogás jegyében bevonta a konzervatívok és a Munkáspárt képviselőit is a kormányba. 1917-ben a koalíciós kormány birodalmi háborús kabinetté alakult a domíniumok képviselőivel a háborúban betöltött áldozatvállalásért cserébe.

⁵² Ld. 1. sz. ábra: 51.o. A választási eredmények adatai Egedy Gergely: Nagy-Britannia története, Budapest, 1998. 102.o.

Egyesült Államokból, valamint a gyarmatokról ezeket az árukat behozni. Angliának a világkereskedelemben betöltött vezető szerepe megingott⁵³

Az iparban szerkezetváltásra volt szükség, ami lassan indult el, nagyrészt idegen tőkével. Nagy-Britannia az USA adósa lett. Ez a folyamat 1914 óta tartott a háborús kölcsönök révén, majd a háborút követő években a brit gazdaságban meghatározó szerepet játszott az amerikai tőke.

A gazdasági visszaesés áldozatai az Angliában hagyományos iparágak, bányák munkásai voltak, akik a gyár és bánya bezárások miatt munkanélkülivé váltak. Családfenntartó munkanélkülisége azt eredményezte, hogy a családban az dolgozott, aki munkát kapott. Gyakran a nők is vállaltak munkát. Keresetükből a mindennapi szükségletekre futotta. Ha munkát nem is munkanélküli-segélyt kaphattak Lloyd George kormányától a rászorulóknak. Hat hétig a családok heti egy font körüli összeghez jutottak.⁵⁴

A társadalmi és gazdasági változások a birodalmon belül is éreztették hatásukat. A kormány célja az európai hatalmi egyensúly megőrzése, valamint a domíniumokkal és a gyarmatokkal történő szoros együttműködés, a birodalmi egység fenntartása volt.⁵⁵

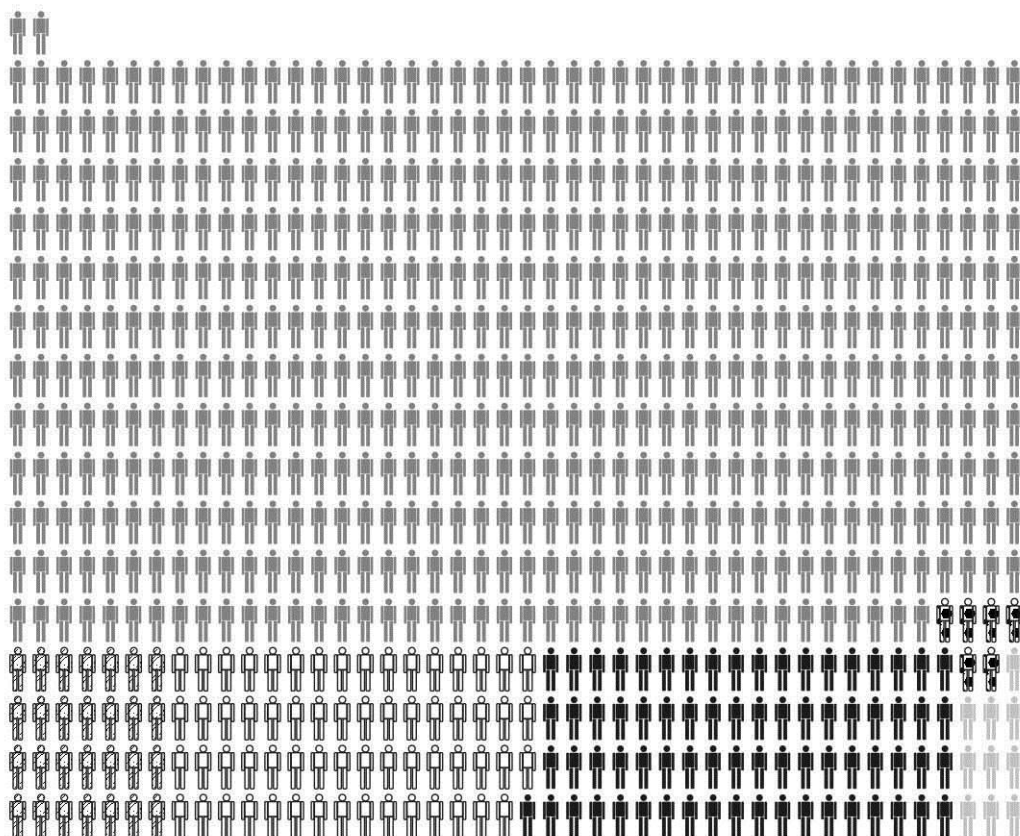
Nagy Britannia európai céljait az első világháborút lezáró párizsi békeszerződések által próbálta elérni 1919-1920-ban. A háború után megszűnt Osztrák-Magyar Monarchia nemzetállamai, egy felszabdalt területű, gazdaságilag gyenge Németország, és a forradalmi Oroszország bizonytalan helyzete francia hegemóniát biztosított volna a földrészen. London számára ez megengedhetetlen lett volna. A brit diplomácia elsősorban Németország kérdésében lépett fel következetesen. Az orosz veszélyre hivatkozva visszafogta Franciaországot annak érdekében, hogy egy gazdaságilag működőképes német állam maradjon Európa közepén. Lloyd George számára úgy tűnt, az európai rendezést tekintve sikerrel zárult a konferencia.

⁵³ A pénzügyi terület vitte a vállán a brit gazdaságot, bank és biztosítási ügyletei segítségével.

⁵⁴ Egedy Gergely: Nagy-Britannia története, Budapest 1998. 104-105.o.

⁵⁵ Ld. I. sz. térkép: 56.o. A brit birodalom a XX. sz. elején

ÁLTALÁNOS PARLAMENTI VÁLASZTÁSOK, NAGY-BRITANNIA - 1918

Jelmagyarázat

- Koalíciós, 526 hely
- Liberális (Asquith), 28 hely
- Munkáspárt, 63 hely
- Ír nemzeti, 6 hely
- Sinn Fein, 73 hely
- Egyéb, 10 hely

I. sz. ábra. A megválasztott Sinn Fein képviselők önálló parlamentet hoztak létre, megalakult a Dail Eireann⁵⁶

⁵⁶ Adatok forrása: Egedy Gergely - Nagy-Britannia története, Budapest 1998, 102.o.

A gazdasági és társadalmi változások együtt jártak a nemzeti mozgalmak erősödésével. A változások a birodalmon belül is éreztették hatásukat. A domíniumok helyzetének erősödését mutatja, hogy 1914-ben a Korona a Brit Birodalom nevében üzent hadat, és 1917-től a domíniumok képviselői részt vettek a Birodalmi Háborús Kabinet munkájában. A párizsi békeszerződések aláírása a kettős képviselőlet jegyében zajlott: az Egyesült Királyság a brit birodalom nevében, Ausztrália, Dél-Afrika, Kanada és Új-Zéland pedig a saját nevében írta alá az egyezményeket.⁵⁷

Az 1921-es birodalmi konferenciát nagy várakozás előzte meg a dominiumokban. A háború alatt a birodalom fejlettebb részein kedvezett a hazai ipar és kereskedelem fejlődésének a hadsereg ellátását szolgáló megrendelések sora és a konkurens brit áruk volumenének csökkenése is. A megerősödött domíniumok nagyobb önállóságot követeltek bel- és külpolitikai téren. Egyelőre ez váratott magára, London nem mérte fel kellő realitással háború után megváltozott helyzetét.

A brit birodalom terjeszkedésének az ideológiai alapját az a meggyőződés vezette, mely szerint az angolok kötelessége a fejlesztés és a civilizáció terjesztése. Az, hogy ez más népek gazdasági, társadalmi berendezkedésének figyelembe vétele nélkül történt, nem jelentett különösebb problémát számukra. Az első világháború után a Föld területének csaknem 20%-a, lakosságának mintegy 23%-a élt a brit birodalom fennhatósága alatt.

London legnagyobb ázsiai gyarmata India volt. Élén az alkirály állt, aki a mindenkori brit kormányt képviselte és teljhatalmat gyakorolt. A tartományok élén kormányzók álltak. Az 1885 óta működő Nemzeti Kongresszus és az 1906-ban megalakult Muzulmán Liga képviselte a lakosság érdekeit. Az első világháború idején viszonylag csendes India a háború után a wilsoni elveknek megfelelően próbálta a helyzetét rendezni Nagy-Britanniával. Lloyd George kormánya a

⁵⁷ A domíniumok a fehér telepes gyarmatokból alakultak ki. 1867-ben Kanada, 1901-ben Ausztrália, 1907-ben Új-Zéland, 1909-ben a Dél-Afrikai Unió nyerte el a domíniumi státuszt. Az 1889-től kétfévente összeülő gyarmati konferenciák elnevezése, a változások miatt, 1907-től felvette a birodalmi konferencia címet.

megosztottság bevált taktikáját alkalmazta a muzulmán- hindu ellentétre alapozva és nem kívánt semmilyen engedményt sem tenni. Az indiai lakosság csalódásának tüntetések által adott hangot.

1919-ben a tragikus amritszári eseményeket követően bevezették a diarchia rendszerét.⁵⁸ A miniszterek egyik része a törvényhozásnak, a másik fele a kormányzónak volt felelős. Az indaiaknak már átengedett helyi hivatalok és tartományi tanácsokban való részvétel mellett a britek átadták a tartományi kormányzás egyes feladatait, pl. az ipar, a mezőgazdaság és az oktatás területén. Azok a területek voltak, melyet a britek hódítás saját igényeinek megfelelően alakított és amiben áttörést hozni megfelelő gazdasági háttér nélkül nem lehetett. A hadsereg, a külügy, az igazságszolgáltatás, a vámrendszer és a kereskedelem irányítása továbbra is brit kézen maradt.

Az önkormányzatért, a függetlenségért folytatódott a küzdelem, vezetője Mohandas Karamcsad Gandhi volt. Új módszerrel, az erőszakmentesség meghirdetésével, polgári engedetlenség eszközeivel harcolt. 1920-1922 között zajlott le az első „sómenet”. Gandhi és követői az óceánhoz zarándokoltak, ahol saját maguk sót pároltak, megszegve a gyarmatosítóknak fenntartott sómonopóliumról szóló rendelkezést. Nem sokkal később Gandhit számos indiai vezetővel együtt letartóztatják. Az engedetlenségi mozgalom egyre erősödött mégis az indai kérdés rendezése a második világháború utánig váratott magára.

A térségben az angolok helyzetét súlyosbította India észak-nyugati határán 1919-ben zajló afgán függetlenségi háború. 1921-ben a kabuli szerződésben Nagy-Britannia elismerte Afganisztán önállóságát.

Az afrikai és közel-keleti kontinens brit gyarmatainak irányításában két vetélytársa volt Londonnak. Az egyik Európa országainak személyében, a másik a saját nemzeti önállóságukért harcoló helyi erőkben.

Az első világháború eredményeinek és az 1919-1920-ban Párizsban zajló békekonferenciának köszönhetően London Kairó-Fokváros vasútvonal álma az első

⁵⁸ A rendszert a Montagu-Chelmsford jelentés alapján dolgozták ki.

világháború után megvalósult. 1917-ben elfoglalta a német fennhatóság alatt álló Kelet-Afrikát és Tanganyika néven bekebelezte a birodalomba

Az első világháború alatt a török birodalom közel-keleti területinek egyes részeit az angolok az araboknak ígérték. 1915-ben megígérték Husszein hercegnek, hogy ha az arabok fellázadnak a török uralom ellen, saját királyságot hozhatnak létre Damaszkusz fővárossal. 1916-ban viszont a britek aláírták a Sykes-Picot egyezményt, melyben a fenti ígéretüket figyelmen kívül hagyva, elismerték a franciák igényeit Szíria és Libanon területére. Cserébe palesztin és mezopotámiai részekhez jutottak a háború után. 1917-ben önálló államot ígértek a zsidóknak a többségében arabok lakta Palesztinában.

1920-22-ben Musztafa Kemál vezetésével a sevres-i béke ellen török nemzeti mozgalom bontakozott ki. A Sevresben megkötött béke feldarabolta a birodalmat.⁵⁹

Angol fennhatóság, népszövetségi „mandátum” alá került Irak és Palesztina, valamint az arról leválasztott Transz-Jordánia.

1921-ben a franciák, majd az olaszok kivonultak a megszállt kisázsiai török területekről. Görögország a sorozatos vereségek után fegyverszünetet kötött a törökökkel. Isztambult és Szmirnákat visszafoglalták a törökök. A britek és szövetségeseik 1923-ban Lausanne-ban új, a törökök számára kedvezőbb feltételeket tartalmazó béke kötésére kényszerültek.

A közel-keleti problémák rendezésére 1921 márciusában összeült a Kairói konferencia. A nemzeti elégedetlenségi mozgalmak lecsendesítésére a britek módosították a fennhatóságuk alá került területek státusát. Irak trónjára a mekkai uralkodó fiát, Fejszált ültették, aki Anglia érdekeivel egyező döntéseket hozott. Egyiptom a függetlenségi harcok eredményeként hasonló státuszt kapott, a brit protektorátus megszűnt, az ország névleg függetlenné vált. Transz-Jordánia önálló lett, de hadseregét brit irányítás alá rendelték. Palesztina brit fennhatóság alatt maradt, hogy az 1917-es ígéretüket beválthassák.

⁵⁹ 1920-ban aláírt szerződés szerint Görögországnak: Szmirna, Kelet-Thrákia és az Égei-tengeri szigetek (kivéve Rhodosz). Francia fennhatóságú: Szíria és Kilikia, olasz fennhatóság alá került a Dodekanosz és Rhodosz. Örményország önállóságot kapott.

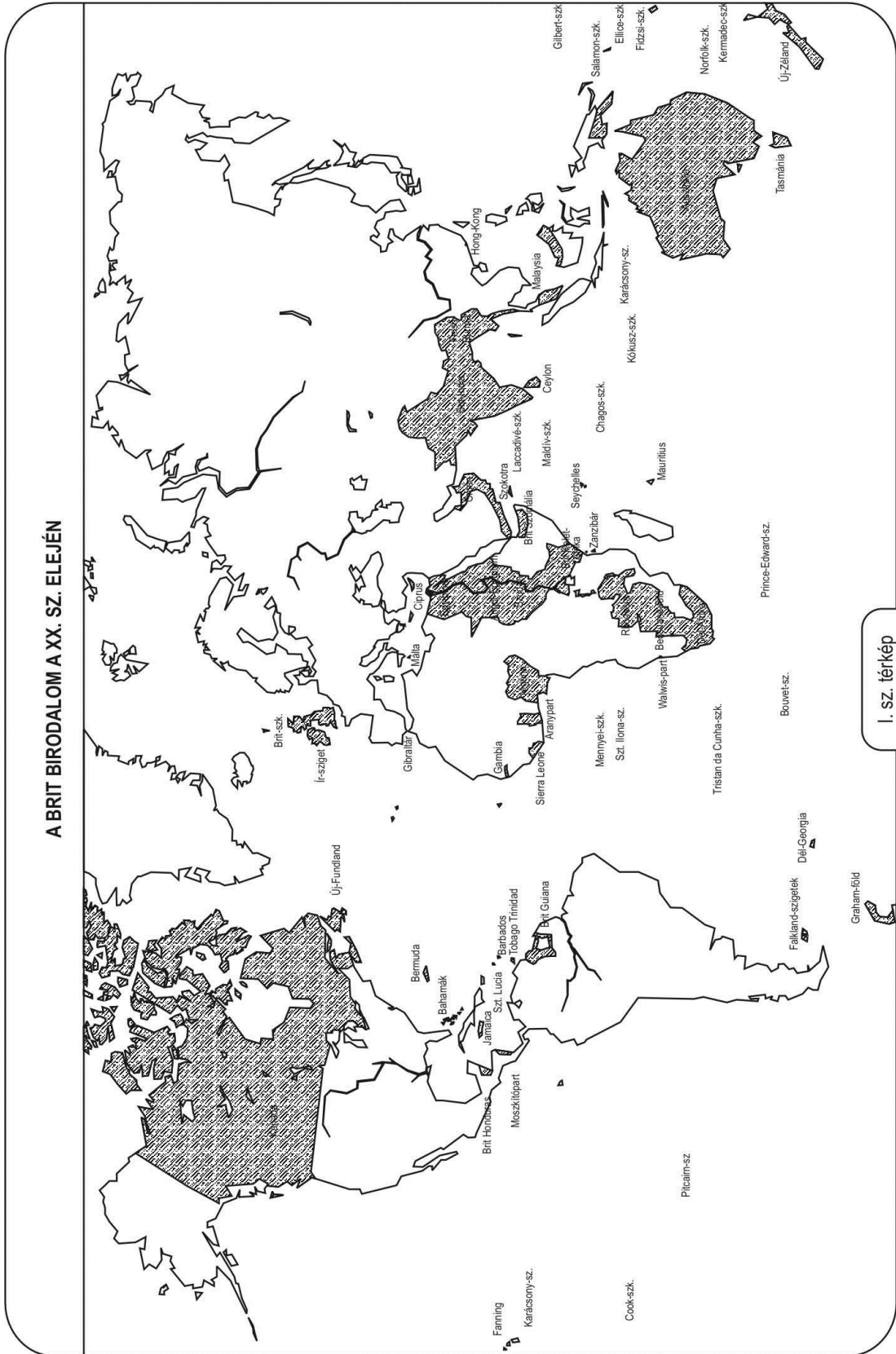
1921-1922-ben lezajlott a washingtoni konferenciának eredményeként Nagy-Britannia, Európa tengereinek korlátlan ura lett. Az egyezmény az Amerikai Egyesült Államok flottaerejét a brit flottával azonosan határozta meg. A csendes-óceáni szigeteken a birtokviszonyok fennmaradásáról döntöttek.⁶⁰

A brit birodalom kül- és belpolitikája az első világháborút követően, a huszas évek elején konfliktusokkal terhelt időszak volt.⁶¹ Szinte minden földrészen harcolt vagy tárgyalt. Ázsiában többek között Indiában, Afganisztánban, Irakban, Afrikában Egyiptomban, Szudánban és Európában Írországbán.

⁶⁰ A konferencia nagyhatalmai: USA, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Japán.

⁶¹ A külpolitika és a belpolitika esetében nehéz határvonalat húzni, mert előfordul, hogy amit a kor brit vezetése belpolitikának értékel az valójában külpolitikai kérdés.

A BRIT BIRODALOM A XX. SZ. ELEJÉN

I. sz. térkép

Az ír függetlenségi háború 1919-1921

Az 1919-1921 között zajló angol-ír háborúban Írország függetlenségének elismeréséért küzdött. A már említett 1918. decemberi brit parlamenti választás után a Sinn Fein képviselői nem mentek el a Westminsterbe, hanem önálló parlamentet alapítottak Dublinban.⁶²

Az 1919. január 21-én összeült ír parlament, a Dáil Éireann első intézkedése volt, hogy deklarálta az Ír Köztársaság megalakulását és kérte annak nemzetközi elismerését. London válaszul a parlamentet illegálisnak nyilvánította és tagjai ellen körözést adott ki, és több képviselőt le is tartóztatott. A köztársaságot nem ismerték el és az ír „problémát” belügynek minősítették.

1919 márciusára Írországban kettős hatalom alakult ki. Az egyik a lakosság támogatását élvező, illegálisba szorított Dail Eireann volt, a másik a dublini kastély brit vezetése alatt működő közigazgatás.

A britek megpróbálták megakadályozni az ír parlament működését. A módszerük a köztársaság vezetőinek és a lakosságnak a zaklatása volt. Kémhálózatot építettek ki, a rendőrség mellett új fegyveres egységeket vetettek be.

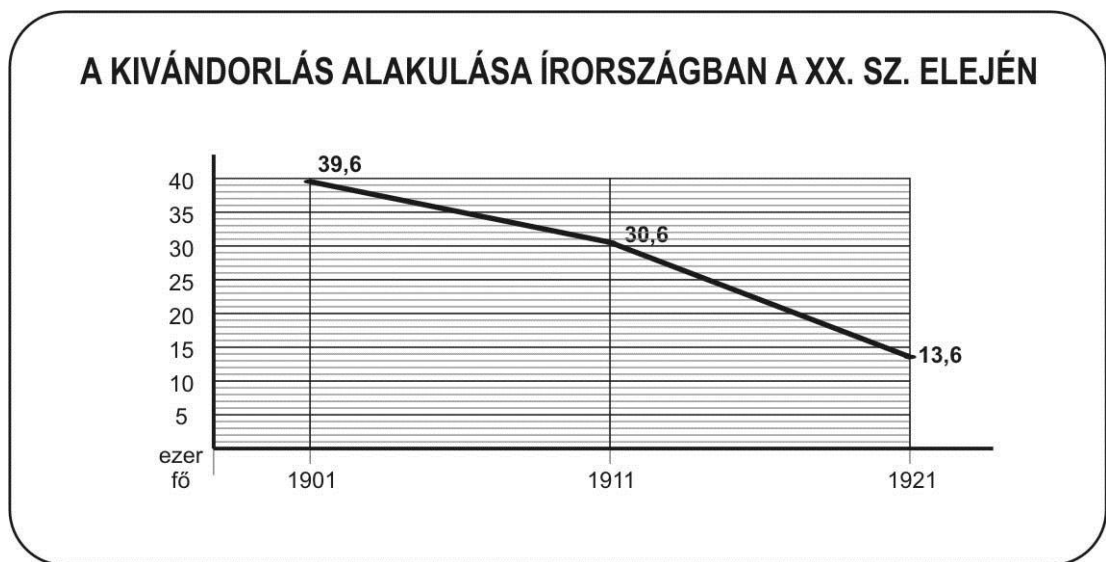
A köztársaságiak hasonló módszereket alkalmaztak. Információikat saját hálózatuk és a lakosság segítségével juttatták el a fegyveres ellenálló csoportokhoz. Az elhárítás főnökének, Michael Collinsnak mindenütt voltak kapcsolatai, a szolgálat jól működött, különösen vidéken, ahol mindenki-mindenkit ismert. London későn ébredt ahhoz, hogy leleplezze őket. Titkosszolgálatának működéséről rövid idő alatt mindent tudtak az írek.

1919 augusztusban megalakult a köztársaság hivatalos hadserege, az Ír Köztársasági Hadsereg, ismertebb nevén az IRA⁶³. A szervezet felesküdt az ország függetlenségének védelmére és tetteiért felelősséggel tartozott a Dail-nak. Alakulatai

⁶² Az ír parlament történetét részletesen lásd: Brian Farrell: The Founding of Dail Eireann c. könyvében.

⁶³ Az Ír Köztársasági Hadsereg tagjai a függetlenségért harcoló Ír Önkéntesek, Ír Köztársasági Testvériség és más kisebb csoportok tagjaiból kerültek ki.

rajtaütésszerű támadásokat szerveztek, főleg rendőrállomások, laktanyák ellen, ahonnan jelentős számú fegyverhez jutottak. Fegyverek érkeztek még illegálisan az Egyesült Államokban kivándorolt nagyszámú ír közösségtől.⁶⁴

II. sz. ábra⁶⁵

A következő évben a britek kijárási tilalmat vezettek be, márciusban pedig a rend fenntartására kiegészítő katonai csapatokat vetettek be, melyek Black and Tans néven váltak ismertté.⁶⁶ A segédcsapatok átmenetet képeztek a rendőrség és a katonaság között. Magas fizetést és teljes ellátást kaptak. Tagjait nagyrészt a háborúban szolgált, ebben az időben munkanélküliként tengődő közkatonák tették ki. Nemcsak az elfogott IRA katonákkal bántak kegyetlenül, hanem a lakossággal is.

⁶⁴ A kivándorlás a modernkori Írország egyik legsúlyosabb demográfiai krízise volt. A bizonytalan gazdasági és politikai helyzetben sokan választották ezt a drasztikus megoldást. A XX. sz. elején a függetlenségi mozgalmak erősödése miatt az emigránsok tömege csökkenő tendenciát vett. A kivándorolt írek első számú célpontja az USA volt. Ld. II. sz. ábra: fent.

⁶⁵ Adatok forrása: B.R. Mitchell: International Historical Statistics Europe 1750-1988, Stocton Press 1992

⁶⁶ Black and Tans /feketék és barnák/ egyenruhájuk színeiről kapták nevüket. Barna ruhájukról, fekete sapkájukról és karszalagjukról nevezték el őket.

Házakat, üzemeket, családi gazdaságokat gyújtottak fel, ha „gyanús” dolgokat észleltek.⁶⁷

A Lloyd George koalíciós kormánya a rend helyreállításáról beszélt Írországgal kapcsolatban. A Black and Tans kegyetlenkedéseinek híre azonban bejárta a világot. A Dail maga is igyekezett megismertetni a világgal az Írországon zajló drámai eseményeket. Megrázó fényképekkel együtt közleményeket juttatott el különböző országok nagykövetségeire, melyekben a különítményesek terrorját mutatták be. Dokumentumokkal leplezték le, hogy a különítményesek páncélos autókkal járták az országot és falvakat gyújtottak fel, embereket vertek agyon. A helyzet megoldására a köztársaságiak tárgyalásokat kezdeményeztek, egyelőre még hiába.

1. kép: A Black and Tans katonák ír földön⁶⁸

⁶⁷ Gyanúra, vagy terroristákra való hivatkozással egy legális hatalom katonai alakulatai terrorista eszközöket alkalmazhatnak bevetésük során.

Ulsterben a unionisták óriási propaganda-hadjáratot indítottak a katolikusok ellen. A háborút követő munkanélküliségért a katolikusokat okolták, akik szerintük „aljas módon” beférkőznek mindenhova és elveszik a munkahelyeket a protestánsoktól. A tényleges helyzet inkább fordított volt, a katolikusok között a munkanélküliség aránya magasabb volt. A vallási ellentétnek beállított összetűzések mögött erős szociális és politikai okok álltak. Az előbbi, a már említett gazdasági helyzetben kialakuló munkanélküliség volt. A másik a gyártulajdonosok érdekeit képviselő politikai elit hatalomhoz való ragaszkodása volt, melyet csak Nagy-Britannián keresztül őrizhetett meg a térségben.

A tarthatatlanná vált helyzetben Lloyd George úgy gondolta, hogy megoldás lehet az „aktualizált” 1914-es Home Rule törvény bevezetése.⁶⁹ Az Írország kormányzásáról /Government of Ireland Act/, alkotott törvényt, 1920. december 23-án fogadta el a Westminster. A brit alsóház egyhangulag jóváhagyta a törvényjavaslatot, elfogadta a Lordok háza is, majd szentesítette a király.

Törvény Írország kormányzásáról⁷⁰

Az Írország kormányzatáról alkotott igen terjedelmes törvény három nagy témakörrel foglalkozott, a képviselői rendszerrel, a pénzügyi berendezkedéssel, az igazságszolgáltatás szerveivel. Mindhárom témában külön tárgyalta az Észak-Írországra és a Dél-Írországra vonatkozó paragrafusokat. Emellett hangsúlyozta a közös Ír Tanács létrejöttének szerepét, mely úgymond a sziget egyesítésének előkészítésére hivatott. E törvény ugyanis továbbra is fenntartotta az 1914-ben elfogadott, de hatályba nem léptetett ír kormányzati törvénynek azt a paragrafusát, mely a hat észak-keleti megye különállását foglalta magába.

⁶⁸ Tim Pat Coogan & George Morrison: *The Irish Civil War*, London 1999. 108.o.

⁶⁹ A Home Rule elsősorban belügyi önállóságot, az ír parlament felállítását jelentette volna. Az Act of Union óta a Westminsterbe küldött ír képviselők ugyanis kisebbségben voltak, beleszólásuk, döntési joguk az ír kérdésekben szimbolikus volt.

⁷⁰ „Government of Ireland Act” A törvény az Egyesült Királyság budapesti nagykövetségének archívumából származik.

Az elsőtől a tizenkilencedik paragrafusig tartó képviseleti rendszerről szóló rész az Ír-sziget mindkét államában kétkamarás parlament működését szabályozta. A két parlament közötti munka összehangolására létrehozta az Ír Tanácsot, melynek feje az uralkodó volt.

Az Ír Tanács negyven tagból állt, melyből tizenhárom észak-, illetve dél-írországi alsóházi képviselők, hetet-hetet pedig a szenátusok delegáltak. A királynak joga volt összehívni és feloszlatni a Tanácsot. E szervezet az ír egység létrehozását hivatott előkészíteni, melynek megalakulásakor átadt volna az irányítást az egyesített ír kormánynak, illetve parlamentnek.

Törvényhozási jogkörét tekintve a két állam parlamentjének nem volt joga szabályozni a koronára tartozó ügyeket, nevezetesen a hadügyet és a külügyet, háború és béke kérdéseit. Nem tarthatott fenn külkapcsolatokat, nem adhatott menedékjogot, letelepedési engedélyt külföldön körözött bűnözőknek. Nem adhattak ki pénzt és nem változtathatták meg a mérték- és súlyrendszert, nem láthattak el védjeggyel árucikkeket.

Ezeken a területeken kívül látszólag szabad teret kaptak a parlamentek, ami nagylelkű ajándéknak számítana, ha a következő paragrafusok nem zárnák határok közé ezt a szabadságot.

Azokban a kérdésekben, melyekről a törvény nem rendelkezett, esetenként az Ír Tanács mondta ki a döntő szót, hogy milyen törvényt tart irányadónak. A nem szabályozott ügyekben a brit törvényeket is alkalmazhatják közjogi, és magánjogi kérdésekben egyaránt. Ezek a rendelkezések rávilágítanak arra a korlátozott mozgástérre, melyben az ír parlamenteknek lehetősége volt a törvényalkotásra.

A brit ellenőrzés másik módja volt az uralkodót képviselő kormányzó jelenléte. A kormányzó kinevezhetett tárca nélküli minisztereket a belfasti, illetve dublini kormányba, olyan feladatok ellátására, melyek a két parlament által megbízott kormányban nem szerepelnek, de megítélése szerint a helyzet megkövetelte.

Külön paragrafus sorolta fel a fenntartott ügyeket, amelyek továbbra is London irányítása alá tartoztak. Ilyen volt a Királyi Ír Rendőrség irányítása a hadsereg ellenőrzése alatt. Három év elteltével azonban az Ír Tanács ellenőrzése alá

kerülnének ezek a szervezetek, majd a polgári irányítás alá, ha a helyzet ezt megengedi. Ez utóbbi megszorító kifejezés többször szerepel. Szintén olyan megfogalmazásról van szó, mely általános tartalma miatt sok „helyzetre” alkalmazható.

Az ír egység létrejöttéig az Egyesült Királyság kormánya magának tartotta fenn, az említett ügyeken kívül még a postaszolgálat működtetését, a Postatakarék Bank /Post Office Saving Bank/ fölötti ellenőrzés jogát, a bélyegkibocsátást, az Irrattár és Levéltár kezelését. Az Ír Tanács ellenőrzése alá vonta a vasúttal, halászzal kapcsolatos ügyeket.

A parlamentekre vonatkozólag a törvény rendelte el, hogy a képviselők egy évben legalább egyszer kötelesek ülést tartani, melyet az uralkodó nevében a kormányzó nyit majd meg. Dél-Írországból százhuszonnyolc tagot számlált az alsóház, és ötvenkét tagot a felsőház, vagy szenátus. Észak-Írországból ötvenkettőt az alsóház és huszonnégyet a szenátus. Ezek közül a képviselők közül választják ki azokat, akik a londoni parlament Alsóházában kapnak helyet: harminchárom dél-ír, illetve tizenhárom észak-ír. Az első választásra három év múlva, majd pedig ötévenkénti ismétlődéssel került volna sor. A képviselők mentelmi jogot élveztek.⁷¹

Gazdasági kérdéseket tárgyalt a törvény a huszadiktól a harminchetedik paragrafusig. Legfontosabb intézkedése a londoni államkincstártól független észak- és dél-írországi államháztartás felállítása volt, melynek működését a két állam parlamentjeinek ellenőrzése alá vonta, természetesen külön-külön. Amíg azonban az ehhez szükséges intézkedések megszületnek, a brit kincstár egy elkülönített alapot hoz létre, mely a kormányzó ellenőrzése alatt áll.

A két állam kincstárának legfőbb bevételét az adók képezik majd, így pl. a fogyasztási és jövedelem adó, a társasági adó, vagy a nyereségadó, melyet a két

⁷¹ Egy 1679-ben született angol törvény alapján ez volt az ún. "habeas corpus act", mely szerint a vádlott addig nem tartóztatható le, míg a vád igaznak nem bizonyul.

ország parlamentje állapít meg. Addig is ezeket az adókat az említett brit kincstár elkülönített alapjába kell befizetni, de természetesen Írországot illeti meg&

A Brit Birodalom költségeihez azonban Írországnak minden évben hozzájárulást kell fizetnie. Először 56,0%-ot Dél-, 44,0%-ot Észak-Írország fizetne, később a kvóta értékét mindig az előző pénzügyi év befejezése után állapítanak meg, mind az összeget, mind a százalékos hozzájárulás mértékét.

Az ír közigazgatás fejlesztésére nyújtott londoni kölcsönöket, pl. településfejlesztésre, utak kiépítésére, át kell adni a törvény szerinti Észak- illetve Dél-Írország kincstárának, hogy annak bevételeit gyarapítsák. A brit nagylelkűség mögött valószínűleg az a tény állt, hogy ezek a kölcsönök behajthatatlanok számukra.

A kettős adózás elkerülésére rendelkezik a törvény az örökösödési adóról és az illetékről. Halálozás esetén az elhunyt jövedelme, tulajdona után annak az államnak kell a örökösödési adót fizetni, ahol a hagyaték megtalálható. Azaz, ha valaki Nagy-Britanniában él, de rendelkezett Írországi javakkal, akkor az ott fizetett adóból levonásra kerül az Írországban lévő tulajdona után fizetendő adó, az ugyanis a belfasti, illetve a dublini kincstárat illeti.

Az illetékről szólva a törvény előírja, hogy ha bármelyik fent említett három országban, lebélyegeztek, vagy illetékkal láttak el egy okiratot, azt ezentúl a másik két állam köteles elfogadni.

A gazdasági kérdések rendezésére a törvény létrehozta az Egyesült Kincstári Testületet /Joint Excquer Board/, melynek elnökét az uralkodó nevezte ki, egy-egy tagját pedig a két ír állam kincstára jelöli. A testület feladatai közé tartozott a már említett gazdasági, pénzügyi rendelkezések betartásának, valamint a két államkincstár együttműködésének biztosítása.

A harmincnegyedik az ötvenegyedik paragrafusig az igazságszolgáltatásról szóló rendelkezések találhatók. Legfontosabb intézkedéseinek egyike a Legfelsőbb Bíróság, valamint a Fellebbviteli Bíróság létrehozása mindkét államban. Önállóságuk azonban csak névleges lett volna, mert csak a Legfelsőbb Királyi Bíróság nevében

járhatnak el. Létrehozta a törvény az Írországi Legfelsőbb Fellebbviteli Bíróságot, melynek elnöke a Lordkancellár, illetve Dél- és Észak-Írország legfelső bírója. A bírósági testületekre jellemző az az összetétel, mely a törvény többi paragrafusára is igaz: egy írországi testület létrehozása mindig uralkodói kezdeményezésre és felügyelettel megy végbe, a tagokat viszont Észak- valamint Dél-Írország szervei jelölik ki egyenlő arányban.

Az egyesítés után a külön intézményi rendszer megszűnik, és a két állam parlamentje fog dönteni a továbbiakról, mind a szervezeti felépítés kérdésében, mind pedig a tisztviselők jövedelmét illetően.

Az Írországi Legfelsőbb Fellebbviteli Bíróság határozata ellen benyújtott fellebbezést, ha az említett bíróság valakit jogaiban sért döntése, vagy eljárása által, a Lordok Háza elé kell terjeszteni. Innen még mód van kivételes esetben a Titkos Tanács Bírói Testületéhez fellebbezni, de az itt hozott döntést már kötelesek elfogadni minden egyéb bírói fórumon.

A már kinevezett bírók és egyéb igazságszolgáltatásban dolgozó tisztviselők megtarthatták állásukat és folyamatosan kapják nyugdíjukat, illetve jövedelmüket abban az esetben, ha vállalják, hogy továbbra is betöltik tisztségüket az átalakuló rendszer ellenére Írországban. Ezeknek a folyamatoknak az ellenőrzésére és koordinálására létrehozta a törvény a Köztisztviselői Bizottságot, mely az előbb említett ügyekben hivatott segítséget nyújtani.

Hasonló rendelkezés érvényes az Ír Királyi Rendőrségre és a Dublini Városi Rendőrségre is. Szolgálatuk és javadalmazásuk folyamatos. A királyi, azaz a brit rendfenntartó erőket ebből kifolyólag nem oszlatták fel, nem léphettek a helyébe az újonnan alakult államok saját rendfenntartó szervei. Ez volt a koronához való hűség egyik leghatásosabb biztosítója.

Az általános rendelkezések a hatvanegyedikől a hetvenhatodik paragrafusig találhatóak. Többségében adminisztratív jellegűek, módosítanak, illetve pontosítanak az előzőekben felsorolt intézkedések közül néhányat, de teljesen új témákat is érintenek. Például a királyi kincstári birtokok használatáról szóló hatvankettedik

paragrafus, mely lehetővé teszi a belfasti és a dublini kormány részére, hogy e birtokok kezelője legyen.

Szabályozásra kerülnek még az ír egyetemek kiváltságai, mentelmi jogai is, a nekik járó állami támogatások. Az Ír Bankra vonatkozó hatvanhatodik paragrafus a dublini központú bank helyzetéről szólva lehetővé teszi, hogy a működtetési jogát a két ír kormány gyakorolja. A feltételeket az uralkodó által kijelölt bíró segítségével állapítják meg.

Azokat az ügyeket, melyeket ez a törvény nem rendezéqett, valamint nem szerepelnek a megalakuló parlamentek és kormányok által cyakorklható feladatkörök között, de sürgős rendezést igényednek, az Ír Tanács mellett az uralkodó minisztertanácsi rendeletek formájában kibocsáthatja a szükséges rendeletet.

A választásokról szólva a tö2vény leszögezi, hoey ha az első választás után összeülő ír parlamentekben a képviselőknek kevesebb, mint a felét választntták meg, vagy több mint a fele nem teszi le az esküt az uralkodór` negyven napon belül, az uralkodó feloszlathatja a parlamenteket. Továbbá jogában áll egy bizottságot kinevezni az irányításra, vagy rendeletekkel kormányozni. Aki az esküt nem teszi le, azt törlik a képviselői listáról.

A törvény zárórendekezései a hatályba lépést tartalmazzák, mely a parlamenti jóváhagyás utáni nyolcadik hónap első keddi napjára volt kitűzve. A szabályozás elfogadásával az Írország kormányzásáról szóló 1914-es törvény érvényét veszette.

A törvény rendkívül ellentmondásos, csak korlátozott jogokat biztosított mindkét állam számára. A belügyi önállóság is csupán papíron létezett. A névleg független hivatalok működésüket tekintve valójában egyáltalán nem függetlenek. Ellenőrző vagy felettes szervük mindig uralkodói irányítás alatt állt. Eredményként könyvelhető el, hogy az ellenőrző testületekbe bevonták a helyi viszonyokat jobban ismerő íreket, a döntő szót azonban mindig a korona képviselője mondta ki.

A legnagyobb szabadságot talán kulturális téren élvezhette a két állam, bár ezt is korlátozhatta a rendkívüli intézkedésekre feljogosító paragrafus. Ez utóbbi

rendelkezés gyakorlatilag azt jelentette, hogy a korona bármibe bele avatkozhatott, amit nem talált elfogadhatónak.

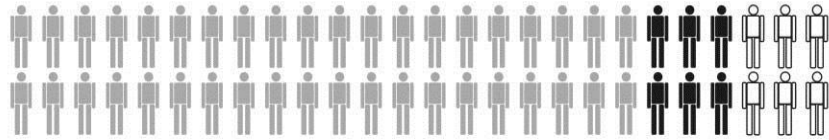
Az egyesítés ígérete és a létrehozásában megnyilvánuló brit jószándék őszinteségét pedig leginkább azon lehet lemérni, hogy még nyolcvan év múltán is ezen fáradoznak. Talán Parnell idejében még hittek volna a koronának és átmenetileg elfogadták volna ezt a rendezést. Az idő és a felgyorsult történelmi események azonban már túlhaladták ezt a törvényt. A dél-ír megyék elfogadhatatlannak, az észak-írek kevésnek találták, mely nem állt arányban az általuk eddig hozott áldozatokkal és nem különböztette meg őket a dél-ír területektől.

A törvényből azonban mindkét fél felhasználta azokat a törvényadta lehetőségeket, mellyel biztosítani vélte a már kialakult hatalmát. Ezt a törvényben megfogalmazott parlamenti választások kiírásával próbálták legalizálni. Az északi megyék a már 1912-ben létrejött Ulsteri Unionista Tanácsot szerették volna kormányként elismertetni. A dél-ír területek pedig az 1918-as választások sikerének megisméltlődésében bízva az egység helyreállítását remélték ettől a szavazástól, mely minden bizonnyal demonstrálhatta volna a nemzeti egység híveinek többségét.

Mindkét fél felhasználta a lehetőségeket és a törvényben megfogalmazott parlamenti választások kiírásával próbálták legalizálni hatalmukat. Az északi megyék a már 1912-ben létrejött Ulsteri Unionista Tanácsot szerették volna kormányként elismertetni. A dél-ír területek pedig az 1918-as választások sikerének megisméltlődésében bízva az egység helyreállítását remélték ettől a választástól.

Az 1921 májusára kiírt általános parlamenti választás eredményeként Dél-Írországból 124 Sinn Fein és 4 független, Észak-Írországból 40 unionista, 6 nemzeti és 6 Sinn Fein képviselő került a parlamentbe. Összesen tehát 130 Sinn Fein, 40 unionista, 4 független és 6 nemzeti képviselőt választottak meg. Ez az eredmény az ír egység győzedelmét jelentette volna. Csakhogy azzal, hogy elfogadták az új törvény szerinti választások megtartását, hogilag elfogadták az ország heté választását is. Így a szavazatokat nem lehetett összeadni, vagyis Észak-Írországból a voksok legalább 51,0%-át kellett volna a Sinn Fein-nek megszereznie ahhoz, hogy hatalomra kerülve az egységes ír államot megvalósítsa.

ÁLTALÁNOS PARLAMENTI VÁLASZTÁSOK, ÉSZAK-ÍRORSZÁG / 1921

Ulsteri Unionista Párt
40 hely

Sinn Féin
6 hely

Ír Nemzeti Párt
6 hely

Az 52 képviselői hely pártok közötti megoszlása a szavazatok alapján
Nem jutottak helyhez: Belfasti Munkáspárt, valamint a független jelöltek

III.sz ábra⁷²

IV. sz. ábra⁶⁸

Ulsterben siettek a választási eredményeket kihasználni. 1921 június 7-én megalakult Sir James Craig⁷⁴ miniszterelnökségével a belfasti kormány, mely egyben az önálló észak-ír állam létjöttét jelentette. Ezt a lépést hagyta jóvá V. György angol király, 1921. június 22-én az első észak-ír parlamenti ülést megnyitó beszédében.

1921. július 11-én fegyverszünetet kötött Dublin Londonnal és megállapodtak, hogy tárgyalásokat kezdenek a helyzet megoldására. Ír oldalról a politikusokat a

⁷² Adatok forrása: http://en.wikipedia.org/wiki/Irish_elections,_1921 (2006. IV. 18.)

⁷³ Uo.

⁷⁴ Sir James Craigról ld. Életrajzi vázlatok: 203.o.

magegyezés felé az a gazdasági káosz vezette, ami az egész országot sújtotta, nem utolsósorban Black and Tans tevékenysége révén.

Az üzletek, üzemek fizikai megsemmisítése megbénította a kereskedelmet. A közlekedést, a szállítást nehezítették a felrobbanított hidak, járhatatlan utak. □ lakosság ellátása akadozott, a hadsereg készletei kimerültek.

London számára a kedvezőtlenül alakuló birodalmi problémák, döbbszoros katonai köteherettségei, a Munkáspárt és a szakszervezetek szolidaritási mozgalmi hatottak. Tiltakozó jegyziket juttatott el Lloyd George-hoz az Egyesült Államok kormánya és a Vatikán, valamint a közvélemény is az írekkel való megállapodásra sarkalta a kormányt.

III. Az ír önállóság esélye 1921-ben

Út a megegyezés felé, az angol-ír tárgyalások első szakasza

A brit birodalom különböző területein részben a wilsoni pontok⁷⁵ hatására felélénkültek a nemzeti önállósági törekvések. A reményt az a tény adta, hogy a problémákat tárgyalóasztal mellett lehet rendezni. Az elszakadni, függetlennedni vágyó népeknek ez volt az egyetlen esélyük az erőfölényben lévő Nagy-Britanniával szemben. Egyiptomban és Indiában a tömegmegmozdulások tárgyalásokra és engedményekre készítették a brit vezető köröket.

Lloyd George nem volt híve annak, hogy a wilsoni nemzeti önrendelkezés elvét a brit birodalomra alkalmazzák, de ellenezte a háborúkat, sokak szerint nem humanitárius okokból, hanem főként gazdasági megfontolásból. Büszke volt a brit birodalomra, de úgy gondolta, rosszul kormányozzák. Elképzelése szerint a megoldást az jelentette volna, ha egyes területek – az önkormányzatért cserébe – levették volna London válláról fenntartásuk terheit, a külügyek és a hadsereg irányítását azonban továbbra is brit kézben hagyták volna.⁷⁶ Az elmélet és a gyakorlat felemás módon érvényesült. A birodalom több pontján zajlott fegyveres harc a nemzeti erők ellen, ezzel párhuzamosan a problémák rendezésére maga a kormányfő csak az írekkel csaknem harmincszor ült tárgyalóasztalhoz.

Az angol-ír tárgyalások két időszakra oszthatóak. Az első, igen rövid, szakasz 1921 júliusában folyt, amikor a felek megismerték egymás álláspontját és megpróbálták azokat egymáshoz közelíteni. A második szakasz októbertől decemberig tartott a tervezetek megvitatásától a megállapodás, a Treaty aláírásáig.

Az első szakasz tárgyalásainak célja, a fegyverszünet megkötése, július 11-én, sikeresen megvalósult. Ezt követték a béke kérdéseinek rendezésére irányuló megbeszélések a vezetők között. Az első szakaszban az ír delegáció vezetője,

⁷⁵ A háború utáni rendezés elveit Woodrow Wilson amerikai elnök 1918. január 18-án hirdette meg. Ez az ún. „Tizennégy pont”, melyben szerepel a nemzeti önállóság biztosítása. Utolsó pontja pedig tartalmazta a Népszövetség, vagy másként Nemzetek Szövetsége szervezetének létrehozását.

⁷⁶ Margareth Macmillan: Béketeremtők, Budapest 2005. 74.o.

Eamonn de Valera, az el nem ismert dublini kormány miniszterelnöke volt. Nemcsak a teljes függetlenség, hanem az egységes ír állam híve volt, ennek jegyében egész Írország nevében kívánt tárgyalni.

Lloyd George két állam, Észak és Dél-Írország képviselőit hívta meg, hogy a béke megteremtéséről, és a jószomszédi viszonyról tárgyaljanak.⁷⁷ A britek elismerték és védték a pár héttel korábban, 1921. június 22-én megalakult Észak-Írország önállóságát. Dublin azonban nem ismerte el Észak-Írországot és tiltakozott az ulsteri megyék elszakadása ellen.

De Valera a brit kormányfőnek adott június 28-ai válaszában hangsúlyozta, hogy bár elfogadja a megtisztelő meghívást, de addig nem utazhat Londonba, míg Írország politikai „kisebbségének”, az ulsteri unionistáknak a vezetőivel nem tárgyalt.⁷⁸ A politikai kisebbség azonban nem ismerte el de Valerát vezetőjének és nem kívánt vele konzultálni. Craig gyors válaszában, Észak-Írország miniszterelnökeként azonnal kereken elutasította a közvetlen tárgyalás lehetőségét de Valerával: *„Lehetetlen számomra bármilyen találkozó (Önnel).”* – írta de Valerának.⁷⁹

Az angol-ír tárgyalások megkezdése előtt kompromisszumot kellett találni az északi területek kérdésében. Végül London felajánlotta, hogy közvetít a két ír partner közötti tárgyalásban. Dublin ezt elfogadta, azzal a kikötéssel, hogy az ulsteri megyékről csak abban az esetben hajlandó tárgyalni, ha a terület visszaadásának módját fogják megvitatni.

De Valera két vasat tartott a tűzbe. Egyrészt tárgyalásokat kezdett Londonnal, másrészt Londont megkerülve el akarta érni, hogy az egységes Ír Köztársaságot nemzetközileg elismerjék. Az Egyesült Államok támogatását szerette volna elsőként megszerezni, amit a nagy tekintélyű ország kiterjedt befolyási övezete révén több más állam elismerése követett volna. Az ír ügy tengerentúli pártfogása pedig

⁷⁷ NAI DE II/304:2 „David Lloyd George to Eamonn de Valera, London 24 June 1921”

⁷⁸ NAI DE II/304:2 „Eamonn de Valera to Lloyd George, Dublin 28 June 1921”

⁷⁹ „Impossible for me to arrange any meeting.” - írta válaszelevelében Craig. Nem kedvelte de Valerát, mert szerinte makacsul ragaszkodott valamihez, ami nem az övé, és aminek nincs realitása. „Sir James Craig to Eamonn de Valera Belfast 29 June 1921” NAI DE II./304:2

Londonnál is nyomós érvek bizonyulhatott. De Valera ezeket a terveit óvatosan kezelte, kollégájának és barátjának, Michael Collinsnak írott levelében is csak célzott rájuk, de nem részletezte azokat.⁸⁰

1921. július 14. és július 21. között a brit és az ír vezető négyszer találkozott, és a felek nagyon szívélyesnek mutatkoztak egymás iránt. Előrelépés azonban nem történt Észak-Írország kérdésében. Craig elzárkózott bármilyen együttműködéstől Dél-Írországgal.⁸¹ Július 18-án elutazott a tárgyalásról, mert Belfast kívülállóként nem kívánt beavatkozni a Dublin és London között zajló tárgyalásokba. Ezzel a brit-ír tanácskozás előfeltételei szertefoszlottak, mindkét fél kínos helyzetbe került. London próbálta menteni a menthetőt, de nem járt sok sikerrel, ezért de Valera küldöttsége is hazautazott.

Még az ír delegáció elutazása előtt Lloyd George egy részletesen kidolgozott rendezési javaslatot küldött át de Valerának. Az ír miniszterelnök ígéretet tett, hogy áttanulmányozza, és az ír parlament elé terjeszti a brit javaslatot.⁸²

Néhány nappal később az ír kormány, majd a parlament is, zárt ülésen tanácskozott. Napirenden Észak-Írország kérdése, illetve a Lloyd George kormány jegyzéke szerepelt.

A brit javaslat, mely megfogalmazása szerint formálisan a domíniumi státuszt ajánlotta az íreknek, jóval kevesebbet tartalmazott, mint amit 1921 elején a domíniumi státusz már jelentett, de a dokumentum bevezetőjében a király jószándékáról biztosította az íreket, és hangsúlyozta, hogy szeretné lezárni az évszázadok óta tartó vitát a két nemzet között. Ezért felajánlotta „a csatlakozást a szabad nemzetek közösséghez”, a birodalmon belül, ahol ugyanolyan polgári jogokat kapnának az írek, mint a birodalom állampolgárai.

Észak-írország kérdését nem tárgyalta közvetlen formában a javaslat. Kanadát említi a domíniumok közül, ahol a franciák és az angolok külön autonómiával rendelkeznek, de egy közös kormány által képviseltetik magukat a birodalmon belül.

⁸⁰ UCD IFP P150-151 „Eamonn de Valera to Michael Collins 15 July 1921 London”

⁸¹ UCD IFP 138. „Eamonn de Valera to Lloyd George 18 July 1921. London”

⁸² UCD IFP 141. „Proposals of the British Government for an Irish Settlement London 20 July 1921”

Ezt kétféleképpen is értelmezheték az írek. Ha Dublinnak szolt, akkor ez ígértet jelentett az egyesítésre, ha Belfastnak, akkor a különállás további támogatását. Az angol diplomácia kedvelt eszköze volt a kétértelmű fogalmazás.⁸³

Ha elfogadják az ajánlatot, az írek önállóságot kaptak volna a belügyek közé sorolt következő területeken: adózás, pénzügy, igazságszolgáltatás, rendőrség, védelmi célú hadsereg, postaügy, oktatás, mezőgazdaság, bányászat, vízügy, erdőgazdálkodás, lakásügy, munkaügy, közlekedés, egészségügy, szeszipar. Ez a felsorolás olyan „szép”, hogy szinte alig lehet észrevenni a nemzetgazdaság két húzóágazatának, az ipar és a kereskedelem irányításának a hiányát. A külügy és az ahhoz kapcsolódó hadügy sem szerepelt a felsorolásban. A javaslat további részéből viszont kiderült, mit vártak cserébe az angolok.

Elsősorban a tengeri támaszpontokat szerették volna megtartani. A két sziget földrajzi közelségre hivatkozva kimondták, hogy a Királyi Hadiflotta továbbra is egyedül gyakorolja az ellenőrzést a környező tengereken, akárcsak a Királyi Légierő az ír légtérben – csakis „Írország érdekében”. A megalakuló ír állam katonái, és önkéntesei részt vehetnek ezeknek a csapatoknak munkájában. A védelem fenntartásának a költségeihez az ír kormányzatnak is hozzá kell járulnia, valamint az ír katonáknak a birodalom ellen irányuló támadás esetén részt kell vennie, a világ minden részén, Őfelsége hadseregében. Vajon bevetettek volna az angolok ír katonákat Indiában? A köztársaságért, a függetlenségért harcoló írek önként harcba szálltak volna az angolokért? Valószínűleg nem. Az írek esetleg csatlakoztak volna a „szabad nemzetek szövetségéhez”,⁸⁴ de ennek több dolog is útjában állt.

A javaslatban a csatlakozás feltételként, és nem pedig lehetőségként szerepelt. A közösség feje a brit uralkodó volt, akinek hűségesküt kellett volna tenni. A hűségeskü engedelmességet jelent a koronának, ami lehetővé tette, hogy az angolok továbbra is beleszóljanak az ír ügyekbe. A dublini kormány válaszában

⁸³ A kétértelmű fogalmazás, két nemzet egymásnak ugrasztása, egymás után tett ellentétes ígértet. Az angol diplomácia előszeretettel alkalmazta a római *Divide et impera* – Oszd meg és uralkodj módszerét. Ennek öröksége a mai napig tartó indiai-pakisztáni vagy a palesztin-izraeli ellentét.

⁸⁴ A szöveg előszeretettel használja az „association of free nations”. Elég érdekesen értelmezve a free-szabad jelzöt.

elfogadhatatlannak és egyúttal a szabadságjogok teljes semmibevételének minősítette, hogy a britek akarják ellenőrizni az ír kikötőket és a reptereket. Hiába a földrajzi közelség, az írek elutasították, hogy lemondjanak a kikötőkről és a partok, valamint a légtér ellenőrzéséről.⁸⁵ Mivel azonban sem saját légierjük, sem saját tengerészetük nem volt, védelmi politikára szándékoztak berendezkedni. Haditengerészetük az ország part menti vizeire korlátozná tevékenységét, hogy védje az ír terület határait. A légierőnek is hasonló lenne a feladata: felderítés és szükség esetén figyelmeztetés. Az országot nem fenyegette támadás, ezért nem tartották indokoltnak az angol hadsereg jelenlétét felségterületükön. Egyetlen szomszédjuk Nagy-Britannia volt, a világ egyik legnagyobb flottájával, amivel az írek nem tudtak versenyezni.

A külügyi kérdést nem tárgyalták a brit javaslat pontjai. Holott a domíniumok helyzete épp a háború alatt indult változásnak. Saját nevükben vettek részt a birodalmi háborús kabinetben, és írták alá a párizsi békeszerződéseket. Az írek saját külpolitikát szerettek volna folytatni, melyben a semlegesség elve alapján, nem kívántak csatlakozni semmilyen politikai, vagy katonai szervezethez. Nem kívántak beavatkozni más nemzetek között zajló háborúba, főleg Nagy-Britannia oldalán, alapvetően brit érdekekért.

Az ipar és a kereskedelem kérdésében a britek kikötötték, hogy az írek nem léptethetnek életbe védővámokat, vagy más korlátozó intézkedéseket a két ország között. Ez a Sinn Fein meghirdetett gazdaságpolitikájával szöges ellentétben állt. A védővámoktól az írek a hazai ipar fejlődését, erősödését várták. Az angol és a birodalmi áruk behozatala mellett, majd egyes termékek helyett saját termékeik versenyképességét fejlesztette volna a védővám. Az ipar fejlődésével a kereskedelem is megélénkült volna. Először a belső felvevőpiac igényeit szerették volna kielégíteni, majd fokozatosan bekapcsolódni a világkereskedelembé. Az ország

⁸⁵ Az írek válaszát hadügyi kérdésekben Erskine Childers terjesztette elő a kormányülésen. UCD IFP 142 „Memorandum by Erskine Childers on Irish defence as affected by the British proposals of 20 July 1921.”

külkereskedelme meglehetősen egyoldalú volt. Anglia és a birodalom volt az ír nyersanyagok és termékek felvásárlója, legfőbb külkereskedelmi partnere.

Miközben a londoni kormány válaszra várt, az Egyesült Államokból biztató hírek érkeztek Dublinba. Egyesült Államokba utazott ír küldöttség vezetője, Harry Boland 1921. augusztus 4-ei jelentése⁸⁶ szerint az amerikai közvélemény és a sajtó rokonszenvvel figyelte az írországi eseményeket. A képviselőház tagjainak egy része elvben támogatta volna Írország elismerését, nem utolsó sorban az amerikai ír szervezetek nyomására, amint ezt a nemzetközi helyzet lehetővé teszi. Kedvezőtlennek tartotta a jelentés az angolok megítélését. Bár hivatalos helyről nem erősítették meg Boland ezt írta az amerikaiak várható magatartásáról: *„az angol delegáció lehetetlen helyzetbe hozta magát a tárgyalásokon azzal, hogy miközben a békés megegyezésen fáradozik, folytatja erőszakos intézkedéseit Írországhban... Ha a tárgyalások Anglia és Írország között novemberig elhúzódnak, nagyon könnyen lehet, hogy Washington hajlandó lesz közvetíteni az ügy érdekében egy megállapodáson fáradozva, nem utolsó sorban az ír-amerikaiak agitációjának hatására.”*⁸⁷ Erre a hírre de Valera azon fáradozott, hogy segítse a washingtoni ír propaganda kibontakozását és főleg, hogy a tárgyalások az év végéig tartsanak.

De Valera időt szeretett volna nyerni terve megvalósításához. Az új személyes megbeszélések előtt hosszas levelezésbe kezdett a megállapodás tervezetéről, feltételeiről. Újra meg újra visszaküldte a javaslatokat, mint aki komolyan gondolkodik az angol ajánlaton és hol nem találta eléggé részletesnek a leírást, hol pedig valamilyen témánál leragadt és magyarázatokat kért a szöveg értelmezéséhez.

Lloyd George elküldte a kért magyarázatokat és konkrét választ várt Dublintól a kidolgozott és az ír küldöttségnek átadott megállapodás tervezetére. De Valera válaszolt is. Augusztustól kezdve több igen terjedelmes levelet küldött Londonba,

⁸⁶ Harry Boland életrajzát lásd Életrajzi vázlatok: 197.o. Részletesen: Braiser-Kelly: A Man Divided, Dublin, 2000

⁸⁷ NAI DFA B27/158 „Memorandum from Harry Boland to Eamonn de Valera 4. August 1921. New York”

csaképpen ír nyelven, nem kis gondot okozva ezzel az angol kormánynak. Sikerült az addig átlag négy napos üzenetváltást tíz napra növelnie.⁸⁸

Időközben új köztársasági kormány alakult Dublinban. Az el nem ismer Ír Köztársaság elnöke továbbra is de Valera maradt. A legfontosabb tisztségekben nem történt változás: a külügyminiszter Arthur Griffith, a pénzügyminiszter Michael Collins, a belügyminiszter Adam Stack, a védelmi miniszter Cathal Brugha, az önkormányzati miniszter William Cosgrave, a gazdaságügyi miniszter pedig Robert Barton lett. Az új kormány a régi elvek alapján folytatta a munkáját.

London időközben tájékozódott arról, hogy valójában mi húzódik meg az ír halogató politika háttérében, és a megállapodás aláírását sürgette. A konzervatívok kilátásba helyezték, hogy javasolni fogják a parlamentben az ír kérdés katonai úton történő rendezését. Lloyd George erre a hírre nyaralását félbeszakítva Londonba utazott és új javaslatot tett, mellyel az írek nem kényszerültek a köztársasági forma feladására, az angoloknak pedig nem kellett elismerniük azt. Ez volt a *Brit Nemzetközösség szövetségéhez tartozó külső tagság* gondolata. Az írek önállóságot, a britek új szövetségest láttak a tervezetben.

Concept of external association for Ireland with the British Commonwealth. Az írek az „external”, magyarul „külső” szóra hitték el, hogy valami nagy történelmi dolog van készülöben. A konzervatívok a „Brit Nemzetközösséghez tartozó” részben remélték elérni céljaikat. Lloyd George zseniális fogalmazása megnyugtatta a kedélyeket és nem került sokba. Egyelőre. A kormányfő eredeti foglalkozása ügyvéd volt, kortársai kiváló szónokként ismerték, melyhez megnyerő modor társult.

Az engedékeny légkörnek köszönhetően szeptemberre de Valera „elfelejtett” írül, és kidolgozta a javaslatát a külső tagságról, mely ír oldalról az új tárgyalások alapját

⁸⁸ Az egyik leghosszabb levélben de Valera különállás kérdését fejtegette. NAI DFA B27/147 „Eamonn de Valera to Lloyd George Dublin 10 August 1921”

képezte.⁸⁹ Ezt el is küldték Londonba, ahol nagy érdeklődéssel olvashatták a szerénytelen ír álláspontot. A főbb irányelvek:

- Írország semleges, és szuverén, független állam – saját kormánnyal és törvényhozással.⁹⁰
- Nagy-Britannia és Írország kapcsolata a partnerségen alapszik, ahogy a Brit nemzetközösség többi tagjának viszonya is.
- Az ír állampolgárok a Brit Nemzetközösség polgáraival egyenrangúak és fordítva.
- A nemzetközösség garanciát vállal Írország területi sérthetlenségére és támogatja felvételét a Népszövetségbe.⁹¹
- A létrejövő megállapodás a parlamentek jóváhagyása nélkül érvénytelen.
- Az aláírástól számított 14 napon belül Anglia vonja ki minden katonai, rendőrségi és egyéb segédcsoport egységeit Írország területéről.

A dublini válasz meglepte Londont, de mindenképpen szerette volna lezárni az ír kérdést. Választ kért a javaslatára és megkapta. Lehet, hogy nem ezt várta, de elfogadta tárgyalási alapnak, annál is inkább, mert a brit kormányt sürgette az idő. Kiindulási pontnak elfogadta az ír javaslatot a tárgyalások mielőbbi megkezdése érdekében. Az elkövetkezendő megbeszéléseken pedig még bármire volt lehetősége, nem kötelezte el magát semmire. Szeptember 14-én Dublinban kormányülésen döntöttek az új delegáció tagjairól, mely Lloyd George meghívására a brit fővárosba utazik majd. A küldöttséget – ezúttal – teljes hatalommal felruházva, az ír külügyminiszter, Arthur Griffith és a pénzügyminiszter, Michael Collins vezette.

⁸⁹ NAI DE II/304:1 „Draft Treaty proposals taken by the Irish delegation to London Dublin, 7 October 1921”

⁹⁰ A szuverén, szuverenitás kifejezések egyszerű vagy összetett értelmezésére gondolt de Valera? Szuverén: „fr 1. Cselekvésben nem akadályozott, korlátlan, független....szuverenitás: fr 2. az államnak a saját területén belül mindenre és mindenkire kiterjedően gyakorolt hatalma, más államoktól és nemzetközi szervezetektől való függetlensége.” In: Idegen szavak és kifejezések szótára Szerk.: Pintér Zoltán, Budapest 2002. 464.o

⁹¹ A Népszövetség / Nemzetek Szövetsége létrehozásáról a párizsi békekonferencián döntöttek. A szervezet egyik célja, a wilsoni elveknek megfelelően, a háború elkerülése, a nemzetközi konfliktusok megoldása tárgyalásos úton.

A Dáil eredeti javaslatában a küldöttség élén a miniszterelnök állt, azonban de Valera nem utazott Londonba. Miért döntött így ebben, az írek számára, válságos és kényes helyzetben? A Dáil előtt 184 pontban ismertette az ír miniszterelnök feladatait, amiért nem mehetett. Saját személyében látta garantálva a köztársaság függetlenségét és nem látta személyének biztonságát Londonban. Nem látta annak jelét sem, hogy az angolok úgy tárgyalnak vele majd, mint az Ír-sziget vezetőjével. Ahogy a britek az Ír Köztársaságot, az Ír Köztársaság Észak-Írországot nem ismerte el. Az igazi ok azonban az időhúzás volt. Október volt és Boland ígérete, hogy az Egyesült Államok kész elismerni a köztársaságot, novemberre szól.

De Valera döntő szerepet játszott az új ír küldöttség tagjainak megválasztásában. Több szempontot vett figyelembe, szinte mindenre felkészült, ahogy ezt amerikai barátjának, a köztársaság feltétlen hívének, Joseph McGarritynak később egy levelében megírta: *„Ha a britek elfogadják a külső tagságot, akkor minden erőmre szükség lesz, hogy meggyőzzem a köztársaságiakat, akiknek a vágya a teljes elkülönülés volt... Eldöntöttem, hogy itthon maradok. Collinsnak és Griffithnek kell mennie. Nem volt kétségem, hogy Griffith nyomás hatására el fogja fogadni a korona fennhatóságát. Amit pedig Collins eddigi munkájáról hallottam, szerintem ő szintén megfontolta a korona ajánlatát. Reméltem, hogy mindez egyszerűen a legjobb csalétek lesz Lloyd George számára...(amíg az amerikai elismerés megszületik)”*.⁹²

Ha a kortárs szemével nézzük, a delegáció tagjainak kiválasztása magyarázható az említett „biztonságpolitikával”, de kifejezi a delegáció tagjai iránt az elnök bizalmát is. A bekövetkező tragikus események tükrében hideg számítást is tükrözött. Ha a két „áldozatot” nézzük, Collins, de Valera legjobb barátjának gondolta magát, Griffith pedig mélyen tisztelte fiatalabb elnök kollégáját.

Michael Collins a legnépszerűbb figurája a korszak ír történetének. Jó természete, talpraesett és optimista viselkedése miatt sokan szerették. De Valerára mint bátyjára tekintett és feltétlen híve volt. Segített neki 1917 szeptemberében

⁹² A levél az egyezmény aláírása után íródott, de a tárgyalások előtti ír hatalmi játszmákat meglepő őszinteséggel mutatja be. In: Birth of Republic Szerk. Eoin Neeson Dublin 1998. 396.o.

kiszabadulni a börtönből és előkészítette amerikai útját is. Amíg 1919-1920-ban de Valera távol volt, többek között ő és Griffith irányították a függetlenségi mozgalmat. Munkájuknak is köszönhető, hogy a fegyverek helyett fehér asztal mellett tárgyalhattak az írek.

Arthur Griffith halk, de biztosan érvelő ember volt, aki a kitűzött célokat demokratikus eszközökkel szerette volna elérni. Visszafogottsága ellenére félelmetes tárgyalópartnernek bizonyult, amiatt a tudás és körültekintés miatt, mellyel egy megbeszélésre felkészült. Collins-szal együtt tudták, hogy fegyverekkel nem lehet megnyerni ezt a háborút.

A parlament felhatalmazást adott a küldöttségnek, hogy „...*az Ír Köztársaság nevében tárgyaljanak és kössenek szerződést Írország nevében Ófelsége V. György képviselőivel. Egy megállapodást a rendezésről, az együttműködésről, valamint Írország és a nemzetek közössége – másként a Brit Nemzetközösség – közötti viszonyról. A felhatalmazás törvényességének bizonyságául Én, az elnök az alábbiakban aláírom. Eamonn de Valera*”⁹³ A parlament tehát teljes hatalommal ruházta fel az ír küldöttséget, olyan általános megfogalmazásban, amely szabad kezet adott a döntésben számukra, és amely döntés a parlament megbízása szerint érvényes és törvényes volt.

Az elutazás előtt De Valera búcsúzóul átadott még egy dokumentumot: „*Utasítások a meghatalmazottak részére a kormánytól*”.⁹⁴ Ha a kormánytólérkezett az utasítás, mint az a nevében is szerepel, akkor a kormány egyes tagjai miért nem tudtak róla? Nem volt hivatalos kormányülés az ír küldöttség elutazása előtt. Feltételezhető, hogy de Valera beszélt néhány miniszterével, de a pénzügyminiszterrel és a külügyminiszterrel nem. Ha volt egy rendkívüli kormányülés, melyen a delegáció feladatairól és hatásköréről döntöttek, miért nem vettek rajta részt a küldöttséggel utazó kormánytagok?

⁹³ NAI DE II 304:1 „The Credentials Dublin 7.October 1921”

⁹⁴ UCDA 150/1925 „Instructions to plenipotentiaries from the Cabinet, Dublin 7 October 1921” A dátum egy napra esik a parlamenti megbízólevél keltezésével.

Oct 1

Instructions to plenipotentiaries from
Cabinet.

- (1) The plenipotentiaries had full powers as defined in their credentials.
- (2) It is understood however that before decisions are finally reached in the main questions that are to be notified the intention of making these decisions will be sent to the members of the Cabinet in Dublin and that a reply will be made before the final decision is made.
- (3) It is also understood that the complete text of the Treaty about to be signed will be summarily submitted to Dublin for perusal.
- (4) In case of break the text of final proposals from any side will be submitted to Dublin.

Memorandum original
in the handwriting of
Lindsay & de Valera
7 Oct 1914

Oct 7

(5) That the Cabinet in Dublin will be kept regularly informed of the progress of the negotiations.

had full powers

„had full powers”: Az ír küldöttséget teljhatalommal fölruházó kormányutasítás de Valera kézírásával (NAI DE 2/351)

Az utasítás lényege az volt, hogy a küldötteknek mindenről tájékoztatni kell a kormányt, mégpedig folyamatosan és előre, mielőtt bármiben végső döntést hoznának.

A két dokumentum ellentmond egymásnak. Az első, az országgyűlési felhatalmazás megelőlegezi a bizalmat, a törvényes képviselői által aláírandó szerződést elfogadja. A második, amit nevezhetünk elnöki levélnek is, korlátozza a küldöttség önállóságát.

Mindkét megbízást de Valera írta alá. Az elsőt formálisan, a parlament nevében, a másodikat miniszterelnökként, a kormány nevében. A kormány felelősséggel tartozik a parlamentnek, törvényeit nem írhatja felül. Ebben az esetben de Valera elnöki utasítása ajánlásnak tekinthető. A két okmány egyenrangú értékelés esetén alkotmányos kérdéseket vethet fel.⁹⁵

Az ír küldöttség mindkét dokumentumot magához vette és október 8-án elutazott Londonba.

Az új ír küldöttség Londonban, a tárgyalások második szakasza

1921. október 11-én Londonban találkoztak a tárgyalófelek.⁹⁶ A brit érdekeket David Lloyd George, Austin Chamberlain, Lord Birkenhead, Winston Churchill, Sir Worthington Evans, Sir Hamar Greenwood, Sir Gordon Hewart képviselték, a titkárok Thomas Jones és Lionel Curtis voltak.⁹⁷

Az ír küldöttség tagjai Arthur Griffith, Michael Collins, Robert Barton, Eamonn Duggan, George Gavan Duffy voltak, a titkárok pedig Erskine Childers, Fionan Lynch, John Chartres Diarmuid O'Hegarty.⁹⁸ Plenáris ülésen hatszor találkozott az összes delegált a megnyitó után.

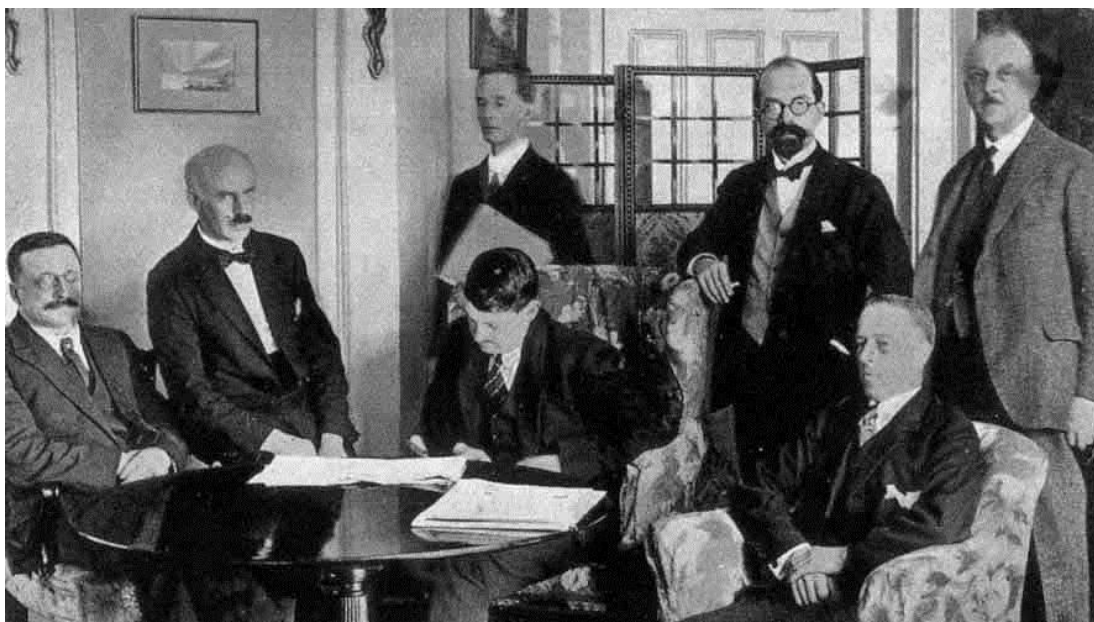
⁹⁵ De Valera szívesen vállalta magára az egész ország irányítását, olykor ellentmondást nem tűrő kinyilatkoztatásokkal is. A küldöttség tagjainak felelősségre vonásakor arra is hivatkozott, hogy a kormány döntéséről szóló levelet kapták utoljára, ahhoz kellett volna igazodnia a delegációnak.

⁹⁶ NAI DE II 304:2 Az első találkozóról készült jegyzőkönyv.

⁹⁷ A brit küldöttség tagjainak rövid életrajzát lásd. Életrajzi vázlatok. 194-197.o.

⁹⁸ Az ír küldöttség tagjainak rövid életrajzát lásd Életrajzi vázlatok 197-202.o.

Az első ülésen formai kérdésekben állapodtak meg. A küldöttség vezetői udvarias megnyitó beszédeket tartottak. Ír részről Arthur Griffith szólalt fel és biztatónak nevezte a fehér asztal mellett történő rendezés lehetőségét. David Lloyd George egyetértett, majd rögtön áttért a lebonyolítás gyakorlati részére. Bizottságokat hoztak létre, hogy a kötendő megállapodás egyes kérdéseit külön-külön vizsgálja, nevezetesen: 1. a védelmi ügyek (tulajdonképpen a hadügy), 2. a státusz kérdése (ezzel összefüggésben a korona előtti hűségkü, állampolgári jogok) 3. a gazdaság (ehhez kapcsolódó pénzügyek).

2. kép: Az ír küldöttség Londonban 1921. októberében. Balról jobbra: Arthur Griffith, Eamonn Duggan, Michael Collins, Robert Barton. Állnak: Erskine Childers, Gavan Duffy, John Chartres.⁹⁹

Vita a védelmi ügyekről

Az angol-ír Tengerészeti és Légvédelmi Ügyek Bizottsága háromszor tárgyalt egymással október folyamán. A küldöttek közül ír részről Michael Collins és Erskine Childers minden alkalommal jelen volt, angol részről főként Winston Churchill és Sir Worthington Evans képviselték a korona álláspontját.

⁹⁹ Tim Pat Coogan & George Morrison: *The Irish Civil War*, London 1999. 132.o.

Michael Collins a dublini kormányban érdekes módon a pénzügyminiszteri posztot töltötte be. Ha a kormányalakítás előtti tevékenységét vesszük figyelembe a hadügyminiszteri, vagy a belügyminiszteri tárca kézenfekvőbb lett volna számára. Talán rendkívüli népszerűsége miatt kapta más a fegyveres irányításra jogosító posztokat. Politikai ellenfelei nem akarták, hogy túl nagy hatalom legyen a kezében.

Winston Churchill a Gyarmatügyi Minisztérium élén állt, de korábban volt az Admirális vezetője és hadügyminiszter is. Ezen a téren szerzett tapasztalata eleve predesztinálta erre a feladatra.

Október közepén, az első bizottsági ülés idején, a fegyverszünet már három hónapja tartott. Angol oldalról a tárgyalások egyik feltétele volt, hogy az IRA szüntesse be a tevékenységét. Az angol-ír elhúzódozó háborúban nem voltak nagy ütközetek. A köztársaságiak gerillaharcot folytattak a megszállócsapatokkal szemben. Fegyvereiket az ellenségtől szerezték, illetve illegális úton az USA-ból érkezett. Rajtaütésszerű támadásait az IRA a tárgyalások idejére beszüntette, egyéb tevékenységéről azonban bőven érkezett információ az angol hírszerzéshez.

Az IRA békeidőben sem pihent, újoncokat toborzott és képzett ki. Bár munícióban nagy hiányuk volt, önkéntesben nem. Ekkor került egyre több tizenéves a hadseregbe, akik hurlingütőkkel és fapuskákkal sajátították el a modern hadviselés technikáját.¹⁰⁰ Megnőtt a száma a kiszabadult, kiszabadított köztársasági katonáknak. A börtönök nyilvántartó lapján szereplő ír nevek mellé egyre többször került oda: szökésben.

Az angolok kezdetben lebecsülték ellenfelüket. Nyílt harcban és felszereltségben valóban felülmúlták őket, de a rajtaütésszerű támadások sok kárt okoztak a hadseregnek. Ennek ellensúlyozására hozták létre és – hasonló harcmodorra bízattva – vetették be a Black and Tans csapatokat, csak hogy azok helyismeret és lakossági támogatás híján nem érték el a várt eredményt. A polgári lakossággal szemben elkövetett túlkapásaik miatt pedig kezdtek kínossá válni az angolok számára a világ előtt. Nyilvánvalóvá vált, hogy csak egy sokáig elhúzódozó,

¹⁰⁰ NAI DE II/304:4 „The Military Situation in Ireland at the end of September 1921” – Jelentés a katonai helyzetről 1921 szeptemberében Írországból.

jelentős katonai veszteségekkel járó, vagy egy nagy erővel lefolytatott, súlyos lakossági áldozatokat követelő háborúban tudnának győzni. Közvetlenül az első világháború utáni Európában Anglia ezt nem engedhette meg magának.

A bizottsági üléseken a felek először az előzetesen egymásnak elküldött javaslatokat vitatták meg. A témák a következők voltak: tengerészeti ügyek, kikötők használata, légiforgalom, szárazföldi hadsereg felállítása, és a semlegesség kérdése.

A britek elsődleges célja az írországi kikötők megtartása volt, valamint az ír partok felségterületének ellenőrzése. Ha az Ír-tenger és a Szent György-csatorna vidékén nem cirkálnak ott hadihajóik Anglia nyitottá vált országa nyugati határa mentén, ezért volt szükségük az Ír-sziget délnyugati kikötőire.

Az íreknek nem volt haditengerészete, légierije és tulajdonképpen hivatásos szárazföldi hadereje sem. Nagy-Britannián kívül viszont ellensége sem akadt. A briteken kívül senki nem akarta az ásványkincseket nélkülöző zöld sziget tőzeglápos földjét, egyedül az angolok – évszázadok óta. Ha most valóban olyan őszintén békét akartak kötni nyugati szomszédjukkal, itt volt az alkalom, hogy nagylelkűek legyenek. Az írek az újjáépítéssel és az ország gazdasági talpra állításával lettek volna elfoglalva, ahogy azt később tették is.

Mindkét fél megszabadulhatott volna évszázados ellenségével folytatott harctól. A békeszerződés garanciát jelentett volna rá, hogy Anglia komolyan gondolta a befejezést.

Haditengerészeti ügyekben az írek változtattak kezdeti, minden együttműködést elutasító álláspontjukon. Elfogadták, hogy amíg saját haditengerészetük nem lesz, a térséget érintő háború idején, külön megállapodás keretében az angolok használjanak, illetve béreljenek ír kikötőket, ahhoz viszont ragaszkodtak, hogy békében egy brit hajó sem tartózkodhat a felségterületükön, még védelmi célból sem. Annál is inkább, mert semleges ország kívántak lenni és nem akartak részt venni Anglia oldalán semmilyen háborúban sem.¹⁰¹

¹⁰¹ A státusz még nem volt eldöntve, ha Lloyd George augusztusi ígéretében megfogalmazott külső szövetségi viszony létrejön, akkor a semlegességi törekvés nagyon is valós. Csakhogy a brit kormányfő ígérete, amint azt a későbbi események bizonyítják, nem volt valós.

Az írek ígért tettek arra nézve, hogyha egyszer befejezik a harcokat és sikerül megállapodást kötniük Angliával többé nem támadják meg. Churchill, bár elfogadta az írek Nagy-Britannia felé irányuló pozitív semlegességi politikáját számba vett minden lehetőséget. Egy semleges ország vizein áthaladhatnak ellenséges hajók, vagy veszélybe kerülhetnek a semleges ország kereskedelmi hajói. Ha katonai hadmozdulatokban nem is vesznek részt az írek, előfordulhat, hogy annak áldozatává válnak békés szándékaik ellenére. A brit flotta jelenlétére ezért háború esetén mindenképpen szüksége lesz az íreknek. Cserébe a kikötők használatát kérték, a kölcsönösség elve alapján.¹⁰² Békeidőben a kikötők és a hajók készenléti állapotának fenntartása miatt lennének ír vizeken az angol hadihajók.

A brit flotta jelenlétére az indokok logikusak voltak, de túl átlátszóak is egyben. Az ír partok feletti folyamatos ellenőrzéssel szükség esetén blokádnak alá is vehetik az Ír-szigetet. Az írek, bár értékelték a hirtelen jött segítőszándékot, határozottan elutasították a béke idejére vonatkozó brit igényeket. A kikötők fenntartásáról, és védelméről maguk kívántak gondoskodni. Egy háborús helyzet pedig külön megállapodást képezett volna a két ország között.

A légiő új fegyvernemnek számított az első világháborúban. A Wright testvérek találmányát nem elsősorban hadászati célokra fejlesztették ki. A légi közlekedés mellett azonban a hadsereg számára az egyik leghatásosabb fegyvernemnek bizonyult később. Az angolok felismerték a légiőben rejlő további lehetőségeket és az ír légteret védelmi célból mindenképpen használni szerették volna. Ha sikerült elérniük, hogy országuk nyugati határa az Ír-tenger felől védett, a légteret is biztosítaniuk kellett. A kettő együtt jelentette volna az igazi biztonságot a Brit-szigeteken. Ebben a kérdésben is felmerült a háború, illetve béke idején történő használat elkülönítése. Az írek nem értették, miért kellett volna békeidőben az angol gépeknek az ír partok felett járőrözniük. Háborús helyzet esetére ismét az

¹⁰² NAI DE II 304:1 Collins erre megkérdezte, hogy vajon az angolok is megengednék-e az íreknek a brit támaszpontok használatát. Churchill készségesen helyeselt. Collins: „Would you give us landing places in England?” Churchill: „Oh! Certainly there would be perfect reciprocity.”

eseményeknek megfelelő, az államok között létrejövő külön szerződés megkötését javasolták.

A légtér használatának másik területe a polgári repülés volt. Új repülőterek építésével a britek az észak-amerikai kontinenst remélték közelebb hozni. Ebben a fejlesztésben egyetértettek az írek, csak hogy mindezt maguk az angolok nélkül szerették volna megtenni.¹⁰³ A polgári repülés fejlesztésétől gazdasági fellendülést vártak az írek és új nemzetközi kapcsolatok kiépülését.

Az ír szárazföldi hadsereg szükségességét a londoni javaslat is elismerte. Létrehozását és fenntartását a dublini kormányra bízta. Egy dologban kívánta az érdekeit érvényesíteni, ez pedig a létszám volt. London szerint a létszámot évről-évre, a nemzetközi politikai viszonyoknak megfelelően kell megállapítani. Az írek a katonaság létszámát a brit katonaságnak a brit lakossághoz viszonyított arányához hasonlóan szerették volna meghatározni, természetesen saját lakosságára vonatkoztatva.

Az ír tervek szerint a szárazföldi katonaság kizárólag védelmi céllal működött volna. A britek által kezdeményezett háborúban nem vennének részt. Ez a határozott álláspont meglepte az angolokat, de elfogadhatónak találták. Szándékukat fejezték ki a megegyezésre szárazföldi haderő létszámának a kérdésében: Az ír szárazföldi hadsereg nem jelentett konkurenciát számukra, főleg haditengerészet és légierő nélkül.

Figyelembe véve az angol és az ír javaslatokat, látható, hogy az egykori hódító szerette volna fenntartani Írország alárendeltségi viszonyát. Gyakorlatilag a világtól „elzárva” továbbra is zavartalanul ellenőrizte volna Írország tengereit és légtérét, noha ez a kikötés nem vonatkozott a kereskedelmi és halászhajókra. Ha pedig a britek ellenőrzik az Ír-sziget határait, hogyan működne egy, a Brit nemzetközösséghez kapcsolódó *külső* tagság? A hadsereg ellenőrzése esetén mi a garancia arra, hogy London nem használja fel arra, hogy egyes politikai, gazdasági

¹⁰³ DE II 304:4 Az ír delegáció terveiről: „Memorandum by Irish Representatives 18. October 1921”

követelésének nyomatékot adjon? Nyilvánvalóvá vált az ír küldöttség számára, hogy itt nem az Ír-sziget, hanem a Brit Birodalom védelméről volt szó.

A domíniumoknak, köztük Ausztráliának és Kanadának volt saját hadseregük. Ha Anglia háborúba lépett egy a Brit Nemzetközösségen kívüli országgal, a domínium dönthetett, hogy részt vesz-e benne, ha egy domínium parlamentje nem szavazta meg, elvileg nem kellett beleegyezniük, részt venniük a harcokban. A domínium semleges maradhatott. Írország tehát a domíniumi státusszal, szövetségesként is elérhette a semlegesség politikáját.

A státusz, a korona és a hűségeskü

Domínium, esetleg köztársaság? Ezek voltak az ír állam lehetőségei a különböző nézőpontok szerint. Az angol konzervatívok képviselői nem akarták figyelembe venni a változás szelét. Számukra Írország továbbra sem volt más, mint egy meghódított ország, egy olyan terület, melynek védelme mindig alkalmas a brit nemzeti összefogást „elősegíteni”, és ami mindig hatékony fegyvernek bizonyult a liberálisokkal szemben.

A koalíciós kormány a domíniumi formát tekintette elfogadhatónak, egyensúlyozva az ír igények és a brit konzervatívok elvárásai között. Az írek pedig önállóságot, illetve annál jóval többet, függetlenséget akartak. Az 1921-es őszi tárgyalásokon az álláspontok lassan közeledtek. A státusz kérdésének fontosságát jelzi, hogy a küldöttségek vezetői minden alkalommal részt vettek a megbeszéléseken.

A státuszról folytatott tárgyalások alapját az angolok titkára, a domíniumi kérdés szakértője, Lionel Curtis által összeállított jegyzék képezte. Ebben elemezte a brit domíniumok helyzetét.¹⁰⁴ Összegezte a jogokat és köteleességeket, melyeket az

¹⁰⁴ NAI DE II/304:1 „Memorandum on Dominion Status. 18 October 1921”. Lionel Curtis elméleti munkáinak nagy szerepe volt a birodalom nemzetközösséggé alakításában. Talán azért nem került be a kormányba, mert „túl” engedékeny volt a domíniumokkal.

íreknek kívántak nyújtani. A memorandum sugallta a brit álláspontot, azaz a legtöbb, amit az írek elérhetnek, a domíniumi státusz. Dél-Afrika példáján keresztül kívánták bemutatni, milyen előnyökkel jár hűségesség, ugyanakkor önállónak lenni, valamint hogyan lehet különböző területeknek közös képviselője a közösségben.

A Dél-Afrikai Unió 1909-ben kapott Angliától domíniumi státuszt. Törvény mondta ki, hogy a domínium teljes törvényhozói hatalommal rendelkezik béke idején, és képviselőket küldhet a birodalmi parlamentbe. A képviselők választások útján kerülnek saját országgyűlésükbe, a győztes, többségi szavazatot elnyert párt alakíthat kormányt, gyakorolhatja a végrehajtóhatalmat. A pénzügyek és a kereskedelem területén teljes önállóságot élvez a domínium, ugyanígy a miniszterek, bírók és más köztisztviselők kinevezésében. A megalakult kormány a belügyminiszter vezetésével ellenőrzi a rendőrséget és a hadsereget, aki viszont bármilyen külső, fegyveres összetűzés esetén köteles a brit birodalom érdekeivel összhangban cselekedni. Külpolitikájukban a Londonból érkező utasításokat kellett a kezdetekben végrehajtaniuk, önállóan nem foglalhattak állást, nem köthettek nemzetközi szerződéseket.

A brit memorandum szerint gazdasági téren a domínium teljes önállóságot kap. Az ország adottságait figyelembe véve maga dönti el, hogy iparát, mezőgazdaságát, vagy kereskedelmét fejleszti. A mezőgazdaságon belül a földművelést, vagy az állattenyésztést támogatja, hogy milyen növényeket termeszt, hogy hogyan, hová, mit szállít. Mindezek az engedmények csak békeidőben érvényesek. .¹⁰⁵

A domíniumok gazdaságát, legalábbis a kezdeti időkben, döntően meghatározta a volt anyaországgal folytatott kereskedelem. A befektetők nagy része brit állampolgár volt, mint ahogy a hiteleket is angol bankok nyújtották a különböző fejlesztésekhez. Így, ha hivatalosan az irányítás jogát London elveszítette, az ellenőrzés akkor is megmaradt.

Kényes pontja volt a domíniumi önállóságnak, ezen belül a mezőgazdaság fejlődésének, a földkérdés. Az egykori gyarmatosítók és leszármazottaik többsége

¹⁰⁵ NAI DE II/304:1 „Memorandum on Dominion Status. 18 October 1921”.

hatalmas, jól jövedelmező birtokokkal rendelkezett, melyektől nem állt szándékukban megválni, ezért igyekeztek jó kapcsolatot fenntartani az anyaországgal. A jó viszony jelentette számukra a garanciát, hogy földjeiket, a domíniumot irányító nemzeti kormány nem bántja. Lehetséges volt viszont a földek megváltása, amit a domínium kormánya, a bérlő, de a tulajdonos is kezdeményezhetett. Az ár sok esetben irreálisan magas volt.

A közlekedés fejlesztése, beleértve az út és vasúthálózatét, valamint a kereskedelmi hajózását, a domínium kormányának volt alárendelve. Ebben a gazdasági ágazatban többségi állami tulajdont javasoltak a britek, de ahol az építkezés magánbirtokokat érintet, ott a földek kisajátítása miatt célszerű volt részvénytársaságokat létrehozni. A részvénytársaságban az állam mellett részt kellett hogy vegyenek a tulajdonosok, akik földjükért részvényeket kaptak, vagy vásárolhattak. A tulajdonosok többsége azonban brit telepes, a kör újra bezárult, az engedmény csak papíron létezett.

Az oktatás területén élvezte a domínium a legtöbb önállóságot: *”teljes mértékben kiépítheti és alkalmazhatja saját oktatási és követelményrendszerét az alapfokútól a felsőfokú oktatásig...”*¹⁰⁶ Eddig az oktatás elsősorban a birodalomhoz hű nevelésre épült. Az iskolarendszer a gyarmatokon a XX. század elején változott meg, a nemzeti mozgalmak újjászületésével. Sorra nyíltak egyházi, vagy néhány tehetősebb hazafi támogatásával, a nemzeti kultúrát hirdető, humán orientációjú iskolák. A memorandum elismerte, hogy egy adott országról a saját tananyag nyújthatja a legtöbb ismeretet, az általános iskolától az egyetemig. Teljes szabadságot adtak az iskolák alapítására, nemzeti tananyag bevezetésére. A kérdés az volt, hogy mennyit képes áldozni egy újonnan megalakult ország az oktatásra a kezdeti időszakban? Milyen színvonalon valósítja meg új oktatási rendszerét? Hogyan látja el szakemberekkel az országot?

¹⁰⁶ NAI DE II/304:1 „Memorandum on Dominion Status. 18 October 1921”

A domíniumi státusz teljes szabadságot biztosított a kulturális kérdésekben, nyelvi, vallási ügyekben. Ajánlatukban a teljes egyenlőség elve szerepelt, példának itt is Dél-Afrikát hozták fel, ahol az angol mellett a holland és a francia nyelvet is lehetett használni a közigazgatásban, legalábbis papíron. Mindez az országban élő kisebbségek megállapodásának köszönhető, melyek között az együttműködést az angolok messzemenőkig támogattak. Ezt a momentumot vizsgálva, őszintének tűnhetett a brit kormány azon törekvése, hogy Észak-Írország legyen a megalakuló Ír Szabad Állam része. A fennálló problémákat pedig az ír parlamentben rendezték, akár a vallási, akár nyelvi kérdéstről van szó. A már fél éve önálló Észak-Írország azonban nem szándékozott visszakozni, önállóságát feladni, annak ellenére sem, hogy Dublin nem ismerte el területének különállását.

A népesség összetételének kérdése is szervesen kapcsolódik az előbbi problémához. A helyi lakosság mellett, mely gyakran több csoportra, törzsre osztható, fontos szerepet töltenek be a telepesek és leszármazottaik, valamint a bevándorlók. Ez utóbbiak többnyire más brit gyarmatról érkeztek, mint pl. a Dél-Afrikai Unióban nagy számban letelepült indiaiak. A helyi lakosság alapvető jogaitól megfosztva élt évszázadokon keresztül. Az igazi hatalmat a hódító britek gyakorolták több-kevesebb sikerrel. Nem tisztelték a leigázott lakosság hagyományait, szokásaikat sokáig nem is akarták megismerni. Csupán amikor egy-egy lázadás során érzékeny veszteséget szenvedtek, melyre nem találtak magyarázatot, mutattak némi érdeklődést az elfoglalt terület kultúrája iránt.

A domíniumok teljes önállóságot élveztek a törvényhozás területén. Csakhogy a törvénytervezetet a brit uralkodó képviselőjének, a kormányzónak is jóvá kell hagynia. Noha a memorandum hangsúlyozza, hogy a kormányzó jelenléte csupán szimbolikus és döntését a domínium érdekeinek figyelembevételével hozza, kérdéses volt, hogy mely nézőpontból teszi azt. Kizárólag a domínium érdekei alapján, vagy olykor inkább londoni szempontok szerint döntene? Mennyire szolgálja döntése a birodalom egységét, vagy a domíniumok megerősödését?

Egy domíniumi törvény, ha ellentétes volt brit alkotmánnyal nem módosíthatja azt, bármennyire is előnyös lenne a számára. A brit parlament azonban

felülbírálhatta, vagy elutasíthatta azt. Ez azonban a végső eszköz, melyet csak kivételes esetben, eredménytelen tárgyalások esetén alkalmaznának, legalábbis ezt sugallja a memorandum.

Szabad kezet kaptak a domíniumok egymás között és külföldi országokkal történő kereskedelmi szerződések megkötésére. A birodalmon belül szabadkereskedelmi megállapodások jöttek létre a volt gyarmatok, valamint az anyaország között. Azonos feltételeket biztosítottak mindenki számára, mégis érthető módon, az angolokkal folytatott kereskedelem előnyt élvezett másokkal szemben. Egy domínium gazdasági megerősödéséig, új partnerkapcsolatok kialakításáig meghatározó volt az anyaországgal folytatott kereskedelem, amit elsősorban a birodalmon belüli vámkedvezményeknek köszönhettek.

Érdekes megállapítás található a kereskedelmi kérdésekről szóló részben. A külkereskedelmi résznél jegyzi meg a memorandum, hogy a domíniumoknak saját vízi vagy szárazföldi haderővel kell rendelkezniük. A státusz elfogadása előtt birodalmi hadsereg állomásozott az egykori gyarmatokon. Domíniummá váláskor viszont megkezdte a kivonulást, hogy átadja a felügyeletet a helyi erőknek. Néhány helyőrségtől, kikötőtől eltekintve a britek nem kívántak hadsereget állomásoztatni a domíniumokban¹⁰⁷. E figyelemreméltó, nagylelkű megjegyzés, azonban nem számolt be a kivonulás feltételeiről, időtartamáról, költségeiről, a katonai bázisok átadásának módjáról, a megtartani kívánt helyőrségek kiválasztásának szempontjairól.

A domíniumok és az anyaország közötti bizalom erőpróbája volt az első világháború. 1914-ben vonakodtak kockára tenni lakóik életét, addig elért eredményeiket egy olyan ország oldalán, amely nem kérte a beleegyezésüket a hadüzenethez. London önbírálatot tartott, és a domíniumoknak az alkotmányos jogok kiszélesítésére tett intézkedéseivel megnyerte azokat. A memorandum leszögezte, hogy a frontokon nem érhetek volna el sikereket az angol csapatok a körülbelül egy millióra becsült, a domíniumokból származó katonák nélkül. Az együttműködés

¹⁰⁷ NAI DE/304:7 Ha más domínium esetében szerepelt ez az engedmény az Ír-sziget bizonyára kiemelten fontos lehetett Anglia számára, mert rá speciális szabályokat kívántak alkalmazni.

továbbfejlesztése azonban nem ért véget a szövetségesek győzelmével, és a békeszerződések saját nevükben történő aláírásával.

Az első világháborús szerepvállalásuk után a kötelékek kezdtek fellazulni a volt brit telepes gyarmatokon. Külpolitikai helyzetük azonban ennek ellenére kényes maradt. Hiába képviseltethette magát önállóan a domínium a Népszövetségben, ahol Anglia is jelen volt. London küldöttei a brit birodalom nevében tárgyaltak. Igaz, a gyűlésben a domíniumok akár a volt anyaország ellen is szavazhattak, de ez beárnyékolhatta viszonyukat, és egyben jelezte, hogy korántsem olyan nagy az egyetértés, ahogy azt London szeretné.

Az ír delegációnak több problémája is volt a brit jegyzékkel kapcsolatban. Elfogadták volna a domíniumi státuszt, de nem a korabeli törvények alapján, hanem az ír függetlenségi törekvéshez és a modernkor viszonyaihoz igazított változatban. Nem egy törvény által akartak a Brit Nemzetközösség részévé válni, hanem szövetségesként, önkéntes társulás formájában. Egy olyan országról álmodtak, amely saját önkormányzattal rendelkezik, és melyet nem korlátozna semmi, csak saját törvényhozása.¹⁰⁸ Ennek azonban több akadálya volt.

Az angol küldöttség nem fogadta el az ír javaslatot. Két okra hivatkoztak: a birodalom egységének a fenntartására és az egységet szimbolizáló személyre, a királyra. A birodalom egységéhez történő ragaszkodásról az íreknek már évszázados tapasztalataik voltak. A királyság viszont számukra nem a dicsőséget, hanem a függést, a harcot és megalázó helyzetüket jutatta eszükbe. Nem jelentett nekik túl sokat, nem gondoltak az uralkodó személyére úgy, mint védelmezőjükre. Nem kaptak semmi jót, sem a katolikus, sem a protestáns angol királyoktól az évszázadok alatt, és most azt kérték tőlük, hogy „önként” tegyenek hűségesküt a koronának.

Az ír delegáció elfogadta volna a köztársaság helyett a domíniumi státuszt, mert megértették, hogy az erőfölény miatt az ellenségükkel kell most szövetségre lépniük, de elfogadhatatlan volt számukra, hogy hűséget fogadjanak annak az intézménynek, amely annyi szenvedést okozott.

¹⁰⁸ NAI DE II/ 304:5 „Further Note on the Crown by John Chartres 22 November 1921”

London megpróbálta meggyőzni az íreket, hogy a király csak egy szimbólum. Hatalma névleges a domínium felett, elismerése egy gesztus, amely lehetővé teszi, hogy az írek a fejlődés útjára lépjenek, egyben garancia az Ír-sziget védelmére. A király nem szólhat bele majd a dublini kormány munkájába, nincs vétőjoga a dublini parlament fölött és nem feje az ír hadseregnek. A szimbóluma a közös állampolgárságnak, a Brit Nemzetközösségen belül a nemzetközösség törvényei alapján, és a közös munkának.¹⁰⁹

A közös munka, a közös állampolgárság voltak azok a javaslatok, melyekkel az írek egyáltalán nem akartak élni. A közös állampolgárság közös képviselőt jelentett volna, amelynek határozatait a király hagyja jóvá. Törvények vonatkozhattak az új ír domíniumra, valamint a Dublinban hozott rendelkezéseket jóvá kell hagynia a királyt képviselő kormányzónak. Anglia királya bármily széles látókörű uralkodó, angol tanácsadókkal Anglia érdekében fog döntéseket hozni, illetve jóváhagyni.¹¹⁰

Az írek saját alkotmányukra szerettek volna hűségesküt tenni. Ha elengedhetetlen, akkor a Brit Nemzetközösségre, mely szövetségnek a feje az angol király. Saját országuk állampolgárai kívántak lenni, olyanok, akik egyenjogúak lehetnek a Brit Nemzetközösség polgáraival. A közösség polgárai számára pedig ugyanolyan jogokat biztosítanak, mint az íreknek. Mi a különbség, ha a végeredmény látszólag ugyanaz? A különállás, az önállóság, a valódi önkormányzat. Ezek együtt a biztosítékai annak, hogy a korona nem szólhat bele az ír domínium belügyeibe. Külügyi kérdésekben, mint brit szövetséges lép fel, de döntési jog fenntartásával.¹¹¹

Eljött a november, az ír delegáció még tartotta magát a dublini utasításokhoz. Részt venni, de nem dönteni. Dublinban egyre türelmetlenebbül várták az amerikai híreket, de nem érkezett semmi. Boland ígérete a köztársaság elismeréséről, tudósításai felfokozott lelkesedésének tudhatók be. De Valera levelet küldött

¹⁰⁹ NAI DE II/ 304:5 „Memorandum by His Majesty’s Government 27 November 1921”

¹¹⁰ Nehéz lenne elképzelni, hogy Írországra vonatkozó ügyekben kikérné előre Dublin véleményét akár a király, akár a londoni kormány.

¹¹¹ Külső szövetséges, vagy belső tagság hűségesküvel: „external association” vagy „internal associati-on involving allegiance”. Ez itt a kérdés. Az írek az elsöre szavaztak.

Washingtonba, de csak arra nézve kapott biztatást, hogy folytassa a tárgyalásokat az angolokkal.¹¹² Az Egyesült Államok egyrészt nem akarta kockáztatni jól működő kapcsolatát Nagy-Britanniával, másrészt ír származású állampolgárainak megnyugtatására a megegyezést sürgette London és Dublin között.

Az angoloknál is kemény munka folyt, nemcsak a tárgyalásokon, hanem a háttérben is. A tárgyalások alapja volt a londoni kormánynak az az ígérete, hogy közvetít Belfast és Dublin között. A tárgyalások első szakaszában Belfast visszautasította az együttműködést. A domíniumi státusz megbeszélései kapcsán azonban Lloyd George úgy vélte, újra be kell vonni Craiget a tárgyalásokba.

Lionel Curtis javaslata a Dél-Afrikai Unió példáját hozta fel arra nézve, hogyan férnek meg különböző területek egy képviselőben. Lloyd George hasonló ajánlott levelében az észak-íreknek: domíniumi státuszt és részvételt egy közös össz-ír parlamentben.¹¹³ A kormányfő hivatalosan is meghívta Craiget és biztosította, hogy bárhogy is dönt Észak-Írország, ő támogatni fogja.

Az észak-írek elutasították a domíniumi státuszt. Ennek legfőbb oka az össz-ír parlament volt, amelyben kisebbségben lettek volna. Látszólag készek voltak együttműködni tengerészeti és védelmi és egyéb kérdésekben, de másban nem.

Alig pár hónapos létezésüket az 1920-as törvénynek, a Government of Ireland Actnak köszönheték. Ebben pedig szó sem esett közös parlamentről. A közös ügyek intézésére ott volt az Ír Tanács, melyben mindhárom fél képviseltette magát. Craig ragaszkodott ehhez, de természetesen nem tiltakozott volna, ha Belfast belügyi önállóságát növelik. A domíniumi státuszt abban az esetben fogadták volna el, ha csak az anyaországgal állnának kapcsolatban. A két domínium elve az Ír-szigeten egy domíniumot jelentett volna a birodalom számára. Ebből az észak-írek nem kértek. Amikor Lloyd George újabb levélben ecsetelte a domínium előnyeit Craig patetikus hangnemben, a korona iránti hűség indokával utasította el: „...*(Őn) a lakosság akarata ellen fordult, ha azért harcol, hogy Ulster elhagyja Nagy-*

¹¹² NAI DFA B27:158 „Eamonn de Valera to Harry Boland Dublin 29 November 1921”

¹¹³ NAI DFA B22:10 SF 22 „Copy of letter from the Prime Minister to Sir James Craig London 10 November 1921” (A dokumentum eredeti példánya az angol kormány tulajdona)

Britanniát, hogy lemondjon az anyaországgal való kapcsolatáról, nemzetközi pénzügyi politikájáról, a brit hagyományokról..., brit eszmékről és nyelvről, erről az útról egy kedvezőtlenebbért. Nem kívánhatja Tőlük (a lakosságtól), hogy szakadjanak el Nagy-Britanniától, nos ez nemcsak valószínűtlen, hanem lehetetlen (kérés) is... ”¹¹⁴

Úgy tűnt ezen a ponton, mindkét fél háttérpolitikája kudarcot vallott. Az írek nem kapták meg a kívánt külföldi elismerést, az angolok nem tudták beváltani ígéretüket, a belfasti vezetés semmilyen formában nem kívánt együttműködni Dublinnal.

A külföldi támogatás hiányában az írek magabiztossága csökkent. A királyra tett hűségesküt, mint szükséges rosszat, elfogadták. A szövegben ragaszkodtak azonban ahhoz, hogy nem a birodalomra, és a királyra, mint a birodalom fejére esküsznek, hanem az ír alkotmányra és a Brit Nemzetközösségre. Erről a témáról az utolsó napig folytatódott a vita.

Gazdasági és pénzügyi kérdések

A két ország közötti problémákat a Pénzügyi Kapcsolatok Bizottsága tárgyalta. Mindössze egyetlen alkalommal találkoztak, hogy a főbb irányelveket egyeztessék. A pénzügyekről később a plenáris üléseken esett szó egy-egy témához kapcsolódva. Az ír küldöttségből a gazdasági ügyek felelőse Michael Collins, az ír pénzügyminiszter volt. Angol részről Sir Worthington Evans vezette a szakértőkkel kiegészített csoportot. A megbeszélések célja az önálló államháztartást megtestesítő dublini államkincstár létrehozása, adózási problémák és a háborús járadékok kérdése volt. Az angolok az 1920-as Government of Ireland Act rendelkezéseiből indultak ki, melynek egyes részeivel az írek is egyetértettek.

A törvény legfontosabb intézkedése a londoni államkincstártól független észak- illetve dél-írországi államháztartás felállítása volt, melynek működését a két állam

¹¹⁴ NAI SFP B29 „Copy of letter from Sir James Craig to the Prime Minister 17 November 1921” (A dokumentum eredeti példánya az angol kormány tulajdona)

parlamentjeinek ellenőrzése alá vonja, természetesen külön-külön. Amíg azonban az ehhez szükséges intézkedések megszülettek, a brit kincstár egy elkülönített alapot hozott létre, mely a kormányzó ellenőrzése alatt állt.

Az ír küldöttség elutasította ország megosztását és egyelőre nem kívántak külön tárgyalni az észak-ír gazdasági helyzetről. Támogatták az elkülönített dublini kincstár megalakulását, de elutasították a kormányzó jelenlétét és ellenőrzési jogát.

A megfogalmazás szerint az állam kincstárának legfőbb bevételét az adók képezik majd, így pl. a fogyasztási- és jövedelemadó, a társasági adó vagy a nyereségadó, melyet Írország saját parlamentje állapít meg. Addig is ezeket az adókat az említett brit kincstár elkülönített alapjába kellett befizetni, de természetesen Írországot illette meg. Mivel azonban ez az összeg az országban élők alacsony életszínvonala miatt, valamint a megbénult gazdasági működésből következően igen csekély volt, az írek eltekintettek volna a brit elkülönített alapba történő befizetéstől, és a dublini kincstárba való közvetlen befizetés lehetőségét ajánlották fel.¹¹⁵

A következő lényeges pont alapján a Brit Birodalom költségeihez Írországnak minden évben hozzájárulást kellett volna fizetnie, melynek 56%-át Dél-, 44%-át Észak-Írországra szándékoztak hárítani. A kvóta értékét mindig az előző pénzügyi év befejezése után állapítanak meg, mind az összeget, mind a százalékos hozzájárulás mértékét.

Az írek nem kívántak hozzájárulást fizetni a brit birodalom költségeihez, melyet eddig hétszáz éven keresztül fizettek. Bonyolult számításokon keresztül, elfeledett, de még hatályos törvények és nem utolsó sorban angol szakértők munkáinak a felkutatásával bebizonyították, hogy amúgy is túlfizetésben vannak. A túladóztatás összegéhez hozzáadták azt a kárt, amit annak a gazdasági növekedésnek a kiesése okozott, melyeket a hátrányos londoni intézkedések okoztak számukra 1921-ig. A követelés összege: hárommilliárd font volt.¹¹⁶ Az angolok úgy vélték, ez az összeg egyenlő azzal, amit többletként Írországra fordítottak a múltban, de ha

¹¹⁵ NAI DE II/ 304:3 „Memorandum by Irish Representatives 25 October 1921.”

¹¹⁶ NAI DE II/ 304:3 „Memorandum on Irish Claims in Regard to Finance.”

mégis volna még tartozásuk, azt majd a német jóvátételből egyenlítik ki. Az írek ebből a válaszból tudhatták, hogy Anglia soha nem fog fizetni nekik. Az államadósság kérdésének rendezését egy a későbbiekben megalakuló bizottságra bízták.

Az ír közigazgatás fejlesztésére – pl. településfejlesztésre, utak kiépítésére – nyújtott londoni kölcsönök beszedési jogát, az 1920-as kormányzati törvény szerint, át kellett adni Észak- illetve Dél-Írország kincstárának, hogy annak bevételeit gyarapítsák. A brit nagylelkűség mögött valószínűleg az a tény állt, hogy ezek a kölcsönök behajthatatlanok voltak számukra, nemcsak az ír nemzeti ellenállás miatt, hanem mert a települések szegénysége rendkívüli méreteket öltött.

A kettős adózás elkerülésére rendelkeztek az örökösödési adóról és az illetékről. Kimondták, hogy halálozás esetén az elhunyt ingó- és ingatlan tulajdona után az örökös annak az államnak köteles örökösödési adót fizetni, ahol a hagyaték megtalálható. Azaz, ha valaki Nagy-Britanniában élt, de rendelkezett írországi javakkal, akkor az ott fizetett adóból levonták az Írországban lévő tulajdona után fizetendő adót, az ugyanis a belfasti, illetve a dublini kincstárat illette meg.

A kettős adózáshoz tartozott a közös állampolgárság kérdése. Az írek a különállás mellett azonos állampolgári jogokat biztosítottak volna a brit nemzetközösség többi állampolgára számára. Az adót viszont abban az országban kellett volna fizetniük, ahol éltek és dolgoztak.

A gazdasági kérdések rendezésére az Egyesült Kincstári Testületet (Joint Excquer Board) az 1920-as törvény hozta létre, melynek elnökét az uralkodó nevezte ki, egy-egy tagját pedig a két ír állam kincstára jelölte ki. Feladatai közé tartozott a már említett gazdasági, pénzügyi rendelkezések betartásának, valamint a két államkincstár együttműködésének biztosítása, ellenőrzése. Erre az intézményre az írek nem tartottak igényt, úgy gondolták, a megállapodás és a domíniumi státusz feleslegessé teszi.

Az angolok ragaszkodtak az Egyesült Kincstári Testülethez Észak- Írország kapcsán. Az írek ugyanis bojkottálták az észak-ír termékeket, nem szállítottak nyersanyagokat és más árut az ulsteri megyékbe. 1920-tól gyakorlatilag

megszakították a kereskedelmi kapcsolatukat a területtel, tiltakozásul a Black and Tans tevékenysége ellen.¹¹⁷

Az angol küldöttség szerette volna elérni, hogy Dublin állítsa helyre kereskedelmi kapcsolatát az északkeleti területekkel. Az írek ennek semmi akadályát nem látták, ha az angol katonák és egyéb segédcsoportok beszüntetik a tevékenységüket és kivonulnak a területről. Feltételeik közé tartozott még, hogy a londoni kormány támogassa az ír egyesítésre irányuló törekvéseiket. Ez utóbbira nem kaptak konkrét ígéretet.

Kényes kérdés volt a védővám alkalmazása, melytől az írek az ír ipar és kereskedelem fellendülését várták. Elsősorban a brit és a gyarmati árukra szeretnék volna kivetni, hiszen onnan érkezett szinte minden a szigetországba. Csakhogy amint a Brit Nemzetközösség tagjává válnak, ez a helyzet megváltozik: A nemzetközösségen belül a szabadkereskedelem törvényei voltak életben. Ha már le kellett volna mondani az ország iparcikkeire általánosságban kedvező vámról, az írek szerettek volna külön kereskedelmi egyezményeket kötni, és ezekben szabályozni, hogy mely árucsoportokra terjed ki a védővám és melyek forgalmazhatóak szabadon.¹¹⁸ Ez ellentmondott a korábbi domíniumi gyakorlatnak, de ezek voltak azok az idők, amikor sok minden eltért a hagyományoktól. Az angolok nem engedtek. Álláspontjuk szerint a nemzetközösség tagjai közé lépő íreknek óriási piacot biztosítanak, ami korlátlan lehetőségeket nyit meg számukra. Ehhez pedig nem kell mást tenniük, mint versenyképes ír árut előállítaniuk.

Az angol-ír háborúban mindkét fél károkat szenvedett. A hadműveletek ír területen folytak, ezért Dublint gazdaságilag súlyosabb veszteség érte. Az angolok katonai kiadásai is számottevőek voltak. Egyelőre nem volt vesztes fél. A felmerült költségek miatt háborús jóvátételben próbáltak megállapodni a felek. Eszerint a jóvátételt járadéokra fordítanák, melyet azoknak a hivatalnokoknak juttatnának, akik a

¹¹⁷ NAI DE CP 238:1 „Correspondance Between Home and the Irish Delegation”

¹¹⁸ NAI DE II/304:7 „Memorandum of the Proposals of the Irish Delegates to the British Representatives by Eamonn Duggan 24 October 1921”

háború következtében veszítették el munkájukat. Kivételt képeztek a katonai és egyéb fegyveres csapatok tisztviselői, munkatársai.

Ez mindkét fél számára méltányosnak tűnt, kiváltképp, hogy konstruktív hatásai is nyilvánvalóak voltak: A járadék segítség lehetne az egykori tisztségviselőknek a talpra állásban, és hogy újra munkát vállaljanak a hivatalokban. Lehetővé tenné, hogy részt vegyenek a tisztviselők az új hivatalok munkájában mindaddig, amíg ki nem alakul, fel nem nő egy képzett korosztály. Az újjászületőben lévő Írország államapparátusában több katona volt, mint hivatalnok. Az oktatás a romos településeken egyelőre szünetelt és nemcsak az iskolaépületek állapota, hanem a tanítók hiánya miatt is.

Észak-Írország kontra Ulster 6 megyéje

A lassan körvonalazódó Angol-Ír Egyezménynek a legvitatottabb pontja, a domíniumi státusz és a koronára tett hűségeskü mellett, az ulsteri „probléma” volt. A konzervatívokat támogató gazdasági, pénzügyi csoportoknak, az arisztokrácia többségének nem tetszett a domíniumi javaslat. Félttek, hogy teljesen elveszítik gazdasági, majd politikai befolyásukat Írországban.

A konzervatívok az ulsteri „üldözött kisebbség” védelmében léptek fel. Elméletileg az Ír-sziget északkeleti részén élő, a koronához hű, nagyrészt betelepült angolok és skótok leszármazottait takarta ez a fogalom, gyakorlatilag azonban az e területen befektető brit tulajdonosok érdekeit, gyárait, részvényeit védtek.

Az ulsterben élő, zömében protestáns felekezethez tartozó lakosság alapvető szabadságjogait nem látták biztosítottak a megalakuló össz-ír parlamentben, ahol a hat ulsteri megye képviselői kisebbségben lennének. A konzervatívok a parlamenti beszédek mellett még katonai és anyagi segítséget is nyújtottak, és jogos önvédelemként tüntették fel a fegyveres csoportok szerveződését. Ott, ahol ez kevésnek bizonyult, gazdasági nyomást gyakoroltak, de az erkölcsi zsarolástól sem

riadtak vissza. Álláspontjuk csak erősödött Észak-Írország 1921. júniusi megalakulásával.¹¹⁹

A tárgyalások folyamán Lloyd George első javaslata az volt, hogy Ulster hat megyéje kapjon autonómiát egy össz-írországi parlament irányítása alatt. Ezt a köztársaságiak támogatták, viszont az észak-ír kormány nevében Craig, kereken visszautasította.¹²⁰

Griffith, mivel nem jutottak dülőre a kérdésben, két dolgot tehetett és tett: tájékoztatta de Valerát, valamint elterelte a tárgyalásokat más irányba. Az első nem volt túl sikeres. A kialakult helyzetben nem túl sok segítséget kapott de Valerától: *„Ulsterrel kapcsolatos dilemmára azt tudom mondani... hogy az elsődleges kérdés nem ez, hanem Írország kapcsolata a Brit Nemzetközösséggel, és Nagy-Britannia és Írország viszonyának rendezése.”*¹²¹ – írta az elnök.

De Valera nem vett tudomást Észak-Írország létezéséről, úgy kezelte a területet, mint Írország részét, melynek helyzetét a Nagy-Britanniával történő tárgyalások útján lehet rendezni.¹²² Elképzelése azonban messze állt a valóságtól. A gyakorlatban brit jóváhagyással már működött egy állam a sziget északkeleti részén, amelynek vezetői nem kívántak együttműködni Dublinnal, és amellyel nem számolni politikai szűklátókörűségre vall: A belfasti új politikai elit nagyobb lehetőséget látott az önálló államiságban, mint az egyesített ír parlamentben, amely nem képviseli az érdekeit.

Lloyd George-nak Belfastot, Dublint és a saját parlamentjét is meg kellett volna győznie az új ulsteri rendezésről. Miután hosszú és kemény politikai csatározások során, fegyveres beavatkozással és királyi jóváhagyással létrehozták

¹¹⁹ Észak-Írország határait és a lakosság számarányát ld. II.sz. térkép: 102.o.

¹²⁰ Az erről szóló levelezésről: A státusz, a korona és a hűségeskü c. részben volt szó részletesen.

¹²¹ NAI DE 2/304:1 „Memorandum from Eamonn de Valera to Arthur Griffith 14 October 1921. Dublin”

¹²² Eamonn de Valera az ulsteri rendezésben és a független köztársaság megteremtésének ügyében hajthatatlan volt. Egészen haláláig nem ismerte el az Észak-Írországot. 1937-ben az Ír Szabad Állam miniszterelnökeként új ír alkotmányt fogadtatott el, a független Írországot, melynek területe az egész Ír-szigetre kiterjed. Ez az egyoldalú lépés sokáig hátráltatta a Nagy-Britanniával, majd Észak-Írországgal való megegyezést.

Észak-Írországot, valószínűtlen volt, hogy két hónap után lemondjanak róla egy szerződésben.

A hírszerzés folyamatosan dolgozott és küldte a jelentéseket mindkét oldalon. Az angolok de Valera amerikai levelezéséről tudósítottak. Ezt a szálát nem kísérte túl sok szerencse. 1921 márciusában elnökváltás zajlott a Fehér Házban. Az új elnöknek, Hardingnak származása ellenére, egyelőre kevés ideje jutott az ír kérdéssel foglalkozni. Elsősorban az amerikai érdekeket próbálta érvényesíteni a Csendes-óceáni térségben.¹²³

November közepén titkos jelentések kerültek az írek kezébe egy északkeleti hadsereg megszervezésére vonatkozóan. Ehhez kapcsolódó érdekes esemény volt, hogy bár a tárgyalásoktól elzárkózott, november 5-én James Craig mégis Londonba utazott „szigorúan magánügyben”. Érkezése után pár órával találkozott Carsonnal és Lloyd George-al. Másnap ismét találkozott a kormány tagjaival, majd Lloyd George kormányülést tartott. A rákövetkező napon Craig ismét találkozott a brit miniszterelnökkel. Az ír küldöttek feltételezték, hogy valami készül. Először azt gondolták, hogy a brit kormány megpróbál nyomást gyakorolni Craigre az egyesítés ügyét illetően. Csak amikor a belfasti kormányfő elutazásáról értesültek és az ulsteri kérdésben semmilyen válaszlépés nem történt, kezdtek el gyanakodni. Collins utasította a hírszerzést, hogy gyűjtsön információkat Craig utazásáról.

Meglepő hírek jutottak el az ír küldöttséghez. Egy jelentés beszámolt egy november 9-én kelt belfasti körlevélről, melyet az Ír Királyi Rendőrség juttatott el a megyei rendőrparancsnokoknak és felügyelőknek. Ebben felkérték a vezetőket, hogy minden megbízható önkéntest állítsanak fegyverbe. Szervezzék belőlük zászlóaljkat, egy zászlóalj kb. ezer emberből álljon. Szervezzék meg az ellátásukat és helyezték őket állandó harckészültségbe. A jelentés szerint nemcsak a megyékben, hanem akár összevontan, a határ védelmében is szükség lehet rájuk. A

¹²³ Az Egyesült Államok új elnöke 1921. március 4-től Warren G. Harding volt. Ősei között voltak angolok, írek, skótok, hollandok. A választásokat az amerikanizmus jelszavával nyerte meg. Ez röviden annyit jelentett, hogy politikájában elsősorban saját országára koncentrált. Európa és a nemzetközi kötelezettségek a második helyre szorultak. Hahner Péter: Az Egyesült Államok elnökei, Budapest, 2004, 227-232.o.

szervezés sürgős, de egyben titkos is volt.¹²⁴ Az Észak-Írország déli határán történő csapatösszevonások aggodalommal töltötték el az íreket.

Mindkét tárgyaló fél úgy gondolta, tartogat meglepetést a másik számára, egy adut, amit végső esetben előhúzhat. Az íreknél a külső támogatás halvány reménye, a briteknél a teljes lerohanás terve volt az alternatíva.

Lloyd George nem adta fel a békés megegyezés lehetőségét. Mivel az ulsteri kérdés a szerződés összes pontját befolyásolta, ezt a problémát kellett sürgősen rendezni. A miniszterelnök nem hivatalos megbeszélésre hívta Griffithet. Személyes véleményét, majd biztosítékot kért tőle arra nézve, hogy közvetítőként tárgyalhat az ulsteri megyék képviselőivel egy a szigeten belüli autonómiáról a későbbi egységes Írország megteremtésének érdekében. Griffith elvben nem utasította el ennek lehetőségét. A brit miniszterelnök ezzel elérte, hogy a kérdésben, ha nem hivatalosan is, megszerezte az ír küldöttség vezetőjének a hozzájárulását, de még többet, Észak-Írország de facto elismerését. Ezzel az érdemi tárgyalások tulajdonképpen megkezdődhettek.

A brit küldöttség újabb javaslatát, az észak-ír parlament működését egy össz-írországi parlament alatt, ezúttal Craig utasította el. Elfogadta viszont azt a javaslatot, hogy a határok kijelölésére bizottságot állítsanak fel. Ez újabb csapda volt a dublini küldöttség számára. Ha elfogadják a határbizottság felállítását, ezzel elfogadják de facto Írország megosztását is.

A belfasti képviselőknek két választásuk volt, vagy elfogadják a brit álláspont szerinti hat megyét saját parlamenttel, mely egy összír parlamentnek van alárendelve, vagy a határbizottság felállítását. Az ulsteriek az utóbbit választották.

A határbizottság felállítása nem jelentett volna garanciát az ország egyesítésére. A brit kormány és az észak-írek úgy gondolták ezzel elodázhathják a végső döntést a kérdésben, a dublini küldöttség tagjai viszont az egységes Írország reményét látták benne.

¹²⁴ NAI DE II/304:8 „The Organization of an Army in North East Ulster 18 November 1921”

AZ ÍR SZIGET NÉPESSÉGE MEGYÉNKÉNT 1911-BEN

Leinster

Carlow - 36 252 fő
 Dublin - 477 196 fő
 Kildare - 66 627 fő
 Kilkenny - 74 962 fő
 Laois - 54 629 fő
 Longford - 43 820 fő
 Louth - 63 665 fő
 Meath - 56 091 fő
 Offaly - 56 832 fő
 Westmeath - 59 986 fő
 Wexford - 102 273 fő
 Wicklow - 60 711 fő

Munster

Clare - 104 232 fő
 Cork - 392 104 fő
 Kerry - 159 691 fő
 Limerick - 143 069 fő
 Tipperary - 152 433 fő
 Waterford - 83 966 fő

Connacht

Galway - 182 224 fő
 Leitrim - 63 582 fő
 Mayo - 192 177 fő
 Roscommon - 93 956 fő
 Sligo - 79 045 fő

Ulster

Cavan - 91 173 fő
 Donegal - 168 537 fő
 Monaghan - 71 455 fő

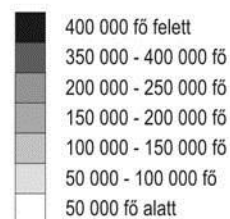
Ulster

(1921-től Észak-Írország része)

Antrim - 193 864 fő
 Armagh - 120 291 fő
 Down - 204 303 fő
 Fermanagh - 61 836 fő
 Londonderry - 140 625 fő
 Tyrone - 142 665 fő
 Belfast NB - 386 947 fő

Jelmagyarázat

--- országhatár
 ————— tartományhatár
 ————— megyehatár

II. sz. térkép

(Nem végeztek népszámlálást az Ír-szigeten 1911-1926 között)
 Forrás: http://en.wikipedia.org/wiki/Census_of_Ireland,_1911 (2006. IV. 18.)

Néhány nappal később Craig visszavonta ezt az ígétét és azt javasolta, hogy Észak- és Dél-Írországnak saját, azonos jogokkal felruházott parlamentje legyen és ezek azonos határozata döntsön a kérdésben. Ez a lehetőség a közös parlament egyértelmű elutasítását és a hat megyéből álló terület elismertetését jelentette észak-ír részről.

Úgy tűnt, a tárgyalások holtpontra jutottak. Egyik fél sem kívánt a másik javára engedményeket tenni. Lloyd George ekkor felszólította őket az azonnali megoldásra, ellenkező esetben London nélkülük rendezze a kérdést. Craig ekkor újabb ajánlatot terjesztett elő: az észak-ír népet képviselő belfasti parlament számára biztosítsák a jogot, hogy dönthessen egy közös írországi parlamenthez való csatlakozásról, viszont ezt a döntést csak a megállapodás aláírását követő tizenkét hónapon belül kell meghoznia. Ennyi idő elegendő számára ahhoz, hogy mérlegelje, mi a helyes döntés.

Lloyd George biztosította az ír küldöttséget, hogy ha a domíniumi státuszt Írország elfogadja, a tizenkét hónap alatt mindent megtesz azért, hogy a két parlament egyesüljön, ezáltal Ulster különállása megszűnne, az észak-ír probléma megoldódna és létrejöhetne az egységes Írország.¹²⁵

Nagyon ígéretes szavak voltak ezek. Az ír küldöttségnek azonban fenntartásai voltak. Ha elfogadják, akkor veszélyeztetik az ír egységet, lehetőséget nyújtanak a sziget megosztására, hiszen az ígét még nem kész tény, egy év pedig hosszú idő. Válaszként memorandumot intéztek a brit delegációhoz, melyben a határkérdésről szólva kifejtették: *„Északkelet-Írország törvényhozó testületét egy Nemzeti Parlament alatt látjuk elfogadhatónak, mely számára különleges státuszt biztosítanánk a helyi érdekek figyelembe vételével.”*¹²⁶ Bár ez a megfogalmazás földrajzi fogalomként jelöli az észak-ír államot, elismeri különállását. Ez a tény elmozdulást jelent az addigi ír állásponttól, hiszen számol egy, az ország területén kialakult új tényezővel, melynek hajlandó különleges státuszt biztosítani. A brit politikusok üdvözölték a javaslatot, az észak-írek egyelőre nem válaszoltak.

¹²⁵ NAI DE II/304:1 „Arthur Griffith to de Valera 16. November 1921. London”,

¹²⁶ NAI DE II/304:1 „Memorandum by Irish Representatives 28. November 1921 London”

IV. Az Angol-Ír Egyezmény, a „Treaty”

Egyeztetések és félreértések Dublinban és Londonban

A tárgyalások csaknem két hónapig tartottak. Összesen huszonötször találkozott egymással az angol és az ír küldöttség és kilenc bizottsági ülést tartottak. Átlagosan minden másnap konzultáltak egymással a felek valamilyen kérdésben.

Az ír delegáció telefonon és levelezés útján folyamatosan tartotta a kapcsolatot Dublinnal. Két alkalommal, november 25-én, és december 3-án pedig hazautaztak hogy személyesen is konzultáljanak az el nem ismert köztársaság kormányával.

Először november 25-én tért haza a küldöttség Griffith és Collins a dublini kormány ülésén ismertette az elért eredményeket és az újabb angol javaslatokat. Nyitott kérdés volt még mindig: a státusz, a védelem és az ulsteri hat megye helyzete. A britek a státusz kérdésében ragaszkodtak ahhoz, hogy az írek tagjai legyenek a birodalomnak, nemzetközösségi kereteken belül. Az írek ragaszkodtak a különálláshoz. Az angolok részéről a kettő kompromisszuma volt a domíniumi státusz, ami a belügyi önállóság mellett, a húszas évek elején, némi külpolitikai önállóságot is engedélyezett.

A dublini kormány álláspontja ettől eltért. A Brit Nemzetközösséghez való tartozást csak külső tagként, szövetségesként ismerte el, amit egy köztes állapotnak tekintett a köztársaság és a domínium között. A közös érdekeket elismerték, de a közös ügyekből nem kértek.

A koronára tett hűségesküben az írek nem a brit birodalom uralkodójára, hanem a Brit Nemzetközösség vezetőjére tettek volna fogadalmat. Az angolok részben egyetértettek a törekvéssel, mert a király a nemzetközösség összefogásának is a szimbóluma volt számukra.¹²⁷

¹²⁷ NAI DE II/304:1 „Copy of the Secretary Notes of Meeting of the Cabinet, Dublin 25 November 1921.”

Az ír kormány a védelemmel kapcsolatban átmeneti állapotnak tekintette azt az öt évet, amíg a brit flotta felügyel az ír partokra háború esetén. Békeidőben viszont nem volt hajlandó engedélyezni a kikötők használatát.

Dublinban nem találtak megoldást az ulsteri hat megye – vagy másképp Észak-Írország – helyzetének rendezésére sem. Az elnök, de Valera szerint ez nem is volt kérdés: a megyéket vissza kell adni az ír népnek, hogy a képviselőtükről és irányításukról az ír érdekeknek megfelelően gondoskodjanak. Nem változtatott álláspontján a december 3-án tartott kormányülésen sem. Erre a találkozóra semmi újat nem vittek az ír delegáció tagjai. Egyet mégis: Lloyd George támogatásának ígéretét Észak-Írország kérdésében, mely az Egyezmény aláírása után lép érvénybe.

A kormány tagjai közül Cathal Brugha, védelmi miniszter szerint Collins és Griffith nem osztott meg minden információt velük és az ír delegáció többi tagjával a brit kormány álláspontját illetően. Bizonyítékként felhozta a két tag személyes találkozóit brit politikusokkal. Brugha ezzel a megnyilvánulásával bizalmatlanságot akart kelteni a küldöttségen belül és azzal szemben is.

A megbeszélésen de Valera, az el nem ismert köztársaság elnöke, kijelentette, hogy a brit javaslatokat nem tudják elfogadni. A hűségeskü és az ulsteri megyék kérdését meg kell vitatniuk. Ehhez kapcsolódott a státusz kérdése. Ha az egység létrejön és a britek egyenrangú partnerként bánnak az országgal a küldöttség elfogadhatja a domíniumi státuszt. De Valera azt a javaslatot tette, hogy a kormány adjon felhatalmazást a delegációnak a Craiggel történő kapcsolatfelvételre és tárgyaljanak vele az ír egység létrehozásáról. Ha sikerül módosításokat elérniük a brit javaslatokban, akkor aláírhatják a dokumentumot.

A küldöttség ír tagjai között is nézeteltérés volt az egyezmény elfogadását illetően.¹²⁸ Griffith az elfogadás mellett volt, ha sikerül megegyezniük a státusz és az ulsteri megyék kérdésében, melyről szerinte, még nem zárultak le a tárgyalások. Duggan egyetértett Griffith javaslatával és támogatta a szerződéskötést Londonnal.

¹²⁸ NAI DE 2/304:1 A kormányülésről részletes jegyzőkönyv készült, amely ismerteti az álláspontokat. In: „Copy of the secretary’s notes of meeting of the cabinet Dublin 3 December 1921.”

Barton nem látott garanciát az észak-ír probléma rendezésére, így a megállapodás ellen volt. Gavan Duffy egyetértett Bartonnal, de a Dáilra bízta volna a végső döntést.

Collins Griffith és Duggan mellé állt. Elfogadta az egyezményt, mert tudta, hogy amennyiben nem írják alá, egy héten belül háborút indítanak ellenük az angolok. Minden oldalról! Tudta, hogy a köztársasági hadsereg készletei kimerültek. Semmi esélyük nem volt a győzelemre. Az egyetlen lehetőségük maradt, hogy a tárgyalások útján rendezik a kérdést. Nem akart hűségesküt tenni a királynak, de ha a szerződést a Dáil megszavazza, ő is elfogadta volna.

Az egymásnak ellentmondó instrukciók és a kívülállók bírálata nem segített sokat a küldöttség tagjainak a döntésben. A béke ára az ulsteri megyék feladása volt, mert ha nem ismerik el Észak-Írországot, az egyet jelent a háborúval. Ha nem döntenek és/vagy megszakadnak a tárgyalások, az szintén háborút jelent. Háború esetén pedig azt is elveszítik, amit eddig elértek. Elvesztik az önállóság lehetőségének még az esélyét is.

Barton személyesen kérte meg de Valerát, hogy utazzon velük Londonba a tárgyalások végső szakaszára, és segítsen nekik a döntésben. A miniszterelnök azonban elutasította a javaslatot, nem utazott.¹²⁹

December 4-én ismét Londonban volt az ír küldöttség. Barton, Childers és Duffy összeállított egy módosító jegyzéket, melyet még aznap eljutattak az angol félnek.

Az ír delegáció javaslatai a következők voltak:

1. Írországbán a törvényhozói, végrehajtói és bírói hatalmat az ír nép választott képviselői gyakorolják.

¹²⁹ NAI DE/304:1 „Eamonn de Valera to Arthur Griffith 27 October 1921” Collins az októberben kezdődő tárgyalások előtt javasolta, Griffith már egy október 25-én kelt levélben kérte de Valerát, hogy tartson a küldöttséggel. A miniszterelnök azonban mind a három alkalommal, beleértve Barton hívását is, elutasította a lehetőséget.

2. Írország beleegyezik a Brit Nemzetközösséghez való csatlakozásba és elismeri a közös ügyeket, beleértve a védelmet, továbbá béke-, háború és politikai szerződéseket, valamint elismeri a brit uralkodót, mint az egyesülés vezetőjét.
3. Elismerése jeléül az ír törvényhozás éves hozzájárulást fizet Ófelsége személyes kiadásaira.
4. A közös ügyekben, Írország jogait és státuszát tekintve ugyanolyan jogokat élvez, mint a Brit Nemzetközösség más tagjai, akik képviseltetik magukat a Nemzetek Szövetségében (Népszövetségben). Írország és a Nemzetközösség államai között az összehangolt cselekvés a különböző kormányokkal történő közös döntésen alapszik.
5. Az ír parlament tagjainak az esküje: *„Én, ... esküszöm, és igaz hűséget fogadok Írország alkotmányára és a Brit Nemzetközösség és Írország között létrejövő szerződésre és elismerem Nagy-Britannia Királyát, mint a társult országok vezetőjét.”*¹³⁰
6. Írország magára vállalja a Nagy-Britannia és Írország háborúja miatt felhalmozódó állami kiadásoknak, valamint háborús költségeknek egy részét egyenlő és igazságos arányban. Bármilyen más tartozásról, igényről Írországgal szemben, annak összegéről – egy vagy több, – a birodalom polgáraiból álló független bírói testület dönt.
7. Mint társult állam, Írország elismeri a kötelezettségét arra, hogy saját maga gondoskodjon országa védelméről vízen, szárazföldön és a levegőben. Elutasít bármilyen katonai kísérletet, ami sértené az ország integritását. Írország öt évig, az Ír Tengerészeti Védelmi Erők megalakulásáig lehetőséget biztosít tengerpartjának védelmére a Brit kormánynak a következők szerint: Békeidőben a

¹³⁰ NAI DE II/304:1 „Memorandum” by Robert Barton, Erskine Childers and George Gavan Duffy 4 December 1921”

kikötő és más létesítmények használata és fenntartása közösen történik¹³¹, egyéb esetekre a brit kormány és az Ír Szabad Állam kormánya közötti megállapodás vonatkozik. Háborúban a kikötők és más létesítmények használatára a brit kormány engedélyt kér, de csak védelmi célból intézkedhet.

8. Az Ír Szabad Állam kormánya létrehoz saját védelmére szárazföldi katonaságot, melynek létszáma úgy aránylik Írország lakosságához, mint a brit katonaság aránya a brit lakossághoz.

9. Nem vezetnek be védővámot és semmilyen más hátrányos intézkedést egymás áruira, brit illetve ír termékekre.

10. A távközlés szabályozását közös egyezményben rendezi a brit és az ír kormány.

11. Írország kormánya beleegyezik, hogy jóvátételt fizet, nem kevesebbet, mint amennyit az 1920-as törvény előírt, azoknak a bíróknak, hivatalnokoknak, rendőröknek és más polgári tisztviselőknak, akik a kormányváltás miatt veszítették el munkájukat. Nem vonatkozik ez a megállapodás a rendőrségi kiegészítő csapatok és az Ír Királyi Rendőrség utóbbi két évben belépett tagjaira. Az utóbbi esetben brit kormány vállal felelősséget a jóvátétel, illetve a járadék kifizetésére.

Az észak-ír helyzetről nem volt javaslat a szövegben, és ez a tény tükrözte igazán a dublini álláspontot. Még mindig nem ismerték el a belfasti kormányt és az észak-ír államot, mint különálló országot. Egész Írországról beszéltek, amikor az egyes pontokat fogalmazták, ami az eredményeket illeti, De Valera merev álláspontja ebben a kérdésben nem volt célravezető. A megállapodás, a béke ugyanis ezen a kérdésen állt vagy bukott.

¹³¹ Uo. A melléklet szerint a kikötők fenntartásban a britekkel közösen az írek is részt vesznek.

Londonban az ír delegáció megpróbálta a lehetetlent. Biztosítékot kért Lloyd George-tól, hogy Craig nem utasítja el Írország egyesítését.¹³² A brit miniszterelnök támogatásáról biztosította az íreket, ha aláírják az egyezményt.

Az ír javaslat pontjainak egyes részeivel egyetértett az angol delegáció, de az eskü, valamint a státusz kérdésében nem engedtek. Az álláspontokat, úgy tűnt, nem lehet közelíteni, a döntést viszont lehetetlen volt tovább halogatni. A britek egy utolsó megbeszélést hívtak össze, melyen az összes kérdést le akarták zárni, és az egyezményt végső formába szerették volna önteni.

Dublinban időközben az a hír terjedt el, hogy a tárgyalások megszakadtak. Hivatalosan nem erősítették meg a hírt, ennek ellenére a tüzszüneti megállapodást megszegve a Black and Tans csoportok ismét zaklatni kezdték a lakosságot. Egész Írország szorongva várta a londoni híreket.

Egy nehéz nap éjszakája

December 5-én reggel Collins korán kelt. Bár a plenáris ülés délután 3-kor kezdődött Lloyd George fél tízre személyes találkozóra hívta. A megbeszélések központi kérdése a szerződés aláírása volt. A brit miniszterelnök tudni akarta, hogy mennyi az esélye az eredményes tárgyalásoknak. Tudta azt is, hogy Collins döntése a többiek választását jelentősen befolyásolja, ezért megpróbálta őt megnyerni. Hallott az ír miniszter sikeres „munkájáról”, amit a brit katonaság ellen folytatott és úgy gondolta, meg kell győznie a „tettek emberét” arról, hogy csak a fehér asztal mellett létezik megoldás az írek számára.

Collinst nem lehetett megtéveszteni. Udvariasan, de határozottan közölte, ha elfogadják a britek az ír javaslatokat, mindent aláír. Természetesen tudta, hogy ez lehetetlen. A britek nem egyeznek bele Írország semlegességébe, és nem ismerik el a köztársaságot, nem mondanak le az ulsteri megyékről. A személyes találkozó eredménytelennek bizonyult

¹³² UCDAP 150/1914 A találkozóról Griffith levélben számolt be de Valerának. „Arthur Griffith to Eamonn de Valera 4 December 1921”

A dublini irányelvek az adott erőviszonyok között nem voltak alkalmazhatóak. Az ír küldöttség kényes helyzetbe került. „*Hogyan lehetne jól összeegyeztetni elképzeléseinket a (dublini) kabinet bizonyos tagjainak megrögzött gondolataival? Nem értek egyet egy olyan gondolattal sem, ami Írország népét háborúba sodorja... még kevésbé értek egyet azzal, hogy olyan emberek irányítsanak, akik nem részesei ezeknek a tárgyalásoknak. Ha ők nem értenek egyet azokkal a lépésekkel, amit mi teszünk, illetve szándékozunk tenni, akkor miért nincsnek itt Londonban?*”¹³³ – mondta aznap Collins Griffithnek.

A délután háromkor kezdődött ülésről Robert Barton készített jegyzőkönyvet a dublini parlament számára.¹³⁴ Végig követte az eseményeket, melynek nyomán két dolog rajzolódott ki. Az egyik az írek személyes tragédiája.

A delegáció tagjai saját nézeteiket vizsgálták felül, tagadták meg. Igaz, kényszerhelyzetben döntöttek, hogy elkerüljék a háborút. A másik az angolok tárgyalási rutinja, mellyel a megbeszéléseket vezették. A taktika lényege: elbizonytalanítani, megosztani az ellenfelet, majd lecsapni rá. Úgy tűnt, egy előre megtervezett „zárójelenetről” volt szó. Ha de Valera – amint korábban idézett leveléből ez kiderül – sejtette, hogy mi fog történni, az angolok egyenesen tudták.

A britek képviselőiben David Lloyd George, Austin Chamberlain, Lord Birkenhead és Winston Churchill voltak jelen. Az ír delegáció tagjai Arthur Griffith, Michael Collins és Robert Barton voltak.

A tárgyalások elején Lloyd George az ulsteri problémát akarta lezárni. Emlékeztette Griffith-t arra az ígéretére, melyben elismerte az önálló Észak-Írországot és egy későbbi rendezésre bízta az egyesítés folyamatát.¹³⁵ Collins megismételte délelőtti ajánlatát, hogy bármit aláírnak, de annak az az első számú feltétele, hogy Craig beleegyezzen Írország egyesítésébe. Ha Craig válasza megjön és visszautasítja az ország egyesítését, akkor nincs megállapodás.

¹³³ Michael Collins: In his Own Words, Szerk. Francis Costello, Dublin 1997. 76-77.o.

¹³⁴ NAI DE 2/304:1 „Two sub-conferences held on December 5th/6th. 1921, at 10 Dowing Street”

¹³⁵ Lloyd George november közepén személyes találkozóra hívta Griffith-t. Az ok, hogy a konzervatívok bizalmatlansági indítványt nyújtottak be ellene és neki fel kellett mutatnia valamilyen eredményt pl. az ír kérdésben, hogy visszanyerje a támogatásukat. Itt préselte ki Griffith azon ígéretét, hogy felülvizsgálja ulsteri álláspontját.

Erre a megállapításra Lloyd George olyan ideges lett, hogy a levegőbe dobta a jegyzeteit. Felháborítónak tartotta az írek hozzáállását a tárgyalásokhoz. A hírszerzésétől szerzett információt sem hallgatta el, mely szerint a dublini utasítás lényege, hogy az írek csak húzzák az időt, de ne írjanak alá semmit. Újra emlékeztette Griffitht, hogy ígéretet tett neki az Ulsteri kérdésben. Ezzel az ismételt érveléssel láthatóan zavarba hozta Collinst és Bartont.

Griffith pengeélen táncolt. Elismételte az ulsteri rendezésre vonatkozó határbizottsági javaslatot és Lloyd George biztosítékát kormánya támogatásáról. Hozzátette, hogy csak a saját nevében ígérte meg, hogy elfogadja a brit javaslatot. Valójában azonban kérdésesnek tartotta, hogy az a brit kormány támogatná az egyesítést, ami létrehozta Észak-Írországot. Egy olyan brit kormányban bízzanak, amely nem biztos, hogy megéri a következő választást?

A jelenlévő írek beleegyeztek a határbizottságba, ha Craig is elfogadja azt. Észak-Írország miniszterelnöke azonban nem volt jelen a tárgyaláson. A közvetítőként ajánlkozott londoni kormány javaslatait sorra visszautasította. Hozzáállása de Valeráéhoz hasonlítható. Ki akartak maradni egy olyan döntésből, ami (a szükséges rossz, de) elkerülhetetlen. Lloyd George megígérte a közvetítést, de az ír küldöttség konkrét választ várt.

Az egyezmény többi pontját kezdték el tárgyalni, hogy csillapodjanak a kedélyek. Lloyd George nem akart vitát nyitni a státusz és az eskü kérdéséről, az írek viszont ragaszkodtak hozzá. Javaslatukban fontos szavak cseréltek helyet, melyek jelentésük által az írek számára kedvezőbb színezetet adtak a dokumentumnak, pl. az eskü szövegében nem a „Brit birodalom”-ra, hanem a „Brit Nemzetközösség”-re esküdtek.

A védelem kérdésében sikerült elérni, hogy az ír tengerpart biztosításában nem élvez „kizárólagos” jogot a brit hadiflotta, azt a szót kivették. Ha benne marad, az azt sugallta volna, hogy az írek sosem gondoskodhatnak saját tengerpartjukról, lemondanak az önálló haditengerészetről.

A módosítási javaslatok után Lloyd George visszatért Észak-Írország kérdéséhez, ami úgy tűnt az egyetlen akadálya volt az egyezmény aláírásának. Ismét

Griffith-t vonta felelősségre és az ígérletét hangsúlyozta, majd tovább ment, és mint az ír delegáció vezetőjétől követelte, hogy fogadják el az egyesítés zálogának a már javasolt határbizottságot Craig beleegyezése nélkül is. Egyre követelődzőbb lett, végül megfenyegette az íreket.

Két borítékot mutatott fel az angol miniszterelnök, amiből egyet Belfastba készült küldeni. Az egyikben a béke, Ófelsege kormányának javaslatával Észak-Írország jövőjére vonatkozólag. A másik a tárgyalások eredménytelenségéről tudósított, ami háborút jelentett. Ez volt a végső alternatíva december 5-én délután 5-kor az ír delegáció számára. Este 10-ig kaptak időt, hogy meghozzák döntésüket.

Griffith-éknek be kellett látniuk, hogy ezt az egyességet nem ők diktálják. Szerfölött kényes helyzetbe kerültek. A kérdés az volt, hogy mennyire készek felülbírálni, átértékelni addigi nézeteiket, egyben hogyan teljesítsék küldetésüket. Teljes felhatalmazásuk volt az ír parlamenttől, hogy a nép nevében tárgyaljanak és döntsenek, ugyanakkor ott volt a miniszterelnöktől a „kormány nevében” adott utasítás, mely szerint minden döntés előtt konzultálni kell Dublinnal, valamint a másik, hogy a háborút el kell kerülniük. Helyzeti hátrányt jelentett, hogy a tárgyalások Londonban voltak, a brit birodalom fővárosában, ahol Lloyd George kormánya sürgősen várta a választ.

A megadott időt másfél órával túl lépve, fél tizenkettőkor érkezett vissza ír delegáció a Downing street 10-be. Egyetértettek abban, hogy a végső döntést az egyezményről a Dáil szavazza majd meg. A britek látszólag megkönnyebbültek, amikor Griffith közölte, ezúttal a küldöttség nevében, hogy aláírják a megállapodást, és támogatni fogják a dublini parlamenti szavazáson is.

Griffith volt az első az írek részéről, aki aláírta a dokumentumot. Az ő elképzelései valóra váltak a békés megegyezéssel. A következő Collins volt, az egyetlen, aki tisztában volt az ország katonai helyzetével, és akitől hatalmas lépés, hogy meglátta a szerződésben a függetlenséghez vezető utat. *„Az egyezmény szabadságot adott nekiünk, nem azt a teljes szabadságot, amely minden nép vágya, de szabadságot adott*

ahhoz, hogy megvalósítsa azt."¹³⁶ – mondta később a szerződésről. Nélküle Barton és Duffy nem írták volna alá a dokumentumot, de megtették, és végül Duggan is.

A londoni tárgyalások utolsó momentuma azonban nem az angol-ír megállapodás aláírása volt. A lapokhoz valamilyen úton eljutott az egyezmény szövege és meg is jelentették a másnapi számban. A dublini kormány az újságból értesült arról, hogy mi történt 1921. december 6-án éjjel Londonban.

¹³⁶ Michael Collins: In his Own Words, Szerk. Francis Costello, Dublin 1997. 84.o.

months from the date hereof.

18. This instrument shall be submitted forthwith by His Majesty's Government for the approval of Parliament and by the Irish signatories to a meeting summoned for the purpose of the members elected to sit in the House of Commons of Southern Ireland, and if approved shall be ratified by the necessary legislation.

Dec 6th 1921

On behalf of the
British Delegation

A. Lloyd George
Arthur Balfour

Birkenhead.

Winston Churchill

L. Montagu

Harold Greenwood

Gordon Hewitt

On behalf of the Irish
Delegation
Dáire Ó Zúócáin (as a substitute)

Micéal Ó Coileáin

Ruobáin Ó Súilleabháin

E. S. D. Dwyer

Supra Scáin - Éirinn

Az angol-ír egyezmény¹³⁷

Az 1921. december 6-án hajnalban aláírt angol-ír egyezmény az ír nép – közvetlenül a XX. századi, szélesebb értelemben közel 800 éves – függetlenségi harcának, önállósulási törekvésének eredménye. Az írek vissza akarták kapni országukat, a szabadságot, hogy saját ügyeikről maguk dönthessenek. A sors fintora, hogy az önrendelkezési jogot egykori hódítójuktól kapták vissza, és ezzel párhuzamosan „önként” lettek a birodalom tagjai. Mindkét fél ellentétesen cselekedett, a hódítók a szabadságot kínálták, a meghódítottak az együttműködést ajánlották fel.

Az egyezmény első négy pontja a státuszt, ehhez kapcsolódóan Írország koronához való viszonyát, és a hűségeskü szövegét tartalmazza:

1. *„Írország, hasonlóan a Brit Nemzetközösség alkotmányos jogokkal bíró tagjaihoz, mint Új-Zéland és a Dél-Afrikai domínium, a békés törvényhozással és jó kormányzással felruházott parlamentet és annak felelős végrehajtói hatalommal rendelkező kormányt állíthat az Ír Szabad Állam irányítására.”*
2. *„Az alábbi rendelkezések tárgyában az Ír Szabad Állam viszonya a Birodalmi Parlamenthez és kormányhoz, a Kanadai domíniumhoz fog hasonlítani. A törvények gyakorlata és a koronához fűződő kapcsolata, illetve a korona képviselőihez a birodalmi parlamentben a Kanadai domíniumhoz hasonló irányítás lesz az irányadó.”*
3. *„A korona képviselője Írországbán, a kanadai kormányzóhoz hasonlóan, a korábbi gyakorlati intézkedéseknek megfelelően lesz kinevezve.”*
4. *„Az Ír Szabad Állam parlamenti képviselőinek esküje a következő:*

¹³⁷ NAI DE II/304:2 „Final text of the Articles of Agreement for a Treaty between Great Britain and Ireland signed 6 December 1921.”

*Én,... igaz állampolgári hűséggel fogadom, hogy az Ír Szabad Állam alkotmányához, mint alaptörvényhez, valamint Őfelsége V. György királyhoz és törvényes utódaihoz hű leszek, ennél fogva Írország és Nagy- Britannia közös állampolgárává és a Brit Nemzetközösség tagjává válok.”*¹³⁸

Írország, Dublin központtal, domíniumi státuszt kapott, a Brit Nemzetközösség tagjává vált. Azzal, hogy elismerte a brit uralkodót, mint a Nemzetközösség vezetőjét, gyakorlatilag a brit birodalomhoz tartozott, de megítélésében és önrendelkezési jogait tekintve jóval önállóbb helyzetbe került, mint a szerződés aláírása előtt volt. Igaz a teljes függetlenséget nem érte el.

A cikkelyek Kanadához hasonló helyzetet biztosítottak az Ír Szabad Államnak. Kanada Nagy-Britannia legrégebbi társországi státusszal rendelkező állama volt, igazgatása mintát jelentett a később létrejött domíniumok számára. 1867-ben elfogadott alkotmánya szerint belügyeiben teljes önállóságot kapott, külpolitikáját azonban – ekkor még – Londonból irányították. A brit uralkodót a kormányzó képviselte az országban, a londoni parlament Kanadára vonatkozó törvényeit be kellett tartania.

A kanadai domínium példa lehetett volna a britek számára az ír egység rendezésére. Ha annak idején Québec francia lakosságát sikerült meggyőzniük arról, hogy különleges jogokkal érdemes belépniük a kanadai föderációba, az észak-ír kérdés rendezésére is lett volna esélyük, hasonló határozottsággal.

Az eskü ténye és szövege nagy vitát kavart a tárgyalásokon. A britek állítása szerint egyszerű formáság, az írek számára viszont megalázó szimbólum volt. Az egyetlen lényeges változtatás, amiben sikerült megegyezniük, hogy a brit birodalom helyett az uralkodóra, mint a Brit Nemzetközösség vezetőjére esküdtek fel az írek. A szövegben viszont szerepelt a közös állampolgárság, melynek révén gyakorlatilag a birodalom állampolgáraivá váltak. Ugyanolyan jogok és kötelességek illették meg az

¹³⁸ Uo.

íreket, mint a nemzetközösség tagországainak polgárait. A szabadságjogokat tekintve előrelépésként értékelhetjük ezt a döntést, bár szöges ellentétben állt az írek önállósodási törekvéseivel.

Ezt követően az ötödiktől a tizedik pontig, valamint a Mellékletben, a védelem, a védelmi és a háborús kiadások, valamint a háborús kártérítések kérdésével foglalkozik a dokumentum:

5. *„Az Ír Szabad Állam vállalja az Egyesült Királyság államadosságának és hadiköltségeinek terheit egyenlő és igazságos arányban megállapítva. Bármilyen más, Írországgal szemben felmerülő követeléshez szükséges összegről – egy vagy több, – a brit birodalom polgáraiból álló, független bíróság dönt.”*
6. *„Amíg a brit és az ír kormány között létrejön egy egyezmény, amelytől fogva az Ír Szabad Állam készen áll partjainak védelmére, addig a Nagy-Britanniát és Írországot körülvevő tengeren a védelmi feladatokat teljes egészében Ófelsége Birodalmi Hadserege vállalja. Ez a megállapodás nem gátolja az Ír Szabad Állam kereskedelmi és halászhajóinak tevékenységét. A fent említett rendelkezéseket öt év múlva felülvizsgálják a brit és az ír kormány képviselői, hogy megítéljék, Írország vállalhatja-e saját tengerpartja védelmét.”*
7. *„Az Ír Szabad Állam kormánya Ófelsége Birodalmi Hadseregének a rendelkezésére bocsátja: (a) Békeidőben kikötőit és más katonai lehetőségeit, ld. a melléklet szerint, valamint olyan egyéb lehetőségeket, melyekről időről-időre megállapodást köt a brit kormány és az Ír Szabad Állam kormánya. (b) Háború esetén vagy feszült külpolitikai helyzetben – úgy a kikötőkre, mint egyéb lehetőségekre – védelemi célokból igényt tarthat a brit kormány.”*
8. *„Biztonsági szempontból a nemzetközi fegyverkezési korlátozás előírásainak megfelelően, ha az Ír Szabad Állam védelmi céllal saját hadsereget hoz létre, a*

szervezet létszáma nagyságában nem haladhatja meg a Nagy-Britannia által fenntartott haderőt és azt az arányt, ahogy Írország lakossága viszonyul Nagy-Britannia lakosságához.”

9. *„Nagy-Britannia és az Ír Szabad Állam kikötői nyitva állnak más nemzetek hajói előtt a szokásos kikötői és más adók kifizetése után.”*

10. *„Az Ír Szabad Állam kormánya hozzájárul ahhoz, hogy kárpótlást fizet azoknak az állami tisztviselőknek, rendőrségi tagoknak, bíróknak és más hivatalnokoknak, akik az 1920-as törvény és jelen kiegyezés között a kormányváltás miatt veszítették el munkájukat.*

Ez az egyezmény nem alkalmazható az Ír Királyi Rendőrség Nagy-Britanniában besorozott kiegészítő rendőri egységeire, akik az aláírástól visszamenőleg két éven keresztül teljesítettek szolgálatot. A brit kormány magára vállalja, hogy kártérítést, vagy járadékot fizet ezeknek a személyeknek.”

Melléklet:

„1. A következők a speciális helyekre vonatkoznak:

Hajógyári kikötő Bere-nél. (a) A brit admirális ettől a dátumtól kezdve fennálló jogait megőrzi. A kikötő védelme a brit és a fenntartó szervek felügyelete alatt marad.

Queenstown. (b) A kikötő védelme a brit és a fenntartó szervek felügyelete alatt marad. Bizonyos kikötőbójákat Őfelsége hajói számára tartanak fenn.

Belfasti-öböl. (c) A kikötő védelme a brit és a fenntartó szervek felügyelete alatt marad.

Swilly-öböl. (d) A kikötő védelme a brit és a fenntartó szervek felügyelete alatt marad.

Légvédelem. (e) A fent említett kikötők és a környező partszakaszok védelmének lehetősége a levegőből.

Üzemanyagraktárak. (f) Hallbowline és Rathmullen. A kereskedelmi társaságok értékesíthetik, de garantálni kell, hogy egy bizonyos minimális készletet tartalékoljanak a brit haditengerészet számára.”¹³⁹

„2. A brit és az Ír Szabad Állam kormánya között létrejött egyezmény a következő feltételeket tartalmazza:

(a) *Nem fektethetők le tengeralatti kábelek, valamint nem létesíthetők rádióállomások, melyek Írországon kívüli helyekkel létesítenek kapcsolatot, csak a brit kormánnyal való megegyezéssel. A már érvényben lévő kábel lerakási és rádiós engedélyek nem vonhatók vissza, kivéve a brit kormánnyal való megegyezés esetén. A brit kormány adhat engedélyt tengeralatti kábelek lefektetésére és további rádióállomások létesítésére, Írország területén kívüli területekkel történő kommunikáció céljából.*

(b) *Ettől a dátumtól kezdve a világítótornyok, bóják, jelzőállomások és egyéb navigációs vonal vagy segédeszköz fenntartása az ír kormány feladata. Számuk nem növekedhet vagy csökkenhet, kivéve a brit kormánnyal való megegyezés esetén.*

(c) *A háborús jelzőállomásokat be kell zárni, és a fenntartószervekre kell bízni. Az Ír Szabad Állam kormányának lehetősége van – a brit haditengerészet felügyelete alatt – kereskedelmi célokkal működtetni őket, de biztosítaniuk kell táviróként való fenntartásukat.*”¹⁴⁰

Nagy-Britannia nyugati szomszédja Írország volt. London szerette volna, ha az egész Brit-szigetcsoport a hatalma alá kerül, nyugati tengerpartja így jobban védhetőek. A sorozatos hódításokkal azonban sikerült egy ellenséges országot teremtenie az Ír-szigeten, a britek nyugati oldalról sebezhetővé váltak.

¹³⁹ Lásd IV.sz. térkép, Ír Szabad Állam: 179.o. Megj.: Quenstown /Cork/ kikötője: Cobh

¹⁴⁰ NAI DE II/304:2 „Final text of the Articles of Agreement for a Treaty between Great Britain and Ireland signed 6 December 1921.”

Nem véletlen, hogy a legtöbb cikkely és a melléklet is a védelem biztosításának kérdésével foglalkozott. Az ír partok őrzése valójában Nagy-Britannia védelmének biztosításáról szólt. Az írek számára előrelépésnek tűnt a kérdésben, hogy a kezdeti állandó és kizárólagos felügyelet álláspontjától a britek eljutottak a fenntartási jogok megosztásáig, békeidőben a nemzetközi szabályok alkalmazásáig.

A partok védelmét a levegőből is biztosítani szerették volna az angolok. A légvédelem még kialakulóban volt, ezen a területen is előjogok kiharcolására törekedtek. Szükségesnek tartottak ír támaszpontokat is fenntartani a készenléti állapot és az utánpótlás biztosítására.

A szárazföldi hadsereg létrehozása egyszerre szolgált brit és ír érdekeket. Az írek számára lehetőséget nyújtott az Ír Köztársasági Hadsereg legalizálására, az angolok pedig úgy gondolták, hogy ír katonákkal növelhetik majd a birodalmi hadsereg létszámát. Az ír hadsereg nagyságát tekintve nem jelentett veszélyt a britek számára, annál is inkább, mert haditengerészet hiányában ki sem tudták tenni a lábukat az Ír-szigetről.

Az angol-ír függetlenségi háború katonai és politikai eseményeinek egyik vesztese a tisztviselői réteg volt. A hatalomváltás, vagy fizikai megsemmisülés miatt megszűnt hivatalok dolgozói elvesztették megélhetési forrásukat. Kárpótlásukra kötelezte a szerződés az Ír Szabad Államot.

A rendőrség kiegészítőegységeinek járadékáról a brit kormány gondoskodott. Ezek a félkatonai segédcsapatok, melyeknek a rendet kellett volna fenntartaniuk, az ír lakosság megfélemlítésében és zaklatásában vettek részt. A rendelkezés azt a brit ígéretet is sugallta, hogy felszámolják a kiegészítő egységeket.

A védelemi, vagy inkább hadügyi kérdésekben az írek nem kaptak szabad kezét. Fő oka az a brit stratégia volt, mely fontos védelmi területként kezelte az Ír-szigetet. Nem gazdasági érdekek vezették az angolokat, amikor igyekeztek megtartani befolyásukat a sziget felett, hanem az a megfontolás, hogy országuk nyugati határát biztosítsák.¹⁴¹

¹⁴¹ NAI DE 2/304:2 „Proposals of the British representatives Defence 15 October 1921”

A tizenegyedikről a tizenötödik pontig az Ír Szabad Állam Észak-Írországhoz való viszonyáról rendelkezik a szerződés:

11. *„Egy hónappal azután, hogy parlamenti törvény jóvá hagyja ezt az okiratot, az Ír Szabad Állam parlamentje és kormánya nem gyakorolhatja a hatalmat Észak-Írország felett, tiszteletben tartva az Írország kormányzásáról 1920-ban alkotott törvényt, amelynek következtében Észak-Írország nem képviseltette magát az Ír Szabad Állam parlamentjében, a törvény adta alkotmányos joga szerint, kivéve, ha Észak-Írország parlamentjének mindkét háza nem szavazza meg a törvényt a hónap lejártá elõtt.”*

12. *„Mielõtt a nevezett hónap lejár, Õfelségéhez el kell juttatni egy iratot Észak-Írország mindkét háza által, ami bizonyítja, hogy az Ír Szabad Állam kormánya és parlamentje nem terjesztette ki hatalmát Észak-Írországra, és az 1920-as Írország kormányzásáról szóló törvény (beleértve az Ír Tanácsról leírtakat) rendelkezik továbbra is Észak-Írországról. Ennek az okiratnak tartalmaznia kell még az esetleges változásokat is.
Az okirat rendelkezik továbbá egy háromtagú bizottság felállításáról, –ahová egy tagot az Ír Állam, egyet Észak-Írország, egyet pedig Nagy-Britannia delegál; ez utóbbi lesz egyszersmind a bizottság elnöke, – amely az Észak-Írország és Írország közötti határról a lakosság érdekeinek figyelembevételével, valamint gazdasági és földrajzi szempontokat vizsgálva és az 1920-as Írország kormányzásáról alkotott törvényt szem elõtt tartva hozza meg döntését.”*

13. *„Az elõbbi paragrafusnak, valamint az Írország kormányzásáról szóló 1920-as törvénynek megfelelõen, Dél-Írország parlamentje maga választja meg tagjait az Ír Tanácsba, azután hogy az Ír Szabad Állam parlamenti képviselõit az alkotmányos gyakorlat szerint megválasztották.”*

14. „A nevezett hónap után, ha a 12.§ szerint nem születik döntés, Észak-Írország parlamentje és kormánya továbbra is gyakorolhatja a hatalmat az Írország kormányzásáról szóló törvény értelmében. Az Ír Szabad Állam kormánya és parlamentje pedig figyelembe veszi, hogy Észak-Írország parlamentje fölött nincs hatalma, és hogy hasonló hatalommal csak a törvény által biztosított és megmaradt írországi területen bír.”

15. „Bármikor a fent említett dátum lejártá után Észak-Írország kormánya és Dél-Írország ideiglenes kormánya tárgyalóasztalhoz ülhet, a végrehajtásra váró rendelkezések megvitatására, illetve a leírtak szerinti együttműködés céljából, beleértve az alább felsorolt témákat:

- (a) Biztosítják a jószomszédi viszonyt Észak-Írországgal;
- (b) Biztosítják Észak-Írország állami bevételeit;
- (c) Biztosítják Észak-Írország iparból és kereskedelemről származó export és import adóit;
- (d) Biztosítják a jogokat Észak-Írország kisebbségei számára;
- (e) Gazdasági megállapodást hoznak létre Észak-Írország és az Ír Szabad Állam között;
- (f) Észak-Írország és az Ír Szabad Állam védelmi erőinek és helyi rendőrségeinek kapcsolatát tárgyalják meg.

*Ha egy ilyen ülésen valamilyen megállapodás születik, akkor azt a két ország, Észak-Írország és az Ír Szabad Állam parlamentjeinek határozatai alapján kell jóváhagyni, a 14.§-nak megfelelően.”*¹⁴²

Az ír egység megvalósulására, a fenti pontok alapján, nagyon kevés esély volt. A szöveg nem tiltotta Írország egyesítését, de a két országrész között történő rendezésre bízta. Ezzel gyakorlatilag a britek lemondtak az ulsteri probléma megoldásáról, bár létrejöttében döntő szerepük volt.

¹⁴² NAI DE II/304:2 „Final text of the Articles of Agreement for a Treaty between Great Britain and Ireland signed 6 December 1921”

Az ír egyesítés lehetőségének az esélye tovább csökkent azzal, hogy a belfasti parlament döntésére bízták a csatlakozást. Az észak-ír parlament összetételét, az észak-ír politikusok nézeteinek ismeretében a Dublin számára kedvező döntés eleve kizárt volt.

A határ megállapítására a dokumentum által létrehozott bizottság, hasonlóan az Ír Tanácshoz, már összetétele miatt sem működhetett elfogulatlanul, nem juthatott konszenzusra. A három tag, Nagy-Britannia, Észak-Írország, Ír Szabad Állam képviselői közül az első kettő egyértelműen a belfasti érdekeket képviselte.

A határbizottságnak döntése során földrajzi és gazdasági szempontokat, valamint a lakosság érdekeit kellett figyelembe vennie. A földrajzi szempontok a sziget egysége mellett szóltak, területe és fekvése miatt. A gazdasági érdekeket figyelembe véve az észak-keleti megyék, a már ismerttetett okok miatt, Nagy-Britanniával álltak szoros kapcsolatban. Az észak-ír parlament egyelőre nem ismerte be, hogy gazdaságát csak London pénzügyi segítségével tarthatta fenn.

A lakosság összetételét és érdekeit figyelembe véve Észak-Írország nem tekinthető homogén területnek. Nem volt szétválasztható anélkül, hogy jelentős katolikus ír lakosság ne kerüljön kisebbségként Észak-Írországhoz, vagy egy egyesült Írországnak ne lennének kisebbségben a protestáns telepések. A különbség az volt, hogy már Észak-Írország létrehozása előtt Ulster tartományban előjogokat élveztek azok, akik a brit uniót támogatták.

A belfasti politikusoknak bonyolult választási törvények bevezetésével, a polgári szabadságjogok korlátozása árán, sikerült kizárniuk az egységes Írország híveit a szavazók köréből Észak-Írországnak. A hivatalos közlemények eltértek a valóságtól. Az észak-ír parlament egyelőre nem látta be, hogy a terület állami kereteit csak London katonai erejével a háta mögött őrizhette meg.

Belfast és Dublin kétoldalú tárgyalásainak esélye leginkább gazdasági kérdésekben tűnt valószínűnek. A nyersanyaggal rendelkező déli területek és a feldolgozó iparral rendelkező északi részek között fel kellett újítani a kapcsolatokat. Fontos felvevő piaca volt a két térség egymásnak, ezért a kereskedelmi helyzetet és problémákat is rendezniük kellett.

A polgári szabadságjogokról rendelkezik a 16. cikkely:

16. *„Sem az Ír Szabad Állam, sem Észak-Írország parlamentje nem alkothat közvetlen és közvetve olyan törvényt, melyek a szabad vallásgyakorlatot korlátozzák, melyek hátrányosan érintik a gyermekek jogait, vagy vallási alapon különbséget tesznek az oktatási intézmények támogatásánál és az állami segélyeknél, kivéve a különbségek kiegyenlítésénél.”¹⁴³*

Az Ír-sziget egész területén brit törvények szabályozták az oktatást és a szociális ellátást. A fennálló törvények lehetőséget adtak arra, hogy az írek az oktatás minden szintjén iskolát alapíthassanak, ahol a tananyag részét képezték az Írországra vonatkozó ismeretek. Az új alapítók között fontos szerepet játszottak az egyházak. Ők rendelkeztek ugyanis megfelelő anyagi háttérrel ahhoz, hogy egy oktatási intézményt fenntartsanak. A vallásszabadság biztosítása lehetővé tette, hogy felekezeti hovatartozásuknak megfelelő iskolába járhassanak a gyerekek. Az állam nem kényszeríthetett senkit vallási meggyőződésével ellentétes intézménybe, nem jelölhette ki az iskolát, nem szólhatott bele azt ott zajló hitoktatásba. Sajnos az egyházi iskolától eltekintve kevés magán, vagy önkormányzati iskola alakult Írország gazdasági nehézségei miatt.

A 16. cikkely rendelkezése biztosítékot jelentett az Észak-Írország protestáns lakossága számára, hogy egy esetleges egyesítés után vallási hovatartozásuk miatt nem kerülnek hátrányba. Az ott élő katolikusoknak pedig reményt adott, hogy megszűnnek a vallási alapon történő megkülönböztetések. Az oktatás területén, a szociális ellátásban már a törvény írásba foglalása is nagy jelentőségű volt.

Egyvalami kimaradt belőle. A politikai, vagy választójogi kérdésre nem tért ki a cikkely. Nem szerepelt benne, hogy nem lehet a választókat vallási alapon, vagy iskolázottságuk szerint, illetve vagyoni helyzetük alapján megkülönböztetni. Nem

¹⁴³ Uo.

volt benne az sem, hogy az Ír-sziget egész területére vonatkozik a rendelkezés, ha létrejön az egyesítés. Miért is gondoltak volna arra a küldöttség tagjai, ilyenekkel egyáltalán számolni kellett volna?

Átmeneti intézkedéseket tartalmaz a 17-18. pont, vagyis a szerződés ratifikálására és az addig fennálló rend biztosításáról intézkedik.

17. *„Az Írország kormányzásáról hozott 1920-as törvény ideiglenesen érvényben marad az Ír Szabad Állam parlamentjének alkotmányos alapon történő megválasztásáig eltelő időszakban. A választások után a brit kormány megteszi a szükséges lépéseket, hogy átadhassa a hatalmat az Ideiglenes Kormánynak, valamint eljuttatja a működéséhez szükséges költségeket, abban az esetben, ha az Ideiglenes kormány minden tagja elfogadja és aláírja ezt a megállapodást. Ez az egyezmény az aláírásától számított tizenkét hónapon belül lép hatályba.”*

18. *„Jelen okiratot Őfelsége kormányának a parlament elé kell terjesztenie jóváhagyásra, az ír aláíróknak, akik a dél-írországi parlament tagjai, szintén jóvá kell hagyatniuk törvényhozásukkal.”¹⁴⁴*

Az Írország kormányzásáról szóló 1920. évi törvény alapján Nagy-Britannia irányítása alatt maradt az Ír-sziget. A törvény ellenőrzési és rendkívüli intézkedésekről szóló cikkelyei gyakorlatilag teljhatalmat adtak London kezébe. Ha az írek nem fogadták volna el a kiegyezést, akkor Észak-Írország szintjére „süllyedtek” volna.

Az Ideiglenes Kormány addig működött, amíg nem ratifikálták a szerződést az írek, amire az egyezmény aláírásától számítva egy évük volt. Az új állam képviselőinek el kellett fogadniuk, majd törvénybe kellett iktatniuk a szerződést. Ez

¹⁴⁴ Uo.

egyben azt is jelentette, hogy hűségsküt kellett tenniük a koronára. Amint megtörténtek ezek a formaságok a britek átadják végleg ahatalmat.

Az angol-ír egyezmény szövege a fennálló erőviszonyokat tükrözte. Lehetőséget adott az ír félnek, hogy visszanyerje szabadságát és biztosítékot jelentett a briteknek, hogy megőrizhetik befolyásukat a térségben. Sajnos voltak olyanok mindkét oldalon, akik többet akartak, nem ismerték fel lehetőségeik határát.

V. Az Ír Szabad Állam megalakulásának körülményei

Vita az Egyezményről Dublinban

Az Ír Szabad Állam ígéretével érkezett haza Dublinba az ír küldöttség. Az el nem ismert köztársaság kormányának és parlamentjének, mint az ír nép képviselőinek, el kellett döntenie, hogy elfogadja vagy elutasítja a londoni szerződést.

1921. december 8-án összeült az ír kormány, hogy megtárgyalja az angol-ír kiegyezés pontjait.¹⁴⁵ Az ülésen a londoni ír delegáció vezetője, Arthur Griffith, hivatalosan is ismertette, majd vitára bocsátotta a szerződés szövegét.¹⁴⁶ A tartalmat illetően két csoportra oszlott a kabinet. Az egyik csoportban voltak azok, akik továbbra is elutasították a hűségesküt az angol királyra, a domíniumi státuszt és a sziget kettéosztását. Ide tartozott a miniszterelnök de Valera, Austin Stack belügyminiszter és Cathal Brugha védelmi miniszter. A másikba azok, akik elfogadták a dokumentumot, Athur Griffith külügyminiszter, Michael Collins pénzügyminiszter, Thomas Cosgrave önkormányzati miniszter és Robert Barton gazdasági miniszter.¹⁴⁷

A kormányülésen nem született egységes álláspont az egyezmény megítéléséről, ezért a parlament összehívásáról döntöttek, hogy ott vitassák meg az egyezményt és a további feladatokat. *„Eljött az idő, hogy próbára tegyük a népet. Tegyük méltósággal, minden keserűség és tiltakozás nélkül. Politikai nézetkülönbségeinket alkotmányos úton rendezzük, nem térünk le erről az útról, és a kormány magatartása ebben az ügyben, majd példát mutat az egész emberiség számára.”*¹⁴⁸ – foglalta össze álláspontját de Valera a kormányülésen.

A Dáil december 14-én ült össze, hogy megvitassa a egyezmény pontjait. A kormányon belül a szerződés tartalma miatt kialakult nézetkülönbség rányomta a bélyegét a parlamentben lezajlott vitákra. A képviselőknek választaniuk kellett.

¹⁴⁵ NAI DE 1/3 „Minutes of a Cabinet Meeting held on 8 December 1921”

¹⁴⁶ Az újságokból két napja már az egész ország ismerte az egyezmény szövegét.

¹⁴⁷ NAI DE 2/291 „Anglo-Irish Treaty Debates”

¹⁴⁸ NAI DE 1/3 „Opposition Speeches in Dail Eireann 14 December 1921-10 January 1922”

Tovább dédelgetik a köztársasági államforma ideáját és folytatják a háborút a britekkel szemben, vagy elfogadják a felkínált lehetőséget, Írország fejlődését domíniumi keretek között.

A képviselők október elején egyszer már döntöttek, amikor a Dáil nevében teljhatalommal ruházták fel a londoni ír küldöttséget, akik a nevükben tárgyaltak és írták alá a szerződést. A törvénybe iktatáshoz azonban szükség volt a parlament jóváhagyására. Az ír lakosság belefásult az állandó harcba és félt annak kiújulásától. Két éve tartott a függetlenségi háború, de hat hónapja, a fegyverszünet óta béke volt az országban.

Külső segítség nem érkezett, sem katonai, sem politikai. Az Ír Köztársaságot nem ismerte el a legnagyobb ír közösséget befogadó Egyesült Államok sem. Egy újabb háború esetén külső támogatás nélkül eleve kizárt volt a győzelem. Az írek hiányos és elavult felszerelése és az utánpótlás hiánya miatt a gerillataktika időhúzásra alkalmas volt, de átütő eredményt nem hozott.

De Valera két éve ugyanazokat az elveket hajtogatta: az 1919-ben az írek által deklarált köztársaság önállóságát, az ország függetlenségét. Tovább lépés volt tőle, hogy a londoni tárgyalások idején elismert bizonyos közös érdekeket a britekkel. Mindezt a brit birodalmon kívül szerette volna gyakorolni. Hitt a külső tagság elméletében, de nem ment el Londonba, hogy harcoljon érte. Egy héttel korábbi beszédéhez képest radikálisabban fogalmazott a Dáilban: *„Az Egyezmény ellen vagyok, de nem azért, mert akarom a háborút, békét akarok. De a megállapodás lehetősége elmúlt és vissza kell térnünk ahhoz, amit az embereknek megígértünk.”*¹⁴⁹

Azok, akik romantikus szabadsághitet tápláltak a köztársaság iránt, nem vették tudomásul a kialakult helyzetet, hogy a londoni küldetést teljesítő delegáció nem feláldozta az önállóságot, hanem éppen ellenkezőleg, elhozta azt.

Az egyezmény támogatói, a fennálló erőviszonyok között, elfogadható szerződésnek tartották. Írország domíniumi státuszt kapott a birodalmon belül, teljes belügyi önállósággal a gazdasági, kulturális és államigazgatási területen. Az

¹⁴⁹ Uo.

országnak lehetett saját hadserege, használhatta a saját lobogóját és kötelezettségek voltak a szerződésben arra nézve, hogy idővel az önállósági jogkörök bővülnek. Mindez magába foglalta a függetlenséghez vezető utat. A béke és az önállóság ára a hűségeskü és az ulsteri hat megye különállása volt. Ennél többet Griffith szerint nem lehetett elérni: *„Írek vagyunk? Vannak kötelezettségeink a népünk felé? Én azt mondom vannak. A politikai és állami vezetők feladata, hogy az adott időszak körülményeit figyelembe véve meghozzák azt a döntést, ami a legjobb az országnak. Én azt mondom, ha egy vezető nem teszi ezt meg, akkor nem vezető...”*¹⁵⁰

Az ellentétes álláspontok nem közeledtek egymáshoz. A kiegyezésről folyó további vitákat a Dáilban az új évre halasztották.

A 2. számú dokumentum és Collins Ideiglenes Kormány

1922. január 4-én a Dáil nyitóülésén de Valera benyújtotta ellenjavaslatát a az angol-ír egyezmény módosítására. Ebben sorra vette a szerződés pontjait, kiegészítve vagy átalakítva javaslataival. Az iratot röviden a „2. számú dokumentum” névvel emlegették kortársai.¹⁵¹

De Valera kissé elkésett a dokumentum benyújtásával. A Dáilnak nem egy megkötendő szerződés pontjaihoz kellett hozzászólnia, hanem egy meglévő szerződésről kellett döntenie. De Valera javaslatai a londoni tárgyalások idején fontos útmutatónak számítottak volna, de Dublinban – egy lezárt szerződés esetében – hasztalannak bizonyultak. 1921. december 3-án, amikor a londoni ír küldöttség hazautazott, hogy ismertesse a szerződés tervezett szövegét, de Valera általános utasításokat adott. Ezek a státusz, az eskü és az ulsteri megyék körére vonatkoztak. Az utasítások ráadásul ellentmondtak egymásnak: elutasítani Írország megosztottságát, ugyanakkor el kellett kerülni a háborút. De Valera másik lehetősége nézeteinek közvetítésére londoni jelenléte lett volna. A Dáil ülésén fel is merült újra

¹⁵⁰ NLI IR 94109 P102 Arthur Griffith Speeches 14 December 1921

¹⁵¹ NAI DE 4/5:13 „Proposed Treaty of Association between Ireland and the British Commonwealth presented by Eamonn de Valera to Dail Eireann”

a kérdés, hogy az elnök miért nem tartott a delegációval a brit fővárosba. A válasz ugyanaz volt: a köztársaság védelmében maradt otthon de Valera.

A 2. sz. dokumentum megfogalmazásában eltért, de tartalmát tekintve több része egybevágtott az egyezmény szövegével. Collins fel is hívta rá a Dáil figyelmét: *„Örülök, hogy az elnök benyújtotta ezt a dokumentumot...Ennek az az oka, hogy a viták során meg fogom mutatni, hogy több javaslata már megvalósult.”*¹⁵²

De Valera javaslatainak felépítése valóban követte az egyezmény témájának és pontjainak sorrendjét. Az első részben a státusz kérdését tárgyalta. Elfogadta Írország tagságát a Brit Nemzetközösségben, viszont külpolitikai téren csak a közös érdekek összehangolásának lehetőségéről beszélt, ami egyenlő volt az önálló külpolitikával. Elismerte az angol királyt, mint a Brit Nemzetközösség fejét, kissé szokatlanul *„Ő brit felségének”*¹⁵³ titulálva, de nem kívánt hűségesküt tenni neki. Sem az eskü tényét, sem a szövegét nem említi de Valera.

Másik hiányossága a dokumentumnak, hogy nem szerepelnek benne az Észak-Írországra vonatkozó részek, mintha nem is lettek volna. A beadvány végén egy függelékben röviden összefoglalta az elnök, saját megfogalmazása szerint, északkelet Ulster ügyét. *„Bár nem fogadjuk el, hogy Írország bármely részének is joga legyen kikerülni az ír parlament legfőbb hatásköre alól, és hogy az ír parlament és bármely más ír alárendelt törvényhozói testület közötti viszony tárgya legyen egy szerződésnek, mely Írország és egy másik ország kormánya között köttetik, őszinte aggodalommal a belső béke iránt kifejezésre juttatjuk, hogy nem vetünk be erőszakot vagy kényszert Ulster tartományban, melynek lakosai nem hajlandóak elfogadni a nemzeti fennhatóságot. Készek vagyunk megadni Ulster ezen részének, melyet a brit kormány az 1920-as Írország kormányzásáról hozott törvényében Észak-Írországnak nevez, azon előjogokat és biztosítékokat, melyeket az angol-ír egyezményben fogalmaztak meg 1921. december 6-án.”*¹⁵⁴

¹⁵² Michael Collins: In his Own Words, Szerk. Francis Costello, Dublin 1997. 82.o.

¹⁵³ „His Britannic Majesty”

¹⁵⁴ NAI DE 4/5:13 „Proposed Treaty of Association between Ireland and the British Commonwealth presented by Eamonn de Valera to Dail Eireann”

De Valera ismét ellentmondásba keveredett saját magával. Elfogadta a „Treaty” rendelkezéseit Észak-Írországgal kapcsolatban, de továbbra sem fogadta el az ország létezését. Csak mint brit terminust használta az Észak-Írország elnevezést. Nem mondott le az észak-ír területről, de lemondott az irányításáról.

A „*nem vetünk be erőszakot vagy kényszert Ulster tartományban, melynek lakosai nem hajlandóak elfogadni a nemzeti fennhatóságot*” és a „*készek vagyunk megadni...*”¹⁵⁵ fogalmazás függő viszonyról tanúskodott a két országrész között, amely azt feltételezte, hogy Észak-Írország léte Dublin engedélyétől függ. Ez az elképzelés messze állt a valóságtól. A belfasti kormány mögött ugyanis a brit hadsereg állt, nem a dublini jóindulat. A mondatot egyben burkolt fenyegetésnek is lehet értelmezni. Azzal, hogy de Valera azt állítja lemond az erőszakos rendezésről egyben feltételezi az, hogy szándékában állt fegyverrel visszahódítani az ulsteri területeket.

A hadügyi kérdésekben több önállóságot követelt a dokumentum. Írország hatáskörébe utalta a tengerek, a szárazföld és a légtér védelmét. A kikötők esetében megtartotta az ötéves átmeneti időszakot, azonban még háború esetén sem vált volna védelmi célokra automatikussá a használatuk. Csak a két ország kormányának megállapodása esetén, a britek részéről „*ésszerű magyarázattal*”¹⁵⁶ engedélyezné a tengerparti területek és kikötők használatát.

A Dáil nem tudott igazán mit kezdeni a 2. számú dokumentummal. A fő kérdés ugyanis az volt, hogy mi legyen a sorsa az 1. számúnak, az angol-ír egyezménynek. Bár egyetértettek de Valera javaslataival, mely feltárta a „Treaty” hiányosságait, érdemben nem változtatott a helyzeten. Abban kellett döntést hozniuk, hogy elfogadják, vagy elutasítsák-e a londonban aláírt egyezményt.

1922. január 7-én került sor a szavazásra a Dáil-ban, ahol 64:57 arányban az ír parlament elfogadta az angol-ír szerződés pontjait. Az egyezményt ellenző képviselők, de Valerával az élen, kivonultak a parlamentből. A miniszterek közül Cathal Brugha védelmi miniszter és Austin Stack belügyminiszter követte az elnököt.

¹⁵⁵ Uo.

¹⁵⁶ Uo.

A parlament folytatta munkáját. Két nappal később az egyezmény párti politikusokból megalakult az Ideiglenes Kormány. Elnöke a pénzügyminiszteri tárca megtartásával, Michael Collins lett. A külügyminiszter Gavan Duffy, a belügyminiszter Eamonn Duggan, az önkormányzati miniszter Thomas Cosgrave, a hadügyminiszter Richard Mulcahy, gazdasági miniszter Kevin O'Higgins volt.

De Valera lemondott a Dail elnökségéről, hogy nyomást gyakoroljon parlamentre. Meglepetésére az új szavazáson a Dail elnökének Arthur Griffith-et választották meg a képviselők. A helyzet demokratikus rendezésére júniusra általános parlamenti választásokat írt ki az új kormány. Az eredménytől a szerződés elfogadását, támogatását és a politikai egység helyreállítását várták.

1922. január 16-án a britek formálisan is átadták a hatalmat az Ideiglenes Kormánynak. Ír nemzeti zászló került a dublini várra és a brit hadsereg megkezdte a kivonulást a térségből.

Az új parlament és a Collins kormány tagjai az angol-ír egyezmény támogatói közül kerültek ki. Az ellenzék távollétével nem érte el a célját, kivonulásukkal nem állt meg az a folyamat, melynek célja az Ír Szabad Állam létrehozása volt. A parlamenti választások kiírásával Collins szerette volna elérni, hogy békében és együtt kormányozzanak egykori társaival, az ír nép nevében.

A dokumentumok és az ír szakirodalom az Ideiglenes kormány megalakulásától kezdve az egyezmény ellenzőit, a parlamenti ellenzékét, de Valera követőit köztársaságiaknak, vagy a köztársaság híveinek nevezi. Nem szerencsés ez a megfogalmazás, hiszen az egyezmény aláírói is a köztársaság hívei voltak.

Többségük részt vett az 1916-os Húsvéti Felkelésben, majd az 1919-1921 között zajló angol-ír háborúban, amelynek egyetlen célja az Ír Köztársaság megteremtése volt. Mindkét alkalommal a britek kerekedtek felül, bár a függetlenségi háborúban a tűzszüneti megállapodást néhányan ír győzelemnek értelmezték. A londoni tárgyalások alatt ugyanazért a célért, de békés eszközökkel harcolt az ír küldöttség. Sokkal nehezebb volt ez a küzdelem, mint a fegyveres harc. A fehér asztal mellett zajlott harcban az első ütközet az egyezmény létrehozása volt.

A második a szerződés elfogadtatása az ír néppel. A cél, az önálló Írország megteremtése 1922. januárjának végén elérhető közelségbe került.

A Collins-Craig megállapodás

Collins, az Ideiglenes Kormány elnöke, komolyan vette feladatát. Célja a békés átmenet biztosítása volt. Úgy tűnt, minden a terveknek és a törvényi előírásoknak megfelelően alakult. A kormányfő azonban tudta, hogy csak úgy lehet szilárd helyzetet teremteni az új állam számára, ha az ellenzékét sikerült megnyernie. Ehhez de Valeráék követeléseinek alapját szerette volna megszüntetni. Lehetetlen vállalkozásnak tűnt ezek közül Írország egyesítése, az ulsteri kérdés rendezése.

Észak-Írországban az egyesült Írország megteremtésének a hívei a katolikus felekezethez tartoztak. Főleg vidéken, alacsony iskolázottsággal, szerény körülmények között élő emberek voltak. A jobb megélhetés reményében a férfiak többsége a városokba vándorolt munkát keresni. éhbérért foglalkoztatták a

1920-tól, a Black and Tans megjelenésétől kezdve az ulsteri helyzet elmérgesedett, a zaklatásoknak és pogromoknak az első számú áldozataivá a katolikus ulsteriek váltak. A férfiakat tömegesen bocsátották el, mint megbízhatatlan munkaerőt, sőt gyakran családjukat is bántalmazták. Védelmükben az IRA aktívan lépett fel a tartományban. A folyamatos összecsapásokat és a hivatali túlkapasokat a lakosság szenvedte meg leginkább. A belfasti politikai propaganda kihasználta a helyzetet és a gazdasági, vagy társadalmi problémákért az egységes Írország híveit kezdte okolni. Ennek következtében egyre nőtt az ellentét a különböző felekezetű lakosság között.

A helyzet rendezésére Collins párbeszédet kezdeményezett belfasti kollégájával. 1922. január 23-én találkozott először Craig, az észak-ír miniszterelnök és Collins. A találkozó legfontosabb eredményei közé tartozott, hogy egyáltalán létrejött. Churchill közvetítésével rövid megbeszélést folytattak, melynek eredménye egy a két kormányfő közötti, nyilatkozat lett, melyben ígéretet tettek a tárgyalások

folytatására és általános elveket fogalmaztak meg az országaikat érintő problémák megoldására.¹⁵⁷

A nyilatkozat első pontja, a határbizottságról igen figyelemre méltó volt. A határbizottság felállításáról már az 1920-as Írország kormányzásáról szóló törvény is rendelkezett. Ez egy három tagú testület felállítását javasolta, melyben egy tagot Nagy-Britannia, egy tagot Észak-Írország és egy tagot Dél-Írország delegált. Ezt a javaslatot hagyta jóvá az 1921-es „Treaty”. A Craig és Collins között létrejött megállapodás szerint Észak-Írország kormánya a megalakuló Ír Szabad Állam kormányával együtt, kettesben kívánta rendezni a kérdést. Lemondtak a brit közvetítésről.¹⁵⁸ Collins bizonyára úgy gondolta ezzel az egyesítés esélyei nőttek. Craig pedig azt hitte egyedül is elég erős lesz ahhoz, hogy az egyesítést megakadályozza.

Gazdasági kérdéseket is érintett többpont. Ennek értelmében a dubliniak befejezik az ulsteri áruk bojkottját, amit még 1920-ban kezdtek el, cserébe a belfasti kormány gondoskodik róla, hogy a katolikus munkásokat visszavegyék a hajógyárakba, illetve más üzemekbe, ahonnan elbocsátották őket.¹⁵⁹

Megbeszéléseket kezdeményezett a megállapodás a vasútépítés összehangolásáról a két ország rész közötti vonalak fejlesztése érdekében. Nemcsak a lakosság szállításában, hanem az egymás között folytatott kereskedelem helyreállításában is fontos szerepet játszottak a vasútvonalak.

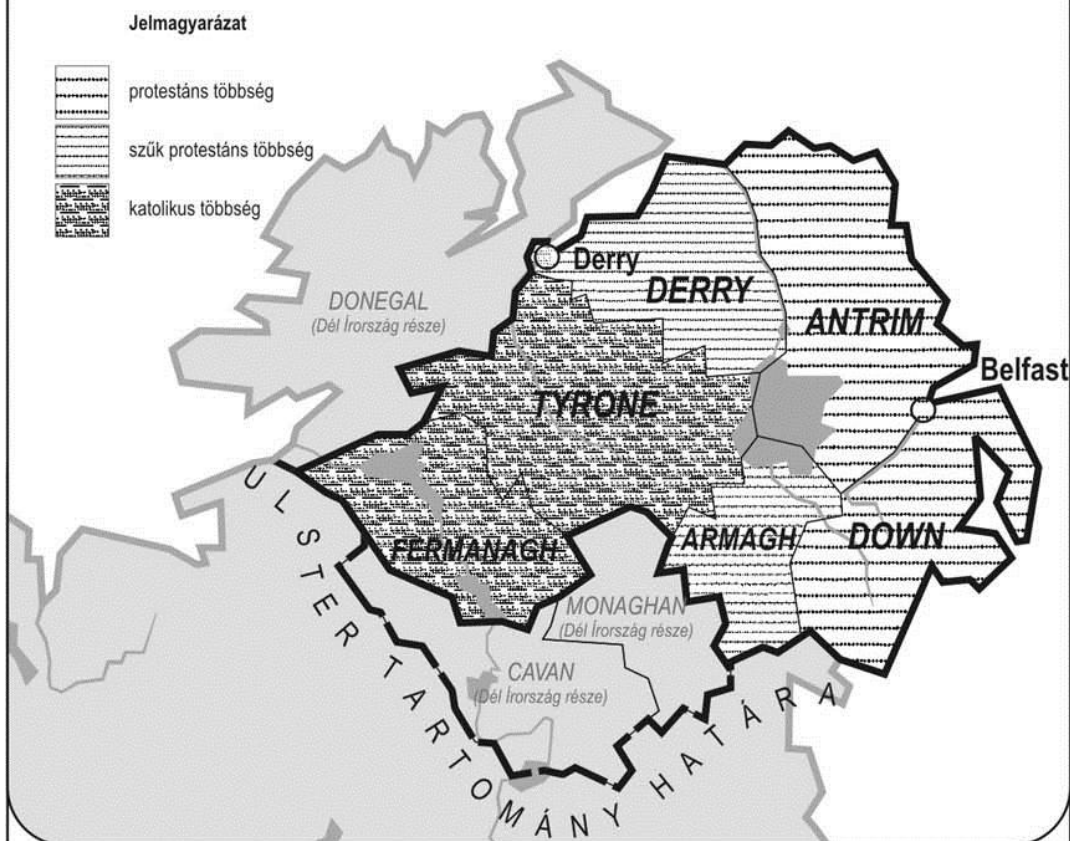
A két államfő megállapodott abban is, hogy a két kormány közötti viták rendezésére kitalálnak egy közvetlenebb módszert, mint az Ír Tanács szervezete. Elsősorban közös gazdasági, védelmi és politikai kérdésekben ülnek majd asztalhoz a kormányok képviselői.

¹⁵⁷ NAI DFA 1801A „The Collins-Craig Agreement 23 January 1922”

¹⁵⁸ Uo.

¹⁵⁹ NAI DE 2/238 „Memorandum to Dail by M. Collins 22 November 1921”. A „Belfast Boycott” a Dail felhívására kezdődött 1920 augusztusától. Elsősorban a belfasti székhelyű bankok és biztosítók, hitelintézetek ellen irányult. A kampány azonban gyorsan kiterjedt az északi árukra is. Válaszul északon déli származású, katolikus munkásokat bocsátottak el a gyárakból.

ÉSZAK-ÍRORSZÁG VALLÁSI MEGOSZLÁSA - 1921

ULSTER ÉS ÉSZAK-ÍRORSZÁG VALLÁSI MEGOSZLÁSA

TERÜLET	PROTESTÁNS (beleértve a nemzetieket)	KATOLIKUS (minden nemzeti)
Ulster tartomány	891.881	689.816
Ulster tartomány Belfast nélkül	597.176	597.573
"Észak Írország" hat megyéje	821.371	429.161
Tyrone, Fermanagh megye és Derry városa	108.603	136.678
"Észak Írország" Down, Antrim (és Belfast) nélkül	232.735	232.682 fő

III. sz. térkép

A „The Daily News” (Dublin, 1921. X. 31.) alapján

Az egyetértésben megfogalmazott általános javaslatok egyelőre papíron maradtak. Egy időre ugyan elcsendesedett az ellenségeskedés mindkét oldalon. Látszólag hivatalosan mindent megtettek a nyugalom helyre állítására, de mindkét fél tudta, hogy csak átmeneti állapotról volt szó. Craig jó pontot akart szerezni a briteknél. Erre két oka is volt. Egyrészt már visszautasította a közvetítésüket az angol-ír egyezmény tárgyalásai alatt, és még egyszer nem tehetette meg az „anyaországgal”, amihez annyira ragaszkodott. Másrészt szüksége volt a britekre Dublinnal szemben, főleg ha a Dáil megosztottsága harcokhoz vezet.

Collins azt remélte, hogy a megállapodással könnyített az ulsteri katolikus lakosság helyzetén, valamint az ellenzékét is sikerült elhallgattatnia egy időre. A közvetlen tárgyalások lehetősége, a brit közvetítés kizárása a határbizottságból növelte a megegyezés matematikai esélyét Belfast és Dublin között. Az általános irányelveket tartalmazó dokumentum helyett Collins kézzelfogható eredményeket szeretett volna elérni, ezért újtalálkozót javasolt belfasti kollégájának.

1922. március 29-én találkozott újra a két államfő a Gyarmatügyi Minisztériumban, Londonban. A másnap aláírt tizenegy pontból álló egyezség az addigi gyakorlattól eltérő javaslatokat tartalmazott az észak-ír helyzet rendezésére.

Az első két pont a békés állapot visszaállítását szorgalmazta, melynek egyik lehetséges eszköze a harmadik pontban megfogalmazott vegyes rendőri alakulatok létrehozása volt: *„A belfasti rendőrséget a következők szerint kell megszervezni: A vegyes kerületekben különleges egységeket kell szervezni, melynek felét katolikusok, felét protestánsok alkotják... Az alakulatok tagjai nem vethetők be lakóhelyükön... Szolgálaton kívül a lőszert és fegyvereiket a laktanyában, vagy a kapitányságon le kell adniuk.”*¹⁶⁰ Az ötödik pont vegyes békebíróóság felállítását szorgalmazta: *„A különböző panaszok kivizsgálására, pl. ha valaki valamilyen erőszakos cselekedet áldozata lesz, fel kell állítani Belfastban egy vegyes bizottságot, ahol egyenlő számban képviselik magukat katolikusok és protestánsok, valamint a bizottság elnöke*

¹⁶⁰ BCLA Belfast Morning News 31 March 1922 „Collins-Craig agreement; signed by representatives of the Provisional Government, Northern Ireland Government and British Government 30 March 1922”

*is felváltva katolikus és protestáns lesz, a panaszok kivizsgálására. A testület képviselőjének szabad bejárása lesz a kormányfőhöz.”*¹⁶¹

A vegyes rendőrség létrehozásáról a belfasti kormány többször is tárgyalt, de a kormánytagok egy része bizalmatlan volt a katolikus lakossággal szemben. A másik akadály az észak-ír lakosság egymással szemben fennálló bizalmatlansága volt. Nem alakult vegyes rendőrség.

Rövid ideig működtek a békebíróóságok. Sikerült megalakítani a testületeket, de az elnökség kérdése állandó vita tárgy volt között, ezért rövid úton feloszlottak. Az egyezség pontjainak betartása, a közös testületek felállítása nem járt sikerrel.

A jövő lehetőségei mellett a jelen kérdéseivel foglalkozott a hatodiktól a tizenegyedik pontig a megállapodás. Megerősítve a januári megállapodás pontjait a határkérdés kétoldalú rendezéséről, az IRA tevékenységének a beszüntetéséről az északi területeken, a munkanélküliség csökkentéséről, a politikai foglyok szabadon bocsátásáról. Végül megállapodtak a vitás kérdések további tárgyalásos úton történő rendezéséről.

Az elkövetkező hónapok bebizonyították, hogy a szerződő felek nem voltak képesek betartani ígéreteiket. Az IRA egészen a polgárháború kitöréséig aktívan folytatta tevékenységét Ulsterban. Az elbocsátott munkásokat nem vették vissza a nehéz gazdasági helyzetre hivatkozva.¹⁶²

A politikai foglyok közül néhányat elengedtek, ezzel párhuzamosan viszont szigorú intézkedéseket vezettek be Észak- Írországbán. 1922 áprilisában a belfasti parlament, Sir Henry Wilson javaslatára, elfogadta a Rendkívüli Törvényeket (Special Power Act). Ennek jegyében kijárási tilalmat rendeltek el az országban, folyamatosan ellenőrizték az utakat, betiltottak minden gyűlést, szigorúan ellenőrizték a polgári rendezvényeket. Mindent megtettek annak érdekében, hogy az ír egyesítésre vonatkozó propagandát gátolják, az északi IRA egységeket felszámolják.

¹⁶¹ Uo.

¹⁶² Churchill ötszázezer font segínyt ígért a Collins-Craig megállapodás aláírásakor az észak-ír Munkaügyi Minisztériumnak új munkahelyek létrehozásáért.

A felek a találkozók során megismerték egymás álláspontját, ami módot adott arra is, hogy a másik következő lépését megakadályozzák. Az válaszlépés kidolgozásáig a tárgyalások lehetőséget nyújtottak az időhúzásra.

Észak-Írországból úgy tűnt a Collins-Craig paktum épp az ellenkező hatást váltotta ki, mint amire irányult. A helyzet békés rendezésének szándéka erős hivatali ellenállásba ütközött. Védelmi intézkedések sorát hozta meg a belfasti kormány annak érdekében, hogy megakadályozza az ír egyesítést. Az egyezségben megfogalmazott javaslatok ismét a papíron maradtak.

A dublini kormány azt remélte, hogy ahogyan Londonnal sikerült megállapodni és az írekkel a megállapodást elfogadtatni a belfasti egyezség is eredményes lesz. Bár a tárgyalások ténye, az egyezmény pontjai kedvezőnek tűntek, nem várt következményekkel jártak.

Az angol-ír egyezmény ellenzőinek a szemében a Collins-Craig megállapodás minden átmeneti eredménye ellenére inkább volt árulás, mint siker. Collins már az angol-ír szerződés aláírásával elismerte az észak-ír államot, az újabb londoni tárgyalások, ezáltal a belfasti kormány fejével pedig az Ír-sziget kettéosztottságának az elfogadását jelentették a szemükben. Elfelejtették azt a tényt, hogy Dublin akár elismeri, akár nem Észak-Írország csaknem egy éve létezett, igaz brit támogatással. Külön államként, saját kormánnyal működött. Megalakulásának körülményeit lehet vitatni, de a létezését nem.

A Collins – de Valera paktum

Az Ideiglenes Kormány a megalakulásától a választásokig eltelt időszakban mindent megtett annak érdekében, hogy elkerülje a fegyveres konfliktust az angol-ír egyezmény ellenzőivel. A fegyveres harc lehetősége, akkor merült fel, amikor az Ír Köztársasági Hadsereg vezetői is állást foglaltak az egyezmény kapcsán. A parancsnokok 9:4 arányban elfogadták a „Treaty”-t. Az ellenzéki IRA parancsnokok Rory O'Connor vezetésével kiléptek, nem kívántak részt venni a szabad állam

hadseregében.¹⁶³ A védelmi miniszter, Richard Mulcahy megpróbálta meggyőzni a katonákat, hogy maradjanak, de nem járt sok sikerrel.

Január 31-én megalakult az Ideiglenes Kormány hivatalos hadserege, a fennálló rend ellenzói nélkül. A következő hónapokban több katona döntött úgy, hogy kilép a hadseregből. Ebben nagy szerepet játszott, hogy februárban a hadseregből kivált ellenzéki tábor Limerickbe tette át a központját. Tekintélyes, rangidős tisztek csatlakoztak hozzájuk, létszámuk folyamatosan nőtt. Mulcahy azt javasolta tartóztassák le a parancsnokokat. Collins a kormány többi tagjának beleegyezésével tárgyalni szeretett volna velük.

A megbeszélések március végéig húzódtak, melyet a kormány részéről Mulcahy vezetett, de nem vezettek eredményre. A kilépett katonák nem kívántak az Ír Szabad Állam hadseregében szolgálni. A köztársaságra esküdtek fel és nem kívánták megszegni az esküjüket. A tárgyalásokkal csak időt nyert a kormány arra, hogy felkészüljön egy esetleges támadásra.¹⁶⁴

Márciusra tisztázódott, hogy milyen erők állnak egymással szemben. Az egyik oldalon, az angol-ír egyezmény hívei, az Ideiglenes Kormány, a dublini parlament, az ország hivatalos hadserege és támogatóik voltak. A politikusaik közül Michael Collins, az Ideiglenes kormány elnöke, volt a legbefolyásosabb, ő gyakorolta a legnagyobb befolyást politikus társaira és a lakosságra. Bár a tettek embere volt, beszédei egyszerűsége és őszinte hangneme megnyerte az embereket.

A másik oldalon, az angol-ír egyezmény elutasítói, az Ír Köztársaság legitimitásának elismerői álltak, az Ír Köztársasági Hadsereg támogatásával. Politikai vezetőjüknek a köztársasági államforma feltétlen hívét, Eamonn de Valérát tartották. A köztársaság azonnali megvalósításáért harcoló katonák és a politikusaik között azonban nem volt egyetértés a cél eléréséhez szükséges módszer alkalmazásában. A hadsereg tisztjei kész voltak újra harcolni a britek ellen. Elfelejtették, hogy Collins ismerte helyzetüket és tartalékaikat

¹⁶³ Rorry O'Connor-ral együtt lépett ki Liam Mellows, Richard Barret és Joseph McKelney.

¹⁶⁴ A polgárháború előzményeiről bővebben lásd: Kissane, Bill: The politics of the Irish Civil War, New York 2005.

Míg de Valera a mögötte álló fegyvereseket katonai erejének bizonyítására akarta felhasználni, „hadserege” harcolni akart.

Kezdetben de Valera is azonosult az erőszakos megoldás lehetőségével, melynek jegyében egyre radikálisabb beszédeket tartott: „*Ha kell az ír szabadságért ír vérben fogunk gázolni, az Ideiglenes Kormány katonáinak vérében, meglehet, hogy a kormány egyes tagjainak a vérében*”.¹⁶⁵ – mondta 1922 március 18-án de Valera.

3. kép: De Valera a Treaty ellen mond beszédet Thurlesben¹⁶⁶

Collins-nak megmutatták az újságot, amelyben leközölték de Valera beszédét, fenyegetését, ő azonban soha nem hitte el, hogy barátja ilyet mondott és újságírói túlzásnak tulajdonította a megfogalmazást. Beszédeiben is igyekezett de Valera elveit, és nem a személyét támadni: „...*Mr. de Valera mit ért a köztársaság alatt?*”

¹⁶⁵ NLI Irish Independent 20 March 1922, De Valera thurles-i beszéde 1922. március 18-án”

¹⁶⁶ Tim Pat Coogan & George Morrison: The Irish Civil War, London 1999. 140.o.

Szerencsére elmondta nekünk, a múlt vasárnap Ennisben tartott beszédében. A köztársaság, ahogy mondta, biztosítja a demokratikus jogokat Írországbán, minden külső hatalom közreműködése nélkül. Elfogadva ezt a definíciót, én tudok válaszolni de Valera úr kérdésére. Az ír embereknek nem kell megadni a demokratikus jogokat, mert már generációk óta megvan a joguk, harcoltak érte és most elérték. Megkapták a jogaikat és most meg kell védeniük azt...A külső hatalom közreműködése a végéhez közeledik”¹⁶⁷. Ez utóbbi kijelentés arra vonatkozott, hogy a júniusi választások után az angolok átadják a hatalmat az Ír Szabad Állam kormányának és parlamentjének.

4. kép: Collins a Treaty mellett mond beszédet a dublini főposta épülete előtt¹⁶⁸

¹⁶⁷ Michael Collins: In his Own Words, Szerk. Francis Costello, Dublin 1997. 88.o.

¹⁶⁸ Tim Pat Coogan & George Morrison: The Irish Civil War, London 1999. 145.o.

Miközben a szóközi csatározások folytak, az ellenzéki hadsereg katonái önállósították magukat. Április 14-én Rory O'Connor vezetésével elfoglalták a Four Court épületét és más közhivatalokat Dublinban. A britek erre a híre leállították a csapatkivonásokat a területről.

Az IRA célja pontosan ez volt. Szerette volna elérni, kiprovokálni a brit támadást. Azt remélték, hogy egy esetleges támadás esetén az egyezmény pártiak belátják, hogy tévedtek, amikor bíztak az angolok ígéréiben. Egyelőre azonban nem történt semmi. Collins el akarta kerülni a felesleges vérontást. Közvetítőket küldött de Valerához, hogy tárgyalások útján rendezzék a kialakult helyzetet.

De Valera nagy nyomásnak volt kitéve. Egyik oldalról saját hívei elkerülhetetlennek tartották a fegyveres harcot, a másik oldalról egykori társai ellen kellett volna harcolnia. A fegyveres megoldás nem volt az ő asztala. A függetlenségi háború idején az Egyesült Államokban tartózkodott, hogy támogatást szerezzen az országnak. A katonai döntéseket az el nem ismert köztársaság elnökeként Collinsra bízta. Igaz később a tárgyalásokat is. Nem tudott dönteni, addig mérlegelt, amíg nélküle valamilyen jó, vagy rossz megoldás született.

1922. május 18-20. között Dublinban találkozott Collins és de Valera. A kétnapos tanácskozáson megpróbálták tisztázni a kialakult helyzetet, hogy elkerüljék a katonai összecsapást, amikor ír ír ellen harcol. A kialakult nézeteit egyik politikus sem változtatta meg. Megállapodást kötöttek a júniusi választásokra vonatkozóan, melynek eredménye döntötte volna el, hogy Írország a két lehetőség közül melyik utón indul el.

Collins támogatta, hogy de Valera és követői jelölthetik magukat. A választások után létrejövő ún. harmadik parlamentben a de Valera vezette Sinn Fein szárny és a jelenleg működő parlamentben ülő Sinn Fein képviselők a választási eredményeknek megfelelően lettek volna képviselve.¹⁶⁹ De Valera számára nagyon fontos volt, hogy elismerték azt a jogukat, hogy indulhatnak a választásokon.

¹⁶⁹ Az első Dáil-nak az 1919-ben a Sinn Fein képviselők által Dublinban megalakított parlamentet nevezték. A második 1921. január 14-én, a „Treaty”-ellenes Sinn Fein képviselők kivonulásával jött létre. A harmadik az 1922. júniusi választásokat követően alakult meg.

Collins és de Valera megegyezett abban, hogy „*a jelöltek állítása, kiválasztása minden induló párt esetében a vezetőség feladata*”¹⁷⁰. Noha a Sinn Fein hivatalosan még nem vált ketté, az angol-ír egyezményről alkotott eltérő véleményük miatt különvált két csoport önállóan indított képviselőjelölteket a választásokon.

Magától értetődő volt az a kikötés, hogy a legtöbb szavazatot elnyerő párt alakít kormányt. Annál meglepőbb volt megállapodásnak az a része, mely szerint a kormányzásba be kellett vonnia az ellenzéket is. Ez lehetőséget adott de Valerának arra, hogy egy esetleges vereség esetén is de Valera visszakerüljön a hatalomba, ha nem is elnökként, legalább miniszterként.

Collins részéről meglepő, hogy elfogadta a paktum ötödik pontját: „*Azok a választókerületek, ahol eddig nem volt folyamatos képviselőlet (értsd: a hat ulsteri megyét) helyettesek útján lesznek képviselve.*”¹⁷¹ Ez a kikötés felvetette azt a kérdést, hogy Collinsnak, vagy de Valerának volt-e mélyebb realitásérzéke. Collins részéről visszalépés volt ennek a pontnak az elfogadása, mert az angol-ír egyezmény aláírásával gyakorlatilag elismerte Észak-Írország létrejöttét. Most pedig úgy tett, mintha az ulsteri hat megye Dublin fennhatósága alá tartozott volna.

A belfasti parlament tagjai, a választási visszaélések ellenére, képviselték országuk egész területét. Nem volt valóság alapja vagy értelme egy kettős képviselőletnek, ami ellentmondott a Collins-Craig megállapodásnak. De Valera nézőpontja érvényesült a paktumnak ebben a részében, hiszen ő volt az, aki nem ismerte el az észak-ír államot, tehát nem ismerte el a képviselőit sem. Ennek ellentmond, hogy a 2. sz. dokumentumban elfogadta a „Treaty” javaslatait az ulsteri rendezésre.

A Collins – de Valera megállapodás olyan erkölcsi és jogi problémákat vetett fel, melyek csak bonyolították az amúgy is kényes helyzetet az Ír-szigeten.

¹⁷⁰ NAI DE 4/4 „The Pact Between Collins and de Valera, 20 May 1922”

¹⁷¹ Uo.

A paktum aláírása meggyőzte de Valérát arról, hogy Collins belátta a kiegyezés hibáit és komolyan megfontolta a kiegyezés újra tárgyalásának lehetőségét. Collins azt gondolta, hogy a választásokig mindenképpen elkerülhetnek egy esetleges polgárháborút. Azt remélte, ha az ír nép úgy dönt, hogy ismét elfogadja az egyezmény aláíróit végre de Valera is belátja hogy ez a járható út.

Griffith és az ideiglenes kormány tagjai hitetlenkedve fogadták a választási egyezséget de Valérával. A tárgyalás tényéről tudtak, de a tartalmáról nem, eredményéről utólag értesültek. Értetlenül álltak az egyezmény pontjaival ellentétes megállapodás előtt. Mintha minden eddigi munkájuk hiába való lett volna.

A másik oldal sem lelkesedett a paktumért. Az angol-ír egyezményt ellenző katonai erők felelősségre vonták de Valérát, amiért nem egyeztetett velük és kihagyta őket ebből a döntésből. Rory O'Connor elítélte és elutasította a paktumot, amely szerinte szemben állt a köztársaságért folytatott harccal és nem utolsó sorban a katonaság stratégiájával. A köztársaságért nem papíron kívánt harcolni, hanem fegyverekkel.

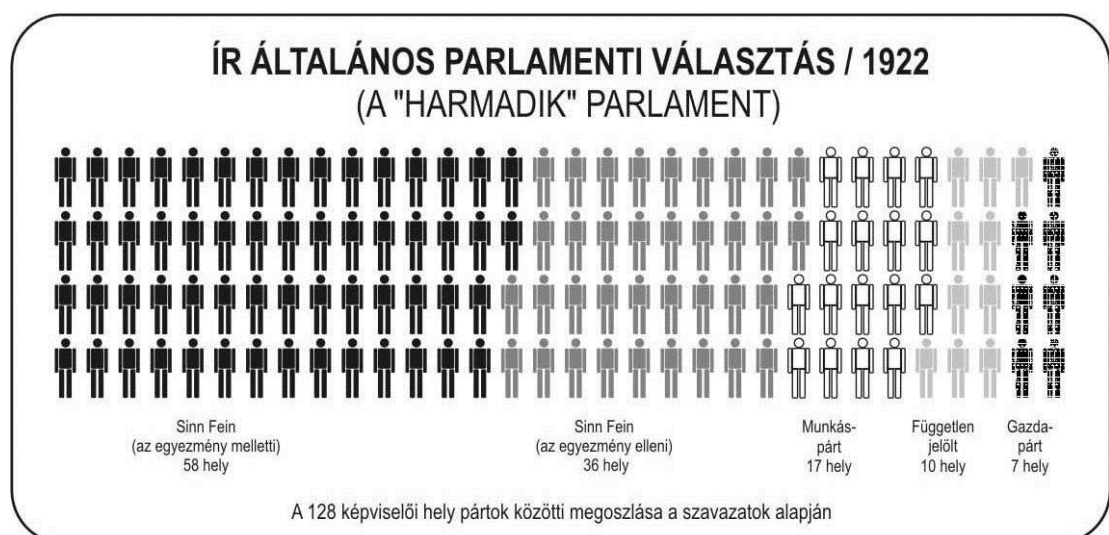
A londoni kormányt meglepte a Collins-de Valera paktum. Azt remélték, hogy a egy rossz vicc. Nem találtak benne semmi előnyöset az ír kérdés rendezésére, sőt visszalépésnek tartották. Ráadásul a kezükben volt egy megállapodás az ír probléma megoldására. Nem kívánták előről kezdeni az egészet. Collinst és Griffitht Londonba rendelték, hogy magyarázatot adjanak a kialakult helyzetre, beleértve, hogy miért tűrték el, hogy ellenzéki fegyveresek „csakúgy” megszállva tartsák a legfontosabb dublini hivatalokat.

A brit kormány a kialakult helyzetet több szempontból veszélyesnek ítélte. Ha a választások az egyezmény ellenzőinek, a köztársaságpártiaknak a győzelmét hozná, Dublin minden bizonnyal bejelentené Írország brit birodalomtól való elszakadását. Ez a lépés veszélyeztette volna a birodalom és a nemzetközösség jövőjét, mert könnyen támogatókra vagy követőkre találhatott. Ezt a helyzetet próbálták megelőzni azzal, hogy közölték, ha nem tudnak rendet tartani az ír vezetők az országban, akkor újra kénytelenek elfoglalni és átvenni az irányítást.

A paktumot végül mindhárom fél elutasította. Az Ideiglenes Kormány nem vett róla tudomást, mert ellenkezett az angol-ír egyezmény alapelveivel. A de Valérát támogató katonai erők visszautasítottak bármilyen együttműködést az Ideiglenes Kormánnyal, nem fogadták el a megállapodást. A britek a fennálló erőviszonyok, és a megkötött angol-ír egyezmény birtokában hallani sem akartak róla. Egyre kevesebb volt a remény az ír egység helyreállításának békés megoldására

A választások eredménye és következményei

De Valera 1921 decemberében mondott beszédében a az angol-ír egyezmény elfogadására és az átmeneti helyzet legalizálására alkotmányos megoldást javasolt. Az alkotmányos megoldás nem volt más, mint a választások kiírása. Ennek tett eleget a Dáil, amikor 1922. június 16-án megtartotta a szavazást. A 128 parlamenti helyből 58 helyet szerzett meg a Sinn Fein kiegyezéspárti szárnya és csak 36-ot az ellenzék. Az ír Munkáspárt 17, a Gazdapárt 7 szavazatot szerzett, a független jelöltek közül 10-en kerültek be a Dáil-ba. A mérleg nyelvének számító Munkáspárt és Gazdapárt a „Treaty” mellett állt ki.

V. sz. ábra¹⁷²

¹⁷² Adatok forrása: http://en.wikipedia.org/wiki/Irish_elections,_1922 (2006. IV. 18.)

Az ír Munkáspárt /Labour Party/ soha többet nem ért el hasonló sikert az elkövetkező választásokon. Az ország agrár jellegéből adódóan kicsi volt a választótáboruk. 1914-ben az Ír Szakszervezeti Szövetségből váltak ki és alakultak párttá. Indultak az 1918-as választáson is, de átütő sikert nem arathattak szocialista nézeteikkel egy vallásos és konzervatív értékrendű országban. Ennek megfelelően programjuk is sajátosan alakult, és elsősorban a társadalmi és gazdasági hátrányok leküzdésére irányult. Vezetőjük 1918 és 1927 között Thomas Johnson volt. A liverpooli származású férfi szakszervezeti vezetőből lett a Munkáspárt vezetője. Az Ideiglenes Kormány mellé a háborúellenessége vezette a pártot. Később a polgárháború idején parlamenti képviselők többször is magyarázatot kértek a kormánytól a katonai intézkedések, és túlkapások miatt.

A Gazdapárt /Farmer Party/ az 1922-es választás előtt alakult az Ír Gazda Szövetség tagjaiból. Képviselők elsősorban az ország keleti és déli megyéiből kerültek ki, ahol a legjobb minőségű földek voltak. A gazdák érdeke a béke fenntartása volt, mert csak így tudták működtetni gazdaságaikat és eladni a termékeiket. Vezetőjük Denis Gorey volt, aki maga is önálló gazdasággal rendelkezett. Az angol-ír egyezmény a békét hozta el a számukra. Két év után először tudták termővé varázsolni földjeiket. Érdekükben állt az Ideiglenes Kormány politikájának a támogatása.

A Munkáspárt és a Gazdapárt a egyezmény támogatói mellé állt. Az arány így 82:36 lett, az egyezmény támogatói, az Ideiglenes Kormány javára. A győzelem megerősítette hivatalosan is az Ideiglenes Kormány politikáját. A britek fellelégeztek a hír hallatán. Az öröm azonban korainak bizonyult.

1922. június 22-én londoni otthonának közelében meggyilkolták Sir Henry Wilsont, volt birodalmi vezérkari főnököt, az észak-ír ügyek tanácsadóját.¹⁷³

London megelégette a Dublinnal szemben tanúsított türelmi politikát, de a kezét nem akarta bepiszkítani. A merénylet másnapján Lloyd George határozott

¹⁷³ A korabeli közvélemény úgy tudta, hogy az egyezmény ellenes IRA hajtotta végre a merényletet, hogy kiprovokálja a brit támadást. Más vélemények szerint Collins adott parancsot Wilson meggyilkolására, mert keményen fellépett Dublin észak-ír terveivel szemben.

utasítást küldött Dublinba: „a lázadókkal szemben tanúsított további tolerancia ellenkezik az egyezményvel, a kétértelmű helyzet félreérthető, melyet a brit hadsereg nem tud tovább tolerálni... aktív készülődésekről van tudomásunk, melyek veszélyeztetik a békét.”¹⁷⁴ Az Ideiglenes Kormány hetvenkét órát kapott, hogy megkezdje a kialakult helyzet rendezését. Brit hadihajók cirkáltak az ír partok közelében délen. A brit csapatkivonásokat bizonytalan időre felfüggesztették.

Collins nem akarta újra kezdeni a harcokat Angliával. Világossá vált, hogy vagy az ír kormány, vagy a britek számolják fel a felkelést Dublinban. Collins úgy gondolta jobb, ha ő teszi meg. A britek hétszáz év után nagyon nehezen indultak haza, ha visszajönnek, ki tudja meddig maradnak.

Június 26-án az Ideiglenes Kormány felszólította a Four Courts-ban tartózkodó lázadó fegyvereseket, hogy adják meg magukat, és hagyják el az épületet. Semmilyen válasz nem érkezett ezért június 28-án hajnalban megindult a támadás. A helyzet fonákja, hogy a szabad állam hadseregének a britek kölcsönözték a fegyvereket. A bíróság épülete ellen folyó harc két napig tartott. A felkelők nem tudták tartani állásaikat a túlerővel szemben és a parancsnokuk Rory O'Connor vezetésével megadták magukat. Bár a lázadókat börtönbe zárták a felkelésnek nem lett vége.

Az egyezmény ellenes erők száma azonban egyre nőtt, elfoglaltak más dublini középületeket, de július közepére a kormányerők visszafoglalták a főváros összes épületét.

Az Ideiglenes Kormány azt remélte ezzel vége a harcoknak, de a fellázadt parancsnokok vidéken gyűjtöttek csapatokat. Újabb közintézményeket támadtak meg, és foglaltak el, a polgárháború szétterjedt az Ír-szigeten.

¹⁷⁴ NAI DE 4/4 „Lloyd George to Provisional Government on 23 July 1922”

Collins kormánya és a polgárháború

A polgárháború kitörése nem volt szükségszerű. Ha az ír politikai elit összetart, vagy csak kitart az eltérő nézetek rendezésére a demokratikus úton történő megoldás mellett, elkerülhető lett volna a vérontás.

A polgárháború első, időben igen rövid, szakasza 1922. június 28-tól július 12-ig tartott.¹⁷⁵ Az Ideiglenes Kormány hadserege a harcok során végig számbeli fölényben volt, jól kiképzett, szervezett csapatokkal rendelkezett. A hadsereg parancsnoka a védelmi miniszter, Richard Mulcahy volt. Megbízható és gyakorlatias katona, Collins jobbkeze volt. A kormányerők oldalán a katonai és a politikai vezetés között összhang volt.

Az egyezmény ellenzőinek hadserege kis létszámú, gyorsan mozgó egységekből állt. Vezetőik egy részét még Collins tanította meg a gerilla harcmodorra a függetlenségi háború idején. Ez a harcmodor a rajtaütésszerű támadásokon alapult és elsősorban lakott területen kívül volt eredményes. Hátránya a szervezetlenség és az összefogás hiánya.

Az egyezményellenes csapatok parancsnokainak viszonya a politikusaikkal nem volt felhőtlen. Eamonn de Valera és Cathal Brugha gyakran került szembe saját katonái vezetésükkel, javaslataikat gyakran figyelmen kívül hagyták. A szükséges felszerelést és az utánpótlást a rajtaütések során szerezték, és a lakosságtól remélték.

Az első szakaszban a harcok főként Dublin különböző kerületeiben folytak. Az egyezmény ellenzőinek hadserege postákat, hoteleket, bérházakat foglalt el. Tervük lényege az volt, hogy Dublint elfoglalják és átveszik az ország irányítását. Úgy gondolták, számbeli hátrányukat behozzák, ha megszerzik a fővárost. Az elképzelés nem nélkülözött minden alapot. Az Ideiglenes kormánynak ugyanez volt a terve, igaz más szemszögből. Kifüstölni a felkelőket Dublinból, elvágni az összeköttetést a csoportok között, majd vidéken is felszámolni az ellenséges csapatokat.

¹⁷⁵ A harcokat három szakaszra lehet bontani, a szakaszhatárokat egy-egy olyan esemény köré csoportosulnak, amely fordulatot idézett elő a polgárháború menetében.

Dublinért folyt a harc július elején. Városi terepen az Ideiglenes Kormány katonái voltak hatékonyabbak. Sorra felszámolták az ellenséges erők állásait. Az egyik ilyen helyszín a Hamman Hotel volt, ahol a volt védelmi miniszter, Cathal Brugha is tartózkodott. Július 4-én a tűzharcok során megsebesült és másnap belehalt sérüléseibe. Ő volt az első az 1916-os húsvéti felkelésben résztvevő politikusok közül, aki a polgárháborúban halt meg.

A kormányerők, melynek vezetésében is ott ültek a tizenhatos generáció tagjai, minél előbb véget akartak vetni a harcoknak. Brugha halála rádöbentette őket a polgárháború kegyetlen valóságára, testvérek és barátok egymás elleni harcára. Nem hozhattak olyan döntést, amely nem okozott volna drámai helyzeteket. Az egyetlen megoldás a harcok befejezése volt.

Július 5-én az Ideiglenes Kormány öt új zászlóaljat vetett be. Bár Dublin belvárosából romhalmaz lett, sikerült egy hét alatt a városban lezárni a harcokat. Az eredmény 60 halott és 3000 sebesült volt.

Július 12-én ülést tartott a kormány. A harcokat a fővárosban lezárták, de az elmenekült felkelők csatlakoztak vidéki társaikhoz. Délen Cork, nyugaton Limerick környéke volt a központjuk. A kormányülésen Collins felajánlotta, hogy maga is csatlakozik a hadsereghez. Jól ismerte az ellenség rajtaütéses harcmodorát és személyes részvételétől azt remélte, hogy a harcok hamarabb véget érnek. Elnökként nem volt rá mód, hogy közvetlenül is beavatkozzon a harcokba, katonaként ezt megtehetette. Átadta az Ideiglenes Kormány elnöki tisztét Thomas Cosgrave-nek ügyvivői megbízással. A kormányfő a hadsereg teljhatalommal felruházott főparancsnoka lett.¹⁷⁶

A polgárháború második szakasza 1922. július 12-től augusztus 22-ig tartott. Két új eleme: Collins közvetlen részvétele a harcokban és a vidéki hadszíntér volt.

Michael Collins jelenléte elbizonytalanította ellenfeleit. Személyesen ismerte az ellenség vezetőit, ismerte a harcmodorukat, taktikájukat. Ez volt egyben a gyenge

¹⁷⁶ NAI DE IV/7:4 „Minutes of Cabinet Private Sitting 12 July 1922”

pontja is. A felkelők, egykori társai kitalálhatták, milyen lépésre készül mesterük. Tudták, hogy bajtársaival szemben Collins mindig megbocsátó, békülékeny és elnéző volt. A polgárháborúban gyors győzelmeket akart elérni. A harcok előtt lehetőséget adott az ellenségnek, hogy megadja magát. A fegyvereiket elvette, az eszméiket megtarthatták.

A polgárháború felemás helyzetét jól példázza Frank Aiken parancsnok esete. Aiken parancsnok egysége az északi határ mentén állomásozott az Ideiglenes Kormány irányítása alatt. Elhatározta, hogy semleges marad. Háromszáz emberével Dundalk városába vonult és jelezte a védelmi miniszternek, hogy nem hajlandó senki ellen sem harcolni, csak az angolok ellen a köztársaságért. Egyik reggel arra ébredt, hogy a fejéhez pisztolyt szegeztek. Az Ideiglenes Kormány megbízásából Dan Hogan parancsnok bevonult a városba és megpróbálta észre téríteni Aiken parancsnokot. A bánásmód ellen tiltakozott Aiken, de Mulcahynál süket fülekre talált. A köztársaságért akart harcolni, ezért átállt az egyezményellenesek táborába és visszafoglalta a várost Hogantól. A város még párszor gazdát cserélt, de Aiken és csapata nem változtatott többet az álláspontján.

A vidéki területeken, a sziklás dombokon a egyezményellenes erők csapatai voltak fölényben. A domborzat kedvezett a rajtaütéses harcmodornak, de a lakatlan területeken nehezebb volt az utánpótlást megszervezni.

Munster tartományban tartották magukat legtovább az egyezményellenes erők. Kilkenny, majd Wateford városa július közepére az Ideiglenes Kormány kezére került. Limerick és Cork városa, valamint Kerry megye azonban még a felkelők kezében volt.

A délnyugati területek lakosságának többsége a kormány pártján állt. A főleg gazdálkodásból élő emberek voltak, akik békét akartak és újra dolgozni szerettek volna a földjeiken. Képviselőik a Gazdapártból a háború befejezését sürgették a Dáilban.

Július 29-én Limericket is elfoglalták az Ideiglenes Kormány csapatai és minden erejüket Corkra összpontosították. A várost két hétig ostromolták, egyes kerületei többször is gazdát cseréltek. A harcok során a városban tűzvész ütött ki,

melyet nehezen tudtak megfékezni. Augusztus 5-re az Ideiglenes Kormány csapatai elfoglalták a települést.

5. kép: Az Ír Szabad Állam „jól felszerelt” katonái a limericki út mentén¹⁷⁷

Az ír nagyvárosok az Ideiglenes Kormány kezén voltak, a környező területeken, délen és nyugaton elszórtan még működtek lázadó csapatok. Felszámolásuk csak idő kérdése volt. A további harcokat a szabad állam hadserege egy időre felfüggesztette, mert augusztus 12-én Dublinban agyvérzésben meghalt Arthur Griffith.

Arthur Griffith a Sinn Fein alapítója, a Dáil elnöke volt. Nem volt népszerű, vagy radikális politikus. Brugha után a második volt, aki a tizenhatosok és az ország vezető politikusai közül meghalt. A függetlenség és a köztársaság létrehozásáért harcolt, de mindvégig békés eszközökkel, csendesen, nagy kitartással. Az angol-ír kiegyezés fogadtatása, a Dáil kettészakadása, a Sinn Fein egységének meg bomlása, a

¹⁷⁷ Tim Pat Coogan & George Morrison: The Irish Civil War, London 1999. 197.o.

polgárháború testvérharca megtörte. Fáradhatatlanul dolgozott az egység helyreállításán egészen haláláig.

Griffith nagy hatást gyakorolt Collinsra. A katonából ő faragott politikust. Collins a temetés után elhatározta, hogy Griffith útmutatásainak megfelelően, tárgyalások útján fejezi be a háborút.

De Valera a dublini harcokat követően délre ment, ezért Collins elindult hozzá, hogy beszéljen vele a békéről. Augusztus 22-én a kormányfőt kísérő katonai konvojt Cork közelében megtámadták, Michael Collinst a tüzharc során lelőtték.

Az egyezmény pártiak elvesztették legbefolyásosabb politikusaikat. A parlament és a kormány elnöke halott volt. Collins az Ideiglenes Kormány elnöki tiszte mellett a hadsereg főparancsnoka volt. Ellenségei is tisztelték, halála mély megdöbbenést keltett az országban. Szervező munkájának eredményességét mutatja, hogy halála után nem omlott össze a „Treaty”-pártiak tábora. Griffith és Collins munkájának örökösei munkatársaik, miniszterek voltak.

Cosgrave ideiglenes kormánya

Thomas Cosgrave lett a második ideiglenes kormány elnöke, mely 1922. augusztus 30-tól 1922. december 6-ig gyakorolta a hatalmat. Cosgrave ügyvivőként már július közepe óta végezte ezt a munkát Collins utasításainak megfelelően. A kabinetben főleg a védelmi miniszterre, Richard Mulcahyra támaszkodott, aki átvette a főparancsnoki tiszte Collins halála után, valamint a belügyminiszterre, Kevin O’Higgins személyében. Mindhárman következetesen és határozottan léptek fel a kiegyezés mellett és folytatták a Griffith és Collins által megkezdett munkát.¹⁷⁸

A Cosgrave-kormány programja igen célratörő volt:

- a polgárháború befejezése, a béke megteremtése,

¹⁷⁸ A kormány további tagjai voltak: Patrick Hogan mezőgazdasági miniszter, Eoin MacNeill oktatási miniszter, Desmond FitzGerald külügyminiszter, Joseph McGrath ipari és kereskedelmi miniszter, valamint Ernest Blythe önkormányzati miniszter. Cosgrave Collinshoz hasonlóan a pénzügyminiszteri posztot is betöltötte.

- az angol-ír egyezmény pontjainak végrehajtása,
- az ország új alkotmányának a törvénybe iktatása.

Szeptember 9-re összehívták a Dáil-t. A fő téma az országban uralkodó káosz megszüntetése, a polgárháború mielőbbi befejezése volt. Az ülés megkezdése előtt de Valera találkozót kezdeményezett Cosgrave-vel, de az új elnök nem óhajtott tárgyalni vele.¹⁷⁹ Thomas Johnson, a Munkáspárt vezetője vállalta a közvetítő szerepét.

De Valera két dolgot szeretett volna elérni. Az első, hogy Cosgrave-vel a Collins – de Valera paktumhoz hasonló megállapodást köthessen a hatalom megosztásáról, a másik Írország státuszának a módosítása a „Treaty”-ban külső tagságra. Kérései az adott körülmények között és a politikai életben betöltött szerepe miatt irreálisnak bizonyultak. Nem volt de Valera mögött megfelelő támogatottság, elvesztette a hatalmát. A katonák nem hallgattak rá, hívei száma Collins halála után egyre csökkent. Cosgrave pedig egyáltalán nem tudott azonosulni de Valera álláspontjával.

A kormány a védelmi minisztert, Richard Mulcahyt bízta meg a polgárháború lezárásával. Szeptember 16-án a Dáil rendkívüli állapotot vezetett be és 48:18 arányban teljhatalmat szavazott meg Mulcahynak. Kevin O’Higgins belügyminiszter mindenben támogatta kollégája tevékenységét.

A Munkáspárt ellenezte a védelmi miniszter korlátlan hatalmát, mert tartott a polgárháború további túlkapásaitól. Tiltakoztak a kínzások és a halálbüntetés bevezetése miatt is. A Cosgrave kormány szándéka szerint a bevezetett intézkedések az elrettentést szolgálták..

Október 22-én kezdték el az egyezmény ellenzőinek letartóztatásait és bebörtönzését. Többet közülük katonai bíróság elé állítottak és kivégeztek. Köztük volt Erskine Childers, a „Treaty” aláíróinak egyike, Robert Barton unokatestvére, aki

¹⁷⁹ Cosgrave de Valera barátja volt, a „Treaty”-ellenes állásfoglalása és annak következményei miatt megszakították a barátságot. Cosgrave mélyen elítélte azokat a politikusokat, akik nem voltak képesek felébredni az álmódosásból, és a békés átalakulás útját veszélybe sodorták.

Londonból hazatérve de Valera oldalára állt, majd a polgárháború kezdetén a kiegyezés ellen harcolók közé lépett. Letartóztatása és kivégzése nagy megdöbbenést keltett országszerte.

A belügyminiszter és a védelmi miniszter együttes kemény fellépése nyomán a „Treaty” ellenesek tábora egyre csökkent. Az egymástól elszigetelt csapatokat egymás után számolták fel. A módszerekben nem válogatott egyik fél sem.

Mulcahy katonái felkutatták az ellenséget és lecsaptak az irreguláris erőkre. Nemcsak a katonákat, hanem az őket támogató gyanús elemeket is letartóztatták. A foglyokat katonai bíróság elé állították, és börtönbe zárták, vezetőiket kivégezték. Előfordultak túlkapások, engedély nélküli letartóztatások, kegyetlen kínzások is.

Az irreguláris csapatok nem változtattak rajtaütéses harcmodorukon a kormány katonáival szemben. Visszatértek azonban a függetlenségi háborúnak azon gyakorlatához, hogy nem csak katonákat, hanem polgári tisztviselőket és politikusokat fenyegettek vagy gyilkoltak meg. Ezúttal a Dáil politikusai voltak a célkeresztben. Minden egyes gyilkosságuk kegyetlen megtorláshoz vezetett.¹⁸⁰

Az Alkotmány

Az Ideiglenes Kormány a fegyveres harcok árnyékában hozzálátott a britekkel együttműködve, a „Treaty” pontjait betartva, az Ír Szabad Állam alkotmányának a kidolgozásához. Ennek érdekében egy bizottságot hoztak létre még Collins kormánya idején 1922 februárjában. A bizottságot James McNeill vezette.¹⁸¹ Az Alkotmány Bizottság ír tagjai Eoin MacNeill ír oktatási miniszter, Pádraig O’Maille Francis O’Rahilly nyelvészek voltak.

¹⁸⁰ 1922. december 6-án az IRA megölte Sean Hales Dáil képviselőt, Kevin O’Higgins apját. Másnap a belügyminiszter aláírta, a még júniusban bebörtönzött Rory O’Connor halálos ítéletét. 1927-ben az illegális IRA lelőtte Kevin O’Higginst. Az IRA módszeréhez hozzá tartozott, hogy előre figyelmeztette áldozatait, hogy ha nem változtatnak addigi tevékenységükön, akkor baj érheti őket. A figyelmeztetéshez határidő is párosult, ha nem teljesítette valaki a követelést, meghalt.

¹⁸¹ James McNeill (1869-1938) ír származású magasrangú brit hivatalnok, részt vesz az ÍSZÁ alkotmányának kidolgozásában. 1928 és 1932 között az ÍSZÁ második kormányzója.

Eoin MacNeill nemcsak politikus, hanem kiváló tudós, történész volt, a Kelta Liga egyik alapítója, az ír történelem és kultúra tanára, aki egyetemi katedrát cserélte fel a politikai pályáért. Támogatta az angol-ír kiegyezést, mert hitt a békés fejlődés útján elnyerhető ír függetlenségben. Jelenléte a bizottságban az ír nemzeti értékeket közvetítő oktatás bevezetésének és az alapvető szabadságjogok érvényesítésének záloga volt.

Osborn Bergin és Francs O'Rahilly a középkori Írország történelmi kutatói, a legendák és az ír nyelv ismerői, és abban az időben – ritkaság –, beszélői voltak. Nekik köszönhető az ír nyelv, és az ír földterület tulajdonjogának védelme, az állampolgári jogok és kötelezettségek biztosítása az alkotmánytervezetben, valamint az ír kifejezések alkalmazására az angol szövegben.

Az Alkotmány Bizottság nyolc tagja közül négy nem volt hivatásos politikus. Bevonásuk a tervezet kidolgozásába szerencsés lépésnek bizonyult. Jórészt nekik köszönhető, hogy az államigazgatási feladatok mellett teret kaptak az ír sajátosságok, nyelvi és felekezeti kérdések. Jelentős szerepe volt a bizottság összetételének abban, hogy az alkotmány-tervezet szövegezése, nyelvezete, és tartalma megfelelt London elvárásainak.

Dublinban az alkotmány szövegének tervezetét először júniusban tárták a nyilvánosság elé, majd a parlamentben vitára bocsátották. A Dáil október 25-én fogadta el az ír Szabad Állam Alkotmányát, melyet Londonba küldtek ratifikálásra és királyi jóváhagyásra. A brit kormány változtatás nélkül terjesztette azt a westminsteri parlament elé.

Az Ír Szabad Állam 1922. évi Alkotmánya¹⁸² nyolcvanhárom cikkelyből áll, mely az állam működését biztosító alapvető szabályozásokat tartalmazza. A rendelkezések területe: államforma, államigazgatás, alapvető polgári szabadságjogok, államháztartás, igazságszolgáltatás.

Az államformát a „Treaty”-ban megfogalmazottak szerint határozták meg: *„I. cikkely: Az Ír Szabad Állam (másképp a következőkben Saorstat Eireann)*

¹⁸² „Constitution of the Irish Free State 1922” In: Arthur Mitchell- Pádraig O’Snoaigh: Irish Political Documents 1916-1949, Dublin 1985. 13-16.o.

*egyenrangú tagja lesz a nemzetek közösségének, más néven a Brit Nemzetközösségnek.*¹⁸³ Ez a rövid megfogalmazás tisztázza Írország helyzetét. A Dublin által irányított terület nem volt része többé az Egyesült Királyságnak, ahogy azt az 1801-es Act of Union kimodta, hanem önálló állam, mely szövetségben áll Angliával és annak szövetségeseivel. A társulás látszólag demokratikus működését hangsúlyozza az „egyenrangú” jelző, de ebben az esetben az egyenrangúság a társállamokkal történő azonos jogi helyzetet takarta. A vezető szerep, a döntő szó Londoné volt 1922-ben.¹⁸⁴

Hasonló a helyzet a szuverenitást biztosító 2. cikkellyel: *„Minden irányítási, törvényhozói, végrehajtói és bírói hatalom az ír néptől ered, melyet az Ír Szabad Állam az általa létrehozott hivatalok által gyakorol az alkotmánnyal összhangban.*¹⁸⁵ Az ír nép választott képviselői által a parlamentben és az annak felelős kormányon, valamint az igazságszolgáltatási szerveken keresztül gyakorolta a hatalmat az ország területén. Csakhogy a mondat végén szereplő „hivatalok” felépítéséből a későbbiek folyamán kiderült, hogy a döntési folyamatok legfelső fóruma mindenütt az angol király vagy képviselője.

Az ír állampolgárságról a törvény kimondta: *„3. cikkely: Mindenki, nemre való tekintet nélkül, akinek a lakóhelye az Ír Szabad Állam területén van, aki Írországban született, vagy akinek a szülei születtek Írországban, vagy aki már hét éve az Ír Szabad Állam fennhatósága alatt él, az alkotmány szerint az Ír Szabad Állam állampolgára és élvezi az állampolgárság minden előnyét és kötelezettségét. Feltéve, ha a személy nem egy másik ország állampolgára, vagy azt választja, hogy nem fogadja el az állampolgárságot.*

*Az állampolgárság megszerzésének és megszűnésének a feltételeiről a jövőben külön törvény rendelkezik az Ír Szabad Államban.*¹⁸⁶

¹⁸³ Uo.

¹⁸⁴ Az írek belépésével a Brit Nemzetközösségben megerősödött az a folyamat, amely az 1931-es westminsteri statutumhoz vezetett.

¹⁸⁵ Uo.

¹⁸⁶ Uo.

Az állampolgárság megszerzésének a feltételei a szabad állam területén születettek esetében automatikusak voltak. Lehetősége volt az állampolgárság elnyerésére annak az írnek is, akinek a szülei kivándoroltak, vagy külföldön vállaltak munkát, de ő vissza akart térni ősei földjére. Hét év után választhatott az a külföldi, aki ír területen lakott, hogy fel kívánja-e venni az ír állampolgárságot vagy sem.

Nem említi külön a törvény a Brit Nemzetközösség tagállamaiból érkezők jogait. Ebből két dolgot olvashattak ki a kortársak. Az egyik: az Ír Szabad Állam azonos jogokkal a Brit Nemzetközösség része volt, állampolgáraikat ugyanazon jogok illették meg. A másik: az Ír Szabad Állam maga dönt arról, kit vesz fel állampolgárai sorába, meghagyta a szabad választás jogát számukra. Nem derült ki a megfogalmazásból, hogy harmadik országbeli személyről van szó, vagy a nemzetközösség tagjaira vonatkozott ez a kikötés.

Az alkotmány rögzítette az államigazgatás felépítését, szerveit, képviselőit. A legfőbb döntéshozó, a szövetség szimbóluma, gyakorlatilag az állam feje, az angol király, illetve törvényes képviselője, a főkormányzó volt. Kinevezése azonban nem történhetett meg Dublin jóváhagyása nélkül: „5. cikkely: *Az Ír Szabad Állam Végrehajtó Tanácsának (kormányának) javaslata és jóváhagyása nélkül senkinek nincs joga az állammal kapcsolatos közszolgálatot teljesítő tisztviselő kinevezésére.*”¹⁸⁷ A főkormányzó jelenléte biztosította a kontrollt, és a birodalmi kapcsolatot az angolok számára. A király, illetve törvényes képviselőjének a kormányzónak jóváhagyása, ellenjegyzése nélkül nem volt érvényes az ír parlament által hozott törvény, visszaküldhette további tárgyalásra és módosításra a javaslatot.

Az uralkodó egyben a parlament vezetője volt: „12. cikkely: *A törvényhozás intézménye a parlament (Oireachtas). Tagjai: a király, és a két ház, a képviselőház (Dáil Eireann) és a Szenátus (ahogy azt a továbbiakban nevezzük: Seanad Eireann). Egyedüli és kizárólagos hatalommal rendelkezik a törvényalkotásban, joga van a békéről dönteni, és a rendelkezések végrehajtására megbízni a választott kormányt.*”¹⁸⁸ A törvényjavaslatot először a képviselőház, majd a szenátus szavazta

¹⁸⁷ Uo.

¹⁸⁸ Uo.

meg, végül a király jóváhagyta. A király szentesítette a kormány kinevezését, döntött háború és béke kérdésében.

Az alkotmány bevezette a kétkamarás parlamentet az Ír Szabad Államban. Ez az új elem idegen volt az ír törvényhozási gyakorlattól, melyet 1919-től az egykamarás Dáil Eireann képviselt. Az ország területe, lakóinak száma és nem utolsósorban a döntéshozatal ügymenetének egyszerűsége volt a fő szempont a Dáil megalapításakor.

A londoni mintára bevezetett kétkamarás parlament és a királyi jóváhagyás lelassította és manipulálhatóvá tette a törvényhozás folyamatát. Módot adott arra, hogy egy, a brit érdekekkel szemben álló törvényjavaslat vitája és módosítása elodázza a bevezetését.

A valódi hierarchiát a képviselők által letett eskü szövege foglalja össze: „*17. cikkely*
Én, ...igaz állampolgári hűséggel fogadom, hogy az Ír Szabad Állam alkotmányához, mint alaptörvényhez, valamint Ófelsége V. György királyhoz és törvényes utódaihoz hű leszek, ennél fogva Írország, Nagy-Britannia és a Brit Nemzetközösség közös állampolgárává válok.”¹⁸⁹

Minden képviselőnek, mielőtt elfoglalta helyét a parlamentben, esküt kellett tennie és alá kellett írnia az alkotmányt a király vagy képviselője jelenlétében. Ez a mondat, ez az eskü volt az, melyen hónapokig vitázott az ír küldöttség Londonban, amely megosztotta az ír politikusokat, és ami miatt polgárháború tört ki az országban. Ez a mondat az, amely megtestesítette a „Treaty”-ellenes tábor szerint a brit uralom jóváhagyását az Ír-szigeten. Egyben ez az a mondat, amit elfogadott a Dáil, megszavazott a lakosság a béke érdekében, a kétértelmű szimbólum, mely a brit szövetség és egyben az ír önállóság záloga volt.

Az alkotmány a parlament székhelyét a fővárosban jelölte ki: „*13. cikkely: A parlament székhelye Dublin, vagy a város valamely pontja vagy más helyiség, melyet*

¹⁸⁹ Uo.

időről időre meghatároznak."¹⁹⁰ A főváros az ország keleti partján terült el. Megközelítése könnyű volt a szárazföldön és az Ír- tenger felől is. A hagyományok szerint, évszázadok óta mindig Dublinban ülésezett a parlament. Itt működtek a parlament mellett a legfőbb állami hivatalok, minisztériumok, valamint az Államkincstár és a Legfelsőbb Bíróság is.

Az alaptörvény legtöbb intézkedése az alapvető polgári szabadságjogok biztosítására vonatkozott. A szabad állam lemaradása, hátránya talán ezen a területen volt a legnagyobb. Ennek oka az évszázados brit uralom, illetve a folyamatos függetlenségi harc volt. A lakosság másodrendű állampolgárként élt saját országában. Jól érzékeltette a helyzetet azoknak a rendelkezéseknek a bevezetése, melyeket Európa más területein már évszázadok óta gyakoroltak. Ezek egyike a „habeas corpus”-ként 1679 óta ismert, a személyes szabadságot védő rendelkezés volt. *„6. cikkely: A személyes szabadság szent és sérthetetlen és senkit nem lehet tőle megfosztani, kivéve, ha a törvény másképp nem rendelkezik. Bármilyen sérelem, vagy törvénytelenég esetén a legfelsőbb bíróság vagy egyéb bíróság vizsgálatot rendel el. Ha már őrizetben lévő személy kéri a vizsgálatot, a nevezett személyt őrizetben kell tartani, amíg a bíróság a vizsgálatot végzi, melynek eredményét írásban közli vele, mely vagy megerősíti az őrizetbe vétel okát, vagy elrendeli az őrizetben lévő személy azonnali szabadon bocsátását.*"¹⁹¹ A cikkely lényege, hogy megszüntesse azt a gyakorlatot, mely bizonyítékok és vizsgálat nélkül, gyanú alapján lehetővé tette az önkényes letartóztatásokat. Gyakran előfordult, hogy előzetes bejelentés, vagy engedély nélkül otthonukba betörve vitték el a hatóság emberei a gyanúsnak tartott személyt. Ezt a gyakorlatot kívánta megszüntetni a 7. cikkely: *„Minden állampolgár lakóhelye sérthetetlen, erőszakkal nem lehet élni, kivéve, ha törvény másképp nem rendelkezik.*"¹⁹² A „kivéve, ha a törvény másképp nem rendelkezik” kikötés rendkívüli helyzetekre vonatkozott, háború vagy zendülés esetére. A polgárháború

¹⁹⁰ Uo.

¹⁹¹ Uo.

¹⁹² Uo.

befejező szakaszában, az egyezményellenes csoportok felszámolásakor a katonai bíróságokra nem vonatkozott 6. és a 7 cikkely. Ez az időszak rendkívüli helyzetnek minősült.

Az angol-ír, valamint a Dublin és Belfast között kialakult ellentétek alapjának tartott felekezeti megkülönböztetés ellen hozott rendelkezést tartalmazott a 8. cikkely: *„A közrend és az erkölcs fenntartásának jegyében minden állampolgárnak biztosított a szabad vallásgyakorlat és a lelkiismereti szabadság. Semmilyen törvény nem akadályozhat senkit közvetve és közvetlenül sem szabad vallásgyakorlatában, nem élvezhet előnyt senki vallásos meggyőződése vagy vallási státusza miatt, nem befolyásolhatja hátrányosan bármely iskoláskorú gyermek azon jogát, hogy anyagi támogatást kapjon. Ami az állami támogatást illeti, nem érhet diszkrimináció egy oktatási intézményt sem felekezeti hovatartozása miatt, nem alakítható át az intézmény és nem sajátíthatja ki az állam kivéve utak, vasútvonalak, világítás, víz és csatornázási munkák, vagy más közművek építéskor kártérítés fizetése mellett.”*¹⁹³

A rendelkezés biztosította a szabad vallásgyakorlatot és a felekezetek egyenlő jogait az országban. Érdekes az állam és az egyházi intézmények kapcsolatára vonatkozó rész. Előrelépést jelentett a felekezeti iskoláknak juttatott állami támogatás. Az oktatásban lehetővé vált, hogy felekezeti hovatartozásuknak megfelelő iskolába járhattak a gyerekek. Nem kötelezték a szülőt arra, hogy olyan helyre írassa be gyermekét, vagy olyan helyre küldje tanulni, melynek szellemisége nem egyeztethető össze a lelkiismeretével. Ez az alapvető jog azért volt jelentős, mert az évszázadokon át fönnálló brit fennhatóság alatt erre nem volt lehetőségük az íreknek.

A megkülönböztetés másik módja volt a brit közigazgatás alatt, hogy a nemkívánatos intézményeket, iskolákat, árvaházakat vagy más egyházi szervezésű helyeket a britek bezárattak, kisajátítottak a fenti indokokra hivatkozva, kártérítés nélkül. A megszűnt egyházi intézmények nehezen tudták máshol folytatni karitatív

¹⁹³ Uo.

tevékenységüket, főleg, ha az helyhez kötött volt, például egy város szegénynegyedében működött.

A szabad vallásgyakorlathoz kapcsolható közvetve a 9. cikkely: „*Mindenkinek biztosítja az alkotmány a szabad véleménynyilvánítási, békés gyülekezési jogot fegyverek nélkül, és az egyesülési jogot. Szervezetek alakítását abban az esetben, ha nem áll szemben a közérkölcssel.*”¹⁹⁴ A véleménynyilvánítás nemcsak szóban történhet, hanem különböző jelképek által, melyet egy állampolgár viselt, vagy magánál tartott. A kereszt, vagy a kelta kereszt viselése a katolikus vallás jelképe volt az Ír-szigeten. Észak-ír területen megtörtént, hogy agyonverték valakit azért, mert egy kereszttel díszített láncot viselt. A belfasti politika, már korábban említett, manipulációs eszköze volt, hogy összerosott fogalmakat, melyek végzetes következményekkel jártak.

Új eleme volt az alaptörvénynek, hogy engedélyezte a békés célú felvonulásokat, gyűléseket, melyekre nem vihettek fegyvert magukkal a résztvevők. A választási hadjáratok folyamán megtörtént, hogy a szónokokat a hallgatóság egyes tagjai fegyverrel megfenyegették, vagy lövöldözéssel megzavarták a beszédet.

A fegyvervásárlást és árusítást eddig nem ellenőrizték szigorúan. Nagykorú állampolgárok bármikor vásárolhattak maguknak fegyvert nem ellenőrizték a fegyverviselési engedély meglétét a hatóságok. A kormány megpróbálta csökkenteni az erőszakos cselekmények, fenyegetések számát. A Collins-Craig paktum pl. előírta volna a fegyveres testületek tagjainak, hogy a szolgálat letelte után le kell adniuk a fegyvereket. A közrend fenntartása és biztosítása érdekében születtek ezek a rendelkezések.

Különböző – kulturális, karitatív, vagy politikai célú – új szervezetek, egyesületek, alapítványok létrehozását támogatta az alkotmány. Lehetőség nyílt új pártok alapítására, valamint a már működő mozgalmak, csoportok szervezeti formáinak létrehozására.

¹⁹⁴ Uo.

Az ír különállást szimbolizálta az ír nyelv, melyet egyre kevesebben beszéltek az országban. Szerencsére az alkotmányt szövegező tudósok felismerték, hogy az ősi nyelv a biztosítéka a kelta kultúra fennmaradásának, az ír függetlenségnek. Ezt közvetítette a 4. cikkely, mely szerint: *„Az Ír Szabad Állam hivatalos nyelve az ír nyelv, de az angol nyelv is egyenlően elismert hivatalos nyelv. Semmilyen különleges intézkedést nem fog hozni az Ír Szabad Állam parlamentje (a továbbiakban ez utóbbi elnevezésére az Oireachtast is alkalmazzuk), hogy létrehozson egy olyan területet ebben az országban, ahol csak egy nyelvet lehet használni.”*¹⁹⁵ Az alkotmány lehetővé tette, hogy az ország egész területén beszélhettek írül. Megszűnt a már említett, 1366-os Kilkenny rendelet, amely betiltotta az ír nyelv használatát. Az angol nyelv elismerése hivatalos nyelvként nem brit kényszerítésre történt. Az évszázadok folyamán elhalt ír nyelv szerepét a mindennapi életben az angol vette át. Egyedül álló helyzet volt Európában, hogy nem egy nagy létszámú kisebbség miatt vált hivatalossá egy nyelv, hanem a beszélt nyelv miatt. Ezen a helyzeten kívánt változtatni a 10. cikkely: *„Az Ír Szabad Állam minden állampolgárának joga van az alapfokú oktatáshoz.”*¹⁹⁶ Az alapfokú oktatáshoz való jog lehetővé tette, hogy a felekezeti fenntartású oktatási intézmények mellett állami iskolákba járhattak a tanulók, ahol vallási hovatartozástól függetlenül, térítésmentesen tanultak. Az intézmények célja az írás, olvasás és számtan elsajátítása mellett a nemzeti sajátosságok megismertetése volt. Ennek keretében kötelező volt az ír nyelv és kultúra tanulása. Az intézményekben lehetőség nyílt a hitoktatásra is, mindenkinek vallási nézetei szerint. Az alapfokú oktatás nemcsak állampolgári jog, hanem egyben kötelezettség is volt.

Az alapvető polgári szabadságjogok között szerepelt a választójog, melyet az ír férfiak és nők nagykorúságuk elérésétől gyakorolhattak. *„14. cikkely: Az Ír Szabad Állam minden állampolgárának, nemre való tekintet nélkül, aki betölti a 21 éves kort,*

¹⁹⁵ Uo.

¹⁹⁶ Uo.

és aki megfelel a választási törvény előírásainak, joga van szavazni a Dáil Eireann tagjaira, részt vehet a népszavazáson és kezdeményezheti azt.

Az Ír Szabad Állam minden állampolgára, nemre való tekintet nélkül, aki betöltötte a 30 éves kort és megfelel a választási törvény előírásainak, szavazatát adhatja a Seanad Eireann tagjaira.

*Egy választáson csak egyszer szavazhat a választó, a szavazás titkos. A szavazás módjáról és a joggyakorlás helyéről a választási törvény rendelkezik.*¹⁹⁷ A cikkely „nemre való tekintet nélkül” kifejezése biztosította a nők szavazati jogát. Ez a lépés, a kötelező alapfokú iskoláztatás mellett, utat nyitott a nők számára a társadalmi egyenlőség felé. A választójog megadása a nők számára lehetővé tette, hogy bekapcsolódjanak a közéletbe. Bár de Valera köztársasági kormányában, 1919-ben, Countess Markievicz munkaügyi miniszteri posztot töltött be, ez elsősorban a rendkívüli körülmények hatásának volt köszönhető.

A titkos és egyéni szavazás bevezetése a személyi szabadságjogok védelmében, a választások tisztaságának érdekében történt. Az egyszer történő szavazás azt is jelentette, hogy nemcsak a jelöltekről, hanem a választókról lista készült, melyről a szavazás napján a bizottság kihúzta azokat, akik éltek állampolgári jogukkal. Így elkerülhetővé vált, hogy valaki többször, esetleg más helyen újra leadja a szavazatát.

Az alkotmány értelmében a nagykorú ír állampolgárok, nők is, indulhattak a választásokon képviselő-jelöltként: „15. cikkely: Minden állampolgár, aki betöltötte a 21. évét, és cselekvőképességében nem akadályozott, az alkotmány szerint a Dáil Eireann tagjává választható.”¹⁹⁸ A dublini parlament alsóházába közvetlenül szavazás útján kerülhetett be a képviselő.

A felsőház egy része választások útján, másik fele kormányfői kinevezéssel nyerhette el székét a Szenátusban. A két házban egyszerre azonban senki nem lehetett képviselő. Ha mégis megtörtént, hogy mindkét helyre megválasztották, az egyikről le

¹⁹⁷ Uo.

¹⁹⁸ Uo.

kellett mondania: „16. cikkely: Egy személy nem lehet egyszerre a Dáil Eireann és a Seanad Eireann tagja. Ha valaki már tagja az egyiknek és megválasztják a másikba is, az első helyre vonatkozó tagsága azonnal megszűnik.”¹⁹⁹

Az állami tulajdon védelméről szól a 11. cikkely: „Az Ír Szabad Állam területén minden földterület, természetes víz és ásványkincs, mely eddig állami tulajdonban volt, valamint minden természeti erőforrás (beleértve a levegőt és minden más lehetséges energiaforrást) az alkotmány életbelépésétől fogva, továbbra is az Ír Szabad Állam tulajdonát képezi. Bármilyen már létező vagyonátruházást, haszonbérletet vagy a földterület különböző célra történő felhasználásra kiadott engedélyt igazolni kell és a parlament által időről időre ellenőrizni. A továbbiakban sem részben, sem egészben nem idegeníthetők el a fent említett javak, kivéve, ha a közérdek úgy kívánná. Bérleti szerződést vagy hatóság engedélyt lehetne szerezni időről időre, a parlament irányítása és ellenőrzése alatt, azzal a feltétellel, hogy semmilyen bérleti szerződést vagy hatósági engedély nem köthető kilencvenkilenc évet meghaladó időtartamra, és ezentúl nem is újíthatók meg az említett időtartamon túl.”²⁰⁰ Az állam gazdálkodhat az ország területén található természeti javakkal, melyek tulajdonjoga semmilyen formában nem volt kisajátítható magánszemély, vagy vállalkozás által. Az állam viszont engedélyt adhatott ki, pl. ásványkincsek bányászatára – térítés ellenében.

Az alkotmánynak ez az intézkedése védte az ország területét. A lehetséges állami beruházások pl. a folyók, csatornák hajózhatóvá tétele pedig hozzájárul a belkereskedelem, és ezen keresztül a gazdaság fejlődéséhez. A „Treaty”-ben megállapodtak az írek és az angolok arról, hogy nem vetnek ki védővámot a hazai árucikkek védelmében. A vasúti, vagy vízi szállítás fejlesztésével a hazai áruk hamarabb és olcsóbban juthattak el az ír vásárlókhoz. A protekcionizmus így közvetve érvényesülhetett.

¹⁹⁹ Uo.

²⁰⁰ Uo.

Az Ír Szabad Állam alkotmánytervezete önállóságot és ígéretes jövőt biztosított az írek számára. A legnagyobb szabadságot a birodalom határain belül.

Az 1922. október 25-én Dublinban elfogadott alaptörvényt december 5-én ratifikálta a brit parlament és hagyta jóvá a király. 1922. december 6-án, egy évvel az angol-ír egyezmény aláírása után, életbe lépett az alkotmányos jogokat biztosító törvény, létrejött az Ír Szabad Állam.

A köztársasági álmok és a valóság

Az Ír Szabad Állam alaptörvényének beiktatása idején az ország romokban hevert, háborús állapotok uralkodtak. Ennek ellenére Cosgrave kormánya következetesen vitte véghez programját: megvédte az Egyezményt, új alkotmányt fogadtatott el, vezetett be. Már csak egy ígérete volt hátra: a polgárháború befejezése, a békés átalakulás körülményeinek megteremtése.

Mulcahy és O'Higgins kemény ellenfélnek bizonyult az egyezményellenes erők számára.²⁰¹ A védelmi és a belügyminiszter szakított a közeledés és a tárgyalásos megoldás politikájával. A letartóztatások és a bebörtönzések, a halálos ítélet bevezetése majd alkalmazása csökkentette az irreguláris csapatok számát, és nem utolsósorban az elrettentést szolgálta. A szigorú intézkedések és az Ír Szabad Állam hadseregének számbeli fölénye miatt az egymástól elszigetelt ellenálló csapatok közül egyre többen tették le a fegyvert. 1923 tavaszára az egyezmény ellenzőinek tábora egyre csökkent, a polgárháború a végéhez közeledett.

Májusban a katonai vezetőitől megfosztott ellenzéki alakulatok irányítását Frank Aiken vette át. Aiken a polgárháborúban, az Ír Szabad Állam 6. északi hadtestének parancsnokaként, megpróbált semleges maradni. Értelmetlennek és erkölcsileg elfogadhatatlannak tartotta, hogy írek egymás ellen harcoljanak. A parancsnok reálisan mérte fel az egyezményellenesek erejét és a kialakult

²⁰¹ Kevin O'Higgins megítélése rendkívül szélsőséges volt. W. B. Yeats a „második honalapítók” közé sorolja, míg az ellenzék egyszerűen az „ír Mussolini” névvel illette.

erőviszonyokat. Kapcsolatot teremtett de Valerával, akivel közösen fogalmazták meg az 1923. május 24-i fegyverszüneti bejelentést.

Nem voltak tárgyalások a Cosgrave-kormány és de Valera hívei között a harcok beszüntetéséről. Az egyezményellenes csapatok nem adták át a fegyvereiket az Ír Szabad Államnak. A csoportok feloszlottak, hogy egy alkalmasabb időpontban más eszközökkel újra harcoljanak a köztársaságért.²⁰²

Cosgrave kormánya, melynek hivatalos elnevezése 1922. december 6.-tól az Ír Szabad Állam Végrehajtó Tanácsa lett, május 28-án bejelentette a fegyveres harcok lezárását, mely a polgárháború végét jelentette.

A miniszterelnök, és az egyezmény párti politikusok, akik szükséges rossznak tekintették az erőszakos megoldást, tisztázni akarták politikai nézeteiket a közvélemény előtt. Rendet akartak teremteni a fennálló zavaros belpolitikai helyzetben, hogy egyértelmű legyen, hogy a kormány tevékenysége valójában milyen célokért folyt. Szükségesnek érezték, hogy régi-új elveiket megfogalmazzák és egy valódi nemzeti pártot hozzanak létre.

A kormány új programjának megvalósításához egy új szervezet alakult az angol-ír egyezményt támogató politikusokból 1923. április 8-án. Az új párt felvette a Írek pártja /Cumann na nGaedheal/ nevet, elnöke a kormányfő, Cosgrave lett. Visszatértek a Sinn Fein mozgalom eredeti programjához, és célkitűzéseiket a következőkben fogalmazták meg: *„Célunk megóvni a nemzeti hagyományokat, biztosítani a nemzetgazdasági, kulturális és politikai fejlődését, az egységes Írország védelmét. Támogatjuk a nemzeti nyelv, irodalom, hagyományok és művészet, valamint a mezőgazdaság, halászat, nemzeti ipar és kézművesipar fejlődését, a természeti környezet, a családok védelmét, a városok és önkormányzatok fejlesztési törekvéseit. Harcot kezdünk a munkanélküliség ellen állami beruházásokkal, út és*

²⁰² Az egyezményellenes erők pár évvel később, 1926 májusában megalakították a Fianna Fail (Írország Katonái) pártot. Frank Aiken és Eamonn de Valera az alapítók között szerepelt. Céljuk Írország újraegyesítése, a koronára tett hűségeskü eltörlése, az ír nemzeti hagyományok felelevenítése lett.

*csatornaépítésekkel. Biztosítjuk a gyermekek szellemi fejlődését, lehetővé tesszük az alapfokú oktatást mindenki számára.”*²⁰³

A programban minden benne volt, amiért az írek az elmúlt évtizedben harcoltak. Az egységes Írország létrehozásának gondolata, a szabadság és a nemzeti felemelkedés ígérete. A célok közül több megegyezett az ellenzék céljaival, még burkoltan a megosztás felülvizsgálata is „*az egységes Írország védelméért*” kifejezés megfogalmazásában.

A nemzeti hagyományok ápolása, megóvása egyet jelentett az ír egyesítés gondolatával. Az Ír-szigeten évszázadok óta egy állam, egy Írország létezett. 1912-ben indult el az a folyamat, melynek eredményeként megszületett Észak-Írország, egy mesterségesen létrehozott és életben tartott állam. A hagyományok, melyek a közös földrajzi, kulturális és gazdasági örökségen alapultak a határon túlra nyúltak, mely lehetőséget teremtett az újra egyesítésre. Cosgrave nem felejtette el az angolok ígéretét a határbizottság létrehozására.²⁰⁴ A bizottság megalakítása, tárgyalások megkezdése azonban szilárd belpolitikai helyzetet kívánt. A kérdés megoldását bonyolította a Collins-Craig megállapodás is, mely a két ír országrész között szeretne volna elérni a határkérdés rendezését. Cosgrave visszatért a törvényekben meghatározott feltételekhez és angol közvetítéssel szeretne volna rendezni a problémát. Bizalmat keltett az angolokban Cosgrave hozzáállása a határkérdéshez. Az ír miniszterelnök és támogatói pedig a bizottság kedvező döntésében bíztak.²⁰⁵

A hagyományos gazdasági ágazatok a halászat, a mezőgazdaság és a kézműipar fejlesztése kapott hangsúlyt az új párt programjában. Felismerték, hogy Írország természeti kincsekben szegény földjét úgy „pótolhatják” ha elsősorban

²⁰³ John M. Regan: *The Irish Counter-Revolution*, Dublin 1999, 56.o.

²⁰⁴ Az 1920-as Írország kormányzásáról szóló törvényben és az 1921-es Angol-Ír Egyezményben is szerepelt a határbizottság felállításáról szóló paragrafus.

²⁰⁵ NAI DE V/98:1 „Minutes of North-East Boundary Commission”. 1923 reményt keltett az újraegyesítésre Dublinban. Belfastban azonban másképp értékelték a határkérdést. Az egy évvel később összeülő, Londonnal három tagra bővülő bizottság megpróbálta újrarajzolni a észak-ír határt. Két év után egy Belfast számára kedvező javaslat született. A hírre Cosgrave azonnal a brit fővárosba utazott. Tárgyalásainak köszönhetően a határvonal az 1921. december 6-án létrejött egyezmény idején fennálló határvonal maradt.

olyan ágazatokat fejlesztenek, melyekhez adott a nyersanyag és a munkaerő meghatározó tényező.

A családi beruházások, vállalkozások támogatása a munkanélküliség csökkentését, az ország gazdasági talpra állítását szolgálta. Az egyik fontos lépés ezen az úton az új földtörvény, a Land Act, bevezetése volt, amely lehetővé tette, hogy állami segítséggel a földműves megvehesse a gazdaságot, melyet bérelt. A kitermelt javakkal így szabadon rendelkezhetett, farmja pedig munkalehetőséget biztosított családjának.

Az állami beruházásokkal, útépitésekkel, a csatornák hajózhatóvá tételével nemcsak munkát biztosított a kormány, hanem a városok és az ország távolabbi pontjai közötti kereskedelmet is elősegítette. Legnagyobb vállalkozása a Shannon folyó és a környező csatornák hajózhatóvá tétele volt.

A célok megvalósításához, az összefogáshoz az alapvető kulturális hátteret az oktatás biztosította. A Cosgrave kormány volt az első, amely állami iskolát nyitott az országban, ahol tandíj nélkül részesültek alapfokú oktatásban a tanulók. Az oktatás célja az írás, olvasás és számolás tanítása mellett az ír nyelv és irodalom megismerése volt.

Az oktatási miniszter, Eoin MacNeill, elsődleges feladatának tekintette az új középiskolák megnyitásának támogatását, illetve a régiek újraindítását is, elsősorban épületek, telkek biztosításával. A létrejövő új állami, közigazgatási hivatalokban, gazdasági és kulturális intézményekben és a magánszektorban is szükség volt a szakképzett munkaerőre. A brit kapcsolatok átalakulásával nemcsak hadsereg vonult ki a szigetről, hanem a tisztviselői kar nagy része is. A főként birodalmi iskolákban, többek között Londonban tanult ír hivatalnokoknak újra kellett tanulniuk, fel kellett építeniük a megalakuló új ír intézmények működési rendszerét.

Új képzések beindítása lehetővé tette, hogy az átalakult viszonyoknak, az új célkitűzéseknek megfelelően alakuljon az oktatás az Ír Szabad Államban.

A Cumann na nGaedheal a céljait békés, demokratikus eszközökkel kívánta megvalósítani. Ennek érdekében 1923 júniusában Cosgrave általános választásokat hirdetett augusztus 27-re. A választások bizonyították volna, hogy nemcsak a katonai

erőfölény miatt ért véget a polgárháború. A választástól a kormány megerősítést várt, eddigi és szerencsés esetben elkövetkező munkája támogatását.

Az ellenzék nehéz helyzetben volt. Vezetőik közül több ellen eljárás folyt. A gyanúsítottak választhattak a börtön, vagy a kivándorlás között, esetleg reménykedhettek az amnesztiában. Austin Stack, volt belügyminiszter, Frank Aiken IRA parancsnok és Countess Markiewicz, volt munkaügyi miniszter eljárás alatt állt.²⁰⁶

De Valera az augusztusra kiírt választást a békés hatalom átvétel eszközének tekintette. A kormánypárt politikáját két oldalról támadta. Az egyik a legitimitás kérdése volt. De Valera szerint az 1922-es választások érvénytelenek voltak, mert a győztesek figyelmen kívül hagyták Collins-szal kötött megállapodását, melynek értelmében be kellett volna vonniuk az ellenzék képviselőit is a kormányzásba.²⁰⁷

Az ellenzék vezetője ismét egymásnak ellentmondásba keveredett: a kormányt illegálisnak tartotta, de a választásokon részt kívánt venni. Az ellenzék egy része elutasította, kormány nem vett tudomást a Collins-de Valera paktumról, mégis de Valera úgy beszélt róla, mint érvényes szerződésről.

A másik támadási felületet az eskü ténye jelentette de Valera számára, aki kezdetektől elutasította az uralkodóra tett hűségesküt. Ez a lépés azonban részéről az angol-ír egyezmény elutasítását is jelentette, mely egyben az Ír Szabad Állam létét kérdőjelezte meg. De Valera visszatért az 1918-as választás forgatókönyvéhez, az el nem ismert köztársaság elnökének nevében beszélt: *„A köztársaság kormányának és hadseregének nincs szándékában, hogy újra kezdje a háborút ősszel, a választások után. A háborúnak részünkről vége. Jelenlegi célunk, hogy a Sinn Fein szervezet vezetésével új szociális és oktatási reformokat hajtsunk végre (Írországbán) és támogassuk a nemzetgazdaság fejlődését.”*²⁰⁸ Programja kísértetiesen hasonlított a Cumann na nGaedheal programjához. Talán azért, mert mindkét mozgalom a Sinn Fein eredeti céljaiból indult ki, mely az ország felemelkedését, függetlenségét békés

²⁰⁶ A miniszterek de Valera kormányában vettek részt 1921. május 24-től 1922. január 9-ig, majd vele együtt távoztak a kormányból az angol-ír egyezmény aláírása elleni tiltakozásul.

²⁰⁷ NAI DE 4/4 „The Pact Between Collins and de Valera, 20 May 1922

²⁰⁸ Irish Independent 24 July 1923

eszközökkel akarta megvalósítani. Az ír választók kevés különbséget találtak a kormány és az ellenzék programja között, ha csak társadalmi és kulturális reformokról szavaztak volna. De Valera azonban választóinak radikális politikai változásokat ígért hatalomra kerülése esetén: *„Tagadjuk a jogát annak, hogy bármely idegen hatalom fennhatóságot gyakoroljon Írorszáiban. Visszautasítjuk, hogy elismerjük országunk feldarabolását... Visszautasítjuk az együttműködést Angliával addig, amíg Anglia képes lesz velünk egy olyan számunkra is megfelelő megállapodást kötni, ami biztosítja országaink között a békét”*²⁰⁹.

Ahogy minden tevékenysége úgy de Valera nyilatkozatai is egymásnak ellentmondóak voltak. Először tagadta, hogy erőszakos eszközökhöz folyamodva harcolna a hatalomért, majd az angol kapcsolatok megszakítása mellett érvelt.

Az ellenzék úgy tűnt, semmisnek tekintette az elmúlt két év politikai eseményeit. Ebben a két évben azonban törvény által létrejött két állam az Ír-szigeten, ír vezetéssel, és az írek többsége békét akart. Minden ígérete ellenére De Valerának programja amellelt, hogy a fennálló rend legitimitását kérdőjelezte meg egy újabb háborúval fenyegetett.

Az ellenzék lecsillapítására, és a rend helyreállítása érdekében több új törvény született. Ezek közül a leghatásosabb a Dailban 1923. július 3-án elfogadott közbiztonságról szóló törvény (*Public Safety Act*), mely tizenhét paragrafusban tárgyalta a rendzavarókkal szemben alkalmazható intézkedéseket.²¹⁰

A törvény összefoglalta a kormány törekvéseit, melyek arra irányultak, hogy megvédjék az ország státuszát, helyrehozzák a polgárháború okozta károkat, illetve elkerüljék az újabb fegyveres harcot. *„Ha az Ír Szabad Állam törvényesen megalakult kormánya ellen fegyveres lázadás tör ki, ... valamint kormányhivatalai ellen támadást intéznek, elfoglalják, vagy felrobbantják, tisztviselőit bántalmazzák, a védelem érdekében a törvény a következők szerint jár el: a felkelés elnyomására az Ír Szabad Állam kormánya katonai erőt vethet be, mely a polgári hivatalokkal együttműködve részt vesz a törvényes helyzet visszaállításában. Ha az*

²⁰⁹ Uo.

²¹⁰ NAI DE NO 28/1923 Public Safety Act

önkormányzatok nem kívánnak, vagy nem tudnak együttműködni a katonai vezetéssel, úgy az Ír Szabad Állam országgyűlése nevében a katonai hatóságok veszik át az irányítást..."²¹¹ – állt a bevezetőben. A biztonsági intézkedések a belügyminiszter és a védelmi miniszter irányítása alatt álltak, akik az év elején már szabad kezet kaptak a polgárháború befejezésére, most pedig a választások előtt a rend fenntartására.

A leghatásosabb intézkedésnek a fegyvertartásra és árusításra irányuló 8. cikkely rendelkezése bizonyult. *„E törvény hatályba lépése után senki sem tarthat fegyvert és lőszerket fegyverviselési engedély nélkül. A fegyverviselési engedélyt a következők szerint szabályozzuk... Meghatározzuk az időtartamot és a feltételeket, melyek lehetővé teszik a fegyverviselést: csak regisztrált fegyver és lőszergyártók, javítók, kereskedők és ügynökök kaphatnak engedélyt... meg kell határozni a kölcsönzés, árusítás helyét a fegyver vagy a lőszer származását, a gyártó nevét, az érvényesség időtartamát, a készítés helyét és módját, az áru nyersanyagait, valamint, hogy export vagy import árurol van szó... A kézfegyver jelentése kiterjed a halált okozó lőfegyverre, töltényekre, gránátra, bombára, robbanószerkezetekre, dinamitra, nitroglicerinnre és más robbanóanyagra, valamint a fentiek bármely összetevőjére.”* Az előírások elmulasztásáért 12 hónapig terjedő kényszermunkával összekötött börtönbüntetés volt kiróható, valamint 50 font pénzbírság. Ez az időszak egy kereskedő esetében elég volt a csődhöz. Magánszemély esetén a családfenntartó férfi bezárása nyomorba dönthette a családot. A polgárháború alatt csaknem 11.000 ember került már börtönbe, sokan voltak szökésben. Az elítéltek többsége családos férfi volt. Az apák, illetve a férfi családtagok kiesett jövedelme veszélybe sodorta a család egzisztenciáját.

A fegyverviselési, illetve a fegyverreladási engedély megszerzésének jogi procedúrája legalább egy hónapig tartott. Ez alatt az idő alatt a kérvényezőt a hatóságok teljesen lenyomozták, az engedély kiadásával pedig nyilvántartották és

²¹¹ Uo.

ellenőrizhették azokat a személyeket, vállalkozásokat, akik hivatalosan tarthattak fegyverük.

A mellékletben felsorolt büntetendő cselekmények nemcsak a fegyveres támadásra terjedtek ki. Törvénytelenységnek számított az Ír Szabad Állam kormánya ellen irányuló fenyegetés, bujtogatás, egy eljárás alatt álló személy szöktetése, rejtegetése, védelme.²¹² Mindez azt sugallta, hogy a hatalom képviselői tartottak az ellenzékétől, amely látszólag készen állt arra, hogy hatalomra kerülve bármi áron véghez vigye célkitűzéseit. Az ellenzéki szónokok beszédei, melyek az angol-ír egyezmény támogatói, az Ír Szabad Állam létrehozói ellen irányultak, kimerítették a fenyegetés, vagy a bujtogatás fogalmát, ezért bármelyik pillanatban letartóztathatták őket. A büntetés ebben az esetben is legfeljebb 12 hónapig tartó kényszermunkával összekötött szabadságvesztéssel járt.

A törvény ebben a témában megközelítette az alkotmány sértés határát, azaz olyan rendelkezéseket tartalmazott, melyek veszélyeztették a már biztosított alapvető emberi szabadságjogokat, többek között a személy és a lakóhely sérthetlenségét. Szűkítette a gyülekezési és szólásszabadság jogát is.

A büntetések során különbséget tett a törvény a visszaesők, a fiatalkorúak és azok között, akik először álltak a bíróság előtt. Visszaesőknél további egy év szabadságvesztéssel sújthatták az újra bíróság elé került személyt. Fiatalkorúak és „kezdők” esetében „enyhe” büntetést alkalmaztak *„ha először került börtönbe az illető és 18 évnél fiatalabb, a vesszőzést kell alkalmazni, amely nem lehet több 20 botütésnél, 18 évesnél idősebb személy esetében 25 ütésnél”*²¹³ – rendelkezett az ötödik cikkely.

Ingóságok és más eltulajdonított anyagi javak megtérítéséről, kárpótlásáról is intézkedett a törvény a 7. cikkelyben: *„...hivatalos vizsgálatra kinevezett személy feladata megállapítani, hogy az ellopott érték tulajdonosa, mely értékeket vissza kell juttatni tulajdonosának, vagy ha ez nem lehetséges, kárpótlást kell juttatni neki, melyet a pénzügyminiszter utal ki, ami nem lehet kevesebb, mint az áru piaci*

²¹² Public Safety Act No.28/1923. OireachtasPapers 1923.

²¹³ Uo.

értéke.”²¹⁴ Az eltulajdonított anyagi jellegű érték lehetett pl. jószág, vagy egy bolt készlete. A tulajdonjogról szóló írásos bizonyítékkal, számlákkal, szerződésekkel a területileg illetékes bírósághoz kártérítésért lehetett fordulni.

Ha a követelés egy megszűnt vagy tönkrement pénzügyintézzel szemben állt fenn a követelés tárgya általában meghatározott mennyiségű pénzérme, értékpapír, értéktárgy, vagy bélyeg volt. A törvény 11. cikkelye szerint *„ha a bankba tett tőke, megtakarítás veszett kárba, de arról (a betétről) bárkinek írásos bizonyítéka van a következők szerint kell eljárni: az ügy vizsgálata a kormányhivatalok felügyelete alatt a Területi Bíróságok hatáskörébe tartozik, akik hirdetést tesznek közzé a kárpótlás lehetőségéről. A beérkezett igényeket megvizsgálják, majd a pénzügyminiszter jóváhagyásával megállapítják az összeget. A Területi Bíróságok ezt követően kijelölnek egy bankot, ahol a kifizetésre sor kerül.”* A polgárháborúban az ország lakosságának anyagi vesztesége, főleg a városoké, jelentős volt. Pl. Cork belvárosa csaknem teljesen leégett a harcokban. Az újrakezdéshez a lakosságnak szüksége volt az állami beavatkozásra, segítségre. A kárpótlás lehetőséget nyújtott arra, hogy az emberek visszakapják elveszett javaik egy részét, mellyel új életet kezdhettek.

A választások előtt a kemény intézkedések mellett a kárpótlás bevezetése egy szigorú, de igazságos kormányzat benyomását kelthette a lakosságban. A kormánynak meg kellett nyernie a lakosságot, hogy győztesen kerüljön ki a választásokból.

Cosgrave-nek és pártjának, a Cumann na nGaedheal-nek meg kellett nyugtatnia az angolokat is, hogy jól döntöttek, amikor bizalmat szavaztak az ír önállóságnak. Nem akartak további belharcokat, amely okot adott volna Londonnak a katonai beavatkozásra. A megfélemlítésül bevezetett szigorú törvények továbbá lehetővé tették az ellenzék féken tartását.

Cosgrave átengedte az irányítást két miniszterének Mulcahy védelmi miniszternek és O’Higgins belügyminiszternek, akik a rendkívüli helyzetre hivatkozva szinte korlátlan hatalommal rendelkeztek.. A közbiztonságról szóló

²¹⁴ Uo.

törvény a polgárháború befejezése után újra megbízta őket, hogy megosszák a hatalmat a kormányfővel. Ideiglenes állapotról beszélt a törvény, de a miniszterek megbízata már több mint fél éve tartott.

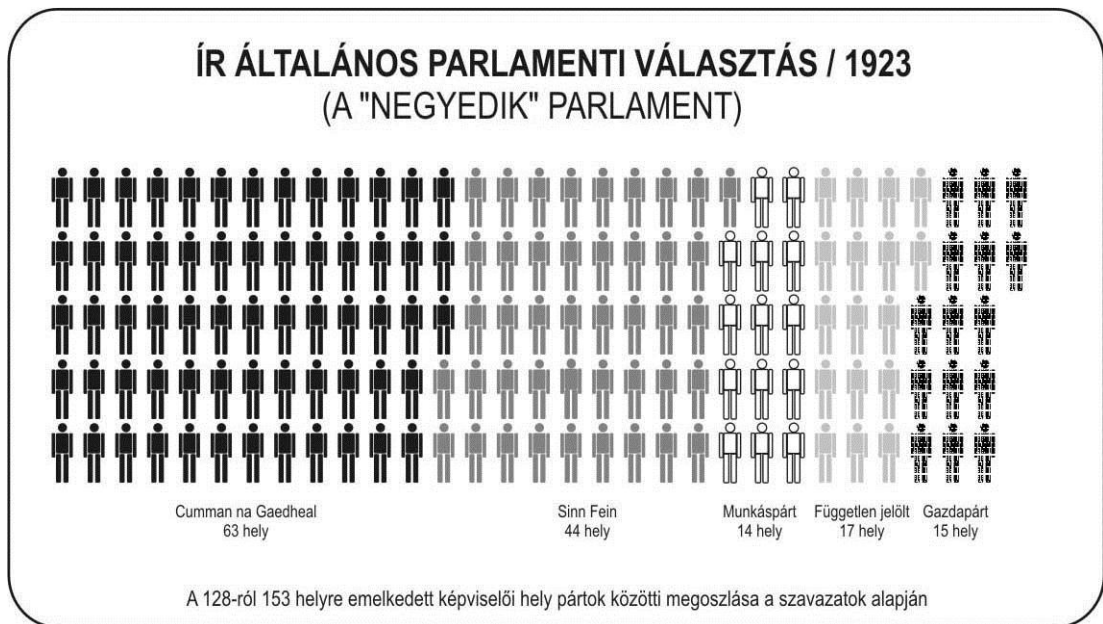
Az államellenesség tevékenység, vagy annak a gyanúja is elég volt, hogy valakit letartóztassanak. Augusztus 15-én Ennisben, Clare megyében tartott választási beszédet de Valera. Sokan óvták attól, hogy nyilvános beszédet tartson, de nem fogadta meg a tanácsokat. Felszólalásában, ellenzéki képviselőként, bírálta a kormány intézkedéseit. A rendőrség gyorsan tudomást szerzett a gyűlés helyszínéről és letartóztatták de Valerát. A vád meglehetősen homályosan fogalmazott mondatokból állt, mely a közbiztonság veszélyeztetésével vádolta az ellenzék vezetőjét. Előbb Limerickbe, majd Dublinba szállították, ahol a kilmainhami börtönben ugyanazt a cellát kapta, amit 1916-ban.²¹⁵

Az ország új neve: Ír Szabad Állam

1923. augusztus 27-én zajlott le az Ír Szabad Állam alkotmánya szerinti első választás. A képviselő helyek száma százhuszonnyolcra százötvenháromra emelkedett. Az eredmény nem hozott kormánypárti fölényt, a Cumann na nGaedheal 63 helyet szerzett. A vezetőitől megfosztott Sinn Feinn 44-et. A kis pártok közül a Gazdapárt hozta a tavalyi 15 fős eredményét, míg a Munkáspárt veszített három helyet és 14 fővel került a parlamentbe. A független jelöltek száma 17 főre emelkedett.

²¹⁵ Az eljárást magát is homály feddi. De Valerát egy évvel később kiengedték a börtönből. Tim Pat Coogan: de Valera, Dublin 1995. 360-361.o.

De Valera cellája a kilmainhami börtönben, mely ma múzeumként látogatható, meglehetősen egyszerűen volt berendezve: egy szalmazsák és egy vödör jelentette a komfortot.

VI. sz. ábra²¹⁶

Az eredmény több szempontból is érdekesen alakult. A Cosgrave kormány programja nem tűnt túl népszerűnek, akár kisebbségbe is kerülhettek volna, ha a Sinn Fein, a Gazdapárt és a Munkáspárt szövetségre lép. Ez azonban nem történt meg, az 1922-es választásokhoz hasonlóan az utóbbi két szervezet a kormányzó pártot támogatta. Az ellenzéki Sinn Fein képviselői pedig megosztottak voltak az eskü kérdésében, harminchárman nem kívánták letenni a hűségesküt, így nem vettek részt a Dail Eireann munkájában. Ezzel saját maguk ellen is dolgoztak hiszen csökkentették az ellenzék létszámát a parlamentben.

Szeptember 19-én ült össze a negyedik Dáil, mely már az alkotmánynak megfelelően két házból állt. A képviselőházba, az Oireachtasba ültek a választások útján bekerült parlamenti képviselők, míg a felsőházba, a Seanadba harminc főt a kormány, harminc főt az alsóház jelölt. A parlament elnöke külön közjogi méltóság lett, az Ír Szabad Állam első házelnöke a győztes párt tagja, Michael Hayes volt.

²¹⁶ Adatok forrása: http://en.wikipedia.org/wiki/Irish_elections,_1923 (2006. IV. 18.)

Az ország hivatalos vezetője a brit uralkodót képviselő kormányzó, a Seanascal, volt. A tisztséget először az ír származású Timothy Healy töltötte be.²¹⁷ A kormányzót a brit kormány javaslatára a király nevezte ki. Feladatai közé tartozott a korona, a brit nemzetközösség érdekeinek a képviselete, a dublini végrehajtó tanács miniszteri kinevezéseinek, és a parlament által hozott törvényeknek a jóváhagyása. A kormányzó tanácsadói tiszteletet töltött be a brit kormánynál ír ügyekben és a közvetítő szerepét játszotta a londoni és a dublini kormány között. Ez a tisztség 1922-től 1937-ig működött az Ír Szabad Államban.

A végrehajtó hatalom a győztes párt kezébe került. A kormány hivatalos elnevezése már az alkotmány törvényre emelkedése óta Végrehajtó Tanács volt.²¹⁸ A tanács elnöke William T. Cosgrave lett. Két helyettest jelöltek ki, Kevin O'Higgins belügyminisztert és Ernest Blythe pénzügyminisztert.²¹⁹ A tanács tagjai voltak még: Joseph McGrath ipari és kereskedelmi miniszter, Desmond FitzGerald külügyminiszter (pontos fordításban a külső ügyek minisztere), valamint Richard Mulcahy védelmi miniszter. Négy további miniszter nem volt állandó tagja a Végrehajtó Tanácsnak. Jelenlétük csak akkor vált szükségessé, ha feladatkörükben javaslatokat vártak tőlük: Patrick Hogan mezőgazdasági miniszter, Adam Burke önkormányzati miniszter, John Walsh hírközlési miniszter és Fionann Lynch halászlásati miniszter.

A Végrehajtó Tanács három fő feladatot tűzött ki maga elé: a törvényes rend fenntartását, a státusz megőrzését és az ország gazdaságának beindítását. Az első két célkitűzés, valamint a választási eredmények nyilvánvalóvá tették, hogy az új állam továbbra sem nyugszik szilárd alapokon. A britektől nyert domíniumi státusz által nyújtott önállósággal nem elégedett meg mindenki. Az ellenzék azonban

²¹⁷ Timothy Healy(1855-1931) ír politikus és jogász. A Parnell, majd Redmond vezette Ír Parlamenti Párt képviselője volt a Westminsterben. Támogatta a Griffith vezette Sinn Fein mozgalmat, később háttérbe vonult a politikától. 1922-ben elfogadta a brit kormány jelölését a kormányzói tisztségre, melyet 1927-ig töltött be.

²¹⁸ Számát tekintve ez volt az Ír Szabad Állam második Végrehajtó Tanácsa, mely 1923. szeptember 19.-tól 1927. június 23-ig működött. (Az első 1922 dec. 6-tól 1923 szept. 19-ig.)

²¹⁹ A pénzügyminiszteri poszt először vált külön a miniszterelnöki poszttól. Collins kormánya idején kezdődött a két poszt összekötése, melyet 1922-es hatalomra kerülésekor Cosgrave is folytatott.

alkotmányos úton nem tehetett semmit, mert képviselői érdemben nem vettek részt a parlament munkájában.

Az Ír Szabad Állam a többi domíniumhoz hasonló jogokat kapott, bár múltját tekintve lényegesen különbözött tőlük. Írország nem egy, az anyaországból kivándorolt telepesek által alapított ország volt, mint Kanada, vagy Ausztrália. Évszázadok óta létező önálló ország volt, amíg a britek meg nem hódították.

A domíniumi státusz nem brit adomány, hanem évszázados politikai és fegyveres küzdelem eredménye volt. A megbékélés, a londoni kompromisszumok, elutasítása veszélyeztette az elért eredményeket.

A kormányon lévő Cumann na nGaedheal meg kellett felelnie Londonnak, a saját választóinak és lehetőség szerint meg kellett győznie az ellenzéket arról, hogy célja továbbra is az önállóság jogkörének bővítése, hosszútávon a függetlenség megteremtése.

Desmond Fitzgerald a külső ügyek minisztere volt. Mint a cím megfogalmazásában is szerepel, nem külügyminiszter volt, hiszen Dublinban hivatalosan nem lehetett külügyről beszélni. A brit nemzetközösség külügyi kérdésekben egységesen lépett fel.

Fitzgerald folytatta elődje, a Collins-kormány külügyminisztere, Gavan Duffy által megkezdett munkát, mely a húszas években végig meghatározta az Ír Szabad Állam külkapcsolatait.²²⁰ Már 1921-ben az angol-ír tárgyalásokon felmerült, hogy az írek csatlakozzanak a Népszövetséghez. A jelentkezést az állam elnökének kellett benyújtania, amit Cosgrave 1923-ban, London legnagyobb megdöbbenésére, meg is tett.

Az önállóság bővítésére tett következő lépés képviselők nyitása volt a tengeren túl és Európa nagyvárosaiban. Az első város, ahová Dublin követeket küldött Washington volt. Az iroda az állami költségvetés mellett a kivándorolt írek támogatását is élvezte. Dublin azonban nemcsak a kivándorolt írek támogatásában

²²⁰ NAI DFA I/13 „Memorandum The future of our foreign affairs by George Gavan Duffy. 26 April 1922.”

reménykedett, hanem közvetlen pénzügyi, kereskedelmi és közlekedési kapcsolatok kiépítésében is.

Európában a többségében katolikus vallású országok fővárosaiba, Rómába, Párizsba és Madridba küldött követeket a szabad állam. A Vatikánnal az írek kapcsolata folyamatos volt. A pápában nemcsak vallási vezetőjüket tisztelhatték, hanem azt a személyt is, aki mindig képviselte az érdekeiket és megpróbált közvetíteni London és Dublin között.

Berlinben az írek új gazdasági és politikai partnert reméltek, mely alkalmasnak tűnt a brit szövetség ellensúlyozására.

Genfben, a Népszövetség központjába is megérkeztek az Ír Szabad Állam képviselői.²²¹ A világszervezetbe történt belépésük lehetővé tette, hogy baráti kapcsolatokat alakítsanak ki más tagországokkal. Ehhez pedig nem kellett költséges utazásokat fedeznie a kormánynak, hiszen Genfben a Föld minden tájáról érkeztek diplomaták.

A képviselők megbízatása hivatalosan kereskedelmi és kulturális kapcsolatokra irányult, létrejöttek az írek önállóságát jelképezte.

A Végrehajtó Tanács harmadik célja az ország gazdasági talpra állítása volt. Külföldi és belső tőke hiányában a legnagyobb befektető egyelőre az állam lett. Az utak, hidak, vasútvonalak helyreállítása volt a legfontosabb feladat. Ezek a munkák nemcsak a kereskedelem fejlődését vonták maguk után, de csökkentették a munkanélküliséget.

Az állam támogatást nyújtott a családi gazdaságok újraindításához is. A választásokat követő időszakban rendeletek és törvények születtek a támogatások mértékéről és módjáról. Főleg adókedvezményekkel segítette az állam a vállalkozásokat.

Cosgrave és miniszterei magabiztosan és határozottan láttak az ország irányításához. Ennek köszönhetően az önálló ír állam 1923-ban életképesnek tűnt. A köztársaság egyelőre még álom maradt, de az Ír Szabad Állam létezett.²²²

²²¹ NAI DFA VI/37 „The position of Ireland’s Foreign Affairs” by George Gavab Duffy 21 June 1922.

²²² Lásd IV.sz. térkép, Ír Szabad Állam - 1923, 166.o. Megj.: Quenstown /Cork/ kikötője: Cobh.

ÍR SZABAD ÁLLAM - 1923

VI. Összefoglalás

Az Ír Szabad Állam létrejöttével lezárult a modernkori ír történelem egy szakasza. Véget ért a függetlenségért folytatott fegyveres küzdelem. A harcosokból politikusok lettek, akik a tárgyalások hosszú során hozták meg döntéseiket az ország érdekében.

Az 1916-tól 1921 közepéig tartó időszakban a fegyvereké volt a főszerep. A századelején a Home Rule mozgalomban felörlődött az Ír Parlamenti Párt, melynek helyét a közéletben a Sinn Fein vette át. A függetlenségi mozgalom ettől kezdve sokkal radikálisabban lépett fel az ország önállóságát követelve.

A Sinn Fein, „Mi magunk”, szervezetében két irányzat működött. Az egyik Arthur Griffith vezetésével, békés úton, alkotmányos eszközökkel szerette volna elérni az önállóságot és azt is elfogadta, hogyha ez első lépésben a brit birodalmon belül jött volna létre. A másik csoport a függetlenséget fegyveres úton is kész volt kiharcolni. Célja az Ír Köztársaság megteremtése volt. Az irányzat vezetője Cathal Brugha, majd Eamonn de Valera lett. A tizes évek második felében ez utóbbi irányzat volt a meghatározó. Őket támogatták olyan már működő fegyveres csoportok, mint az Ír Köztársasági Testvériség, vagy az Ír Önkéntesek.

1916 tavaszán fegyveres felkelés tört ki Dublinban. A húsvéti felkelésként ismertté vált események egy hétig tartottak. Az ír felkelők arra számítottak, hogy az országban követik a példájukat. A szervezés hiányosságai miatt ez nem következett be. Bár voltak az országban elszigetelt akciók ezeket, ahogy a fővárosi felkelést is, a britek hamar felszámolták.

Az 1916-os húsvéti felkelés bukásának tanulságait levonva a különböző, az ír függetlenségért harcoló csoportok együttműködési megállapodást kötöttek egymással. Nemcsak az elkövetkező választásokra vonatkozóan, hanem arra is, hogy a lakosságot is tájékoztassák, majd bevonják tevékenységükbe. Eredményességüket bizonyította, hogy a húsvéti felkelés első évfordulóját a lakosság ország szerte gyűléseken ünnepelte, a Sinn Fein mozgalmat mindenki ismerte.

A Sinn Fein új programot hirdetett, melynek központjában az önállóság kivívása állt. Első lépésben békés eszközökkel próbálkoztak. Az 1918 végén tartott brit parlamenti választásokon harcba szálltak a szavazatokért képviselőik. Legyőzték vetélytársaikat és bejutottak a westminsteri parlamentbe.

A Sinn Fein hetvenhárom főből álló parlamenti képviselőcsoportja úgy döntött, hogy Dublinban ülésezik. Megalakították az ország önállóságát szimbolizáló ír parlamentet, a Dail Eireannt. A brit kormány a rend helyreállításával a fegyveres testületeit bízta meg. Az elfogott ír képviselők ellenállásra buzdították a lakosságot.

1921-ben, az angol-ír háborút követő időszakban a britek ellen összefogott az ír nép. Két évvel azelőtt a Sinn Fein képviselőkből megalakult az ír parlament és kormány, mely bejelentette az ország elszakadását Ír Köztársaság néven. London nem ismerte el a köztársaságot, kormányát és parlamentjét illegálisnak nyilvánította. Nemcsak a Dail tagjait üldözték, hanem fegyveres harc is kezdődött a két ország között.

A britek nehéz helyzetbe kerültek, mert egy „láthatatlan” hadsereggel kellett megküzdeniük. Az írek gerilla harcmodort alkalmaztak, azaz kerülték a nyílt összecsapásokat, de állandó rajtaütésekkel igyekeztek felőrölni az ellenség erejét.

Az ír szabadcsapatok vezetői a húsvéti felkelés túlélői voltak. Ismerték egymást, sokan közülük barátok, rokonok voltak. Mindannyian hittek az önálló ír állam megteremtésében, melyet a sikeres harcoktól vártak.

A háború elhúzódott, ami nem tett jót egyik félnek sem. A politikusokat mindkét oldalon sürgette az idő és a közvélemény. A britek nem tudtak elérni a teljes katonai győzelmet, ahogy az írek sem. Hiába voltak sikeresek a rajtaütések mindig újabb és újabb brit csapatok érkeztek az országba.

A brit vezetés számára válságos időszak volt 1921-1923. A birodalom szinte minden pontján harcoltak vagy tárgyaltak. Az ír kérdés a földrajzi közelség miatt is, rendezésre várt. A britek úgy gondolták, a megosztottság politikájával meg tudják tartani befolyásukat a zöld szigeten. A tervük nem teljesen úgy alakult, ahogy szerették volna, az Írországból lekötött erőkre szükség volt a birodalom más pontjain, illetve az elhúzódó harcok túl sokba kerültek.

A britek megpróbálták újabb és újabb tervekkel, törvényekkel – Home Rule, Government of Ireland Act – meggyőzni az önállóságért harcoló ír politikusokat, hogy fogadják el az általuk felkínált lehetőséget. Végül Londonba hívták az Ír Köztársaság vezető politikusait, hogy tárgyaljanak a békéről és a két ország közötti helyzet rendezéséről. Azzal, hogy ezt a lépést a britek megtették, de facto elismerték a köztársaság létezését.

Az ír nacionalisták vezetője, a félig spanyol-amerikai származású Eamonn de Valera volt. Aláírta a fegyverszüneti megállapodást és tárgyalásokba bocsátkozott a britekkel. A megbeszéléseket a brit miniszterelnök, Lloyd George vezette, aki minden szónoki képességét felhasználva sem tudott de Valerából semmilyen döntést se kihúzni.

1921 nagy kérdése az volt, hogy lesz-e önálló ír állam, és ha igen, ír vagy brit vezetéssel valósul-e meg.

Az Ír-sziget északi területén hat megye úgy döntött, hogy a brit „rokonságot” választja. A Belfast központtal megalakult Észak-Írország Nagy-Britannia része maradt. A többi huszonhat megye az önállóságra szavazott ír vezetéssel és tovább tárgyaltak Londonnal.

Októberben új ír küldöttség érkezett a brit fővárosba. Az ír kormányfő Eamonn de Valera nem kívánt részt venni a tárgyalásokon. Az új delegáció élén Arthur Griffith állt, a csoport tagja volt Michael Collins is, az angolok szemében a legvakmerőbb ír.

Arthur Griffith az ír függetlenség elkötelezett híve volt, ugyanakkor békés, kompromisszumokra kész politikus. A XX. század elején megjelent elméleti munkáiban a függetlenség elérésének békés útját mutatta be.

Michael Collins a függetlenségi háború vezéralakja volt, „*a férfi, ki megnyerte a háborút*” – mondta róla Arthur Griffith. Tisztában volt az írek katonai erejével, ami az illegális fegyverszállítmányok ellenére sem tartott volna tovább egy hétnél. Ismerte a háború okozta károk nagyságát és folytatásának lehetséges következményeit.

Az ír delegáció teljhatalmat kapott a londoni tárgyalásokra, természetesen dublini konzultációval. Az ír miniszterelnök távolléte azonban nehéz helyzetbe hozta a küldöttséget. Lloyd George a domíniumi státuszt ajánlotta fel az íreknek. Az írek a teljes elszakadás, illetve egy laza szövetség ígéretével érkeztek Londonba.

A brit politikusok megpróbálták meggyőzni ír kollégáikat arról, hogy a két törekvés, néhány „formaságtól” eltekintve, ugyanaz. Hiszen a domíniummal belügyi önállóságot nyertek volna saját kormányral, saját parlamenttel. A Brit Nemzetközösség tagjai lettek volna, ami szerintük megfelelt a szövetséges viszonyoknak. Ezért a gesztusért a londoni vezetés a külpolitika és az ahhoz kapcsolódó hadügy, vagy ahogy ők nevezték, védelmi politika összehangolását kérték az írektől.

Az írek nem kívántak a britek oldalán harcolni, sehol a világon, de egyáltalán nem is akartak beavatkozni más országok között folytatott harcba. Nyolcszáz éve folyamatosan háborúztak, a semlegesség politikáját választották volna. Ez azonban még nem volt bevett gyakorlat a világpolitikában. A gondolatból jó pár évtizeddel később India vezetésével alakult ki egy szövetségi rendszer. Az *El nem kötelezettek ligáját* 1955-ben alapította meg a brit gyarmati uralom alól néhány éve felszabadult ország, Nehru vezetésével.

A semlegesség politikája a britek számára elfogadhatatlan volt. Az írek nem voltak kibékülve azzal a „néhány formasággal” sem, amit a domíniumért cserébe el kellett volna viselniük: az angol uralkodót mint az ír állam fejét, és a hűségesküt, amit a béke zálogaként kértek tőlük. Az írek évszázadokon át azért harcoltak, hogy megszabaduljanak ezektől a „szimbólumoktól”, huszonegyben pedig azt várták a britek, hogy önként vállalják fel őket.

A király uralkodik, de nem kormányoz – ez volt a brit ígéret, mégis Dublinban jogos volt a félelem, hogy ha elfogadják ezeket a feltételeket, minden marad a régiben, és végül az önállóság válik pusztá formasággá.

A domínium másik ára az északkeleti hat megye kiválásának az elismerése volt. Bár ebben a kérdésben úgy tűnt, a britek készek arra, hogy újra közös ír parlament alatt álljon a terület – tervük azonban a májusban létrejött Észak-Írország heves ellenállásán megbukott.

A londoni vezetők egymásnak ellentmondó ígéretei komoly konfliktus forrásai lettek a térségben. Először 1912-ben a konzervatív brit politikusok felkarolták és támogatták az ulsteri hat megye önállósági törekvését. Ez kiváló eszköz volt arra, hogy sakkban tartsák Dublint, valamint a londoni kormányt is. A vitás helyzetet előbb a Home Rule-lal, majd az 1920-as Government of Ireland Act-tal próbálták rendezni. Az utóbbi törvényben külön-külön foglalkoztak a belfasti és a dublini irányítással létrejövő országrészekkel. Szerepelt benne az egyesítés lehetősége is, melyet az angolokból és a két országrészt képviselőiből álló Ír Tanács volt hivatva előkészíteni.

Az 1921-es tárgyalásokon az angolok felajánlották Észak-Írországot Dublinnak, ha szavatolják a terület autonómiáját. Az ellentmondó ígéretet, a már meghozott törvények és a rossz tapasztalatok ismeretében az ír küldöttség nem kívánta elfogadni a „formaságokat”.

A hosszúra nyúlt tárgyalások egyre feszültebb légkörben zajlottak. Az írek megpróbálták elérni, hogy de Valera utazzon Londonba, de az ír vezető elutasította a kérést. Tudta, hogy egy népszerűtlen döntést kellene meghoznia, nem vállalta fel.

A megállapodást végül annak a fenyegetésnek az árnyékában írták alá az írek, mely szerint a brit hadsereg minden oldalról (!), azonnali totális háborút indít az ország ellen, ha nem fogadják el a felkínált feltételeket. Az aláírás volt a béke ára. 1922 januárjában az volt a kérdés, hogy az írek megelégednek-e a felkínált dominiumi státusszal vagy sem. Az események gyorsan követték egymást.

A Londonban 1921. december 6-án aláírt egyezmény megszította a dublini kormányt, a parlamentet és az ország lakosságát. A kormányban, a parlamenti szavazáson és később a választásokon is az egyezménypártiak kerültek többségbe. Az el nem ismert köztársaság elnöke, Eamon de Valera az egyezmény ellenzői közé tartozott, és tiltakozásul lemondott a tisztségéről és néhány minisztere követte a példáját.

1922 január elején új kormány alakult Dublinban, Ideiglenes Kormány néven, Michael Collins vezetésével. A Dail elnöke Arthur Griffith lett. A britek megkezdték a csapatkivonást ír földről. Az Ideiglenes Kormány legfontosabb feladata a békés

átmenet biztosítása volt. Az igen sokrétű feladat nemcsak a közigazgatás megszervezéséből, a gazdaság újraindításából állt, hanem az intézkedések sorát el is kellett fogadtatni az emberekkel. Collins ezen felül megpróbálta a lehetetlent is, meggyőzni az ellenzékét a londoni egyezmény elfogadásáról.

Az egyezménypártiak az adott erőviszonyok között reális kompromisszumnak tartották az egyezményt, amely lehetőséget adott az önállóság megteremtésére. Nem azonnal, de fontos lépés volt a függetlenség felé vezető úton.

Collins először északi kollégájával Craiggel tárgyalt az észak-ír megyék helyzetének rendezéséről. Nem azt kérte Craigtól, hogy mondjon le és a hat megye csatlakozzon az ország többi részéhez, csupán ígéretet szeretett volna kapni arra nézve, hogy kétoldalú tárgyalásokkal rendezik a két országrész között felmerülő ellentéteket, és nem vonják be ebbe az angolokat. Megoldásra váró probléma bőven akadt. Többek között a határkérdés, a munkanélküliség, a „Belfast Boycott”, a vallási megosztottság, a politikai foglyok kérdése. A két ország között létrehozott paktum célkitűzései a papíron maradtak, nem valósultak meg.

Az egyezményellenesek bizalmatlanul figyelték Collinst, aki London után Belfasttal is tárgyalóasztalhoz ült.

Májusban de Valerát is találkozóra hívta az Ideiglenes Kormány elnöke. Collins mint bátyjára tekintett de Valerára, mindig mindenről beszámolt neki. Most két dolgot próbált megmagyarázni neki. Az egyik az észak-ír helyzet volt. De Valera áruságnak tekintette, hogy az észak-ír megyéket feláldozták a domíniumért. Collins meg akarta győzni arról, hogy ez csak a „szükséges rossz volt”, ami átmeneti állapot.

A másik oka a találkozóknak az ír egység megteremtése volt. Collins látta, hogy a szakadék egyre mélyebb az ír politikusok között, de azt remélte, a folyamat megfordítható, ha de Valera is az összefogás mellé áll, az önálló Írország megteremtése érdekében. Az ellenzék vezetője nem bocsátkozott részletekbe. Végül egy választási megállapodást kötöttek arról, hogy bármelyik fél nyeri a júniusi választásokat, az ellenzékét is bevonja a kormányzásba.

Az Ideiglenes Kormány tagjait és a Dail vezetését éppúgy, mint a brit kormányt, meglepetésként érte a Collins - de Valera paktum.

A júniusi parlamenti választásokon az egyezménypártiak szereztek többséget. A Dail-ba bejutott ellenzéki képviselők nem voltak hajlandóak letenni a hűség esküt, ezért nem vehettek részt a parlament munkájában, ami nélkülük ült össze. A választási vereséget nem ismerték el, és kampányba kezdtek a kormány ellen. Időközben két részre szakadt az Ír Köztársasági Hadsereg is. Az egyezményt támogató katonákból alakult meg az Ír Szabad Állam hadserege. Az ellenzék mögé sorakozott IRA már a választások előtt külön akciókat kezdett és közintézményeket foglalt el a fővárosban. Collins egyelőre megpróbálta őket meggyőzni arról, hogy adják meg magukat, de sikertelenül. Az ellenzék célja a britek provokálása volt. Úgy vélték, hogy brit támadás esetén az írek újra összefognak az idegenek ellen és együttes erővel legyőzik azt. Az ellenzék és de Valera másik reménye az Egyesült Államoktól várt elismerés volt. Ez azonban álom maradt. Az amerikai elnök csak a tárgyalások folytatására biztatta a köztársaság híveit.

A britek nem hagyták magukat provokálni, bár az IRA Sir Henry Wilson ellen elkövetett merénylete próbára tette a türelmüket, az írek egymás közötti ellentétét ír belügynek minősítették, egyben utasították Dublint a kormány ellen lázadó erők megfékezésére. Collins békés próbálkozásai kudarcot vallottak. Június 28-án brit ágyúkkal lövetni kezdte az irreguláris csapatok bázisát, a Four Courts épületében. Ezzel kezdetét vette az ír polgárháború.

Klasszikus katonai hadműveletekről, nagy csatákról nem beszélhetünk. A háború menete kísértetiesen emlékeztetett a függetlenségi háborúra, ahol gerilla harcmodort alkalmaztak az írek. A szembenálló katonák ismerték egymást, azonos kiképzést kaptak, alig egy éve még egymás mellett harcoltak a britek ellen. A különbség az ellenzék és az Ideiglenes Kormány csapatai között a felszerelésben és az utánpótlásban mutatkozott meg – az utóbbi javára.

Miközben a rajtaütésszerű támadások folytak, Dublinban nem állt meg a szervezőmunka. Az Ír Szabad Állam működéséhez szükséges alaptörvény előkészítését az írekre bízták a britek. A február óta ülésező bizottságban ír politikusok mellett ír tudósok is dolgoztak. A mintát Kanada domíniumi törvénye

adta, de jelentős ír jellemzőkkel egészítették ki, mint pl. az ír nyelv hivatalossá tétele vagy a vallási diszkrimináció megszüntetésére irányuló intézkedések.

Augusztusra úgy tűnt, sikerül fegyverszünetet kötni az ellenzékkel, akiknek csapatai Munster tartományba szorultak vissza. Collins ismét útra kelt, hogy de Valerával tárgyaljon, azonban sohasem érkezett meg: Cork közelében orvlövészek tüzet nyitottak rá és kísérőire. Mindez tíz nappal azután történt, hogy Arthur Griffith infarktuszban meghalt.

A parlament és a kormány elveszítette a vezetőit. Jó alkalom lett volna az ellenzék számára, hogy magához ragadja a kezdeményezést és a hatalmat. A hatalomátvétel két okból nem történt meg. Az egyik, hogy az ellenzéknek nem volt döntésképes vezetője és ellentétek voltak a katonai és a politikai vezetés között. A másik, hogy a Collins-kormány miniszterei határozottan léptek fel, és folytatták a megkezdett munkát. A második Ideiglenes Kormány vezetője William Cosgrave lett. A lázadók elleni harcban számíthatott a védelmi miniszter, Richard Mulcahy és a belügyminiszter, Kevin O'Higgins biztos támogatására. Collins halála után Cosgrave elutasított minden egyezkedést az ellenzékkel.

1922. december 6-án, egy évvel az angol-ír egyezmény aláírása után, a Dail megszavazta az Ír Szabad Állam alkotmányáról szóló törvényt, mellyel formálisan is megalakult az új állam. 1922 végén az volt a kérdés, hogy a papíron már létező ország képes lesz-e önállóságát megőrizni. Mekkora veszélyt jelent az államra nézve az ellenzék tevékenysége?

1923. januárjától az országot a szabad állam kormánya irányította, amit Végrehajtó Tanácsnak neveztek. A védelmi miniszter minden támogatást megkapott a háború befejezésére, az országban rendkívüli állapotot hirdettek, speciális intézkedések sorát vezették be, köztük a halálbüntetést. A letartóztatások és a megfélemlítések eredményeként az egyezményellenes erők májusban bejelentették, hogy leteszik a fegyvert. Közrejátszott ebben az a tény, hogy Mulcahy emberei olykor alkotmányosértő módon jártak el. A válasz a másik oldalról sem maradt el, a módszerek eldurvultak, a kegyetlenkedések mindennapossá váltak.

A Végrehajtó Tanács Cosgrave vezetésével ugyanolyan hajthatatlan volt, mint amilyen makacsul ragaszkodott de Valera a köztársasághoz. A helyzet jó összefoglalását adta a július 2-án bevezetett Közbiztonsági törvény, a Public Safety Act. Csaknem két hónappal a polgárháború lezárása után Cosgrave még mindig tartott az ellenzéktől, melynek mozgásterét jelentősen beszűkítette a törvény.

Az augusztus végi választásokon a kormány új programot hirdetett, mely az ellenzék programjától a függetlenség elérésének módszerében különbözött. Új pártot hoztak létre, az egyezménypárti, vagy inkább már a szabad állam híveinek tartott politikusok. A Cumann na nGaedheal célkitűzései az ír nemzeti vonalat képviselte. Programjukkal az ír nemzeti hagyományokra épülő mezőgazdaság és ipar fejlesztését, a kultúra és oktatás támogatását, állami beruházásokkal új munkahelyek megteremtését tűzték ki célul. Szerepelt a pontok között egy halvány utalás az egyesítésre vonatkozóan.

Az ellenzéki Sinn Fein képviselők programja hasonló volt, azonban elutasította az „együttműködést Angliával”. Ez a mondat nyílt fenyegetésnek számított a fennálló rendszerre nézve. Az ellenzéki vezetők többségét, köztük de Valerát a közbiztonsági törvény megsértése miatt letartóztatták és börtönbe zárták.

Az ellenzéki Sinn Fein ennek ellenére az augusztusi választásokon csak tizenkilenc szavazattal kapott kevesebbet, mint a kormányzó párt. Cosgrave a Munkáspárt és a Gazdapárt támogatásával tudta csak keresztülvinni a törvényjavaslatait a parlamentben. Segítette őket még az a tény, hogy a Sinn Fein képviselők megosztottak voltak a hűségkü kérdésében, és csak tizenegyen vettek részt a parlament munkájában.

A Cumann na nGaedheal hozzálátott programja megvalósításához. Az Ír Szabad Állam vezetősége felhasználta mindazon lehetőségeket az önállóság jogkörének bővítésére, amit a domíniumi törvények lehetővé tettek számukra. Aktív szerepet töltött be a brit nemzetközösség életében, főleg ami az azonos szintű külképviseletek megteremtését jelentette. Néha túl is lépett a megengedett kereteken, pl. a népszövetségi tagságát mint önálló állam kérvényezte és kapta meg 1923. szeptemberében.

A brit uralkodót képviselő kormányzó, Timothy Michael Healy ír származású politikus volt. Healy fontos közvetítőszerpet töltött be Dublin és London között. Sikerült mindkét felet meggyőznie a lehetőségeiről és a változó körülményekhez való rugalmas hozzáállásról.

Cosgrave kormányzatát, mely 1932-ig tartott, a békés konszolidáció időszakának is nevezik. Magát az eltelt évtizedet az ír történészek nagyrésze színtelen, bürokratikus időszakként értékeli. A Végrehajtó Tanács csaknem egy évtizedes fennállása során folytatta azt az 1922-ben megkezdett munkát, melynek gyökere Griffith függetlenségi elméletéből indult ki. Fejlesztette a mezőgazdaságot, energiaipart, hajózhatóvá tette a csatornákat, utakat és hidakat épített, iskolák, egyetemek megnyitását tette lehetővé. Az Ír Szabad Állam új kereskedelmi, kulturális kapcsolatokat épített a brit birodalmon kívül is. A vezetés minden döntése arra irányult, hogy az ország önállóságát növeljék.

Az ír önállóság ír vezetéssel és angol támogatással, 1923-ban a Cumann na nGaedheal irányításával alakult ki. Nem jelentett teljes függetlenséget, ahogy azt az ellenzék megálmodta, de az adott történelmi helyzetben a szabadság lehetősége volt a szabadság felé vezető úton.

Időrendi táblázat 1916-1923

1916	
április 21.	Sir Roger Casement letartóztatása
április 24-29.	Húsvéti Felkelés
május 3-12.	A felkelés vezetőinek kivégzése

1917	
július 25.	Újjászerveződött a Kelta Liga (Gaelic League) és az Ír Önkéntesek szervezete, több más szervezettel együtt gyűlést tartanak
október 25.	A Sinn Fein új alapító levele

1918	
április 25.	Kiterjesztették a kötelező sorozást Írországra, országszerte tiltakozás fogadta az intézkedést
november 11.	Az első világháború vége
december 28.	Brit parlamenti választások. Markievicz grófnő az első nő, aki a Sinn Fein jelöltjeként helyet kapott a londoni parlament alsóházába (helyét nem foglalta el)

1919	
január 21	A Sinn Fein képviselői nemzetgyűlést hívtak össze Dublinban. Megalakult az Ír Parlament, a Dáil Éirean, deklarálták a sziget függetlenségét
január 21.	A függetlenségi háború kezdete

1920	
április	Megérkeztek a Black and Tans csapatai
július 24.	Belfastban elbocsátották a hajó- és energiaiparban dolgozó katolikus munkásokat, bevezették a kijárási tilalmat
november 21.	„Véres Vasárnap” (Bloody Sunday) Dublinban
december 23.	Törvény Írország kormányzásáról (Government of Ireland Act)

1921	
január	Harcok a Black and Tans és az Ír Köztársasági Hadsereg között
február 4.	Sir James Craig lett az Ulsteri Unionista Tanács elnöke
május	Parlamenti választás Írországban
június 5.	Sir James Craig vezetésével Belfastban megalakult Észak-Írország első kormánya
július 22.	V. György angol király megnyitotta az észak-ír parlament első ülését
július 11.	Angol-ír fegyverszünet, az ír függetlenségi háború vége
július 12.	De Valera vezette ír küldöttség Londonba utazott a béketárgyalások előkészítésére
augusztus	Összeült a dublini parlament (a második Dáil)
szeptember 14.	A Dáil megválasztotta a londoni békekonferencia küldöttségének tagjait
október 8.	Az ír küldöttség Arthur Griffith vezetésével Londonban tárgyalásokat kezdett Lloyd George kormányával
október 25.	Arthur Griffith Londonba hívta de Valerát, De Valera nem utazott
november 25.	Az ír küldöttség konzultációra Dublinba utazott
december 3.	Az ír küldöttség utolsó konzultációja Dublinnal
december 6.	Londonban aláírták az angol-ír egyezményt
december	Megkezdődött az egyezmény vitája a dublini parlamentben

1922	
január 7.	Az egyezményt jóváhagyta a Dáil Éireann
január 9.	Collins lett az Ideiglenes Kormány elnöke
január 16.	A Dail a Treaty elfogadása mellett döntött
március 30.	A Collins-Craig Paktum
május 20.	A Collins-de Valera Paktum
június 22.	A parlamenti választáson az egyezmény támogatói győztek (a harmadik Dail)
június 28.	A polgárháború kezdete
Július 7.	Cathal Brugha halála
augusztus 2.	Harry Boland halála
augusztus 12.	Arthur Griffith halála
augusztus 22.	Michael Collins halála
szeptember 9.	Thomas Cosgrave lett az Ideiglenes kormány feje
október 22.	Lloyd George lemondásra kényszerült
október 25.	A brit alsóházban elfogadták az Ír Szabad Állam alkotmányát.
november	A konzervatívok nyerték a brit választást, Andrew Bonar Law alakított kormányt
december 6.	A Dailban ratifikálták az angol-ír egyezményt és az Ír Szabad Állam alkotmányát

1923	
január	Rendkívüli intézkedések bevezetése az Ír Szabad Államban
február	Az IRA egy csoportja bejelentette a semlegességét a polgárháborúban
március	De Valera és az IRA tárgyalt a polgárháború befejezéséről
április 8.	Megalakult a Cumann naGaedheal (Írek pártja)
május 28.	Cosgrave bejelentette az ír polgárháború befejezését

június 24.	Cosgrave parlamenti választásokat hirdetett augusztusra
július 3.	Public Safety Act bevezetése
augusztus 27.	Az Ír Szabad Állam alkotmánya szerinti első parlamenti választás
szeptember 10.	Az ÍSZÁ-t felvették a Népszövetségbe
szeptember 19.	Összeült az ÍSZÁ alkotmánya szerint első parlament(sorrendben a 4. Dail)

ÉLETRAJZI VÁZLATOK²²³

Angol politikusok

Lord Birkenhead / 1872-1930/

Alias Frederick Edwin Smith

Angol konzervatív államférfi, ügyvéd, lord kancellár

1911 - a Home Rule ellen kampányol Észak-Írországban

1916 - Roger Casement kivégzése mellett volt

1918 - Lloyd George meghívta a kormányba

1919 - Lord Cancellor lett

1921 - Az angol-ír tárgyalások alatt szakít Edward Carsonnal. Arthur Griffith nézetei tiszteletet keltenek benne, bár támogatja Ulster különállását, Írország önállósága mellett dönt

1924-28 az indiai ügyek államtitkára

Austen Chamberlain /1863-1937/

Angol unionista politikus

1903-1905 pénzügyminiszter

1911 a Lordok háza jogainak csökkentését személyes sértésnek vette

1915-1917 indiai ügyek államtitkára

1918-1921 pénzügyminiszter

1921-1922 titkos tanácsos

1925-1929 külügyminiszter

Edward Carson barátja, Bonar Law-val együtt támogatták a Home Rule - ellenes észak-ír szervezeteket.

A fehérgyarmatoknak dominiumi státuszt javasolt,

valamint szoros gazdasági együttműködést a birodalmi egység nevében.
Ellenezte Lloyd George kinevezését miniszterré, majd miniszterelnökké.

²²³ Az életrajzok forrása: 1. Modern Irish Lives, Szerk. Louis McRedmond, Dublin 1998., 2. Britannica Enciklopédia

Winston Churchill /1874-1965/

Angol politikus

1904-1922 liberális parlamenti képviselő

1924-1964 konzervatív parlamenti képviselő

1911-1915 az admirális vezetője

1911 - a Home Rule ellen kampányolt Észak-Írországra

1917-1919 hadügyminiszter

1919-1921 gyarmatiügyi miniszter

1924-1929 pénzügyminiszter

1939-1940 hadügyminiszter

1940-1945 miniszterelnök

1951-1955 miniszterelnök

1921 - támogatta az Ír Szabad Állam létrejöttét, a 6 Ulsteri megye nélkül.

Lionel Curtis/1878-1955/

Angol állami tisztviselő, ügyvéd

1899-1902 harcolt a búr háborúban, ezt követően Dél-Afrika önkormányzatáért küzdött

1916-1919 India önkormányzatáért lépett fel

1921 - az angol-ír megállapodás kidolgozásában vett részt, az angol-ír tárgyalásokon a brit delegáció titkára

Területe a gyarmati kérdés volt, aktívan részt vett abban, hogy a brit birodalom egyenlő jogokkal bíró tagállamok nemzetközösségévé alakuljon.

Sir Gordon Hewart /1870-1943/

Angol politikus, bíró, a „megingathatatlan”

1912-1918 liberális parlamenti képviselő

1916 - lovaggá ütötték

1918 - a Királyi Államtanács tagja lett

1919-1922 legfőbb államügyész

1921 - az angol-ír tárgyalásokon a brit delegáció tagja

1922-1940 a legfelsőbb bíróság elnöke

1929 - *The New Despotism* c. munkájának megjelenése

nagy feltűnést keltett, melyben az angol igazságszolgáltatást hiányosságaira hívta fel a figyelmet
„Az igazságot nemcsak érvényesíteni kell, hanem látszania is kell, hogy érvényesült.”

A „Treaty” kapcsán együttműködött az ír delegáció tagjaival

Hamar Greenwood /1880-1954/

Kanadai származású liberális politikus, közgazdász

1906-1910 Yorki parlament tagja

1910-1922 Sunderlandi parlament tagja

1919-1920 belügyi, majd külügyi titkárhelyettes

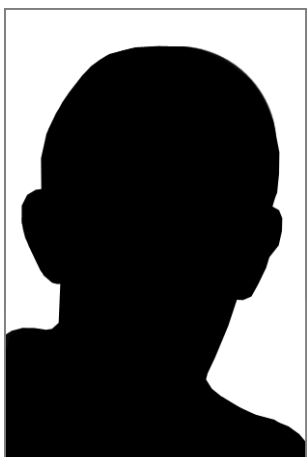
1920-1922 az ír ügyek államtitkára, közvetlen szerepe volt a Black and Tans segédcsoportok bevetésében Írorszában.

1922-ben elveszítette parlamenti helyét, melyet később

sem tudott visszaszerezni. A konzervatívokhoz közeledett, de nem töltött be semmilyen funkciót

A jegyzőkönyvek tanúsága szerint ritkán volt jelen az

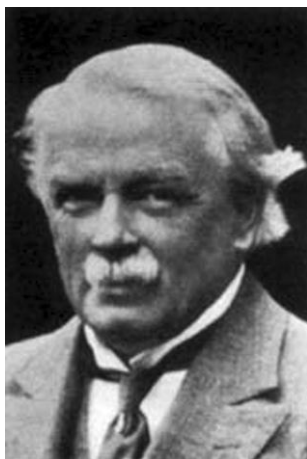
1921-ben zajló angol-ír tárgyalásokon

Thomas Jones /1898-1984/

Brit munkáspárti politikus

1921 az angol-ír tárgyalásokon a brit delegáció titkára volt

David Lloyd George /1863-1945/

Walesi liberális politikus, ügyvéd

1906-08 kereskedelmi miniszter

1908-1915 pénzügyminiszter

1915-1916 hadianyag ellátásügyi miniszter

1916-1922 között miniszterelnök volt

1890-től képviselő, azzal tűnt fel a parlamentben, hogy elítélte a búr háborút

1909 - a híres költségetési vita elindítója, a szociális

reformok kidolgozója volt. Jövedelem- és örökösödési adó emelésének javaslatát nyújtotta be

1911 - Asquith mellett a liberális párt vezetője

1916-ban Asquith-et követte a liberális párt és a kormány élén

1917 Birodalmi Háborús Kabinetet alakított a domíniumok részvételével

1918-tól az ír probléma megoldásán fáradozott, a konzervatívok élesen bírálták a Treaty aláírása miatt

1922-ben lemondott miniszterelnöki címéről, parlamenti képviselő maradt

Sir Worthington Evans /1868-1931/

Angol konzervatív politikus, ügyvéd
1910-1929 Colchesteri parlament tagja
1916-1918 hadügyminisztérium titkára
1919-1920 nyugdíjügyi miniszter
1920-1921 tárca nélküli miniszter
1921-1922 a háborús kabinet titkára
1923-1924 postaügyi miniszter
1929-1931 Westminsteri parlament tagja volt
1921-ben az angol-ír megbeszélésen főleg a gazdasági kérdések tárgyalásában vett részt.

Ír politikusok

Robert Barton /1881-1975/

ír államférfi, Erskine Childers unokatestvére
1920 - Nemzeti Földbank alapító tagja volt
1921 - az Ideiglenes Kormányban mezőgazdasági miniszter, majd a gazdasági ügyek minisztere, aláírta a „Treaty”-t
1922 - De Valera oldalára állt és elutasította a „Treaty”-t
1929 - Visszavonult a politikától és a Mezőgazdasági Hitel Társaság elnöke lett.
1921 az angol-ír tárgyalásokon elsősorban a fegyverszüneti és katonai kérdések tárgyalásában vett részt

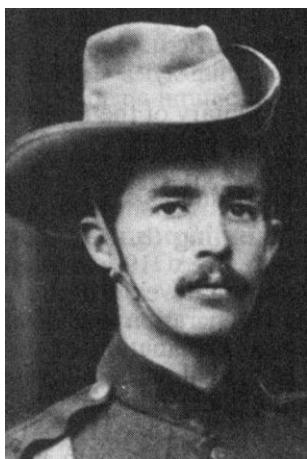
Harry Boland /1887-1922/

ír politikus
1913 - az Ír Önkéntesek tagja
1916 - részt vett a Húsvéti Felkelésben
1917 - a Sinn Fein titkára
1919 - az USA-ba ment a Dáil küldötteként
1921 - a „Treaty” ellenzője
1922 - a polgárháborúban meggyilkolták

John Chatres

A "titokzatos" férfi, szinte semmit sem lehet róla tudni
A hadügyminisztérium titkára volt
Arthur Griffith barátja, tanácsadója lett
1921-ben az ír küldöttség titkára

Erskine Childers /1870-1822/

Ír politikus, író
1908 - a Home Rule mellett van
1914 - a Királyi Haditengerészetnél szolgált
1918 - Sinn Fein támogatója lett
1921 - Dáil Éireann képviselője Kildare-Wicklow körzetben, propagandaminiszter. A Londonban tárgyaló ír küldöttség titkára, a „Treaty” aláírója, de hazatérve ellene fordult.
1922 - a polgárháborúban letartóztatták és kivégezték.

Michael Collins /1890-1922/

ír forradalmár, államférfi
1905-1916 Londonban élt
A Kelta Liga, Ír Köztársasági Testvériség /IRB/ tagja
1916 - részt vett a Húsvéti Felkelésben
1918-1919 a Sinn Fein színeiben South Cork képviselője, a Westminster helyett a Dublinban megalakult Dáil Éireann tagja lett.
1919-1920 az IRA vezetője a függetlenségi háborúban
Az el nem ismert köztársasági kormányban pénzügyminiszter, az elhárítás vezetője
1921 nyarán miután megszakadtak a tárgyalások De Valera és Lloyd George között ősszel a Griffith vezette

küldöttséggel Londonban tárgyalt, majd aláírták az angol-ír Egyezményt

Az Ír Köztársasági Hadsereg /IRA/ alapító tagja, egyik vezetője volt

1922 - az Ideiglenes Kormány elnöke, majd a hadsereg főparancsnoka, a „Treaty” elutasítói polgárháborút robbantották ki, melyben meggyilkolták.

Rorry O'Connor /1889-1922/

Ír forradalmár, katona

1915 - az Ír Köztársasági Testvériség /IRB tagja/

1916 - részt vett a Húsvéti Felkelésben

1919-1921 az Ír Köztársasági Hadsereg parancsnoka

1921 - az angol-ír egyezmény ellenzője

1922 - a „Treaty”-ellenes lázadó tisztek vezetője, tevékenységéért kivégezték

William Thomas Cosgrave /1880-1965/

Ír politikus

1913 az Ír Önkéntesek /IV/ tagja

1916 részt vesz a Húsvéti Felkelésben

1918 A Sinn Fein színeiben Kilkenny képviselője

1919-1922 aug. önkormányzati miniszter, az angol-ír kiegyezés támogatója

1922 augusztusától az Ideiglenes Kormány elnöke

1923-32 az Ír Szabad Állam miniszterelnöke

1932-44 parlamenti képviselő

George Gavan Duffy /1882-1951/

ír politikus, ügyvéd

1907-1916 Londonban praktizált, Roger Casement védője, aki nagy hatással volt rá

1918-1919 a Sinn Fein színeiben South Dublin képviselője volt, a Westminster helyett a Dublinban megalakult Dáil Eireann tagja lett.

1919 - a nem hivatalos delegáció tagja volt a párizsi békekonferencián

1920 - vatikáni követ

1921 - a „Treaty” aláírója, Arthur Griffith barátja

1922 - külügyminiszter, de lemondott posztjáról közeli barátja, Erskine Childers kivégzése után, majd visszavonult a politikától

1923 - visszatért ügyvédi pályájához később bíró lett

1936 - a Legfelsőbb bíróság tagja, az 1937-es új alkotmány kidolgozója, de Valera munkatársa lett

Eamonn Duggan /1874-1936/

ír politikus, ügyvéd

1916 - Sinn Fein támogatója, részt vett a Húsvéti Felkelésben, ezért három évre eltiltották hivatala gyakorlásától

1918-1919 a Sinn Fein színeiben Meath képviselője, a Westminster helyett a Dublinban megalakult Dáil Eireann tagja lett

1922 - belügyminiszter, majd a védelmi minisztérium titkára

1933-36 ír parlamenti képviselő

1921-ben az angol-ír tárgyalásokon a katonai kérdések megbeszélésein vett részt

Arthur Griffith /1871-1922/

ír újságíró, politikus

1893 - Kelta Liga és Irodalmi Társaság tagja lett

1896-1899 Dél-Afrikában élt, visszatérve megalakította a United Irishman c. újságot

Fellépett az angol befolyás ellen a sportban, irodalomban, társadalmi életben, később politikai színtérre tette át a küzdelmet.

Támogatta a Home Rule-t, melyet az Osztrák-Magyar kiegyezés mintájára képzelt el, önálló ír parlamenttel és kormánnyal.

1905 - megírta a Sinn Fein (Mi magunk) mozgalom programját, majd a szervezet alapítótagja lett.

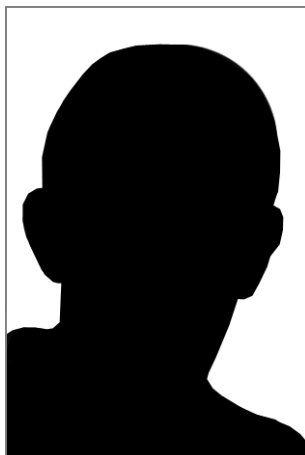
Az első világháborúban résztvevő ír önkénteseket elítéli, ezért bebörtöndzik és a Húsvéti Felkelés után engedik ki.

1918-1919 Sinn Fein képviselőjeként indult a választásokon.

Megválasztott társaival nem vesz részt a Westminsteri parlamentben, hanem tervei szerint megalakul az ír parlament a, Dáil Eireann.

1921-ben az angol-ír tárgyalások vezetője, majd az Ír Szabad Állam parlamentjének elnöke volt

1922-ben megtörte de Valera szakítása, és az azt követő polgárháború, infarktusban meghalt

Diarmuid O'Hegarty

Ír katonai vezető

1916 után részt vett az Ír Önkéntesek /IV/

újjászervezésében,

1918 az Ír Köztársasági Hadsereg /IRA/ 1.sz. dublini brigádjának vezetője volt,

1920 az IRA vezetője

1921 a Treaty támogatója, az ír küldöttség titkára

1922 Michael Collins halála után a hadsereg parancsnoka,

majd a hírszerzés vezetője, később az Ír Szabad Állam kormányának titkára lett

Kevin O'Higgins /1892-1927/

Ír politikus

1913 - az Ír Önkéntesek /IV/ tagja

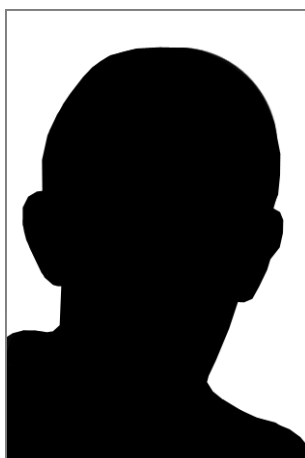
1918-1919 a Sinn Fein színeiben Laois megye képviselője, a Westminster helyett a Dublinban megalakult Dáil Eireann tagja lett.

1921 - támogatta a „Treaty”-t

1922 - belügyminiszter, elítélte a polgárháborút

1923 - a Garda Síochána (polgári védelem) alapítója

1927 - az illegális IRA meggyilkoltatja

Fionán Lynch /1889-1966/

ír politikus, tanár, bíró

1913 - az Ír Köztársasági Testvériség /IRB/ tagja

1916 - részt vett a Húsvéti Felkelésben

1918-1919 a Sinn Fein színeiben South Kerry képviselője, a Westminster helyett a Dublinban megalakult Dáil Eireann tagja lett.

1921-1922 A „Treaty” mellett harcolt a polgárháborúban

1922-1932 halásznai miniszter

1932-1944 a Legfelsőbb Bíróság tagja lett

1921-ben a londoni ír küldöttség titkára volt

Richard Mulcahy /1886-1971/

Ír politikus, katona

1913 az Ír Köztársasági Testvériség /IRB/ tagja

1916 részt vett a Húsvéti Felkelésben

1918-1919 a Sinn Fein színeiben North Dublin

képviselője, a Westminster helyett a Dublinban megalakult Dáil Eireann tagja lett.

1919-1921 a függetlenségi háborúban az IRA tisztje

1921 az angol-ír egyezmény támogatója

1922-1924 védelmi miniszter

1927-1932 önkormányzati miniszter

1932 parlamenti képviselő

1948-51 oktatási miniszter

Eamonn de Valera /1882-1975/

ír politikus, tanár (az Egyesült Államokban született, bevándorló spanyol-ír szülők gyermekeként)

1910 - a Kelta Liga tagja

1913 - az Ír Önkéntesek tagja

1916 - részt vett a Húsvéti Felkelésben

1917 - csatlakozott a Sinn Fein-hez

1918 - börtönbe volt, amikor a Sinn Fein színeiben

képviselőként, a Westminster helyett a Dublinban

megalakult Dáil Eireann tagja lett

1919-1920 a kikiáltott köztársaság miniszterelnöke lett, ebben a tisztségében az USA-ba utazott támogatásért

1921 Londonba utazott tárgyalni Lloyd George-val. A

Griffith-küldöttség által aláírt „Treaty”-t ellenzi. Nem fogadta el a parlament és a lakosság döntését, híveivel polgárháborút robbantott ki.

1922 az Ír Szabad Állam ellen kampányolt

1923 - letartóztatták és bebörtönözték

1926 új pártot alapított Fianna fáil néven

1932-48 miniszterelnök, 1937-ben új alkotmányt vezetett be

1939-1945 Kimondta Írország semlegességét a II. világháborúban

1951-1954 miniszterelnök

1957-1959 miniszterelnök

1973 - visszavonult a politikától

Észak-ír politikusok

Sir Edward Carson /1854-1935/

észak-ír politikus, ügyvéd

1877 - bíró

1892-1918 a legfőbb államügyész helyettese Írorszáiban

1910 - az Ír Unionista Párt /IUP/ vezetője

1911 - a Home Rule bevezetése ellen volt és elnyerte a brit konzervatívok támogatását

1912 - az Ulsteri Szövetség /Ulster Covenant/ aláírója volt

1913 - egyik szervezője a katonai Ulsteri Önkéntes

Harcosok /UVF/ csoportjainak

1921-ben hivatalosan nem vett részt az angol-ír tárgyalásokon, mely az általa kívánt eredménnyel zárult.

Ulster 6 megyéje megőrizhette az önállóságát.

1921-1929 a fellebbviteli bíróság tagja lett

James Craig /1871-1940/

észak-ír politikus, üzletember

1900-1901 harcolt a búr háborúban

1906 - politikai pályára lépett, East Down képviselője

1910 - belépett az Ír Unionista pártba

1912 - az Ulsteri Szövetség /Ulster Covenant/ aláírója volt

1913 - támogatta a katonai Ulsteri Önkéntes Harcosok

/UVF/ csoportjait

1920 - felhasználta a Government Ireland Act paragrafusait az önálló Észak-Írország megteremtésére

1921-1940 az önálló Észak-Írország első miniszterelnöke volt

Kutatási helyszínek és források jegyzéke

Levéltári források:

- **Belfast Central Library and Archives, Belfast /BCLA/**
The Treaty Papers 1921
Ulster Historical Documents 1919-1922
- **Griffith Archives, Maynooth /GAM/**
Documents of The Hungarian Policy
Correspondance
Griffith's writings
Griffith's newspapers – The United Irishman
 Sinn Fein
 The Sinn Fein Daily
 Eire
 Scissors and Past
 Nationality
 Young Ireland
- **Limerick City Library and Archives, Limerick /LCLA/**
1916 Rebellion Papers
- **National Archives of Ireland, Dublin /NAI/**
Dail Eirean Papers I. Correspondance, Minutes of Ministry and Cabinet
1919-1922
Dail Eirean Papers II Sessions, Statements, Correspondance, Treaty
Negotiations 1919-1921
Dail Eirean Papers III Miscellaneous, manuscripts of Arthur Griffith, Foreign
Affairs Papers, Peace Negotiations, Provisional Governments 1921-1922
Dail Eireann Papers V. Personal correspondance Michael Collins 1921-1922

- **National Archives, London /NAL/**
Cabinet Minutes 1921-1922
Home Office Papers

Könyvtárban őrzött levéltári források:

- **Galway University Library /GUL/**
History of Ireland in Documents 1911-1998
- **Országgyűlési Könyvtár, Budapest**
Parliamentary Debates. House of Commons 1919-1921
- **National Library of Ireland /NLI/**
De Valera Speeches and statements, correspondence
British Official Records
Parliamentary Papers
Arthur Griffith Papers

Újságok:

- The United Irishman 1844-1906
- The Sinn Fein Daily 1909-1910
- Nationality 1917-1918
- Irish Independent 1922-1923
- The Daily News (Dublin) 1921

Dokumentumgyűjtemények:

- 1916 Rebellion Handbook, Dublin 1998.
- Documents on Irish Foreign Policy, Dublin 1998
- Irish Political Documents 1916-1949, Dublin, 1985

- Irish Unionism 1885-1923, London 1980
- Northern Nationalism 1890-1940, Belfast 1994
- Representative governments in Ireland 1919-1948, London 1958
- Sinn Fein and Republican Suspects 1899-1921, Dublin 2006

Irodalomjegyzék:

Emlékiratok, naplók

Casement, Roger: *Diares*, Dublin 1969

Collins, Michael: *A Path to Freedom*, Nuvision Publications, 2005

Costello, Francis: *Michael Collins- In His Own Words*, Dublin 1997

Általános művek

Arató Endre: *A nemzetiségi kérdés Nagy-Britanniában*, Budapest 1978

Bew, Paul: *C.S. Parnell*, London 1980

Brasier-Kelly: *A Man Divided*, Dublin 2000

Cain, Peter: *British Imperialism 1688-2000*, London 2002

Conolly, S.J. (edt.): *The Oxford Companion to Irish History*, Oxford 1998

Coogan, Tim Pat: *Michael Collins*, Dublin 1991

Coogan, Tim Pat: *Michael Collins: The Man Who Made Ireland*, Dublin 2002

Coogan, Tim Pat: *De Valera*, Dublin 1995

Davis, Richard: *Arthur Griffith and non-violent Sinn Fein*, Dublin 1974

Delaney, Enda: *Irish emigration since 1921*, Dublin 2002

Dwyer, Ryle: *Michael Collins*, Dublin 1990

Egedy Gergely: *Nagy-Britannia története*, Budapest 1996

Fanning, J.R.: *The Unionist Party and Ireland 1906-1919*, Dublin 1966

Fanning, Charles: *New perspective on the Irish Diaspora*, Dublin 2004

Fitzpatrick, David: *Politics and Irish life 1913-1921*, Dublin 1998

Foster, Roy F.: *Modern Ireland, 1600-1972*, London 1989

Hahner Péter: *Az Egyesült Államok elnökei*, Budapest 2004

Harris, Mary: *The catholic church and the foundation of the Northern Irish State*,
Cork 1993

Harrison, Henry: *Ireland and the British Empire*, London 1994

Hartley, Stephen: The Irish question in British Foreign Policy, Basinstoke 1987
Hopkins, Michael: Irish War of Independence, Dublin 2000
Howe, Stephen: Ireland and Empire, 2004
Keogh, Dermoth: Ireland and Europe 1919-1948, Dublin 1988
Keogh, Dermoth: Nation and State, Dublin 1994
Macmillan, Margaret: Béketeremtők, Budapest 2005
Maye, Brian: Arthur Griffith, Dublin 1997
McMahon, Sean: Daniel O'Connell, Dublin 2000
Mc Redmond, Louis: Modern Irish Lives, Dublin 1998
Moody, T.W. – Martin, F.X.: Írország története, Budapest 1994
Moody, T.W. (edt.): New History of Ireland Vol VI: Ireland under the Union II, 1870-1921, Oxford 1996
O'Connor, Ulick: The Irish troubles 1912-1922, London 1975
O'Farrell, Patrick: Who is who in 1916-1921, Dublin 1980
Ward, Alan: Ireland and Anglo-American relations 1899-1921, London 1969
Woodward, Orway: Divided island 1910-1949, London 1976

A Húsvéti Felkelés 1916

Caulfield, Max: The Easter rebellion, London 1964
Coffey, Thomas: Agony at Easter, London 1970
O'Broin, Leon: Dublin Castle and the 1916 Rising, London 1970
Lyons, Francis: The Irish Parliamentary Party, London 1985
O'Higgins, Brian: The soldiers story of Easter week, Dublin 1966
Thompson, William: The imagination of an insurrection, New York 1967

Az első világháború vége és az ír függetlenségi háború

Barry, Tom: The reality of the Anglo-Irish War, Tralle 1974
Bowman, John: De Valera and the Ulster question, Oxford 1982

Costigan, Giovanni: The Anglo-Irish conflict 1919-1922, London 1968
Ervine, George: Sir Edward Carson, Dublin 1951
Farell, Brian: The founding of Dail Eireann, Dublin 1969
Hopkinson, Michael: The Irish War of Independence, Dublin 2004
Neligan, David: The Spy in the Castle, London 1968
O' Muralile, Nollag: Aspects of the Anglo-Irish struggle, London 1972

Írország 1921-1923, polgárháború és konszolidáció

Barry, Tom: The reality of the Anglo-Irish War, Tralle 1974
Bew, Paul: Northern Ireland 1921-2001: Political Forces and Social Classes, London 2002
Brady, Conor: Guardians of the Peace, Dublin 2000
Boyce, David George: Ireland in Transition, 1867-1921, New-York 2004
Coogan, Tim Pat: The Civil War, London 1999
Curran, Joseph: The birth of the Irish Free State, Alabama 1980
Dwyer, Ryle: Michael Collins and the Treaty, Cork 1981
Halpin, Eonan: Defending Ireland, Dublin 1999
Harkness, D. W.: The restless Dominion, London 1969
Hopkinson, Michael: Green against Green, Dublin 2004
Jordan, Anthony: Founder of Ireland, Dublin 2004
Kissane, Bill: The politics of the Irish Civil War, New York 2005
Knirck, Jason: Imagining Ireland's Independence, Dublin 2006
Lester, Martin: The two leaders, Trim 1996
McCarty, John P.: Kevin O'Higgins: Builder of the Irish State, Dublin 2000
Morrison, George: The Irish Civil War, Dublin 1981
Regan, John: The Irish Counter- Revolution, Dublin 1999
Parkinson, Alan: Belfast's Unholy War, 2004
Neeson, Eoin: The Civil war in Ireland, Cork 1988
Younger, Carlton: A state of disunion, London, 1972

Rövidítések jegyzéke

rövidítés	Megnevezés	megnevezés magyarul
BCLA	Belfast Central Library and Archives	Belfasti Központi Könyvtár és Archívum
DÉ	Dail Éireann	Ír parlament
DFA	Department Foreign Affairs	Külsügyi Intézet
GA	Griffith Archives (Maynooth)	Griffith Archívum, Maynooth
GUL	Galway University Library	Galway-i Egyetemi Könyvtár
IFS	Irish Free State	Ír Szabad Állam
IFP	Irish Foreign Papers	Ír Külsügyi Papírok
IP	Irish Parliamentary Party	Ír Parlamenti Párt
IRA	Irish Republican Army	Ír Köztársasági Hadsereg
IRB	Irish Republican Brotherhood	Ír Köztársasági Testvériség
IV	Irish Volunteers	Ír Önkéntesek
LCLA	Limerick City Library and Archives, Limerick	Városi Könyvtár és Archívum, Limerick
NAI	National Archives of Ireland	Ír Nemzeti Levéltár
NAL	National Archives, London	Nemzeti Archívum, London
NI	Northern Ireland	Észak-Írország
NLI	National Library of Ireland	Ír Nemzeti Könyvtár
NUI	National University of Ireland	Ír Nemzeti Egyetem
RIC	Royal Irish Constabulary	Királyi Ír Rendőrség
RLM	Russel Library, Maynooth	Russel Könyvtár, Maynooth
RUC	Royal Ulster Constabulary	Királyi Ulsteri Rendőrség
SF	Sinn Fein	Sinn Fein (ír párt) nem fordítjuk
UCDAP	University College Dublin, Archives Department	Dublini Egyetemi Levéltár
USA	United States of America	Amerikai Egyesült Államok
UUP	Ulster Unionist Party	Ulsteri Unionista Párt
UVF	Ulster Volunteer Force	Ulsteri Önkéntes Erők

Ír szavak, kifejezések jelentése

Ír szavak, kifejezések	Magyar jelentés
Dáil Éireann	Ír országgyűlés, 1922-től az alsóház
Oireachtas	Törvényhozó testület, parlament
Saorstát Éireann	Ír Szabad Állam
Seanad	Szenátus, a parlament felső háza 1922-től
Tánaiste	Miniszterelnök-helyettes
Taoiseach	Miniszterelnök

Ábrák, dokumentumok, képek és térképek jegyzéke

Ábrák

- I. sz. ábra: Általános parlamenti választás, Nagy-Britannia, 1918 - 51.o
- II. sz. ábra: A kivándorlás alakulása Írországbán a XX. sz. elején, 1923 - 58.o.
- III. sz. ábra: Általános parlamenti választás, Észak-Írország, 1921 - 67.o.
- IV. sz. ábra: Általános parlamenti választás, Dél-Írország, 1921 - 67.o
- V. sz. ábra: III. ír általános parlamenti választás, 1922 - 145.o.
- VI. sz. ábra: IV. ír általános parlamenti választás, 1923 - 175.o

Dokumentumok

- Kormányutasítás 1921 október 7. - 79.o.
- Az angol-ír egyezmény utolsó oldala - 114.o.

Képek

- 1. kép: A Black and Tans katonák ír földön - 59.o.
- 2. kép: Az ír küldöttség Londonban 1921. októberében. Balról jobbra: Arthur Griffith, Eamonn Duggan, Michael Collins, Robert Barton. Állnak: Erskine Childers, Gavan Duffy, John Chartres - 81.o.
- 3. kép: De Valera a Treaty ellen mond beszédet Thurlesben - 140.o.
- 4. kép: Collins a Treaty mellett mond beszédet a dublini főposta épülete előtt - 141.o.
- 5. kép: Az Ír Szabad Állam „jól felszerelt” katonái a limericki út mentén - 151.o.

Térképek

- I. sz. térkép: A brit birodalom a XX. sz. elején - 56.o.
- II. sz. térkép: Az ír sziget népessége megyénként 1911-ben - 102.o.
- III. sz. térkép: (Ulster és) Észak-Írország vallási megoszlása, 1921 - 135.o.
- IV. sz. térkép: Ír Szabad Állam, 1922 - 179.o.